การบริหารทางจิต
สำหรับ
เด็กวัยรุ่น

สถิติในการพิมพ์

การบริหารทางจิต สำหรับเด็กวัยรุ่น

พิมพ์ครั้งที่	๑/๒๕๒๓	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่	๒/๒๕๒๕	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่	๓/๒๕๒๖	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่	๔/๒๕๒๙	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่	๕/๒๕๓๖	จำนวน	๑,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่	๖/๒๕๔๑	จำนวน	๕,๐๐๐	เล่ม

การบริหารทางจิต สำหรับเด็กวัยรุ่น

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน

ในการพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ครบ ๘๐ พรรษา

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปรารภว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จะทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ในวันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ เป็นเหตุควรที่จะทรงพระโสมนัสปราโมทย์ และเป็นโอกาสดีที่จะได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษาสนองพระเดชพระคุณตามราชประเพณี. ในอภิลักขิตกาลมงคลสมัยอันอุดมนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และโปรดเกล้าฯให้จัดพิมพ์หนังสือที่ทรงคุณค่า คือ เรื่อง “การบริหารทางจิต” กับ “ธรรมกถาในการอบรมกรรมฐาน” ขึ้น สำหรับพระราชทานเป็นที่ระลึก.

หนังสือเรื่อง “การบริหารทางจิต” เกิดขึ้นจากการบรรยายธรรมทางวิทยุของสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต คือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต จัดรายการบริหารทางจิตเป็นประจำทุกเช้าวันอาทิตย์ โดยโปรดให้อาราธนา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร แต่ครั้งยังเป็นพระสาสนโสภณ จัดดำเนินรายการทั้งสำหรับผู้ใหญ่ เด็กวัยรุ่น และเด็กเล็ก. ต่อมาเมื่อดำเนินรายการมาครบปีแล้ว จึงโปรดเกล้าฯให้รวบรวมคำบรรยายสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวรเรียบเรียง และคำบรรยายสำหรับเด็กวัยรุ่น ซึ่งคุณหญิงโสมรัสมิ์ จันทรประภาเรียบเรียงนั้น พิมพ์เป็นเล่มขึ้นพระราชทานในวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๑๒ และ พ.ศ. ๒๕๑๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เนื่องในการพระราชพิธีฉลองพระชนมายุสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ครบ ๗๒ พรรษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้รวบรวมคำบรรยายที่ได้พิมพ์ขึ้นไว้ ๒ ศกนั้น กับทั้งคำบรรยายในศกต่อมาพิมพ์ขึ้นใหม่ให้ติดต่อกัน พร้อมกับจัดรวบรวมคำบรรยายสำหรับเด็กเล็ก ซึ่งนางบรรจบพันธุ์ นวรัตน ณ อยุธยา เรียบเรียง พิมพ์ขึ้นด้วยให้สมบูรณ์ครบชุด. ในครั้งนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้รวบรวมคำบรรยายที่ได้ออกอากาศภายหลังนั้นจนถึงปัจจุบันเพิ่มเติมอีก แล้วพิมพ์ขึ้นไว้ให้สมบูรณ์.

หนังสือเรื่อง "ธรรมกถาในการอบรมกรรมฐาน" เกิดจากการบรรยายธรรมอบรมกรรมฐานของ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) ที่มีเป็นประจำในคืนวันธรรมสวนะและคืนหลังวันธรรมสวนะ ณ ตึก สว. ธรรมนิเวศ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้เลือกเรื่องที่จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกรรมฐานและอบรมจิตทั่วไป มารวบรวมพิมพ์ไว้อีกเล่มหนึ่ง.

ทรงหวังพระราชหฤทัยว่า หนังสือที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้จัดพิมพ์ขึ้นทั้งนี้จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลการศึกษาพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติบริหารจิตของสาธุชน ให้สัมฤทธิ์ผลอันถูกต้องที่พึงประสงค์โดยไพศาล.

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันที่ ๒๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระนามเดิมว่าสังวาลย์ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๔๓ ที่บ้านถนนสมเด็จเจ้าพระยา (ซอยช่างนาคเดิม) ตำบลสมเด็จเจ้าพระยา อำเภอคลองสาน กรุงเทพมหานคร (เดิมเรียกว่าจังหวัดธนบุรี) พระชนกนามว่าชู พระชนนีนามว่าคำ เมื่อเจริญพระชนมายุได้ ๙ พรรษา ทรงกำพร้าทั้งพระชนกและพระชนนี ในช่วงเวลานั้นประทับอยู่ในสวนสี่ฤดู พระราชวังดุสิต ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ทรงเข้ารับการศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนสตรีวิทยา ตำบลตึกดิน ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนสตรีวิทยาปัจจุบัน ทรงใช้เวลาเรียนในโรงเรียนสตรีวิทยา ๕ ปี คือตั้งแต่ชั้นเตรียมจนถึงชั้นประถมปีที่ ๓ แล้วทรงลาออกจากโรงเรียนสตรีวิทยา เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๖ พระชนมายุได้ ๑๓ พรรษา และในวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๖ ทรงสมัครเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และพยาบาลแห่งศิริราช ซึ่งอยู่ในสังกัดของกระทรวงธรรมการ และทรงเป็นนักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และพยาบาลที่มีอายุน้อยที่สุดในโรงเรียน โดยสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ กรมหลวงเพชรบุรีราช-สิรินธร ทรงเป็นผู้ปกครอง (ปรากฏในสมุดทะเบียนประวัติของโรงเรียน) ทรงสำเร็จการศึกษา และทรงรับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และพยาบาล แห่งศิริราช ในปีพุทธศักราช๒๔๖๐ พระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา ซึ่งเป็นระยะเวลาประจวบกับที่ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศ เป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ กำลังทรงตั้งพระทัยที่จะช่วยเหลือปรับปรุงกิจการแพทย์และพยาบาล และทรงมีลายพระหัตถ์จากสหรัฐอเมริกา หารือมายังกรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งทรงเป็นผู้บัญชาการโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ และพยาบาล แห่งศิริราช ในขณะนั้น ขอให้กรมขุนชัยนาทนเรนทรทรงคัดเลือกนักเรียนที่เหมาะสมสำหรับไปเรียนต่อ โดยจะพระราชทานทุนแก่นักเรียนแพทย์ ๒ ทุน และทุนสำหรับนักเรียนวิชาพยาบาลผดุงครรภ์นั้น ทรงขอพระราชทานจากสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยิกาเจ้า พระราชมารดา ซึ่งนักเรียนทุนวิชาพยาบาลผดุงครรภ์นั้น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงได้รับการคัดเลือกให้รับทุนพระราชทานของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยิกาเจ้า ไปทรงศึกษาวิชาพยาบาลต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยพยาบาลอีกคนหนึ่ง คือนางสาวอุบล ปาลก-วงศ์ ณ อยุธยา (ปัจจุบันนางอุบล ลิปิธรรมศรีพยัตต์) ประทับที่เมืองเบอร์คลีย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย และทรงศึกษาภาษาอังกฤษในโรงเรียนอีมเมอร์สัน

ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๑ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเข้ารับการศึกษาต่อในโรงเรียนนอร์ธเวสเทิร์น ณ เมืองฮาร์ทฟอร์ด รัฐคอนเนคติคัต สหรัฐอเมริกา และได้ทรงพบกับสมเด็จพระบรม-ราชชนก ซึ่งกำลังทรงศึกษาวิชาการแพทย์ ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เป็นครั้งแรก และในปีต่อมา สมเด็จ

พระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงศึกษาที่โรงเรียนของนางสาวอีดิธ จอห์นสัน ณ เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ และในฤดูร้อนปีนั้นก็ได้ทรงเข้าศึกษาในแผนกสาธารณสุขศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดและสถาบันเทคโนโลยีแห่งแมสซาชูเซตส์ (เอม.ไอ.ที.) ร่วมกันจัดขึ้น ณ เอม.ไอ.ที. ทรงเลือกศึกษาวิชาอนามัยโรงเรียน ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของวิชาสาธารณสุข

ปีพุทธศักราช ๒๔๖๓ สมเด็จพระบรมราชชนนี เสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทยพร้อมด้วยพระยาชนินทรภักดี ผู้ปกครองนักเรียนไทย เพื่อทรงอภิเษกสมรส กับสมเด็จพระบรมราชชนก โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทำการอภิเษกสมรสได้

พระราชพิธีอภิเษกสมรสของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก กับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จัดขึ้น ณ วังสระปทุม ในวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๓ หลังจากพระราชพิธีอภิเษกสมรสแล้ว สมเด็จพระบรมราชชนนีได้ตามเสด็จ ฯ สมเด็จพระบรมราชชนกไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเสด็จ ฯ กลับไปทรงศึกษาต่ออีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๓ โดยสมเด็จพระบรมราชชนนี ได้ทรงศึกษาวิชา Basic Science in Nursing Home Economics ที่ ซิมมอนส์ คอลเลจ เมืองบอสตัน รัฐแมสซาชูเซตส์ และในระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๖๔ ถึงปีพุทธศักราช ๒๔๖๖ ทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรปอีกหลายประเทศ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระราชโอรส พระราชธิดา ๓ พระองค์ คือ :-

๑. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา สมภพ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖๖

๒. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เสด็จพระราชสมภพ ณ เมืองไฮเดลเบิร์ก ประเทศเยอรมนี เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๘

๓. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน เสด็จพระราชสมภพ ณ เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา เมื่อวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐

สมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนี เสด็จนิวัตประเทศไทย พร้อมด้วยพระราชโอรสและพระราชธิดา เมื่อเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๑ โดยสมเด็จพระบรมราชชนกเสด็จ ฯ ไปประทับและทรงฝึกงานที่จังหวัดเชียงใหม่ และเนื่องจากพระพลานามัยของพระองค์ไม่ค่อยจะทรงสมบูรณ์ ประกอบกับทรงตรากตรำในพระราชกรณียกิจมากเกินไป สมเด็จพระบรมราชชนกจึงประชวรหนัก และเสด็จสวรรคตในปีพุทธศักราช ๒๔๗๒ ขณะนั้นสมเด็จพระบรมราชชนนี พระชนมายุเพียง ๒๙ พรรษาเท่านั้น

สมเด็จพระบรมราชชนนี ประทับอยู่ในประเทศไทย จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๖ จึงเสด็จ ฯ พร้อมด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา ไปประทับ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อการศึกษาของพระราชโอรส

และพระราชธิดาทั้งสามพระองค์ ประทับ ณ "วิลลาวัฒนา" เมืองโลซานน์ และในปีพุทธศักราช๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติ คณะรัฐบาลในขณะนั้น อันมีพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้กราบบังคมทูลอัญเชิญพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ เป็นรัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ซึ่งเป็นผลให้สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงดำรงพระอิสริยยศ เป็นสมเด็จพระราชชนนีนับแต่บัดนั้น และทำให้พระราชภาระของพระองค์หนักยิ่งขึ้น เพราะต้องทรงถวายอภิบาล และถวายคำแนะนำเกี่ยวกับราชประเพณีขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เกี่ยวกับหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ และเรื่องในพระราชสำนักแด่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่

ในเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๘๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นครั้งแรก นับแต่ได้ขึ้นครองราชสมบัติ สมเด็จพระบรมราชชนนี โดยเสด็จพระราชดำเนินกลับมาพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ฯ และสมเด็จพระอนุชาธิราช (คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน) ทั้ง ๔ พระองค์ประทับอยู่ในประเทศไทยชั่วระยะเวลาอันสั้นก็ต้องเสด็จพระราชดำเนินกลับไปประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังทรงศึกษาไม่จบ ต้องเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาต่อ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๘ สมเด็จพระบรมราชชนนีจึงได้โดยเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล กลับประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๒ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของรัฐบาลไทย แต่การเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทยในครั้งนี้ ทำให้สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงประสบกับความโทมนัสอย่างใหญ่หลวง ในพระชนม์ชีพของพระองค์ คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ แต่ด้วยน้ำพระทัยอันเข้มแข็ง และทรงศึกษาธรรมมาแล้ว จึงทำให้พระองค์ทรงสามารถระงับความทุกข์อันยิ่งใหญ่ไว้ได้ เพราะพระองค์จะต้องทรงถวายอภิบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันซึ่งเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อเป็นรัชกาลที่ ๙ และขณะนั้นยังทรงพระเยาว์ โดยเสด็จ ฯ กลับไปประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีก เนื่องเพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันต้องทรงศึกษาต่อ

ภายหลังที่ได้ทรงถวายอภิบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งเป็นพระบรมราชปิโยรสที่เหลืออยู่เพียงพระองค์เดียวแล้ว สมเด็จพระบรมราชชนนีได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะศึกษาเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา โดยทรงเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยโลซานน์ และนอกจากวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาและปรัชญาแล้ว ยังทรงศึกษาวิชาประกอบอื่น ๆ อาทิ สังคมวิทยา กฎหมายระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์วรรณคดี รัฐประศาสนศาสตร์ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต และนับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันเสด็จนิวัตประเทศไทย และประทับในประเทศไทยเป็นการถาวรตั้งแต่ปีพุทธศักราช๒๔๙๔ เป็นต้นมา สมเด็จพระบรมราชชนนีมิได้ตามเสด็จ ฯ กลับด้วย แต่ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับในคราวหลัง ประทับ ณ พระตำหนัก วังสระปทุม และได้เสด็จ ฯ ไปประทับพักผ่อนพระราชอิริยาบถ ณ ประ

เทศสวิตเซอร์แลนด์เป็นครั้งคราว เป็นประจำแทบทุกปี ตลอดระยะเวลาที่ประทับอยู่ในประเทศไทยได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์ต่อมวลพสกนิกร ต่อประเทศชาติ ต่อศาสนา และต่อพระมหากษัตริย์ เป็นอเนกอนันต์นานัปการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงรำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐ ที่พระราชชนกและพระราชชนนี ทรงมีต่อพระองค์ และทวยราษฎร์ตลอดมา จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศเฉลิมพระนามพระอัฐิสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร-อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงพระราชฐานันดรศักดิ์เสมอด้วยสมเด็จพระบวรราชเจ้าในพระบรมราชวงศ์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเฉลิมพระนามาภิไธยสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ขึ้นเป็น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ดังปรากฏข้อความในพระบรมราชโองการ ประกาศเฉลิมพระนามาภิไธย เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๓ ตอนหนึ่งว่า

อนึ่งทรงพระราชดำริรำลึกถึงสมเด็จพระราชชนนี ว่าทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันได้บังเกิดประโยชน์แก่บ้านเมืองและประชาชนเป็นอเนกปริยาย มีพระหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณ ทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไป ได้เสด็จออกไปสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ อยู่เป็นเนืองนิตย์ แม้ว่าจะเป็นท้องที่ห่างไกลทุรกันดารก็ทรงพระอุตสาหะเสด็จไปจนทั่วถึง โปรดให้จัดสร้างโรงเรียนชายแดนขึ้นเป็นหลายแห่งเพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ขึ้น และโปรดให้ออกไปทำการรักษาพยาบาลประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร เมื่อใดมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็เสด็จออกไปเยี่ยมเยียนผู้ประสบเคราะห์ประสบภัยโดยทั่วหน้า ประทานทรัพย์สินส่วนพระองค์แก่ทางราชการและองค์การกุศลต่าง ๆ ให้จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคตลอดจนยารักษาโรค เพื่อนำไปแจกจ่ายบรรเทาความเดือดร้อน นอกจากนี้ ยังได้เสด็จออกเยี่ยมเยียนเจ้าหน้าที่ตำรวจทหารและพลเรือน ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติราชการ ณ ชายแดนจนถึงฐานที่ปฏิบัติงาน โดยมิได้ทรงหวั่นเกรงต่อความยากลำบากและภยันตรายใด ๆ ด้วยทรงมุ่งหวังตั้งพระหฤทัยที่จะให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ ในด้านการพระศาสนานั้น ก็ได้ทรงสนับสนุนการศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างกว้างขวาง และได้ทรงบริจาควัตถุปัจจัยเกื้อกูลกิจการต่าง ๆ ในพระบวรพุทธศาสนาและในศาสนาอื่น ๆ อยู่เสมอ ในส่วนพระองค์เล่า ก็ทรงเป็นอุปการิณีมีคุณูปการยิ่งกว่าผู้ใด เบื้องต้นแต่ได้ทรงอภิบาลบำรุง และทรงอนุสาสน์สั่งสอนความดีงามตามขัตติยราชประเพณี ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์มาและยังมีพระหฤทัยสิเน่หาห่วงใยอยู่มิได้ขาด ทั้งได้ทรงรับพระราชภาระปฏิบัติราชการแผ่นดินในคราวที่เสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศเป็นหลายครั้ง บัดนี้ สมเด็จพระราชชนนีเสด็จเหลืออยู่พระองค์เดียวที่ทรงเป็นเขตอันล้ำเลิศ อันจะให้เกิดสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลแด่พระองค์

จึ่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศเฉลิมพระนามสมเด็จพระราชชนนีศรี-สังวาลย์ ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ขออำนาจแห่งคุณพระ

ศรีรัตนตรัย อำนาจแห่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม และเทพยดาเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงดลบันดาลอภิบาลรักษาพระองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล วิบุลศุภผล สกลเกียรติยศ ปรากฏมโหฬารตลอดจิรัฏฐิติกาลเทอญ

ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ในวันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓ ขออัญเชิญอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และอำนาจอานิสงส์แห่งพระราชกุศลศรัทธาที่ได้ทรงสัมมาปฏิบัติบำเพ็ญเป็นอเนกประการ จงอภิบาลรักษาให้ทรงพระเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย สัมฤทธิในพระราชกรณียกิจ สฤษฎิ์ในพระราชประสงค์ เสด็จสถิตธำรงอยู่ยั่งยืนนาน โดยทรงพระเกษมสำราญ เป็นมิ่งขวัญของพสกนิกร เป็นจิรกาลนิรันดรเทอญ

บทความบริหารจิตวัยรุ่น
ออกอากาศสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต

โดย

คุณหญิงโสมรัสมิ์ จันทรประภา

สารบาญ

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชชนนี

ในวโรกาสที่วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๓ นี้ เป็นวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีนครินทรา บรมราชชนนี เวียนมาบรรจบถึงรอบปีที่ทรงเจริญพระชันษาครบ ๘๐ พรรษาบริบูรณ์ จึงเป็นอภิลักขิตสมัยที่ควรจะถวายอาศิรวาทสดุดีรำลึก เพื่อเฉลิมพระเกียรติ และเพื่อเป็นแบบฉบับจรรโลงจิตคนไทยทั่วหน้าให้จำเริญรอยพระยุคลบาทด้วยนับได้ว่าสมเด็จพระบรมราชชนนีพระพันปีหลวงในรัชกาลปัจจุบันทรงเป็นตัวอย่างที่ประเสริฐสุดของบุคคลผู้ทรงใช้พระชนม์ชีพให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง แก่ส่วนรวม แก่เพื่อนร่วมชาติ ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ปวงชนทั่วหน้า และอื่น ๆ อีกเป็นเอนกประการ

สมเด็จพระศรีนครินทรา บรมราชชนนี ทรงพระนามเดิมว่า "สังวาลย์ ชูกมล" ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ที่บ้านถนนสมเด็จเจ้าพระยา (ซอยช่างนากเดิม) ตำบลสมเด็จเจ้าพระยา อำเภอคลองสาน จังหวัดธนบุรีเดิม พระชนกชู และพระชนนีคำ ชูกมล เป็นพระชนกชนนี ทรงมีพระอนุชาร่วมพระชนกชนนีคนหนึ่ง คือ คุณถมยา ชูกมล ได้ศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยาจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ ในสมัยนั้นแล้วไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์และป่วยเสียชีวิต ณ ประเทศนั้น

สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงศึกษาหนังสือไทยจนทรงอ่านออกเขียนได้เป็นเบื้องต้นกับพระชนนีคำ พระชนนีซึ่งรู้หนังสือนับว่าแตกฉานมากสำหรับสตรีไทยในสมัยนั้น ต่อมาทรงศึกษาต่อกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม พุทธสรมหาเถระ) เจ้าอาวาสองค์ที่ ๖ ของวัดอนงคาราม ซึ่งขณะนั้นยังมิได้ดำรงสมณศักดิ์ ได้เป็นผู้ริเริ่มตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดอนงคาราม แยกเป็นโรงเรียนหญิงและชาย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตอนปลาย สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงเป็นนักเรียนหญิงรุ่นที่ ๒ ของโรงเรียนวัดอนงคาราม และทรงมีพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) พระบุรพาจารย์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อยังทรงพระเยาว์ก็ทรงนำไปถวายมิได้ขาด และเมื่อทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระบรมราชชนกแล้วก็ยังทรงปฏิบัติต่อสมเด็จพระพุฒาจารย์โดยสม่ำเสมอ เสด็จกลับจากต่างประเทศคราใดก็เสด็จไปทรงเยี่ยมทรงสอบถามทุกข์สุขด้วยพระองค์เอง บางคราวก็ทรงพาพระราชโอรสและพระราชธิดา ซึ่งขณะนั้นยังทรงพระเยาว์ไปด้วย เมื่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) อาพาธ ในปี พ.ศ.๒๔๘๘ ก็ทรงอาราธนาให้ไปรักษาตัว ณ โรงพยาบาลศิริราช ในพระราชูปถัมภ์ จนเมื่อมรณภาพพระราชทานเพลิงศพแล้วก็ทรงเป็นพระธุระในการจัดหล่อรูปปั้นของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) ประดิษฐานไว้ ณ วัดอนงคาราม ในวันเททองหล่อรูปได้เสด็จไปเป็นองค์ประธานและทรงบริจาคทองพระกร ที่ทรงอยู่ผสมลงในเบ้าด้วย ได้เสด็จไปเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดรูปหล่อนี้ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.๒๕๐๕ เช่นเดียวกัน พระกตัญญูกตเวทิตาธรรมของสมเด็จพระบรมราชชนนีที่นำมาเล่านี้แสดงให้เห็นถึงพระคุณธรรมอันสูงส่งของพระองค์ท่าน

พระชนกของสมเด็จฯ สิ้นชีวิตเมื่อสมเด็จฯ ยังทรงพระเยาว์อยู่มาก ตรัสเล่าพระราชทานว่า ดูเหมือนเมื่อทรงมีพระชนมายุเพียง ๒ – ๓ พรรษา และเมื่อพระชนมายุประมาณ ๘ พรรษา พระชนนีก็สิ้นชีวิตลงอีก คุณพระพี่เลี้ยงจัน แสงชูโต ซึ่งเป็นพระญาตินั้น "คุณป้า" ทรงฝ่ายพระชนกชูและเป็นพระพี่เลี้ยงของสมเด็จพระปิตุฉาเจ้า เจ้าฟ้าวไลอลงกรณ์กรมหลวงเพ็ชร์บุรีราชสิรินธร พระเชษฐภคินีของสมเด็จพระมหิดลาธิเบศร์ อดุลเดชวิกรม บรมราชชนก จึงได้นำสมเด็จพระบรมราชชนนีถวายให้อยู่ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระปิตุฉาเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งในขณะนั้นทรงดำรงพระอิสริยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ ในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระบรมราชชนนีได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ พระตำหนักในสวนสี่ฤดู พระราชวังดุสิต ทรงรับการศึกษาต่อกับหม่อมเจ้าหญิงมณฑารพ กมลาสน์ และโรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง จนพระชันษาประมาณ ๘ พรรษา จึงทรงเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสตรีวิทยาเดิมซึ่งตั้งอยู่ ณ ถนนดินสอ ปรากฏตามรายงานของโรงเรียนว่าทรงพระปรีชาสามารถในการศึกษา ทรงขยันขันแข็ง ทรงอดทน ไม่โปรดการตรัสมาก และทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์เกี่ยวแก่เรื่องนี้ เคยตรัสเล่าพระราชทานว่า

"เมื่อยังเป็นเด็กอยู่ ฉันไปวัดกับแม่เสมอ แต่ไปเล่นเสียมาก เที่ยวเก็บเศษเทียนที่ติดอยู่ในราวเทียนมาปั้นอะไรต่ออะไรเล่นไม่ค่อยได้อะไรเท่าไรหรอก ได้แต่ฟังชาดกซึ่งเหมือนนิทานที่พระท่านเทศน์กัน"

ทรงมีพระราชกระแสพระราชทานว่า

"เด็กแต่ก่อนนี้ไปวัดจริง แต่ไม่รู้อะไร ชั่วแต่ไปวัด พระท่านก็ให้ปฏิบัติตามผู้ใหญ่ เดี๋ยวนี้เด็กรู้มากกว่า แต่ไม่ทำ"

การเสด็จไปวัดเสมอแต่ยังทรงพระเยาว์เป็นการทรงได้รับการปลูกฝังศรัทธาประการแรกในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้น เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ทรงศึกษาพระพุทธศาสนาตลอดจนทรงปฏิบัติธรรมอย่างแตกฉานมาจนปัจจุบัน ทรงเชื่ออย่างมั่นคงว่าศรัทธานั้นต้องตั้งต้นในครอบครัวก่อน จึงทรงอบรมพระราชโอรสพระราชธิดาทั้งสามพระองค์ให้ทรงพระเจริญในศรัทธาในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ตรัสเล่าพระราชทานว่าทรงอบรมพระราชโอรสและพระราชธิดาให้เป็น "คนดี" โดยทรงแนะนำให้ทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นคนดีที่ควรยึดถือเป็นตัวอย่างและเป็นที่พึ่งที่ระลึก ทรงสอนให้ทั้งสามพระองค์ทรงอธิษฐานถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึกก่อนบรรทมทุกคืน เรื่องที่ทรงอธิษฐานขอพระคุณพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึกคือ

"ขอให้เป็นเด็กดี"

"เล่นอะไรไม่รังแกคนอื่น"

"ขอให้มีเมตตากรุณา"

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เมื่อทรงมีพระชนมายุ ๕ พรรษา เคยทูลถามว่า "แม่ เมตตาแปลว่าอะไร"

เมื่อทรงแปลถวายแล้วก็ทรงแนะให้ทรงปฏิบัติ ตรัสเล่าว่าวันหนึ่งคนงานชาวสวิสซึ่งมาทำงาน ณ ที่ประทับ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์มีปัญหาเนื่องจากลูกคนหนึ่งใน ๓ คน ป่วยเป็นวัณโรค แพทย์แนะนำให้รับประทานกล้วยมาก ๆ แต่กล้วยในสวิตเซอร์แลนด์นั้นแพงมาก ไม่มีเงินซื้อ ในที่สุดได้รับการสงเคราะห์จากสถานการกุศลแห่งหนึ่งให้ไปรักษาตัวบนภูเขา โดยเสียค่าใช้จ่ายเพียงวันละ ๑ แฟรงค์สวิส ซึ่งมากพอดูสำหรับฐานะคนงาน จึงกราบทูลขอพระราชทาน สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงเรี่ยไรพระราชโอรสพระราชธิดาทั้งสามพระองค์จากรายได้ประจำวัน โดยทรงอธิบายถึงเหตุผลอันเกิดแต่ความเจ็บป่วยและทรงถวายความเห็นว่าควรช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นเมตตากรุณาธรรมแก่ผู้ยากไร้ จึงต่างพระราชทานทั้งสามพระองค์ องค์ละ ๕ แฟรงค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นยังทรงพระเยาว์มากพระราชทานแล้วตรัสว่า

"จริงนะ เด็กพวกนี้กล้วยยังไม่มีจะกินเลย"

จากตัวอย่างที่อัญเชิญมานี้จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงเป็นพระบรมราชชนนีที่อบรมพระราชโอรสพระราชธิดาได้อย่างประเสริฐสุดเพียงไร การที่ได้พระราชทานพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเลิศด้วยประการทั้งปวงให้เป็นหลักชัยของบ้านเมืองถึงสองพระองค์ ย่อมจะยิ่งยืนยันความจริงข้อนี้

เมื่อทรงสำเร็จการศึกษา ณ โรงเรียนสตรีวิทยาแล้ว ใน พ.ศ.๒๔๕๖ได้ทรงเข้าศึกษาต่อ ณ โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และพยาบาลแห่งศิริราช ทรงเป็นนักเรียนที่มีพระชนมายุน้อยที่สุด ในสมุดทะเบียนของโรงเรียนบันทึกไว้ว่าสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้าวไลอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ทรงเป็นผู้ปกครอง ทรงรับประกาศนียบัตรวิชาพยาบาลเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๐ และในปีนี้เองสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี โปรดเกล้าฯ ให้เสด็จออกไปทรงศึกษาวิชาพยาบาลต่อ ณ สหรัฐอเมริกา และได้ทรงพบกับสมเด็จพระบรมราชชนกซึ่งในขณะนั้นทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอในรัชกาลที่ ๖ และทรงศึกษาวิชาสาธารณสุขศาสตร์อยู่ ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

สมเด็จพระบรมราชชนนีได้เสด็จเข้าสู่พระราชพิธีอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระบรมราชชนก ณ วังสระปทุม เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ.๒๔๖๓ ขณะมีพระชนมายุ ๒๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธาน หลังจากนั้นทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไปทรงศึกษาต่อ ณ ยุโรปและอเมริกาอีกครั้งหนึ่ง

ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา ๓ พระองค์คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ประสูติ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๖

๒. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ประสูติ ณ เมืองไฮเดลเบอร์ก ประ-เทศเยอรมันนี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

๓. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ประสูติ ณ โรงพยาบาลเมาท์ออเบิร์น เมืองเคมบริดจ์ มลรัฐแมสเซตชูเสต สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ปรากฏตามรายงานของโรงพยาบาล ซึ่งนายแพทย์วิตมอร์ผู้ถวายพระประสูติการ บันทึกไว้ว่า "๕ ธันวาคม ๑๙๒๗(ตรงกับ พ.ศ.๒๔๗๐) เด็กชายมหิดล เกิดเมื่อเวลา ๘.๔๕น. (ตรงกับเวลา ๒๐.๔๕น. ในประเทศไทย) น้ำหนัก ๖ ปอนด์ ๙ ๓/๔ ออนซ์ สุขภาพสมบูรณ์ มารดามีอาการปรกติ"

หลังจากสมเด็จพระบรมราชชนกทรงจบการศึกษาวิชาแพทย์ศาสตร์แล้วทุกพระองค์เสด็จกลับเมืองไทย สมเด็จพระบรมราชชนกเสด็จไปทรงงานเป็นแพทย์ประจำบ้านอยู่ ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่ จนทรงพระประชวรต้องเสด็จกลับมารักษาพระองค์ ณ วังสระปทุม และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ขณะทรงมีพระชนมายุเพียง ๓๘ พรรษา ๘ เดือน ๒๓ วัน

การเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระบรมราชชนกยังความวิปโยคอย่างใหญ่หลวงแก่สมเด็จพระบรมราชชนนีซึ่งในขณะนั้นทรงมีพระชนมายุเพียง ๒๙ พรรษา ต้องทรงรับพระราชภาระหนักยิ่งในการทรงเลี้ยงดูพระราชโอรสและพระราชธิดาทั้งสามพระองค์ ซึ่งยังทรงพระเยาว์มาก โดยเฉพาะองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระชนมายุเพียง ๑ พรรษาเศษ เสด็จประทับอยู่ในวังสระปทุมจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและด้วยความทรงเห็นชอบของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี สมเด็จพระบรมราชชนนีจึงได้ทรงพาพระราชโอรสพระราชธิดาไปประทับเพื่อการศึกษา ณ วิลลาวัฒนา เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ครั้นถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๗พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ เหตุการณ์สำคัญที่สุดในพระชนม์ชีพของสมเด็จพระบรมราชชนนีก็อุบัติขึ้น รัฐบาลในสมัยนั้นได้กราบทูลอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระราชโอรสองค์ใหญ่ขึ้นทรงราชย์สืบสันตติวงศ์ตามกฎมณเฑียรบาลเป็นรัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ขณะทรงมีพระชนมายุเพียง ๙ พรรษา สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศเป็นพระราชชนนีศรีสังวาลย์ สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ตามลำดับ จนเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระนามาภิธัยเป็นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

การที่สมเด็จพระราชโอรสทรงเป็นพระมหากษัตริย์แต่ยังเยาว์พระชันษา นับแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นต้นมา สมเด็จพระบรมราชชนนียิ่งทรงมีพระราชภาระอันหนักยิ่ง ต้องทรงระวังทั้งพระสุขภาพพลานามัย การถวายอภิบาล การศึกษาอบรมไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่เด็กทั่วไปควรจะต้องศึกษาหรือความรู้เกี่ยวแก่พระราชกิจในฐานะพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีของประเทศ

การเสด็จสวรรคตโดยไม่มีใครเคยคาดฝันของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นความวิปโยคอย่างใหญ่หลวงอีกครั้งหนึ่งในพระชนม์ชีพของสมเด็จพระบรมราชชนนี แต่ด้วยพระราชหฤทัยอันแข็งแกร่ง ประกอบกับการที่ทรงศึกษาและมั่นคงในพุทธศาสนาจึงทำให้ทรงสามารถสกัดกั้นความทุกข์ต่าง ๆ ได้ และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นหลักชัย เป็นที่พึ่งของพสกนิกรดังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ในระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๙ ถึง พ.ศ.๒๔๙๔ ได้เสด็จไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิต-เซอร์แลนด์ ทรงเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยโลซานน์ ในวิชาที่เกี่ยวกับศาสนา ปรัชญา สังคมวิทยา กฎหมายระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี รัฐประศาสนประศาสน์ และภาษาบาลีสันสกฤต เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๙๕เป็นต้นมาได้เสด็จกลับมาประทับ ณ วังสระปทุม ทรงงานเพื่อประโยชน์แก่พสกนิกรและบ้านเมืองตลอดมา เพียงแต่เสด็จไปทรงพักผ่อน ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น

สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงงานเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์มาตั้งแต่ยังมิได้ทรงมีพระราชอิสริยยศเป็นที่ปรากฏ โดยทรงพระราชดำริว่าสตรีไทยที่เป็นแม่บ้านควรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม จึงทรงจัดตั้งคณะเย็บผ้าขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๗๑ โดยทรงจัดให้มีการเย็บเสื้อผ้าเช่น ผ้าอ้อม เสื้อเด็กอ่อน เป็นต้น หมุนเวียนไปตามบ้านสมาชิก แล้วพระราชทานสิ่งของเหล่านี้ไปตามโรงพยาบาล จึงกล่าวได้ว่าสมเด็จพระบรมราชชนนีได้ทรงงานด้านสังคมสงเคราะห์มาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีแล้ว งานที่ทรงเป็นงานหลักคือการทรงต่อสู้กับความไม่รู้ โรคภัยไข้เจ็บและความทุกข์ยากของราษฎร

ในปัจจุบันการทรงงานอันเป็นพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง แก่พสกนิกร มีมากมายสุดที่จะพรรณนาในเวลาอันจำกัดจึงจะขอสรุปพระราชกรณียกิจดังกล่าวโดยการอัญเชิญประกาศเฉลิมพระนามาภิธัยเป็นสมเด็จพระศรีนครินทรา บรมราชชนนี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๑ ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

"อนึ่งทรงพระราชดำริรำลึกถึงสมเด็จพระราชชนนีว่าทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอันได้บังเกิดประโยชน์แก่บ้านเมืองและประชาชนเป็นอเนกปริยาย มีพระหฤทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณ ทรวงห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไป ได้เสด็จออกไปสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ อยู่เป็นเนืองนิตย์ แม้ว่าจะเป็นท้องที่ห่างไกล

ทุรกันดารก็ทรงพระอุตสาหะเสด็จไปจนทั่วถึง โปรดให้จัดสร้างโรงเรียนชายแดนขึ้นเป็นหลายแห่ง เพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ขึ้น (ในปัจจุบันรวมหน่วยแพทย์ทางอากาศด้วย) และโปรดให้ออกไปทำการรักษาพยาบาลประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร เมื่อใดมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็เสด็จออกไปเยี่ยมเยียนผู้ประสบเคราะห์ประสบภัยโดยทั่วหน้า ประทานทรัพย์สินส่วนพระองค์แก่ทางราชการและองค์การกุศลต่าง ๆ ให้จัดหาเครื่องอุปโภค บริโภคตลอดจนยารักษาโรคเพื่อนำไปแจกจ่ายบรรเทาความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังได้เสด็จเยี่ยมเยียนเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร และพลเรือน ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติราชการ ณ ชายแดนจนถึงฐานที่ปฏิบัติงาน โดยมิได้ทรงหวั่นเกรงต่อความยากลำบากและภยันตรายใด ๆ ด้วยทรงมุ่งหวังตั้งพระหฤทัยที่จะให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ ในด้านการพระศาสนานี้ก็ได้ทรงสนับสนุนการศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างกว้างขวาง และได้ทรงบริจาควัตถุปัจจัยเกื้อกูลกิจการต่าง ๆ ในพระบวรพุทธศาสนา และในศาสนาอื่นอยู่เสมอ”

ในการศาสนานี้พระราชทานพระราชดำริให้สถานีวิทยุ อ.ส.พระราชวังดุสิต จัดรายการวิทยุสำหรับให้ความรู้เกี่ยวแก่พระพุทธศาสนาและเกี่ยวแก่ความรู้ทางจิตแก่ประชาชน โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทเพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ฟัง ๓ วัย คือ วัยเด็ก วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่

ในปัจจุบันมีมูลนิธิต่าง ๆ อันเป็นมูลนิธิเนื่องในการสังคมสงเคราะห์อยู่ในพระราชูปถัมภ์ถึง ๒๑ มูลนิธิ

ในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทรา บรมราชชนนี พระพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๘ และรัชกาลปัจจุบัน ทรงเจริญพระชันษาครบ ๘๐ พรรษา ในวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๓ นี้ ขอเชิญชวนประชาชนชาวไทยทั้งมวล ร่วมกันขอพระราชทานพระราชวโรกาสน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคล โดยขอให้ร่วมกันตั้งจิตอธิษฐานขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์บรรดามีในสากลโลก จงอภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมราชชนนีผู้ทรงพระคุณธรรมอันล้ำเลิศ ทรงยิ่งด้วยพระคุณ ทรงยิ่งด้วยน้ำพระราชหฤทัย จงทรงพระเกษมสำราญ ทุกข์ใดภัยใดอย่าได้มาแผ้วพานเบื้องพระยุคลบาท ขอพระราชกรณียกิจอันพิลาส จงแผ่ไพศาลเป็นคุณเป็นประโยชน์ไปทั่วทิศานุทิศ เสด็จสถิตสถาพรทรงเป็นมิ่งทรงเป็นขวัญของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าและทรงเป็น “ศรีนครินทรา” ของเมืองไทยชั่วนิรันดร

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ภูเขาสันจิ

ในระยะเข้าพรรษานี้ขอพูดเรื่องเนื่องในพระพุทธศาสนาให้เด็ก ๆ ฟัง เพื่อช่วยในการบริหารจิตเด็ก ๆ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นให้ใฝ่ในการศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยพระธรรมในพระพุทธศาสนานั้นเป็นคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสอนให้มนุษย์ดำรงตนด้วยดีในโลก ผู้ใดปฏิบัติตามได้ย่อมจะปราศจากทุกข์หรือมีทุกข์น้อย ทรงแจกแจงไว้ตั้งแต่ง่ายไปหายาก บุคคลทุกเพศทุกวัย ทุกฐานะ ทุกรูปทุกนาม จะปฏิบัติตามได้ พระธรรมในพระพุทธศาสนาจึงมิใช่ของโบราณคร่ำครึเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปี อย่างที่เด็กวัยรุ่นบางคนเข้าใจหรือถูกเสี้ยมสอน ถูกปลุกระดมให้เข้าใจ เป็นการพาระดับจิตให้ตกต่ำอย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้

เด็ก ๆ บางคนถูกเสี้ยมสอนให้คิดว่าเรื่องของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องไม่มีตัวมีตัว เป็นเรื่องสมมุติขึ้น เป็นเรื่องของสวรรค์นิพพานซึ่งมองไม่เห็น ความคิด ความเข้าใจเช่นนี้เป็นความคิดและความเข้าใจที่ผิดอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์ มีพระองค์อยู่จริงในโลกดังที่เด็ก ๆ ได้เรียน ได้ยิน ได้ฟังจากพุทธประวัติแล้ว เรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในพุทธประวัติ ตลอดจนสถานที่และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดแก่พระพุทธองค์เป็นความจริงทั้งสิ้น มิใช่เป็นการสร้างเรื่อง สร้างสถานการณ์ขึ้นทำนองเรื่องจักร์ ๆ วงศ์ ๆ อย่างเด็กวัยรุ่นบางคนเข้าใจ

เพื่อเป็นหลักฐาน จะขอเล่าเรื่องของภูเขาสันจิในประเทศอินเดีย ซึ่งมีความสำคัญในการเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งว่าเรื่องของพระพุทธศาสนาตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในครั้งพุทธกาลนั้นเป็นเรื่องมีจริง มิใช่เป็นเรื่องเสกสรรค์ปั้นขึ้นมอมเมาประชาชนให้หลงใหลในศาสนาเป็นยาเสพย์ติดอย่างคนบางจำพวกกล่าวหา

สันจิเป็นชื่อของภูเขาในอินเดีย มีชื่อในสมัยพุทธกาลว่า เวดิสาคีรี (Vedisa-giri) อยู่ทางทิศเหนือของเมืองเวดิสา และอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๕ ไมล์ เมืองเวดิสาเป็นเมืองในแคว้นอวันติ หรือ มัลวะ อันเป็นแคว้นหนึ่งใน ๑๖ แคว้นของอินเดียโบราณและเป็นแคว้นที่พระพุทธศาสนาฝังรกรากลงอย่างรุ่งเรือง เมืองเวดิสาเป็นเมืองหลวงของแคว้นอวันติหรือมัลละตะวันออกในสมัยพุทธกาล

ภูเขาสันจิอยู่ห่างจากแคว้นโพบาล ๑๒ ไมล์ เป็นภูเขางามในพุทธกาล พระอรหันต์เคยชอบพระมหากษัตริย์เคยทนุบำรุง กวีเคยสดุดี ปัจจุบันสันจิเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนิกชนและเป็นกุญแจดอกหนึ่งของโบราณคดียุคพุทธกาล โบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนี้เป็นแบบสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชและสมัยคุปต์อันเป็นสมัยที่ศิลปของเปอร์เซียร์คืออิหร่านปัจจุบันและศิลปกรีทโดยพระเจ้าเลกซานเดอร์มหาราชนำมาเริ่มมีอิทธิพลปะปนกับศิลปอินเดีย มีรูปสลักเกี่ยวแก่พุทธประวัติและทศชาติ ตลอดจนเรื่องราวของพระพุทธศาสนาในต้นพุทธกาลปรากฏอยู่

มีหลักฐานว่าในสมัยนั้นและหลังจากนั้นประมาณ ๒๒๐๐ ปีมาแล้ว พระภิกษุในพระพุทธศาสนามักพากันเลือกภูเขาสันจิเป็นที่วิเวกควรแก่การแสวงธรรม จึงได้มีการสร้างกุฏิและพระสถูปขึ้นเป็นหมู่ ๆ เต็มไปทั้งภูเขา พระสถูปมักเป็นทรงโอคว่ำแบบพระปฐมเจดีย์ มีทางเดินรอบองค์พระสถูป ทางเดินนี้อาจเป็นรูปทรงกลมหรือทรงสี่เหลี่ยม กรมโบราณคดีของอินเดียกำหนดชื่อพระสถูปนี้ว่า "พระสถูปสันจิ" มีอยู่รวม ๕ หมู่

พระสถูปองค์ใหญ่ในหมู่ที่ ๑ อยู่ตรงใจกลางภูเขา มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐๕ ฟุต และสูง ๔๕ ฟุต ประตูทางเข้าพระสถูปทั้งสี่ทิศทำด้วยหินสลักพุทธประวัติและปางต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ พระสถูปองค์ที่สองในหมู่นี้ก็เช่นกัน ประตูเหล่านี้งดงามและปราณีตมากจนที่เป็นที่น่าพิศวงและไม่น่าเชื่อว่าฝีมือมนุษย์จะสลักหินโดยไม่มีเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ช่วยได้งดงามถึงปานนี้ เมื่ออินเดียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและได้ขุดค้นพบพระสถูปนี้ คันนิงแฮม (Cunningham) นักโบราณคดีชาวอังกฤษผู้ขุดค้นพบได้แสดงความจำนงจะนำประตูหินสลักเหล่านี้ไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เมืองอังกฤษ แต่ด้วยเหตุใดไม่แจ้ง มิได้มีการขุดขนย้ายประตูเหล่านี้ไป ประตูที่งามที่สุดคือประตูด้านตะวันออกของพระสถูปองค์ใหญ่ในหมู่ที่ ๑ งามจนทำให้พระเจ้านะโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศสส่งราชสาส์นมาขอจากเจ้าผู้ครองแคว้นโพบาลในขณะนั้นเพื่อนำไปไว้ในพิพิธภัณฑ์กรุงปารีสในปีค.ศ.๑๘๖๘ตรงกับพ.ศ.๒๔๑๑เจ้าผู้ครองแคว้นโพบาลไม่ยอมให้ ยอมแต่เพียงให้จำลองด้วยปูนปลาสเต่อร์ส่งไป ประตูที่จำลองแบบนี้ปรากฏว่าในปัจจุบันมีอยู่ในพิพิธภัณฑ์สองสามแห่งในอังกฤษ เช่นพิพิธภัณฑ์ดับลิน เอดินเบอร์ก เซ๊าท์เคนซิงตัน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้มีการขุดพบพระธาตุของพระโมคคลา พระสารีบุตร พระอัคคสาวกองค์สำคัญของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนำไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เมืองอังกฤษ จะได้เล่าให้ฟังต่อไป

เรื่องราวอันเป็นความจริงในพระพุทธศาสนาที่นำมาเล่านี้จะช่วยทำให้เด็ก ๆ ได้ประจักษ์ความจริงในพระองค์ของพระพุทธเจ้าและในพระพุทธศาสนาเป็นอนุสติและเป็นเครื่องบริหารจิตต่อไป

พระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์กลับมาตุภูมิ

เรื่องการค้นพบพระธาตุและการนำพระธาตุของพระโมคคลา พระสารีบุตรคืนมาสู่อินเดียที่จะเล่าต่อไปนี้แปลและเรียบเรียงมาจากบทความภาษาอังกฤษชื่อบทความว่า "The Sacred Relics Return Home" ซึ่งน่าจะแปลเป็นภาษาไทยว่า "พระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์กลับมาตุภูมิ" เป็นบทความที่เล่าถึงการค้นพบพระธาตุของพระโมคคลา พระสารีบุตร พระอัครสาวกของสมเด็จพระสัมมาสัม–พุทธเจ้า ตีพิมพ์ในหนังสือ "Grient Illustratated Weekly" ออกที่เมืองกลักกตา ประเทศอินเดีย ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๒ แม้จะเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปีเศษแล้วก็ยังเป็นสารคดีที่ควรแก่การสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรแก่การสนใจของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก เด็ก ๆ ควรจะได้รับทราบเพื่อประกอบการพิจารณาความจริงต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนารวมทั้งความจริงเกี่ยวแก่บุคคลากรที่กล่าวถึงในพระพุทธศาสนาว่ามีตัวตนอยู่จริงในโลกนี้ มิใช่เป็นตำนาน หรือเป็นนิยายที่แต่งขึ้นดังที่เด็กวัยรุ่นบางคนสงสัย

เนื่องจากพระธาตุทั้งสององค์นี้ขุดพบที่ภูเขาสันติ จึงจะขอเล่าเรื่องของภูเขาสันจิโดยสรุปเสียก่อน

สันจิเป็นภูเขางาม ในอดีตพระอรหันต์เคยชอบ พระมหากษัตริย์เคยทนุบำรุง กวีเคยสดุดี ปัจจุบันภูเขาสันจิเป็นกุญแจดอกสำคัญดอกหนึ่งของโบราณคดีและเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาที่มีผู้ไปจาริกแสวงบุญอยู่เสมอ

ในสมัยโบราณ สันจิมีชื่อว่า "เวดิสาคีรี" (Vedisa-giri) ต่อเมื่อมีการสร้างพระสถูปในบริเวณภูเขานี้มากขึ้น จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น "เจฏิย คีรี" (Cctiya-giri) ห่างจากภูเขานี้ไปทางทิศเหนือประมาณ ๕ ไมล์เป็นที่ตั้งของเมืองเวดิสาในแคว้นอวันติหรือมัลว อันเป็นแคว้นหนึ่งใน ๑๖ แคว้นของอินเดียโบราณและเป็นแคว้นแรกที่พระพุทธศาสนาเริ่มแพร่หลาย พระอรหันต์หลายองค์เป็นชาวเมืองนี้ ในสมัยพุทธกาล เวดิสาเป็นเมืองหลวงของแคว้นอวันติตะวันออก พุทธโกษา (Buddhaghosa) ผู้เขียนพุทธประวัติเรียกเมืองนี้ว่า "เวศสนครา" (Vessanagara)

ภูเขาสันจิอยู่ห่างจากแคว้นโพบาลประมาณ ๑๒ ไมล์ โบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนี้เป็นแบบสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชและสมัยคุปต์ อันเป็นแบบที่ศิลปของอิหร่านคือเปอร์เซียร์โบราณและศิลปของกรีกสมัยที่พระเจ้าอเลกซานเดอร์มหาราช ซึ่งยกทัพมารุกรานเริ่มเข้ามาปะปนกับศิลปอินเดีย โบราณวัตถุเหล่านี้มีรูปสลักเกี่ยวแก่พุทธประวัติและทศชาติ เรื่องราวของพระพุทธศาสนาในตอนต้นพุทธกาลเหล่านี้เป็นต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ในตอนต้น ๆ พุทธกาลประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑–๔ พระภิกษุเลือกภูเขาสันจิเป็นที่วิเวกควรแก่การปฏิบัติและแสวงธรรม จึงได้มีการสร้างกุฏิขึ้นเต็มไป

ทั้งภูเขาในที่ที่พอจะก่อสร้างได้รวมทั้งได้มีการสร้างพระสถูปขึ้นด้วย พระสถูปสันจิมักสร้างเป็นทรงโอคว่ำแบบพระปฐมเจดีย์ของเรา มีทางเดินได้รอบ ๆ ทางเดินนี้มีทั้งรูปกลมและรูปสี่เหลี่ยม กรมโบราณคดีของอินเดียรวมเรียกพระสถูปเหล่านี้ว่า "พระสถูปสันจิ" และแบ่งออกเป็น ๕ หมู่รอบบริเวณภูเขานี้ คือ

หมู่ที่ ๑ อยู่ที่ภูเขาสันจิ ห่างจากเมืองสันจิไปทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๕½ ไมล์ พระธาตุอยู่ในพระสถูปหมู่นี้องค์ที่ ๓

หมู่ที่ ๒ อยู่ที่โสนารี (Sonari) ห่างจากสันจิไปทางตะวันตกเฉียงใต้เช่นหมู่ ๑ ประมาณ ๖ ไมล์

หมู่ที่ ๓ อยู่ที่ศรัทธาธรา ห่างจากสันจิประมาณ ๖½ ไมล์

หมู่ที่ ๔ อยู่ที่พิพาลิยา (Pipaliya) ห่างจากพจปุระ (Bhojpara) ๗ ไมล์

หมู่ที่ ๕ อยู่ที่อนธร (Andher) ห่างจากพิลสา (Bhilsa) ๔ ไมล์

พระสถูปองค์ใหญ่ในหมู่ที่ ๑ อยู่ตรงใจกลางภูเขา มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐๕ ฟุต สูง ๔๕ ฟุต ประตูทางเข้าพระสถูปทั้งสี่ทิศทำด้วยหิน สลักพุทธประวัติและภาพพระพุทธเจ้าปางต่าง ๆ ก่อนตรัสรู้ พระสถูปองค์ที่ ๒ ในหมู่ที่ ๑ นี้ก็เช่นกัน มีประตูหินสลักเรื่องราวเกี่ยวแก่พุทธประวัติเช่นเดียวกับองค์ที่ ๑ ประตูเหล่านี้งดงามและปราณีตมากจนน่าพิศวงและไม่น่าเชื่อว่าฝีมือมนุษย์จะสลักหินได้ถึงเพียงนี้โดยไม่มีเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ช่วยเลย จอมพลคันนิงแฮม (Cunningham) ผู้ทำการขุดค้นพบได้แสดงความปรารถนาที่จะนำประตูเหล่านี้ไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ประเทศอังกฤษ แต่จะเป็นด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ มิได้มีการขุดขนย้ายประตูเหล่านี้ไป ประตูบานที่งามที่สุดคือประตูด้านตะวันออกของพระสถูปองค์ใหญ่ในหมู่ที่ ๑ งามจนทำให้พระเจ้านะโปเลียนที่ ๓ ของฝรั่งเศสส่งพระราชสาส์นมาขอจากเจ้าผู้ครองแคว้นโพบาลในปี ค.ศ.๑๘๖๘หรือ พ.ศ.๒๔๑๑เพื่อจะนำไปไว้ในพิพิธภัณฑ์กรุงปารีส เจ้าผู้ครองแคว้นโพบาลไม่ยอมให้ ยอมแต่เพียงให้มีการจำลองด้วยปูนปลาสเตอร์ส่งไป ประตูที่จำลองด้วยปูนปลาสเตอร์แบบนี้มีในพิพิธภัณฑ์ดับลิน เอดินเบอร์ก เซ๊าท์-เคนซิงตัน ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่อังกฤษนำพระธาตุของพระอัคคสาวกโมคคลา สารีบุตรไปเก็บไว้ดังจะเล่าต่อไปข้างหน้า นอกจากนี้ปรากฏว่าประตูแบบนี้ยังมีจำลองไปไว้ในพิพิธภัณฑ์สำคัญ ๆ ในยุโรปด้วย

พระสถูปองค์ที่ ๓ ในพระสถูปสันจิหมู่ที่ ๑ เป็นองค์ที่ขุดค้นพบพระธาตุองค์หนึ่ง นอกจากนี้ยังขุดพบที่พระสถูปองค์ที่ ๒ ที่เมืองศรัทธาธราด้วย เรื่องราวของการขุดค้นพบพอสรุปได้ดังนี้

พบที่ภูเขาสันจิ

เมื่อ ค.ศ.๑๘๕๑(พ.ศ.๒๓๘๔) จอมพลคันนิงแฮมผู้ทำการขุดค้นโบราณวัตถุเกี่ยวแก่พระพุทธ-สาสนาในอินเดียได้พบพระธาตุของพระอัคคสาวกสององค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่ราบบนไหล่เขาสันจิ คันนิงแฮมได้บันทึกเป็นจดหมายเหตุไว้ว่า

"มีรอยที่แสดงว่าในสมัยโบราณพระสถูปองค์นี้เคยเป็นปูชนียสถานที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่ง เมื่อพบครั้งแรกพระสถูปนี้ก็ดูเป็นแต่เพียงทรากของโบราณวัตถุที่สร้างด้วยอิฐหินทรากหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อได้รื้อและทำการสำรวจแล้วปรากฏว่าฐานและลานพระสถูปยังคงเป็นรูปบริบูรณ์ทั้ง ๆ ที่จมอยู่ใต้กองอิฐหินที่ปรักหักพังกองมหึมา พระสถูปตั้งอยู่ตรงกลางพื้นที่สี่เหลี่ยมจตุรัส มีเนื้อที่ ๘๐ ตารางฟุต มีกำแพงล้อมรอบ ๔ ทิศ ฐานของกำแพงยังปรากฏชัดเจนอยู่สามด้าน"

พระสถูปองค์นี้เป็นองค์ที่ ๓ ในกลุ่มที่ 1 บนภูเขาสันจิ ภายหลังที่ได้จัดการรื้อกองอิฐหินออกแล้ว คันนิงแฮมก็ทำการขุดองค์พระสถูป พบว่าตรงใจกลางองค์พระสถูปมีหลุมสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวจากทิศเหนือไปทิศใต้ ๑ หลุม มีแผ่นศิลาอ่อนยาว ๕ ฟุต ปิดปากหลุม ๑ แผ่น เมื่อยกออกก็พบว่าที่ก้นหลุมมีหีบหินใหญ่สีเทาปนเหลือง ๒ หีบวางอยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ทิศละหีบ ทั้งสองหีบมีปริมาตร ๒ ๑/๒ ลูกบาศก์ฟุต ฝาหีบหนา ๖ นิ้ว วางอยู่บนพื้นที่ที่ได้ระดับเดียวกับลานพระสถูป

ฝาหีบใบที่อยู่ทางทิศใต้แตกออกเป็นสองชิ้น แต่อักษรพราหมณ์ที่จารึกบนฝาหีบยังคงปรากฏชัดเจนว่า "สาริปุตตสา" (Sariputtasa) ซึ่งแปลว่า "ของสาริบุตร" ในหีบใบนี้มีกล่องศิลาขาวกลม ๑ กล่อง เส้นผ่าศูนย์กลาง ๖ นิ้ว สูง ๓ นิ้ว มีจานดินเผาสีดำลักษณะแบบบางมาก เส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ ๑/๒ นิ้ว ลึก ๒ นิ้ว ปิดกล่องนี้อยู่ จานนี้แตกแล้ว ผิวข้างนอกก็กระเทาะหมด แต่สีและเนื้อดินภายในยังคงอยู่ดี ที่ฝาด้านในของกล่องศิลาขาวมีอักษรพราหมณ์จารึกไว้ปรากฏชัดเจนว่า "สา" (Sa) อันเป็นคำย่อของ "สาริบุตร" ในกล่องมีพระธาตุของพระสาริบุตร ๑ องค์ ยาวประมาณ ๑ นิ้ว และมีลูกประคำทำด้วยไข่มุกข์และพลอยชนิดอื่น ๗ เม็ด ข้างกล่องมีฟืนไม้จันทร์ที่จุดไฟแล้ว ๒ ดุ้น ยาว ๔ ๑/๒ และ ๒ ๑/๒ นิ้ว สันนิษฐานว่าคงเป็นฟืนที่เผาศพพระสาริบุตร

สิ่งที่น่าประหลาดก็คือภายในหีบหินที่บรรจุกล่องพระธาตุของพระสาริบุตรนี้มีแมงมุมเป็น ๆ อยู่ ๑ ตัว (Outside the Relic Casket but inside the large Stone box there was a **live** Spider also).

คันนิงแฮมบันทึกเป็นจดหมายเหตุไว้ว่า "ไม่ต้องสงสัยลูกประคำ ๗ เม็ดนี้คงจะเป็น 'ของมีค่า ๗ อย่าง' (the seven precious things) ซึ่งมักจะนิยมใส่ไว้กับพระธาตุที่ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมเนียมนี้ยังคงใช้กันอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนแถบธิเบต เมื่อพระภิกษุ (ลามะ) องค์ใดถึงมรณภาพก็มักจะมีการเอาเศษทอง เงิน ทองแดง ไข่มุกข์ โกเมน พลอย เมล็ดข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ ข้าวสาร ไม้จันทร์แดง ไม้จันทน์ขาว ดินสอซีดาร์ ใส่ลงไปในที่บรรจุอัษฐิหรืออังคารด้วย"

หีบหินใบที่อยู่ทางทิศเหนือฝายังอยู่เรียบร้อยไม่แตก มีอักษรพราหมณ์จารึกอยู่บนฝาหีบอ่านได้ชัดเจนว่า "มหาโมคลานสา" (Maha Mogalanasa) ซึ่งแปลว่า "ของมหาโมคคลาน" ในหีบมีกล่องศิลา ๑ กล่อง ขนาดย่อมกว่ากล่องแรกเล็กน้อย คันนิงแฮมเล่าไว้ว่า เมื่อเปิดหีบเห็นกล่องนี้ทีแรก กล่องมีสีขาวเหมือนช็อล์ก แต่เมื่อเอากล่องขึ้นจากหีบหินไม่นานก็เปลี่ยนสีเป็นสีต่าง ๆ เช่นเดียวกับกล่องแรก มีอักษรพราหมณ์จารึกที่ฝากล่องด้านในว่า "มา" (Ma) อันเป็นคำย่อของ "มหาโมคคลาน" ในกล่องมีพระธาตุพระโมคคลานสององค์ องค์ใหญ่ยาวประมาณครึ่งนิ้ว บนกล่องพระธาตุมีจานดินเผาปิดเช่นเดียวกับของพระสาริบุตร

พบที่เมืองศัทธาธรา (Satadhara)

คันนิงแฮมได้ขุดพบกล่องศิลาบรรจุพระธาตุอีกสองกล่อง โดยพบบรรจุอยู่ในพระสถูปองค์ที่ ๒ ในเมืองศัทธาธรา ซึ่งอยู่ห่างจากสันจิ ๖๑/๒ ไมล์ กล่องทั้งสองนี้มีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓ นิ้ว และสูง ๒ นิ้ว มีอักษรพราหมณ์จารึกไว้ที่ฝาด้านในอ่านได้ชัดเจนเช่นเดียวกับที่กล่องพระธาตุพบที่สันจิ

เมืองศัทธาธรานี้แต่เดิมชื่อเมือง "พุทธาภิตา" (Budha Bhita)

คันนิงแฮมได้บันทึกเป็นจดหมายเหตุเล่าถึงการขุดค้นพระสถูปองค์นี้ไว้ว่า "พระสถูปอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และอยู่ห่างจากพระสถูปองค์ใหญ่ ๒๓๐ ฟุต องค์พระสถูปมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๔ ฟุต แต่สูงเพียง ๘ ฟุตเท่านั้น ลานพระสถูปมีรอยเหลืออยู่เล็กน้อย ตรงกลางมีหลุมลึก ๖ ฟุต และมีก้อนหินตกลงไปจมอยู่บ้าง ที่ก้นหลุมมีกล่องศิลาเล็ก ๆ ๒ กล่อง ที่ปากหลุมมีแผ่นหินปิดแต่มีรอยถูกขุดค้นมาก่อน สันนิษฐานว่าพวกชาวบ้านแถบนั้นคงจะได้ทำการขุดพระสถูปองค์นี้เพื่อหาของมีค่ามาก่อน เมื่อไม่พบของมีค่าก็เอากล่องพระธาตุฝังไว้ดังเดิม"

การที่พระธาตุของพระอัคคสาวกทั้งสององค์ทกระจัดกระจายไปอยู่ตามพระสถูปต่าง ๆ นั้น สันนิษฐานตามประวัติศาสตร์และตามตำนานในพระพุทธศาสนาได้ว่าเป็นเพราะพระอัคคสาวกทั้งสององค์นี้นิพพานก่อนพระพุทธเจ้า ณ ที่ใกล้กรุงราชคฤห (Rajagriha) พระพุทธองค์คงจะได้มีพระพุทธดำรัสให้ก่อพระสถูปบรรจุพระธาตุของพระอัคคสาวกทั้งสององค์ไว้ ณ ที่นั้น การที่พระธาตุมาถึงสันจิอันเป็นเมืองหนึ่งในแคว้นอวันติโบราณไกลจากกรุงราชคฤหได้นั้น สันนิษฐานได้จากตัวอักษรที่หีบและที่กล่องบรรจุพระธาตุ กับจากแบบองค์พระสถูปซึ่งเป็นแบบสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ว่า ในสมัยนั้นพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงสร้างพระสถูปขึ้นมากมายในอินเดียภายหลังที่ได้จัดการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปบรรจุตามพระสถูปต่าง ๆ แล้ว คงจะได้จัดการรื้อพระสถูปองค์เดิมนำเอาพระธาตุของพระอัคคสาวกทั้งสององค์นี้ขึ้นมาแบ่งไปบรรจุตามพระสถูปต่าง ๆ ด้วย พระธาตุจึงเข้าไปอยู่ในเมืองสันจิและศัทธาธราได้

จอมพลคันนิงแฮมเล่าไว้ด้วยว่า หลวงจีนฟาเหียน (Fa Hian) และพวก ก็ได้เคยเดินทางมานมัสการพระสถูปที่บรรจุพระธาตุของพระสาริบุตรและพระโมคคัลลาตามสถานที่ต่าง ๆ ในอินเดียด้วย

หลังจากการค้นพบ รัฐบาลอังกฤษสมัยพระนางเจ้าวิคตอเรีย (Victoria) ได้นำพระธาตุของพระโมคคัลลา พระสาริบุตร ไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์วิคตอเรียแอนด์เอลเบอร์ก ในกรุงลอนดอนเป็นเวลาถึง ๙๐ ปีเศษ พระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วโลกจึงได้กลับมาตุภูมิคือประเทศอินเดีย เป็นเหตุการณ์ใหญ่ยิ่งเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์

การได้พระธาตุคืน

การได้พระธาตุคืนเริ่มด้วยการที่ในปี ค.ศ.๑๙๓๙ หรือ ใน พ.ศ.๒๔๘๒ นายเทวาปรียา วาลีสิงห์ เลขาธิการของมหาโพธิสมาคมแห่งประเทศอินเดียด้วยความสนับสนุนของรัฐบาลอินเดีย ได้ดำเนินการเจรจาในนามของสมาคมกับรัฐบาลอังกฤษและเจ้าหน้าที่ผู้รักษาพิพิธภัณฑ์วิคตอเรียแอนด์เอลเบอร์ต (Victoria and Albert Museum) ขอให้คืนพระธาตุให้แก่มหาโพธิสมาคมอันเป็นสมาคมของพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้จัดการอัญเชิญไปบรรจุในสถานที่อันสมควรในประเทศอินเดียต่อไป การเจรจาดำเนินไปเป็นเวลานานนับปี รัฐบาลอังกฤษก็ยินยอมคืนให้ แต่การเชิญพระธาตุกลับมาอินเดียได้ล่าช้าไปถึง ๙ ปี เนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง มหาโพธิสมาคมเห็นว่าเป็นการไม่ปลอดภัยที่จะเชิญปูชนียวัตถุอันหาค่ามิได้ของพุทธศาสนิกชนทั่วโลกมายังอินเดียในภาวะเช่นนี้ จึงระงับการอัญเชิญพระธาตุคืนไว้จนกว่าภัยสงครามจะสิ้นสุดลง นอกจากการสนับสนุนของรัฐบาลอินเดีย มหาโพธิสมาคมได้รับการสนับสนุนจากองค์การพุทธศาสนาในพม่า ซีลอน และอื่น ๆ ทั่วโลก

ในระยะนี้รัฐบาลของนาวับ เจ้าผู้ครองแคว้นโพบาลได้ทำการคัดค้านโดยอ้างสิทธิว่าเมืองสันจิและภูเขาสันจิอยู่ในแคว้นโพบาล รัฐบาลแคว้นโพบาลจึงควรจะเป็นผู้ได้รับมอบพระธาตุคืนมา โดยเหตุที่แคว้นโพบาลเป็นรัฐอิสลาม รัฐบาลอังกฤษจึงขอให้มหาโพธิสมาคมกับแคว้นโพบาลทำการตกลงกันเอง มหาโพธิสมาคมจึงส่งผู้แทนสองคนไปยังแคว้นโพบาล การเจรจาเป็นที่ตกลงกันว่า

๑. มหาโพธิสมาคมจะเป็นผู้ไปรับมอบและอัญเชิญพระธาตุมา
๒. จะนำพระธาตุเข้าบรรจุไว้ ณ ที่เดิมที่สันจิ ภายใต้ความดูแลของรัฐบาลแคว้นโพบาล
๓. มหาโพธิสมาคมและกรมโบราณคดีของอินเดียจะเป็นผู้ออกแบบพระสถูปที่บรรจุพระธาตุและวิหารที่จะสร้างขึ้นสำหรับทำพิธีบูชา
๔. รัฐบาลโพบาลจะให้ความร่วมมือในการสร้างพระสถูปและในการทนุบำรุงให้ควรแก่การเป็นปูชนียสถานอย่างเต็มที่ ถึงแม้ว่ารัฐนี้จะเป็นรัฐอิสลามก็ขอให้คำมั่นสัญญาว่าไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นการบีบบังคับเรื่องที่เกี่ยวแก่ศาสนาอื่น
๕. องค์พาวับเจ้าผู้ครองแคว้นโพบาลจะประทานเงินช่วยในการนี้เป็นส่วนพระองค์๒๕,๐๐๐ รูป และขอให้คำมั่นสัญญาว่ารัฐบาลของพระองค์จะปฏิบัติตามข้อตกลงนี้โดยเคร่งครัด

๖. มหาโพธิสมาคมมีสิทธิโดยไม่มีเงื่อนไขในอันที่จะจัดการใด ๆ เกี่ยวแก่การสักการะบูชาปูชนียสถานแห่งนี้

องค์นาวับแห่งโพบาลยังได้ตรัสกับผู้แทนมหาโพธิสมาคมว่า พระองค์ทรงหวังว่าการนำพระธาตุคืนมาสู่แคว้นของพระองค์ครั้งนี้จะเป็นเครื่องช่วยในการเชื่อมรัฐอิสลามของพระองค์กับรัฐพุทธศาสนาอื่น ๆ ทั้งในและนอกประเทศอินเดีย

เมื่อเป็นที่แน่ใจว่าไม่มีภัยใด ๆ อันเนื่องมาแต่สงครามเหลืออยู่อีกแล้ว ในต้นปี ค.ศ. ๑๙๔๗ หรือ พ.ศ.๒๔๙๐ มหาโพธิสมาคมจึงได้จัดส่งนายทยา เหวาวิตราเน (Daya Hewavitarane) เป็นผู้แทนสมาคมไปรับพระธาตุคืนจากรัฐบาลอังกฤษ ผ่านทางเกาะลังกาในขณะนั้นหรือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน ได้มีการประกอบพิธีมอบและรับพระธาตุคืนโดยลอร์ดแพททิค ลอเร็นซ์ (Lord Pathick Lawrence) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเมืองขึ้นอินเดียของอังกฤษเป็นผู้มอบคืนแทนรัฐบาลอังกฤษพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์เมื่อต้นเดือนมีนาคม ค.ศ.๑๙๔๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๙๐

นายทยา เหวาวิตราเนได้อัญเชิญพระธาตุโดยทางเรือถึงศรีลังกาเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ปรากฏตามข่าวในหนังสือพิมพ์ซีลอนเดลี่นิวส์ เมื่อพระธาตุมาถึงกรุงโคลัมโบ นครหลวงของศรีลังกาว่า

"ไม่เคยมีพิธีใด ๆ ในเมืองโคลัมโบที่จัดขึ้นด้วยความปีติและเลื่อมใสเท่ากับพิธีรับพระธาตุพระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลา พระอัคคสาวกสององค์ของพระพุทธเจ้าซึ่งได้อัญเชิญกลับคืนมาจากพิพิธภัณฑ์วิคตอเรียแอนด์เอลเบอร์กในประเทศอังกฤษมาถึงศรีลังกาเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ค.ศ.๑๙๔๗ ผู้แทนของมหาโพธิสมาคม ผู้แทนของรัฐบาลอินเดียและผู้แทนของรัฐบาลศรีลังกาได้ออกไปรับพระธาตุถึงเรือใหญ่ ซึ่งทอดสมออยู่หน้าเมืองโคลัมโบโดยเรือยนต์ที่จัดเป็นพิเศษ

ในทันทีที่เชิญพระธาตุจากเรือยนต์ขึ้นสู่แผ่นดินลังกาได้มีการเชิญพระธาตุเข้าบรรจุในผอบทองคำซึ่งเป็นของราชามหาวิหาร เกลนิยา (Raja Maha Vihara Kelaniya) แล้วจัดกระบวนแห่เชิญไปประดิษฐานไว้ ณ พิพิธภัณฑ์โคลัมโบ โดยเชิญพระธาตุขึ้นประดิษฐานบนหลังช้าง นาย ด.ส.เสนานยาค (D.S. Senanayake) ประธานรัฐสภาศรีลังกาเป็นผู้ประกอบพิธี ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนแห่และเข้าร่วมในพิธีคับคั่งและเต็มตื้นไปด้วยความศรัทธาเป็นประวัติการณ์ ในระหว่างที่พระธาตุประดิษฐานอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์โคลัมโบ มีประชาชนไปทำการสักการะบูชานับเป็นจำนวนหลายหมื่นหลายแสนคน ตามที่กำหนดไว้จะได้อัญเชิญพระธาตุนี้ไปบรรจุไว้ ณ ที่เดิมที่ภูเขาสันจิ เมืองสันจิ แคว้นโพบาล"

ได้มีการตกลงกันว่าจะประดิษฐานพระธาตุไว้ในเกาะลังกา จนสิ้นปี ค.ศ.๑๙๔๘ หรือ พ.ศ. ๒๔๙๑ แล้วจะได้อัญเชิญไปมอบให้มหาโพธิสมาคมในอินเดีย โดยรัฐบาลแห่งแคว้นเบงกอลตะวันตก

จะเป็นผู้จัดพิธีมอบ บัณฑิต เยาวฮลาล เนรูห์ ได้รับเชิญเป็นเอกฉันท์ จากองค์การพุทธศาสนาต่าง ๆ ในอินเดียให้เป็นผู้รับมอบ

ดร.บี.ซี. รอย (Dr. B. C. Roy) นายกรัฐมนตรีแห่งแคว้นเบงกอลตะวันตกได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลให้เป็นประธานกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการได้จัดส่งผู้แทนไปยังนิวเดลีเพื่อปรึกษาหารือกับนายกรัฐมนตรีเนรูห์ ในการประชุมปรึกษาหารือกันนี้ มี ดร.สยาม ปราสาท มุกขจี (Dr. Syama Prasad Mookerjee) ประธานกรรมการมหาโพธิสมาคม นายธรรมวีร (Dhama Vira) เลขานุการคณะรัฐมนตรี และ ดร.น.พ.จักรวัติ (Dr. N.P. Chakravati) อธิบดีกรมโบราณคดีร่วมอยู่ด้วย เมื่อได้ปรึกษาหารือกันแล้วเนรูได้กำหนดให้อัญเชิญพระธาตุมาถึงอินเดียในวันที่ ๑๔ มกราคม ค.ศ.๑๙๔๙หรือ พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐบาลอินเดียได้ส่งคำเชิญไปยังประเทศพุทธศาสนาต่าง ๆ มี สยาม พม่า ลังกา จีน ธิเบต ซิกกิม ภูฐาน เนปาล เขมร ญี่ปุ่น ให้ส่งผู้แทนมาร่วมในการนี้ ตลอดจนนาวับแห่งแคว้นโพบาลก็ได้จัดส่งผู้แทนมาร่วมด้วย

เนรูห์สั่งการให้จัดเรือลาดตระเวณแห่งราชนาวีอินเดียเป็นเรือเชิญพระธาตุมาจากกรุงโคลัมโบ โดยผู้ว่าราชการแคว้นเบงกอลเป็นประธานในพิธีอัญเชิญพระธาตุจากพิพิธภัณฑ์โคลัมโบมาลงเรือ พระภิกษุ น.จินรัตน (N. Jinaratna) เป็นผู้แทนรัฐบาลอินเดียและมหาโพธิสมาคมไปรับและอัญเชิญพระธาตุมาถึงอินเดียในวันที่ ๑๔ มกราคม ค.ศ.๑๙๔๙ ตรงกับ พ.ศ.๒๔๙๒ ในวันนั้นรัฐบาลอินเดียได้สั่งให้มีการหยุดงานทั่วประเทศ

เมื่อเรือที่อัญเชิญพระธาตุมาถึงบัณฑิตเนรูห์เป็นผู้อัญเชิญพระธาตุขึ้นจากเรือท่ามกลางประชาชนที่มาชุมนุมกันคับคั่ง แล้วมอบต่อให้ดร.สยาม ปราสาท มุกขจี ประธานกรรมการมหาโพธิสมาคมเชิญไปประดิษฐาน ณ ศรีธรรมราชิกวิหาร (Sri Dhamarajika Vihara) โดยจัดเป็นกระบวนแห่อย่างมโหฬาร มีนายกรัฐมนตรีเนรูห์นำกระบวน ประชาชนที่เข้าร่วมกระบวนด้วยความศรัทธาเป็นจำนวนมากมายอย่างไม่เคยมีในพิธีใด ๆ มาก่อน ได้ประดิษฐานพระธาตุไว้ ณ แท่นบูชาเพื่อให้ประชาชนทำการสักการะบูชา มีผู้คนหลั่งไหลมาจากทุกทิศทุกทางนับไม่ถ้วน ได้ประดิษฐานพระธาตุไว้จนถึงวันที่ ๓๐ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๙ (พ.ศ.๒๔๙๒) จึงได้นำเข้าบรรจุ ณ พระสถูปซึ่งก่อสร้างขึ้น ณ ที่เดิมที่ขุดพบที่ภูเขาสันจิ พระธาตุของพระอัคคสาวกสององค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือพระโมคคัลลา พระสารีบุตรก็ได้กลับคืนสู่ปิตุภูมิและมาตุภูมิคือประเทศอินเดียหรือชมภูทวีปในสมัยพุทธกาล หลังจากต้องตกไปเป็นเพียงโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์เมืองอังกฤษเป็นเวลาถึง ๙๐ ปีเศษ เกือบ ๑๐๐ ปี เรื่องนี้เป็นความชื่นชมและเป็นการเฉลิมศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนทั่วโลก

มงคลสูตร

สิ่งที่เป็นมงคลซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้เป็นสูตรให้มนุษย์ปฏิบัติในการดำรงชีวิตให้เป็นมงคล มีอยู่ ๓๘ ประการ เรียกว่า “มงคลสูตร” บุคคลใดมีมงคลที่ตรัสสอนนี้ไว้กับตัวก็จะพ้นจากความเป็นคนที่เป็นพิษเป็นภัยทั้งแก่ตัวเอง แก่ครอบครัว แก่สังคมทุกระดับ

เหตุที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสสอนเรื่องมงคล ๓๘ ประการ ก็เนื่องจากในสมัยชมภูทวีปมวลชนในขณะนั้นเป็นผู้ใฝ่ต่อการแสวงหาสิ่งที่จะจรรโลงจิตให้สูงขึ้น ใฝ่ในทางธรรม ใช้เวลาว่างในการจับกลุ่มกัน ชุมนุมกัน เมื่อเล่าเรื่องต่าง ๆ สู่กันฟัง พูดจากันแบบที่ในสมัยปัจจุบันคงจะเรียกว่า “การอภิปราย” ถึงเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อให้สติปัญญาแตกฉาน และเพื่อหาข้อเท็จจริง เมื่อมีสิ่งใดที่ไม่สามารถจะตัดสินหรือสรุปได้ก็มักพากันไปเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ทรงวินิจฉัย ประทานความรู้ที่ถูกต้องให้มงคลสูตร ๓๘ ประการนี้ก็เป็นธรรมหมวดหนึ่งที่ประทานไว้

การที่คนเราต้องมีการตัดสินว่าอะไรคือมงคล อะไรคืออัปมงคลได้แก่สิ่งที่ไม่เป็นมงคล ก็เพราะเหตุสรุปได้ง่าย ๆ ว่าในโลกเรานี้ไม่มีสิ่งใดที่ประกอบกันเข้าเป็นโลกจะสำคัญเท่าสัตว์โลกที่เป็นคน เพราะคนเป็นผู้ครอบครองโลก แม้ว่าบางอย่างจะไม่อยู่ในอำนาจการครอบครองของคน เช่น ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ความแห้งแล้งของอากาศที่ทำให้เกิดสภาพข้าวยากหมากแพง น้ำท่วม ภูเขาไฟระเบิด อะไรเหล่านี้ก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ของโลกก็มีคนเป็นผู้บันดาล ในตัวคนเรานั้นเด็ก ๆ ก็ย่อมทราบแล้วว่าไม่มีอะไรสำคัญเท่าจิตใจ ได้เคยบอกแล้วว่าจิตใจของคนเรามีสามส่วนคือส่วนที่เป็นความอยาก ความต้องการ ที่พระท่านเรียกว่า “ตัณหา” ส่วนที่เป็นฝ่ายสั่งการให้ร่างกายกระทำหรือประพฤติตามความอยาก และส่วนที่รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักการควรมิควร คอยควบคุมมิให้ร่างกายประพฤติหรือกระทำตามความอยาก จิตทั้งสามส่วนนี้มีอารมณ์เป็นที่ตั้ง เพราะอารมณ์ทั้งหลายทั้งปวงนั้นเมื่อประมวลกันแล้วก็สรุปได้ว่าคือปรากฏการณ์ทางจิตเกิดจากรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส นำมาไตร่ตรองยุติเป็นข้อคิดเห็น รูปรสกลิ่นเสียงสัมผัสจึงสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพจิตให้ดีให้เสีย ที่เรียกกันทั่วไปว่าเกิดอารมณ์ได้

ปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดอารมณ์อย่างมากปรากฏการณ์หนึ่ง ได้แก่ปรากฏการณ์เกิดจากเสียง ซึ่งในที่นี้มุ่งพูดถึงเสียงคน โดยเฉพาะเสียงเล่าลือ เสียงโฆษณาทั้งที่เป็นโฆษณาชวนเชื่อและทั้งที่นำความจริงมาพูด เสียงคนทำให้เกิดความหวั่นไหวแก่จิต ถ้าเป็นเสียงดีก็ทำให้เกิดความปิติ ความชื่นบาน แก่จิต ถ้าเป็นเสียงไม่ดีชนิดเป็นเสียงอกุศลก็ทำให้เกิดความเศร้าหมองเป็นความทุกข์แก่จิต เด็ก ๆ จึงควรฝึกตนให้เป็นคนรู้เท่าทันเหตุการณ์ ฟังเสียงคนอย่างฟังเหตุฟังผลมากกว่าฟังเสียงพูดประเภทเล่าลือ เราจะเห็นว่ามีคนเป็นอันมากที่ง่ายต่อการถูกโฆษณาชวนเชื่อ ง่ายต่อการถูกยุยง คือฟังใครพูดอะไร เล่าลืออะไร แล้วมิได้พิจารณาเหตุผลต้นปลาย ฟังแต่เสียงก็เกิดอารมณ์ตื่น

เต้นเลยเถิดไปจนเกิดการแตกตื่น ตื่นข่าว ทำนองกระต่ายตื่นตูมในนิทานอิสป เด็ก ๆ จึงควรฝึกตนอย่าให้เป็นคนเบาความคิด เบาสติปัญญา หูเบา เชื่อเสียงเล่าลือหรือเล่าอ้างง่าย ๆ

ในปัจจุบันนี้เด็ก ๆ จะเห็นได้ว่าแทบทุกเมื่อเชื่อวัน อารมณ์ของคนเราต้องหวั่นไหวไปด้วยเสียงของการเล่าลือต่าง ๆ จริงบ้าง เท็จบ้าง เสกสรรค์ปั้นแต่งขึ้นบ้าง มีอยู่มากมายในบ้านเมืองของเรา เป็นเหตุให้จิตใจของผู้คนระส่ำระสาย เกิดความหวาดระแวงไม่เป็นสุข เกิดการแตกแยกในหมู่ในคณะ ในบ้าน ในเมือง เกิดการทำลายความศรัทธา ความไว้วางใจ ความรักซึ่งกันและกันซึ่งล้วนแต่เป็นอันตรายต่อบ้านเมืองของเราทั้งสิ้น ถ้าเด็ก ๆ ซึ่งจะเป็นผู้รักษาบ้านรักษาเมืองต่อไปในภายภาคหน้าไม่สังวรณ์ถึงความจริงข้อนี้ หลงเชื่อเสียงเล่าเสียงลือต่าง ๆ โดยไม่ใช้วิจารณญาณไตร่ตรองใคร่ครวญหาเหตุผลแล้ว ความไม่ปรกติสุข ความเสียหายนานาประการ ก็จะเกิดขึ้นแก่บ้านเมืองของเรา

ในสมัยพุทธกาล มวลชนในชมภูทวีปอันได้แก่อาณาบริเวณที่เป็นประเทศอินเดีย เนปาล ปากีสถาน บังคลาเทศ อาฟกานิสถาน ในปัจจุบัน เป็นผู้ชอบสดับตรับฟังเสียงและแสวงหาข้อเท็จจริงจากเสียงนั้น ๆ โดยการจับกลุ่มทำสิ่งที่ในสมัยนี้คงจะเรียกว่าการประชุมสัมนา หรือการอภิปรายดังกล่าวข้างต้น ที่ที่มาชุมนุมกันนั้นมักจะเป็นที่ประตูเมืองบ้าง ศาลาบ้าง ที่ประชุมของหมู่บ้านบ้าง สถานที่ทางศาสนาบ้าง เล่าเรื่องต่าง ๆ สู่กันฟังซึ่งบางเรื่องอาจใช้เวลาเล่าและอภิปรายถกเถียงกันติดต่อกันเป็นเดือน ๆ ก็มี

วันหนึ่งได้มีผู้เสนอให้พูดกันเรื่อง "มงคล" คือขอให้พูดกันว่าอะไรเป็นมงคล ใครรู้จักมงคลบ้าง การอภิปรายเรื่องนี้กลายเป็นเรื่องยืดเยื้อถกเถียงกันถึงสิบสองปีก็หาข้อยุติไม่ได้ จึงได้มีผู้นำปัญหาเรื่องมงคลเข้าไปเฝ้าทูลถามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งในขณะนั้นประทับอยู่ที่พระเชตวันวิหารใกล้เมืองสาวัตถี สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงประทานอรรถาธิบายโดยทรงแสดงว่าสิ่งที่เป็นมงคลต่อชีวิตมีอยู่ ๓๘ ประการ ผู้ใดประพฤติตามได้ผู้นั้นก็มีมงคลอยู่กับตัว ย่อมจะมีชีวิตดี ชีวิตชอบ ประสบความเจริญ

มงคล 38 ประการที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้มีดังนี้

๑. ไม่คบคนพาล
๒. คบบัณฑิต
๓. บูชาคนควรบูชา
๔. อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม
๕. ความมีบุญบารมีมาก่อน
๖. ตั้งตัวถูกต้อง
๗. คงแก่เรียน
๘. มีศิลป์
๙. มีวินัยที่ศึกษาดีแล้ว
๑๐. มีวาจาเป็นสุภาสิต
๑๑. บำรุงพ่อแม่
๑๒. สงเคราะห์ลูก

๑๓. สงเคราะห์คู่	๑๔. การงานไม่คั่งค้าง
๑๕. การให้ปัน	๑๖. มีธรรมจริยา
๑๗. สงเคราะห์ญาติ	๑๘. การงานไม่มีโทษ
๑๙. งดเว้นการทำบาป	๒๐. ไม่ดื่มน้ำเมา
๒๑. ศึกษาธรรม	๒๒. มีความเคารพ
๒๓. ถ่อมตัว	๒๔. มีสันโดษ
๒๕. มีความกตัญญู	๒๖. ฟังธรรมตามกาล
๒๗. มีความอดทน	๒๘. เป็นคนว่าง่าย
๒๙. เห็นสมณะ	๓๐. มีความประพฤติที่ประเสริฐ
๓๑. บำเพ็ญตบะ	๓๒. มีความประพฤติที่ประเสริฐ
๓๓. เห็นอริยสัจ	๓๔. เห็นนิพพาน
๓๕. ไม่หวั่นไหวเมื่อถูกโลกธรรมกระทบ	๓๖. จิตไม่มีความโศรก
๓๗. จิตไม่มีธุลี	๓๘. จิตเกษม

พูดกับเด็กวัยรุ่นเรื่องพระพุทธสาสนา

เนื่องจากระยะนี้เป็นระยะที่อยู่ในปุริมพรรษาแห่งพระพุทธสาสนา อันเป็นระยะเวลาที่พุทธสาสนิกชนแสดงศรัทธาปสาทะในการปฏิบัติสาสนกิจ นับแต่บำเพ็ญกุศล บำเพ็ญทาน ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ ละเว้นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ เช่นคนติดสุราก็จะเลิกดื่มชั่วคราวเป็นการอดเหล้าถวายพระในระหว่างเข้าพรรษา นอกจากนี้ก็จะมีการสนใจในธรรมโดยศึกษาด้วยตนเองบ้าง ถามจากผู้รู้บ้าง สดับพระธรรมเทศนาในโอกาศต่าง ๆ บ้าง คนไทยเราประพฤติกันมาเช่นนี้ชั่วนาตาปีชั่วบรรพบุรุษเป็นเพศบ้านเพศเมืองไทยของเรามาตั้งแต่ตั้งบ้านตั้งเมืองเป็นชาติเป็นประเทศ แม้มาถึงยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคโนโลยี่ จะบรรดาลให้มนุษย์หลงใหลในสิ่งที่เป็นวัตถุจนเป็นยุคปรมานู ยุคจรวด ยุคอวกาศ ยุคโลกพระจันทร์ ทำให้จิตใจของคนเราห่างเหินจากสิ่งที่จะจรรโลงใจให้ปราณีตให้สูงส่งด้วยคุณธรรม อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงระยะเข้าพรรษาคนไทยส่วนใหญ่ก็จะหันหน้าเข้าหาพระพุทธสาสนาบำเพ็ญกรณีย์และสาสนกิจต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จิตของคนไทย พูดโดยทั่วไปแล้วจึงยังเป็นจิตที่สูงส่งด้วยคุณธรรมอยู่เป็นอันมาก

จึงในระยะเข้าปุริมพรรษานี้ ขอเชิญชวนเด็กวัยรุ่นซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่รักษาบ้านเมืองไทยเป็นชั่วคนต่อไปได้ช่วยกันสนใจเรื่องของพระพุทธสาสนาตามควรแก่ภูมิปัญญาและประสพการณ์ในชีวิตแห่งตน เป็นการบริหารจิตให้เป็นจิตที่ผ่องแผ้ว มีกำลังและปัญญาที่จะพิจารณาสภาพต่าง ๆ รอบตัว นับแต่สภาพของตนเอง ของสังคมใกล้ตัวไปจนสังคมใหญ่คือชาติบ้านเมืองและโลก เพื่อดำรงตนให้อยู่รอดด้วยดีตามครรลองและตามภาวะแห่งตน ธรรมในพระพุทธสาสนานั้นถ้าบุคคลใด สังคมใด ชาติใด ปฏิบัติได้ตามธรรมนี้แล้ว บุคคลนั้น สังคมนั้น ชาตินั้น ก็จะดำรงอยู่ได้ด้วยดีในโลกตามอัตตภาพ

คำว่าพุทธสาสนา มาจากคำว่า พุทธะ คำหนึ่ง สาสนา คำหนึ่ง "พุทธะ" หมายถึง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดาของพุทธสาสนา "สาสนา" แปลโดยสรุปแปลว่า "คำสอน" ผู้รู้ท่านให้อรรถาธิบายไว้ว่า พุทธสาสนา แบ่งออกเป็น สามส่วน คือ

๑. พุทธสาสนาส่วนที่เป็นพระธรรม

สาสนาส่วนที่เป็นคำสั่งสอนเป็นธรรมนั้นหมายถึงหลักที่กำหนดไว้เป็นธรรมในสาสนานั้น ๆ อย่างในพระพุทธสาสนาพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในพระไตรปิฎกรวมทั้งคำอธิบายใด ๆ ด้วย เป็นพระพุทธสาสนาส่วนที่เป็นปริยัติ จึงขอซ้อมความเข้าใจกับเด็ก ๆ ว่า พระไตรปิฎกคือคัมภีร์ที่รวมคำสอนและบัญญัติต่าง ๆ ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานไว้ เช่นเดียวกับพระคัมภีร์ไบเบิ้ล เป็นคัมภีร์รวมคำสอนและบัญญัติของพระเยซูในคริศต์สาสนา พระคัมภีร์โกหร่านเป็นคัมภีร์รวมคำสอนและบัญญัติของพระนาบี มูฮำหมัดในสาสนาอิสลาม

พระไตรปิฎกในพระพุทธสาสนากล่าวโดยสรุปแบ่งออกเป็น ๓ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ เรียกว่าวินัย เป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อกำหนดความเป็นอยู่และการดำรงตนของพระสงฆ์ในพระพุทธสาสนาเป็นระเบียบวินัยที่พระสงฆ์จะต้องยึดถือและปฏิบัติ

ตอนที่ ๒ เรียกว่า สุตตันตปิฎก เป็นหลักธรรมซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทรงประมวลไว้พร้อมทั้งทรงแสดงเรื่องราวอันเป็นที่มาของหลักธรรมนั้น ๆ พูดตามภาษาของนักวิชาการหรือของท่านนิสิต นักศึกษาในสมัยนี้ก็พูดได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงค้นคว้าเรื่องของชีวิตมนุษย์ เรื่องของโลกมาทรงประมวลไว้เป็นวิทยานิพนธ์เป็นเรื่อง ๆ และทรงแสดงที่มาของวิทยานิพนธ์นั้น ๆ เป็นหลักฐานอ้างอิงไว้ หลักธรรมในพระไตรปิฎกตอนที่ ๒ ซึ่งทรงแสดงไว้เป็นเรื่อง ๆ นี้เรียกชื่อว่า "พระสูตร" พระพุทธองค์ทรงจัดไว้เป็นหมวดหมู่ เป็นพระสูตรขนาดยาว พระสูตรขนาดกลาง พระสูตรขนาดสั้น เบ็ดเตล็ด ประเภทว่าด้วยของสองอย่าง ของสามอย่าง คำว่า "สูตร" แปลตามตัวแปลว่า เส้นด้าย เส้นบันทัด เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เป็นสูตรสิ่งนั้นต้องมีกำหนดกฎเกณฑ์ มีระเบียบ พระสูตรในพระไตรปิฎกหมายถึงตัวบท

ตอนที่ ๓เรียกว่าอภิธรรมปิฎก เป็นคำอธิบายบทธรรมในตอนที่สองดังกล่าวข้างต้น

๒. พุทธสาสนาส่วนที่เป็นการปฏิบัติ

พุทธสาสนาส่วนที่ ๒ นี้ ไม่เป็นเล่ม ไม่เป็นหนังสือหรือใบลานใด ๆ ตลอดจนไม่เป็นรูปของคำพูดด้วย พุทธสาสนาส่วนนี้อยู่ที่การปฏิบัติตามส่วนที่ ๑ คือตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าประทานไว้ การปฏิบัติของพุทธสาสนิกชนที่ถูกต้องควรปฏิบัติทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๓. พุทธสาสนาส่วนที่เป็นผลของการปฏิบัติ

พุทธสาสนาส่วนที่ ๓ นี้ เป็นผลของการปฏิบัติที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามธรรมในพระพุทธสาสนาเกิดการรู้แจ้งแทงตลอดขึ้นในจิต โดยเฉพาะรู้แจ้งแทงตลอดถึงกิเลสตัณหา ทำให้มีผลเกิดเป็นความสอาด ความสว่าง และความสงบรำงับ เกิดความร่มเย็นแก่จิตในที่สุด

พระพุทธสาสนาส่วนที่ ๒ ที่เป็นการปฏิบัตินั้นไม่อยู่ที่หนังสือ ธรรมหรือคำพูดเป็นคำสอนใด ๆ แต่อยู่ที่ตัวของผู้ปฏิบัติ คืออยู่ที่กาย วาจา ใจ ของผู้ปฏิบัติ รวมความแล้วก็ว่าอยู่ที่เนื้อที่ตัวของผู้ปฏิบัติเอง ไม่ได้อยู่ที่พระธรรมในพระไตรปิฎก เปรียบเหมือนเด็ก ๆ เรียนวิชาวิทยาศาสตร์มาจากโรงเรียนแล้วนำมาทดลองปฏิบัติตามคำสอนด้วยตนเอง

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธสาสนาส่วนที่ ๒ ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวผู้ปฏิบัติดังกล่าวในตอนต้นนี้ โดยสรุป จำแนกการปฏิบัติออกได้เป็นสามระดับคือ

๑. ระดับศีล

๒. ระดับสมาธิ

๓. ระดับปัญญา

ดังนั้นการศึกษาพระพุทธสาสนาเบื้องต้น พระพุทธเจ้าท่านจึงวางหลักไว้เป็นองค์ ๓. เรียกว่าไตรสิกขา คือศึกษาเพื่อให้เป็นคนมีศีล ศึกษาเพื่อให้เป็นคนมีสมาธิ ศึกษาเพื่อให้เป็นคนมีปัญญา ถ้าบุคคลใดกระทำตนให้เป็นคนมีคุณสมบัติ ๓ ประการนี้คือเป็นคนมีศีล เป็นคนมีสมาธิ และเป็นคนมีปัญญาแล้ว บุคคลนั้นก็ย่อมจะดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีในโลก มีความสุข มีความสงบรำงับ ทุกข์ใดภัยใดยากที่จะมาถึงตน และแม้จะมาถึงจะโดยธรรมชาติหรือโดยสิ่งแวดล้อมก็ตามที คุณสมบัติ ๓ ประการดังกล่าวก็จะช่วยให้บุคคลผู้นั้นสามารถที่จะหาทางระงับดับทุกข์มิให้เป็นอันตรายแก่ตน หรือเป็นก็น้อยลงเป็นต้น จะขอสรุปเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อย่างง่ายที่สุดให้เด็ก ๆ ฟังตามภูมิปัญญาของเด็กวัยรุ่น

ศีล

เรามักได้ยินพูดกันอยู่บ่อย ๆ ว่า คนไม่มีศีลธรรมบ้าง ศีลธรรมเสื่อมบ้าง ที่ว่าเช่นนี้เพราะศีลเป็นข้อกำหนดเกี่ยวแก่ความประพฤติของคนให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความปรกติสุขและมีระเบียบเรียบร้อย ข้อกำหนดเกี่ยวแก่ความประพฤติของคนเช่นว่านี้มีอยู่ทุกสาสนา ตรงกันก็มี ต่างกันก็มี สุดแต่ศาสดาหรือองค์การสาสนานั้น ๆ จะบัญญัติขึ้น โดยมากบัญญัติเป็นข้อยกเว้นที่คนไม่ควรประพฤติ เช่น ศีล ๕ ในพระพุทธสาสนา บัญญัติไว้ว่า ให้ละเว้นจากการปลงชีวิตสัตว์โลกทุกชนิด เว้นจาการถือเอาซึ่งสิ่งของที่เจ้าของมิได้อนุญาตให้ เว้นจากการประพฤติผิดในทางกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มน้ำเมาเป็นต้น ในพระพุทธสาสนาโดยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงทราบชัดถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่าคนแต่ละคนไม่เหมือนกัน มีความดี ความชั่ว ความละเอียดอ่อน ความปราณีต ความหยาบ แตกต่างกันตามกมลสันดานและตามสิ่งแวดล้อม จึงได้ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในเรื่องศีลไว้แตกต่างกัน เพื่อให้เหมาะแก่อัตตภาพของบุคคลแต่ละคนที่จะนำไปปฏิบัติ โดยแยกเป็น

๑. ศีล ๕ ตามที่ได้กล่าวแล้ว ศีล ๕ นี้เป็นหลักเบื้องต้นในพระพุทธสาสนา คนไทยที่นับถือพระพุทธสาสนาย่อมจะเคยได้ฟังพระสงฆ์ท่านให้ศีลมาแล้ว ศีล ๕ เป็นศีลสำหรับคนทั่วไปทุกชนชั้น ทุกเพศ ทุกวัย จะพึงยึดถือปฏิบัติ เป็นปัจศีลเบื้องต้น เป็นที่น่าคิดว่าทั้ง ๆ ที่ศีลเป็นข้อกำหนดเกี่ยวแก่ความประพฤติซึ่งจะบันดาลทุกข์สุขให้เกิดแก่คนได้ คนโดยมากโดยเฉพาะคนวัยรุ่นมักจะมองไม่เห็นความสำคัญของศีล จึงใคร่จะขอฝากไว้เป็นข้อคิดสำหรับเด็กวัยรุ่นด้วย

๒. ศีล ๘ เป็นศีลสำหรับคนธรรมดาที่ต้องการจะถือปฏิบัติให้สูงขึ้นไป โดยทั่วไปมักจะถือปฏิบัติในวันอุโบสถ เรียกง่าย ๆ ว่า วันพระในพระพุทธสาสนา ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม

๘ ค่ำ แรม ๑๔ ในเดือนคี่ และแรม ๑๕ ค่ำในเดือนคู่ โดยเหตุที่มักถือปฏิบัติกันในวันอุโบสถจึงเรียกว่า อุโบสถศีล ศีล ๘ นี้ มีบัญญัติเพิ่มจากศีล ๕ คือ เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล เว้นจากการนอนบนที่นอน เว้นจากการประพรมด้วยของหอม ผู้ที่ประสงค์จะถือปฏิบัติให้มากกว่าในวันอุโบสถ หรือจะถือตลอดชีวิตก็ได้

ในปัจจุบันในประเทศไทยผู้ที่ถือศีล ๘ ตลอดเวลาคือ แม่ชีในพระพุทธสาสนา อุบาสก อุบาสิกา

๓. ศีล ๑๐ เป็นศีลสำหรับสามเณรถือปฏิบัติ

๔. ศีล๒๒๗ เป็นศีลสำหรับพระภิกษุถือปฏิบัติ

ในสมัยพุทธกาลมีศีล ๓๑๑ สำหรับภิกษุณีถือปฏิบัติ ในปัจจุบันภิกษุณีในพระพุทธสาสนาฝ่ายเถรวาทไม่มี ในประเทศที่นับถือพุทธสาสนานิกายเถรวาท เช่นประเทศไทย ลาว พม่า เขมร ญวน จึงไม่มีภิกษุณี เพราะการบวชของนางภิกษุณีจะต้องประกอบพิธีกรรมท่ามกลางภิกษุและภิกษุณี เมื่อไม่มีภิกษุณีก็ประกอบพิธีไม่ได้

แต่อย่างไรก็ดี พุทธสาสนาฝ่ายมหายาน ยังคงถือว่าภิกษุณียังไม่ขาดสาย ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น ในประเทศที่นับถือพุทธสาสนาฝ่ายมหายานเช่น ประเทศจีน ญี่ปุ่น เกาหลี ฮ่องกง บางแถบในฟิลลิปปินส์ จึงยังมีภิกษุณีอยู่

สมาธิ

สมาธิหมายถึงการทำจิตให้แน่วแน่มั่นคง เป็นหลักเบื้องต้นในการควบคุมตัวเองไม่ให้ทำความชั่ว ไม่ให้ประพฤติตนทั้งทางกาย วาจา ใจไปในทางที่ไม่สมควร พูดตามปัญญา ขนาดเด็กวัยรุ่น สมาธิเป็นคุณธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์บำเพ็ญเพื่อควบคุมจิต มีหลักการศึกษาและการปฏิบัติเกี่ยวแก่สมาธิอยู่มาก ควรจะต้องศึกษากันอย่างกว้างขวาง ในชั้นนี้ รายการบริหารจิตวัยรุ่น จึงเพียงแต่เสนอเป็นความรู้ในการบริหารจิตแก่เด็กวัยรุ่นว่า สมาธิ มีประโยชน์ในการฝึกจิตให้แน่วแน่มั่นคง ช่วยในการควบคุมมิให้คนคิดชั่ว ทำชั่ว เป็นส่วนหนึ่งในไตรสิกขา ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ ดังได้กล่าวโดยสรุปในตอนต้นแล้ว

ปัญญา

โดยทั่วไปเข้าใจกันว่า "ปัญญา" หมายถึงความรอบรู้ ได้จากการศึกษาเล่าเรียนในทุกทางเป็นส่วนใหญ่ แต่ในพระพุทธสาสนา คำว่า "ปัญญา" มีความหมายลึกซึ้งยิ่งกว่า โดยนอกจากความรอบรู้แล้วในพระพุทธสาสนา ปัญญายังหมายถึงสภาวธรรมอันเป็นไปด้วยความเป็นเหตุและผลแห่งกันและกัน โดยมุ่งให้ศึกษาเรื่องอันเป็นธรรมดาธรรมชาติของตัวตนและสภาวแห่งตนเองเป็นหลัก สรุปก็คือการศึกษาทั่วไปสอนให้คนมีความรู้รอบตัวกว้างขวาง แต่การศึกษาในทางพระพุทธสาสนา นอกจากจะให้มีความรู้รอบตัวอันเป็นความจริงแท้ตามธรรมดาธรรมชาติแล้ว

ยังสอนให้คนมีความรู้เรื่องของตัวเองอย่างกว้างขวาง เด็ก ๆ จึงควรจะสนใจเรื่องนี้ให้มาก เพราะการรู้จักตัวเอง รู้เรื่องของตัวเอง ทำให้คนเราสามารถควบคุมจิตใจ ควบคุมตัวตน มิให้ทำความชั่วได้ ทั้งยังช่วยทำให้กระทำสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์เป็นมงคลแก่ตัวด้วย พูดอย่างภาษาเด็กวัยรุ่นทุกวันนี้ก็คงพอจะพูดได้ว่า "รู้จักตัวเองเสียอย่าง สบายไปแปดอย่าง"

ในการศึกษาพุทธสาสนานั้น พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงลำดับขั้นตอนเป็นแผนการศึกษาไว้ให้แล้ว เด็ก ๆ ย่อมทราบแล้วว่าในปัจจุบันทุกประเทศในโลกมีแผนการศึกษาชาติอันเป็นแผนที่กำหนดไว้ว่าจะให้การศึกษาแก่คนในชาตินั้น ๆ อย่างไร มีเป้าหมายให้คนในชาติรับการศึกษาเพื่ออะไร ในเมืองไทยแผนการศึกษาชาติที่วางไว้สรุปได้ว่า ในการจัดการศึกษานั้น ให้จัดเพื่อสนองความต้องการของสังคมและบุคคลโดยให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจ และแผนการปกครองประเทศ ในแผนการศึกษาแห่งชาติของไทย จึงกำหนดให้เด็กไทยได้รับการศึกษาในด้านจริยศึกษาเพื่อให้มีศีลธรรม พลศึกษาเพื่อให้สุขภาพสมบูรณ์ และให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา พุทธิศึกษา เพื่อให้มีความรู้ด้านวิชาการ หัตถศึกษา เพื่อให้รู้จักใช้มือปฏิบัติงานเพื่อเป็นรากฐานของการประกอบสัมมาชีพ

ในพระพุทธสาสนา พระพุทธเจ้าทรงวางแผนการศึกษาไว้เป็น ๓ ขั้นตอน คือขั้น ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จะได้พยายามพูดให้เด็ก ๆ ฟังอย่างง่ายที่สุดตามภูมิปัญญาของเด็กวัยรุ่น

ขั้นปริยัติ ได้แก่ศึกษาทางทฤษฎี คือศึกษาธรรมในพระพุทธสาสนาให้มีความรู้เป็นพื้นฐานเสียก่อนโดยแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างว่า คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จัดเป็นธรรมบทนั้นบทนี้นั้นว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าจะนำมาปฏิบัติจะทำอย่างไร และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร เปรียบได้กับเด็ก ๆ เรียนทฤษฎีในวิชาวิทยาศาสตร์แล้วนำมาปฏิบัติในห้องทดลองปรากฏผลออกมาดังนี้เป็นต้น

ขั้นปฏิบัติ ได้กล่าวแล้วในตอนต้น ๆ คือการนำเอาพระธรรมมาปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ

ขั้นปฏิเวธ เป็นขั้นที่แสดงถึงผลของการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน เช่นพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๕ ไว้ว่า ห้ามการเสพสุรายาเมา บุคคลใดศึกษาศีลข้อนี้แล้วนำมาปฏิบัติ ความทุกข์และภัยแห่งชีวิตซึ่งเกิดจากการเมาสุรา หรือติดยาเสพย์ติดก็ย่อมจะไม่เกิดแก่ตนอย่างแน่นอน ดังนี้ เป็นต้น

ในแผนการศึกษาชาติของทุกประเทศในโลก มีการกำหนดหลักสูตร คือกำหนดไว้ว่าในการให้การศึกษาหรือจัดการศึกษา หรือศึกษาด้วยตนเองนั้น ในระดับใด ชั้นใด จะต้องศึกษาวิชาอะไร ว่าด้วยอะไร ดำเนินการสอนอย่างไร มากน้อยเพียงใด เป็นระดับขั้นตอนของการศึกษา เช่น ในเมืองไทยมีระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษา แบ่งหลักสูตรเป็นสายสามัญศึกษา สายอาชีวศึกษา เป็นต้น

ส่วนการศึกษาพระพุทธสาสนานั้นมีหลักสูตรเปรียบได้กับการศึกษาในทางโลกเช่นกัน หลักสูตรในพระพุทธสาสนานั้น พระพุทธเจ้าท่านทรงแบ่งไว้เป็น ๒ สาย เรียกเป็นภาษาบาลีว่า สายโลกิยะ และสาย โลกุตตระ

สายโลกิยะ

สายโลกิยะเป็นสายที่มุ่งให้ศึกษาพระพุทธสาสนาในด้านที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งสอนคนให้เป็นคนดี ดำรงตนด้วยดี มีชีวิตดีอยู่ในโลกนี้ คำว่า "คนดี" ในที่นี้หมายถึงคนที่ดีพร้อมด้วยกาย วาจา ใจ ด้วยความประพฤติ ด้วยการกระทำ ด้วยความนึกคิด ถ้าเด็ก ๆ จะพิจารณาหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็จะเห็นได้ว่า มีธรรมะมากมายที่ทรงสอนเพื่อให้คนดำรงตน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยดีในโลก มีความทุกข์น้อยหรือไม่มีเลย ตลอดจนป้องกันความทุกข์ด้วย เช่นทรงสอนให้ละเว้นความชั่วอันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ทรงสอนให้ขยันหมั่นเพียร ทรงสอนให้รู้จักจับจ่ายใช้สรอยเงินทอง ทรงสอนไม่ให้ตั้งอยู่ในความประมาท เหล่านี้เป็นต้น ผู้ใดประพฤติตามธรรมนี้ได้ก็จะพ้นจากความทุกข์

พระธรรมทั้งหลายทั้งปวงในสายโลกิยะ ซึ่งทรงสอนเพื่อให้คนอยู่ด้วยดีในโลกนี้มีขั้นตอนแบ่งไว้ตั้งแต่ง่ายไปหายากให้คนทุกรูป ทุกนาม ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้น ทุกวรรณะ ปฏิบัติตามได้ตามควรแก่อัตตภาพ เด็ก ๆ จึงไม่ควรเข้าใจว่าธรรมในพระพุทธสาสนานั้นมีแต่เรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เรื่องสวรรค์นิพพาน เรื่องนรก อะไรเหล่านี้ คนแก่เท่านั้นที่ควรจะสนใจ เรื่องนี้ได้เคยพูดให้เด็ก ๆ ฟังมาหลายครั้งแล้ว

สายโลกุตตระ

สายโลกุตตระ เป็นธรรมขั้นสูงที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งสอนคนให้หลุดพ้นจากความเกาะเกี่ยวทั้งหลายทั้งปวงซึ่งรัดรึงมนุษย์อยู่ตามธรรมชาติในโลกนี้ ความเกาะเกี่ยวนั้น มีที่มาจากกิเลสตัณหาซึ่งมนุษย์มีอยู่มากมายในตัวเป็นธรรมดา พระพุทธองค์ทรงค้นพบแล้วว่ากิเลสตัณหาเป็นตัวนำความทุกข์นานาประการมาให้มนุษย์ จึงทรงสอนให้คนชราหาทางให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา หรือพูดโดยสรุปก็ว่าทรงสอนให้มนุษย์หาทางให้พ้นจากคัลลองในทางโลกซึ่งเป็นการกระทำที่ยากมาก จะต้องศึกษาเป็นขั้นตอนหลายระดับ จึงจะยังไม่ขอพูดในระยะนี้

เรื่องของความทุกข์

ขอพูดกับเด็กวัยรุ่นเรื่องเนื่องใน "ความทุกข์" ตามนัยของพระพุทธสาสนา เพื่อประโยชน์ในการบริหารจิตเด็กวัยรุ่นให้เป็นจิตที่สงบรำงับ ไม่มีความทุกข์ มีความทุกข์น้อย หรือถ้ามีอันเป็นจะต้องผจญกับความทุกข์ธรรมในพระพุทธสาสนาที่เด็ก ๆ สนใจ จะช่วยให้จิตมองเห็นทางบำบัดทุกข์ให้บันเทาเบาบางลงได้

เรื่องความทุกข์ของมนุษย์เป็นเรื่องแรกที่พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งแทงตลอด หรือตรัสรู้ แล้วได้ทรงสั่งสอนไว้เป็นธรรมเรียกว่า **อริยสัจสี่**ในพระพุทธสาสนา โดยทรงแจกแจงถึงความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติตนให้พ้นทุกข์

คำสอนในพระพุทธสาสนาเป็นคำสอนให้มนุษย์ปฏิบัติตนให้พ้นทุกข์ โดยเฉพาะความทุกข์ทางจิตอันเป็นตัวพาหใหญ่นำความทุกข์มาให้คนเรา อันว่าความทุกข์ของคนเรานั้นนอกจากเกิดจากธรรมชาติคือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายแล้ว ยังมีความทุกข์ทางใจ มีใจเป็นต้น มีใจเป็นประธาน มีใจเป็นสาเหตุ บันดาลให้เกิดทุกข์ คำพระท่านจึงว่ามีสวรรค์อยู่ในอก มีนรกอยู่ในใจ

ในพระพุทธสาสนาท่านประมวลไว้ว่า ความทุกข์ของมนุษย์นั้นประมวลได้ ๑๐ ทุกข์ใหญ่ ๆ คือ

๑. **สภาวทุกข์** คือทุกข์ประจำสังขารเกิดแก่มนุษย์ทุกคน ได้แก่ความทุกข์เกิดจากความเกิด ความแก่ ความตาย

๒. **ปกิณณกทุกข์** คือทุกข์จร เกิดจากความต้องการทางสังคมของมนุษย์แล้วไม่ได้ดังต้องการ พูดง่าย ๆ ก็คือความไม่ประสพผลตามความต้องการในสังคมของคนเราทำให้จิตใจทุรนทุรายไม่เป็นสุข

๓. **นิพัทธทุกข์** คือความทุกข์เกิดจากธรรมชาติ เช่นความหิว ความร้อน ความหนาว ฯลฯ

๔. **พยาธิทุกข์** คือความทุกข์เกิดจากโรคภัย ตลอดจนความเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งหลาย

๕. **สันตาปทุกข์** คือความทุกข์เกิดจากความต้อง์การทยานอยากทั้งเกิดจาก ราคะ โทสะ โมหะ คือความอยาก ความโกรธ ความหลง

๖. **วิปากทุกข์** คือความทุกข์เกิดจากผลของการกระทำที่ไม่ดีไม่ถูกต้องที่ตนทำ เช่นความทุกข์เกิดจากความกังวล ความร้อนใจในผลการกระทำเป็นต้น

๗. **สหคตทุกข์** คือความทุกข์ร่วมเกิดจากความขาดหรือความอยากได้สิ่งที่เป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข

๘. **อาหารปริเยฏฐทุกข์** คือความทุกข์ของคนเราในการต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ

๙. **วิวาทมูลกทุกข์** คือความทุกข์เกิดจากการขัดแย้งกับคนอื่น

๑๐. **ทุกข์ขันธ์** คือความทุกข์รวม มีแต่ความทุกข์ในทุกเรื่อง คือกลัวไปทุกเรื่อง กังวล หวาดหวั่น ประเภทที่ภาษาโรคจิตของฝรั่งเรียกว่า Phobophobia

สภาวของโลกทุกวันนี้ยิ่งเพิ่มพูนความทุกข์ให้มนุษย์มากขึ้น เพราะเป็นยุคที่โลกเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย จึงมีคนจำพวกหนึ่งพยายามหนีทุกข์ด้วยการสร้างโลกของตนขึ้นใหม่ คือดำรงตนใช้ชีวิตตามความอยาก ประพฤติและกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนอยากจะประพฤติอยากจะกระทำการดำรงตน ดำรงชีวิตแบบที่กล่าวมานี้ย่อมจะไม่เกิดแก่คนที่ศึกษาธรรมในพระพุทธสาสนาแน่นอน

บุคคลที่หนีความทุกข์ไปสร้างคัลลองชีวิตของตนขึ้นใหม่ดังกล่าวข้างต้นนี้ มีผู้เรียกชื่อเพราะพริ้งในภาษาไทยว่า "พวกบุบผาชน" ฝรั่งเรียกต่าง ๆ กันแต่ที่รู้จักกันทั่วโลก เรียกพวกนี้ว่าพวก "ฮิปปี้" เด็ก ๆ ส่วนมากคงจะเคยเห็นเคยได้ยินได้ฟังเรื่องราวของพวกฮิปปี้มาบ้างแล้ว ทั้งเรื่องของฮิปปี้ไทยและฮิปปี้ต่างชาติ ขอให้เด็ก ๆ จงใช้วิจารณญาณว่าการหนีทุกข์หรือการขจัดทุกข์ตามวิธีของพวกฮิปปี้โดยหนีความจริงไปสร้างโลกของตนขึ้นใหม่ สร้างสังคมใหม่ สลัดความผูกพันธ์และความรับผิดชอบต่อสังคมที่แท้จริงในชีวิตของตน นับตั้งแต่สังคมที่เป็นครอบครัว เป็นชุมชนเป็นชาติเป็นประเทศนั้น เปรียบเทียบกับการแสวงหาทางให้พ้นทุกข์ตามวิธีของพระพุทธสาสนาตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นอย่างไหนจะเป็นการพ้นทุกข์ที่จริงแท้แน่นอนกว่ากัน

ขอฝากเรื่องนี้ไว้ให้เด็ก ๆ พิจารณาจงหนักด้วย

สังคมไทยไทย

ในยุคที่สังคมไทยกำลังผันผวนปรวนแปรอยู่ทุกวันนี้ เรามักได้ยินได้ฟังได้เห็นคนกลุ่มหนึ่งตั้งความพยายามด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้คนไทย โดยเฉพาะคนไทยวัยรุ่นที่เป็นนักเรียนนิสิต นักศึกษา ซึ่งโดยธรรมชาติพัฒนาการในการแสวงหาเสรีภาพ กำลังตื่นตัวง่ายต่อการที่จะชักจูงแนะนำให้คิดเห็นไปว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบกันเข้าเป็นสังคมอย่างไทยไทย ซึ่งคนไทยแก่เก่าก่อนผู้เป็นบรรพบุรุษ ที่มีเลือดเนื้อเชื้อไขเป็นชาติไทยโดยแท้จริงของเราได้สร้างสรรค์ สร้างสม รังสฤษดิ์ขึ้นไว้ให้เป็นลักษณะประจำชาติ เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคมจนถึงปัจจุบันนี้นั้น คนไทยกลุ่มดังกล่าวข้างต้น มีความเห็นว่าไม่เป็นไปเพื่อรับใช้สังคม แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนชั้นศักดินา ชนชั้นนายทุน ชนกลุ่มน้อย ชนชั้นอะไรต่ออะไรสุดแต่คนไทยใหม่ ๆ กลุ่มที่คิดจะล้มล้างของเก่า ๆ ของไทยจะสรรค์หามาปลุกปั่นยุยง บ้างก็ว่าสังคมไทยเก่า ๆ ดูถูกคนยากคนจนคนต่ำต้อย และบางกลุ่มก็ดูจะพาล ๆ ซัดเอาว่า พระพุทธสาสนาสอนให้คนยากคนจน คนต่ำต้อยในสังคมไทย โดยเฉพาะไทยโบราณ ยอมรับเอาว่าเป็นเพราะกรรมเก่าตามคติในพระพุทธสาสนา จึงควรที่จะยอมรับสภาพยากจนต่ำต้อยเสียแต่โดยดี ทำให้คนไทยประเภทนี้ไม่พยายามปรับปรุงตนเองเพื่อยกระดับฐานะของตนให้สูงขึ้น คำกล่าวหานี้เป็นคำกล่าวหาที่ผิด**และบิดเบือนเจตนารมณ์ของพระธรรม ในพระพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง**

คำกล่าวหาพาดพิงไปถึงสังคมไทยไทยเช่นนี้เด็ก ๆ ควรจะใช้วิจารณญาณพิจารณาให้ถ่องแท้ว่าเป็นความจริง หรือเป็นการยุยงปลุกปั่นโฆษณาชวนเชื่อปลุกระดมมวลชนเพื่อประโยชน์ของลัทธิการเมืองที่คนไทยบางพวกนิยมชมชอบจนเกิดความคิดความพยายามจะเอาบ้านเอาเมืองไทยไปยกให้ชนต่างด้าวท้าวต่างแดนที่นิยมลัทธิการเมืองตรงกับพวกตน โดยมิได้คำนึงถึงและพยายามไม่คำนึงถึงว่าบ้านเมืองไทยนั้น บรรพบุรุษของคนไทยได้ลงทุนด้วยการลงเลือด ลงเนื้อ ลงกระดูกเข้าถมเพื่อปกป้องรักษาไว้ให้คงเป็นเอกราช เป็นมรดกตกทอดมาถึงพวกเราผู้เป็นลูกหลานในปัจจุบันการคิดจะเอาเมืองไทยไปยกให้คนชาติอื่นเพียงเพื่ออุดมการณ์ทางการเมือง และเพียงเพื่อความยิ่งใหญ่ของพวกตนจึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของคนเชื้อชาติไทยทั้งชาติ ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านเจ้าของเมืองไทยนี้

ตามที่มีผู้กล่าวหาว่าระบบสังคมของไทยหรือระบบสังคมอย่างไทยไทยไม่เป็นไปเพื่อรับใช้สังคมนั้น ถ้าเด็ก ๆ ใช้วิจารณญาณพินิจพิเคราะห์วินิจฉัยให้ถ่องแท้ก็จะเห็นได้ว่า สังคมไทยของเรานั้น มีระบบรับใช้และระบบการให้ซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีระบบสังคมสงเคราะห์อย่างไทย ๆ เป็นแบบเฉพาะ โดยไม่ต้องไปลอกไปเลียนของใครหรือของลัทธิใดที่อ้างถึงสังคมเป็นใหญ่มาปฏิบัติตาม

เด็ก ๆ คงเคยได้ยินคำกล่าวของไทยมาแต่โบราณ ซึ่งแสดงว่าคนไทยเรานั้นถือว่าการที่คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น จำเป็นจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยประนีประนอมออมชอมกัน ผู้น้อยก็ต้องพึ่งผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็ต้องอาศัยผู้น้อย ทำนองคำกล่าวที่ว่า "น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า" ที่เห็นได้ชัดก็คือสังคมไทยเป็นสังคมที่มีพระพุทธสาสนาเป็นหลักเป็นแกนให้คนไทยยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งที่ระลึก ถ้าเด็ก ๆ พิจารณาให้ถ่องแท้ก็จะพบว่าบรรดาพระธรรมอันเป็นคำสอนในพระพุทธสาสนานั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้มาจากการที่ได้ทรงทำการค้นคว้าพบความจริงเกี่ยวแก่ธรรมชาติของชีวิตของสัตว์โลกอันมีมนุษย์เป็นใหญ่ และได้ทรงค้นพบความจริงของครรลองของโลกซึ่งจะต้องมีการหันเหียนเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ ตามกาลเวลา ตามสถานการณ์ ซึ่งมนุษย์ก่อให้เกิดขึ้น ดังนั้นพระธรรมในพระพุทธสาสนาจึงเป็นคำสอนว่าด้วยความจริงแห่งชีวิต ว่าด้วยธรรมชาติธรรมดาของมนุษย์ ว่าด้วยการดำรงตนให้อยู่ด้วยดีในโลก ว่าด้วยการดำรงชีวิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์ หรือให้ห่างไกลจากความทุกข์ ความชั่ว ความเบียดเบียนกัน ได้ทรงกำหนดสิ่งที่มนุษย์ควรจะประพฤติควรจะกระทำเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมครบถ้วน เช่นสำหรับสังคมในบ้าน ในครอบครัว ในสถานที่ทำงาน ปรากฏคำสอนว่าด้วยทิศ ๖ ทรงกำหนดไว้ว่า คนที่เกิดมาเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นสามีภรรยา เป็นผู้ใหญ่ปกครองคน เป็นผู้น้อยภายใต้ความปกครองหรือคุ้มครองของผู้ใหญ่ควรจะประพฤติตน วางตน กระทำตนอย่างไรเป็นต้น พระพุทธสาสนาจึงเป็นสาสนาที่แก้ปัญหาของสังคมต่าง ๆ และมีบทบัญญัติในการสังคมสงเคราะห์อยู่ในตัวโดยเฉพาะ เพราะพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้เป็นพระธรรมในพระพุทธสาสนาให้ปวงชนปฏิบัติต่อกันตั้งแต่การสังคมสงเคราะห์ในสังคมเล็ก ๆ คือสังคมในบ้าน และในครอบครัวไปจนถึงสังคมใหญ่ คือชาติบ้านเมือง และโลก คนไทยเรามีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงมากมาตั้งแต่เริ่มตั้งชาติตั้งบ้านตั้งเมืองที่กรุงสุโขทัย มีหลักฐานจากประวัติศาสตร์แน่ชัดอยู่แล้ว

ที่ว่าพระพุทธสาสนามีส่วนช่วยในการสังคมสงเคราะห์ของไทยอย่างมากนั้น จะเห็นได้ว่าวัดในพระพุทธสาสนาเป็นศูนย์สังคมสงเคราะห์มาช้านาน นับแต่เป็นบ้านเป็นเมืองมา วัดเป็นที่อบรมและฝึกฝนคนให้เป็นคนดี ให้รู้จักหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เช่นสอนหลักคิหิปฏิบัติอันเป็นหลักที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดความรับผิดชอบของคนต่อครอบครัว ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสังคม วัดเป็นสถานศึกษาสอนคนไทย ตั้งแต่สอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอนศิลปวิชาการ สอนวิชาชีพ เป็นสถานศึกษาตั้งแต่อนุบาลไปจนมหาวิทยาลัย แม้แต่วิชาการซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในปัจจุบันในสมัยก่อนก็ศึกษาจากวัด

วัดเป็นสถานที่รักษาพยาบาลบุคคลที่เจ็บป่วยเสมือนหนึ่งเป็นโรงพยาบาล โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่รักษาพยาบาลตามความรู้ความสามารถทางแพทย์แผนโบราณ แม้ในปัจจุบัน การรักษาพยาบาลประเภทนี้ก็ยังมีอยู่

วัดเป็นสถานสงเคราะห์คนชราผู้ไร้ญาติขาดมิตร ไม่มีคนเลี้ยงดู เป็นสถานสงเคราะห์คนที่ไร้ที่พึ่งช่วยตัวเองไม่ได้ เป็นสงเคราะห์เด็กกำพร้า เด็กเกเร เด็กที่มีปัญหาต่าง ๆ เด็กที่ไม่มีใครต้องการจะเลี้ยงดูแม้แต่ผู้ที่ให้กำเนิด อะไรเหล่านี้ มักถูกส่งไปอยู่วัดทั้งสิ้น จนมีคำกล่าวว่า "ตัดหางปล่อยวัด" พระสงฆ์องค์เจ้าท่านก็เลี้ยงดูให้การศึกษาไปตามกำลัง

วัดเป็นสถานสงเคราะห์คนพิการ คนที่สังคมรังเกียจ เช่นคนขอทาน คนพิการ คนโรคเรื้อน หรือโรคติดต่ออื่น ซึ่งสังคมหรือแม้แต่คนในครอบครัวก็รังเกียจ พระสงฆ์ท่านรับไว้อุปการะตามแต่จะทำได้ในวัด เมื่อมีอันเป็นล้มตายลง ท่านก็ยังสงเคราะห์จัดงานศพให้เป็นการสังคมสงเคราะห์ของวัดจนถึงที่สุด

นอกจากทำการสังคมสงเคราะห์มนุษย์แล้ว วัดยังเป็นที่สงเคราะห์สัตว์นานาชนิด เป็นที่ปล่อยสุนัข แมว และสัตว์เลี้ยงอื่นที่ไม่ต้องการ รวมทั้งเป็นที่ปล่อยสัตว์โดยความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่นปล่อยสัตว์เพื่อเสดาะเคราะห์ของคนด้วย วัดจึงเป็นที่อยู่ของสัตว์นานาชนิดทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ สะเทินน้ำสะเทินบก สัตว์ปีก วัดบางแห่งยังเป็นที่สงเคราะห์สงวนพันธุ์สัตว์บางชนิดก็มี

นอกจากนี้วัดยังเป็นศาลสถิตยุติธรรมในสมัยที่เมืองไทยยังไม่มีศาล ผู้ที่มีกรณีพิพาทกันมักจะพากันไปให้พระสงฆ์ช่วยตัดสิน ประนีประนอมความให้ ผู้คนมีทุกข์ร้อนอันใดก็พากันไปพึ่งวัด ปรึกษาและระบายความทุกข์กับพระสงฆ์ วัดจึงเป็นสถานสังคมสงเคราะห์ใหญ่ในทางสุขภาพจิต เป็นโรงพยาบาลหรือคลีนิคโรคจิต เป็นแหล่งแนะแนว แนะสังคมวิทยา แนะมนุษวิทยา และวิทยาอื่น ๆ ที่เกี่ยวแก่สุขภาพจิต โดยพระสงฆ์ท่านไม่ต้องไปร่ำไปเรียนวิชาการแนะแนว วิชาจิตวิทยา วิชาโรคจิต และวิชาเกี่ยวแก่ธรรม ชาติของมนุษย์อื่น ๆ มาจากไหนไม่ว่าในเมืองไทยหรือเมืองนอก เพราะวิชาดังว่านี้มีอยู่ครบถ้วนกระบวนความแล้วในพระพุทธสาสนาโดยที่พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงค้นคว้าประทานไว้เป็นธรรมในพระพุทธสาสนา

ดังนั้นการที่คนในเมืองไทยบางกลุ่มในยุคนี้ทำการโฆษณาชวนเชื่อกล่าวหาว่า ระบบสังคมไทยซึ่งถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลจนปัจจุบันเป็นระบบสังคมที่มิได้เป็นไปเพื่อสงเคราะห์ประชาชนจึงไม่เป็นความจริง พระพุทธสาสนาได้กล่อมเกลาจิตใจของคนไทยมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ในเรื่องการรับใช้สังคมและทำการสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อหมู่คณะ ชุมชน และบ้านเมือง คนไทยที่ศึกษาพุทธสาสนาจะรู้จักปฏิบัติหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อครอบครัว ต่อเพื่อนบ้าน ต่อชุมชน ในโรงเรียนมีการสอนจริยศึกษาตามหลักสูตร ให้รู้จักมีการบริจาค มีการเอื้อเฟื้อ มีเมตตากรุณาต่อกัน เราจะเห็นได้ว่าคนไทยนิยมบริจาคทานเกือบจะยิ่งกว่าชนชาติใด ๆ ในโลก การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น คนไทยก็ได้กระทำมาช้านาน จนมีประเพณีลงแขก คือบอกกล่าวคนในชุมชนให้ช่วยเหลือกันเวลามีงานเหลือมือเช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกปลูก

บ้านเป็นต้น ใครมีงานมีการเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไรคนไทยก็ช่วยกันแข็งขันเป็นประเพณีมาช้านาน คนที่กล่าวหาว่าสังคมไทยมีโครงสร้างที่ไม่เป็นไปเพื่อสังคมจึงเป็นการกล่าวหาที่ไม่เป็นความจริง ขอให้เด็ก ๆ พิจารณาให้จงหนัก

การคิดจะเปลี่ยนแปลงสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นนั้นเป็นของดี แต่การที่คิดจะทำการเปลี่ยนแปลงด้วยการทำลายล้างของเก่า ๆ โดยไม่พิจารณาถึงเหตุผล ถึงความผิดความถูก ถึงความสมควรไม่สมควรนั้น ไม่ใช่วิสัยของมนุษย์ที่มีจิตใจเจริญแล้วจะพึงทำ ขอฝากไว้ให้เด็ก ๆ พิจารณาด้วย

สี่มิติของตัวตนของเด็กวัยรุ่น

ได้เคยบอกหลายครั้งแล้วว่าวัยรุ่นเป็นวัยอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ คนไทยแต่ก่อนท่านมักจะเรียกวัยรุ่นเปรียบเทียบกับผลไม้ว่า "วัยห่าม" คือเป็นเสมือนผลไม้ที่ดิบก็ไม่ใช่สุกก็ไม่เชิง มีรสต่าง ๆ ฝาด เปรี้ยว หวาน มัน ตามแต่ชนิดของผลไม้นั้น ๆ เด็กวัยรุ่นก็เช่นกัน มีความสับสนวุ่นวายในตัวหลายรสดังที่ได้เคยพูดให้ฟังมาบ้างแล้ว วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่มีปัญหามาก เพราะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติบางอย่างอย่างรวดเร็วจนปรับตัวไม่ทัน ทั้งด้านที่มีอยู่เดิมและด้านที่รับมาใหม่

ผู้รู้ท่านประมวลไว้ว่าที่เป็นดังนี้ เพราะในตัวเด็กวัยรุ่นนั้นมีตัวตนใหญ่ ๆ อยู่ถึงสี่ตัวตน ซึ่งจะขอเรียกด้วยภาษาที่คิดขึ้นเองว่า "ตัวตนสี่มิติ" คือ

ตัวตนมิติที่หนึ่งคือตัว "ประเมินคน" ได้แก่ตัวตนส่วนที่เด็กวัยรุ่นนั้น ๆ ประมาณ ประเมินและกำหนดเอาไว้ว่าคนนั้นมีคุณสมบัติ มีคุณค่า มีฐานะเพียงไหนในสังคม สรุปด้วยภาษาของเด็กวัยรุ่นสมัยนี้ก็ว่า ตัวตนส่วนที่เป็นประเมินตน คือตัวตนที่เด็กวัยรุ่นกำหนดเอาเองว่า ตนนั้นมีอะไรที่เป็นคุณค่าในตัวเท่าไร อย่างที่เรามักได้ยินเด็กวัยรุ่นพูดกันว่า ที่คิดว่าใครก็ตามเก่งนั้นที่จริงคนคนนั้น "ไม่เท่าไร" เลย เป็นต้น

มาตรการในการกำหนดตน ประมาณตน ประเมินตนนี้ เด็กวัยรุ่นวางมาตรการตามรูปร่างหน้าตา ความสามารถ และสิ่งที่ประกอบกันเป็น "อัตตา" ตามพระท่านว่าทั้งหลายทั้งปวงบรรดามีเช่นประมาณ ประเมินตน ตามทรัพย์สิน ตามยศศักดิ์อัครฐาน ตามความสำนึกในคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ตามสิ่งที่คนยึดมั่นถือมั่น ตามสิ่งที่คนพอใจเป็นต้น สิ่งที่เป็นองค์ประกอบในการพิจารณาประเมิน และกำหนดค่าของคนต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาแก่เด็กวัยรุ่น เด็กคนใดมีรูปร่างหน้าตาไม่งาม เครื่องแต่งกายไม่เทียมเพื่อน สภาพของครอบครัวไม่เป็นหน้าเป็นตาแก่ตน เด็กปัญญามากที่ไม่มีโอกาสใช้ปัญญาเท่าที่ควร เด็กปัญญาน้อยที่ไม่มีปัญญาจะใช้เมื่อต้องใช้อะไรเหล่านี้ก็เป็นเหตุก่อปัญหาให้เกิดแก่จิตของเด็กวัยรุ่น

การประเมินหรือการตีราคาตัวเองของเด็กวัยรุ่นไม่แน่นอนอย่างชนิดไม่คงเส้นคงวา บางคราวก็ประเมินอย่างลดหย่อนอย่างถ่อมตัว บางคราวก็ประเมินอย่างเผื่อเหลือเผื่อขาด คือตีราคาสูงไว้เผื่อการชดใช้ บางคราวก็ประเมินอย่างโกงความจริง บางคราวก็ประเมินอย่างมองเห็นและเข้าใจทะลุปรุโปร่งตามความจริงและสภาพที่แท้จริง การประเมินตัวเองอย่างไม่คงเส้นคงวาของเด็กวัยรุ่นนี้เกิดจากอารมณ์ของผู้ประเมินหรืออิทธิพลของสิ่งแวดล้อม

ตัวตนมิติที่สอง คือตัวตนที่เปลี่ยนแปลงขึ้น ๆ ลง ๆ เหมือนมี Switch เปิดปิด เช่นบางคราวรื่นเริง บางคราวเศร้า บางคราวฮึกเหิม บางคราวท้อแท้ บางคราวพอใจ บางคราวไม่พอใจ ตั้งแต่เรื่องเล็กเรื่องน้อยไปจนเรื่องใหญ่ เรื่องอะไร ๆ ๑๐๘ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่าเด็กวัยรุ่นส่วนใหญ่เป็นเด็กเจ้าปัญหา มีความวุ่นวายสับสนในตัวดังได้กล่าวแล้ว จึงมักมีตัวตนเป็นมิติที่ ๒ ที่เอนเอียงไปในทางแก้ปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งเกิดแก่ตนมากกว่าจะคิดใคร่ครวญถึงตัวตนในอนาคต หรือตัวตนในระยะยาว จึงมีการขึ้น ๆ ลง ๆ เหมือนเปิดปิด Switch ในตัวไปตามอารมณ์และความนึกคิดที่เกิดขึ้นชั่วแล่น เป็นการประเมินราคาตัวเองในทางป้องกันตัว เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนเราชอบพูดถึงความไม่ดีของคนอื่น ชอบวิจารณ์ เพราะเป็นการทำให้ผู้พูดและผู้วิจารณ์เกิดความรู้สึกว่าตนมีราคาประเมินสูงกว่าคนที่กล่าวขวัญถึง

ตัวตนมิติที่สาม คือตัวตนส่วนที่เด็กวัยรุ่นตีราคาตนเองไว้ในสังคม โดยมีผู้อยู่ร่วมเป็นผู้ประเมินอีกชั้นหนึ่ง พูดง่าย ๆ ตัวตนมิติที่สามของเด็กวัยรุ่นก็คือตัวตนที่เด็กวัยรุ่นคิดเอาประมาณเอาเองว่า คนที่อยู่ในสังคมอันเป็นสิ่งแวดล้อมของตนมองตนอย่างไร ตีราคาตนแค่ไหน ความคิดในเรื่องนี้ของเด็กวัยรุ่นมีทั้งถูกและผิด เมื่ออารมณ์ดีเด็กวัยร่นจะเห็นว่า คนอื่นมองตนในแง่ดี เมื่ออารมณ์ไม่ดี ก็จะเห็นไปว่าคนอื่นตีราคาตนต่ำ เห็นตนเป็นคนโง่ เห็นตนทำตัวไม่เหมาะสม อะไรทำนองนี้ เมื่อความคิดของเด็กวัยรุ่นเป็นไปในทางที่ว่าคนอื่นมองตนในทางไม่ดีก็จะทำให้เด็กวัยรุ่นมีแนวโน้มที่ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าสวัสดิภาพในสังคมของตนไม่ดี ทำให้มองคนและสิ่งรอบ ๆ ตัววิกลวิการไปสิ้น เป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบ ความไม่เป็นสุขขึ้นแก่จิต เด็ก ๆ จึงไม่ควรจะทึกทักหรือคิดเอาเองง่าย ๆ ว่า คนอื่นรังเกียจหรือดูถูกตน จะเป็นการหาทุกข์ใส่ตนในทางจิต

ตัวตนมิติที่สี่ เป็นตัวตนในอุดมคติ คือตัวตนที่เด็กวัยรุ่นอยากเป็น เด็กวัยรุ่นมักจะกำหนดตัวตนมิติที่สี่ของตนโดยยึดเอาคนที่ตนพอใจเป็นแบบฉบับ เราจึงได้เห็นเด็กวัยรุ่นใฝ่ฝันอยากจะเป็นนั่นเป็นนี่ตามพื้นเพ ตามกมลสันดาน ตามสิ่งแวดล้อมที่บันดาลให้เด็กวัยรุ่นกำหนดอุดมคติเป็นตัวตนมิติที่สี่ของตนขึ้น เช่น เด็กวัยรุ่นชาวสเปนอยากเป็นนักต่อสู้วัวกะทิง เด็กอเมริกันอยากเป็นประธานาธิบดี เด็กธิเบตอยากเป็นลามะ เด็กไทยอยากเป็นจ้าวคนนายคนเป็นต้น ตัวตนในอุดมคติหรือตัวตนที่เด็ก ๆ อยากเป็นนี้บางทีก็เป็นการกำหนด เป็นการคิดฝันที่เหลือที่จะเป็นไปได้

อย่างที่คนโบราณท่านว่า "หวือหวา" จึงเป็นเหตุแห่งทุกข์ของเด็กวัยรุ่นอยู่มาก

สรุปแล้วสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กวัยรุ่นเกิดปัญหาต่าง ๆ เกิดความสับสน เกิดความวุ่นวายขึ้นในจิตก็เนื่องจากในตัวเด็กวัยรุ่นมีตัวตนใหญ่ ๆ หรือแบ่งภาคออกเป็นสี่ตัวตน เรียกว่าตัวตนสี่มิติก็เห็นจะได้ คือ

มิติที่หนึ่ง ตัวตนที่เด็กวัยรุ่นกำหนดและประเมินเอาเองว่า ตนนั้นเป็นคนมีค่า

มิติที่สอง ตัวตนที่เปลี่ยนแปลงขึ้น ๆ ลง ๆ ไปตามอารมณ์ของเด็กวัยรุ่น

มิติที่สาม ตัวตนที่เด็กวัยรุ่นคิดเอาเองว่าคนที่อยู่ร่วมสังคมกับคนมองตนอย่างไรและตีราคาคนมากน้อยเพียงไหน

มิติที่สี่ ตัวตนที่เด็กวัยรุ่นอยากจะเป็น

ตัวตนทั้งสี่มิตินี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ทางจิตของเด็กวัยรุ่นอยู่มาก จึงควรจะพิจารณาให้รู้ไว้

สุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่น

จะขอพูดเรื่องสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่นให้เด็ก ๆ ฟัง ก่อนอื่นขอซ้อมความเข้าใจกับเด็ก ๆ ว่าสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่นจะดีเลวอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับอารมณ์เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นสิ่งใดที่เป็นสาเหตุทำให้เด็กวัยรุ่นเกิดอารมณ์ไม่ว่าในทางดีหรือทางร้ายย่อมมีผลต่อสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่นทั้งสิ้น

ได้เคยพูดให้เด็ก ๆ ฟังหลายครั้งแล้วว่าเมื่อคนเรามีชีวิตย่างเข้าสู่วัยรุ่น จะเกิดความแตกต่างกับชีวิตที่อยู่ในวัยเด็กตั้งแต่เกิดจนอายุประมาณโดยทั่วไป ๑๒ ปี เป็นอย่างมาก เพราะวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกาย ทางอารมณ์และทางความนึกคิดเกี่ยวแก่สังคมเป็นอย่างมาก ปัญหาต่าง ๆ จะเกิดแก่เด็กวัยรุ่นมากมาย แม้ว่าเด็กวัยรุ่นบางคนจะอยู่ในสภาพอยู่ดีกินดี มีช้อนเงินช้อนทองอยู่ในปากมาตั้งแต่เกิดก็ตาม อารมณ์ของวัยรุ่นจะเป็นไปอย่างรุนแรงอย่างที่เรียกว่าวัย "พายุบุแคม" ความข้องคับใจความผิดหวังที่มีมาในวัยก่อนวัยรุ่นสะสมไว้เป็นตะกอนขุ่นอยู่ในน้ำจิตก็มักจะลอยตัวขุ่นขึ้น ทำให้จิตใจสับสนวุ่นวายในตอนวัยรุ่นนี้ ลักษณะเด่น ๆ ที่เกิดแก่เด็กวัยรุ่นเป็นปัญหาสุขภาพจิตก็คือ

๑. อารมณ์เปลี่ยนอย่างรวดเร็ว ประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวร้าย ไม่คงเส้นคงวา บางคราวเด็กวัยรุ่นจะเกิดความเหนื่อยหน่ายไม่ว่าอะไรไปสิ้น อย่างที่มักจะพูดกันว่า"ไม่มีอารมณ์" บางคราวแม้แต่จะทนฟังใครเขาพูดอะไรให้ฟัง เด็กวัยรุ่นก็ยังทนไม่ได้ ทำให้เกิดความหงุดหงิดสุขภาพจิตเสียความกดดันจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือจากคนใด ความต้องคร่ำเคร่งในการเรียน ความผิดหวัง ความ

ไม่ได้ดังใจอะไรเหล่านี้ล้วนแต่ทำให้สุขภาพจิตเสียทั้งสิ้น ถ้าไม่รู้จักควบคุมให้ดี

๒. เด็กวัยรุ่นมักจะคิดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมองทะลุปรุโปร่งไปด้วยการคิดคำนึงเอาเองมากกว่าจะลองทำแล้วดูผลจึงมีคำกล่าวว่า "คิดอย่างเด็ก" การคิดคำนึงเอาเองย่อมจะทำให้มองเห็นอะไร ๆ ง่ายไปหมด การวางโครงการใด ๆ เป็นสิ่งที่เด็กวัยรุ่นเป็นอันมากเห็นว่าทำได้ง่ายอย่างที่มักจะพูดกันว่า "สบายมาก" โครงงานบางเรื่องเมื่อนำไปปฏิบัติปรากฏว่า ไม่สำเร็จเนื่องจากผู้วางโครงการขาดความชำนาญและรู้เท่าไม่ถึงการ ทำให้เกิดความผิดหวัง เกิดความอากูลวุ่นวายขึ้นอย่างที่เด็กวัยรุ่นสมัยนี้มักสรุปว่า "พัง" ทำให้เสียสุขภาพจิตเป็นอย่างมาก เด็ก ๆ จึงควรระมัดระวังไว้

๓. ระยะวัยรุ่นเป็นระยะที่สามารถจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว เป็นวัยที่สมรรถภาพพิเศษที่แตกต่างจากคนทั่ว ๆ ไป ที่ภาษาฝรั่งทางวิชาการเรียกว่า Individuality จะปรากฏชัดแจ้งกว่าวัยอื่น เช่น สมรรถภาพพิเศษในการเรียนรู้แขนงวิชาสาขาต่าง ๆ สมรรถภาพพิเศษในทางศิลปในทางการกีฬา อะไรเหล่านี้ จะปรากฏชัดแจ้ง การได้ศึกษาวิชาที่ตนรัก การได้จัดกิจกรรมที่ตนถนัด การมีงานอดิเรกที่พอใจทำ จะช่วยให้เด็กวัยรุ่นได้มีทางออกชดใช้ความยุ่งยากใจ ชดใช้ปมด้อยในตัวถ้ามี ผู้รู้ท่านกล่าวไว้ว่าความถนัดของคนเราจะสำแดงออกมาชัดแจ้งเมื่อมีอายุประมาณ ๑๘ ปี เด็ก ๆ จึงควรจะสำเหนียกไว้เพื่อเป็นความรู้พิจารณาตัวเองในการเลือกวิชาเรียน เลือกงานทำให้ถูกกับความถนัดของตน จะเป็นการรักษาและทนุบำรุงสุขภาพจิตของเด็ก ๆ ได้เป็นอย่างดีอย่างหนึ่ง

๔. เด็กวัยรุ่นมักสร้างอุดมคติของตนขึ้นและเทอดทูนอุดมคตินั้น ๆ ทั้งมักจะถูกปลูกฝังได้ง่ายด้วย คนที่ศึกษาธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นเป็นอย่างดี จึงสามารถปลูกฝังอุดมคติที่ตนยึดมั่นถือมั่นให้เด็กวัยรุ่นรับเอาไปปฏิบัติอย่างง่ายดาย โดยการแนะนำชักจูงเกลี้ยกล่อมและโดยการกระทำตลอดจนการใช้สิ่งที่เป็นสื่อมวลชนที่ภาษาฝรั่งเรียกว่า Mass Media ซึ่งจะมีผลทั้งทางตรงทางอ้อมในการสร้างสรรค์อุดมคติให้เด็กวัยรุ่นอย่างมากด้วย เด็ก ๆ จึงควรจะระมัดระวังตัวอย่าให้คนที่ไม่ปรารถนาดีต่อบ้านเมืองของเรา ต่อสถาบันที่เรารักใคร่หวงแหน นำเอาอุดมคติที่เป็นผลร้ายต่อบ้านเมือง เป็นผลร้ายต่อความสงบสุขมาปลูกฝังให้

๕. เด็กวัยรุ่นมีธรรมชาติจงรักภักดีต่อหมู่คณะ นับแต่เพื่อน นับแต่สถาบันที่ตนมีส่วนเป็นเจ้าของ นับแต่ครอบครัว โรงเรียน นับแต่ลัทธิที่ตนนิยม ไปจนถึงชาติบ้านเมือง สาสนา พระมหากษัตริย์ เด็กวัยรุ่นมีความรู้สึกต่อสิ่งที่ตนมีส่วนเป็นเจ้าของนี้อย่างรุนแรง และมักแสวงหาโอกาสโดยเฉพาะโอกาสในขณะที่มีวิกฤตการเกิดขึ้นที่จะพิสูจน์ว่าตนเป็นคนมีประโยชน์ไม่ว่าต่อบุคคลหรือต่อสถาบันที่ตนมีส่วนเป็นเจ้าของอยู่เสมอ ธรรมชาตินี้ช่วยให้เด็กวัยรุ่นสามารถรวมกลุ่ม

กันกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้โดยง่าย เมื่อรู้ว่าธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นเป็นอย่างนี้เด็ก ๆ จึงควรจะตระหนักไว้และระมัดระวังเข้ารวมกลุ่มคนที่ทำกิจกรรมที่ดี ที่มีประโยชน์ ที่เป็นมงคลแก่ตัว แก่ทุกสถาบันที่เด็ก ๆ เกี่ยวข้อง ความเจริญจะเกิดมีแก่ตนอย่างแน่นอน

ปัญหาของเด็กวัยรุ่นโดยสรุป

วัยรุ่นหนุ่มสาวเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อในชีวิตของคนทุกคนเป็นวัยที่เต็มไปด้วยปัญหาซึ่งพอจะสรุปสาเหตุและวิธีแก้ไขโดยสังเขป ดังนี้

๑. ปัญหาเกิดจากร่างกายและอารมณ์

โดยทั่ว ๆ ไป เด็กผู้หญิงจะเริ่มรุ่นสาวประมาณอายุ ๑๒ ปี เด็กผู้ชายจะเริ่มรุ่นหนุ่มอายุประมาณ ๑๔ ปี ทั้งนี้จะทราบได้จากการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ต่างเพศต่างจะเริ่มมีลักษณะของหญิงสาวชายหนุ่มพัฒนาขึ้น การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงนี้ จะเป็นไปโดยรวดเร็ว เช่นเด็กผู้ชายอาจสูงขึ้นมาก เด็กหญิงก็จะอวบอ้วนขึ้นโดยเร็ว ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ เป็นผลกระทบต่อจิตใจ และอารมณ์เป็นอันมาก เด็ก ๆ ที่ไม่ได้รับความรู้เกี่ยวแก่การเปลี่ยนแปลงนี้จากบิดามารดาผู้ปกครองหรือครู อาจมีความรู้สึกหวั่นไหวและกลัว เป็นเหตุให้คิดมาก นอนไม่หลับ เป็นเบื้องต้นของความไปปรกติสุขทางจิตใจและอารมณ์

สาเหตุข้อนี้ ผู้มีหน้าที่เลี้ยงดูเด็กอาจช่วยเหลือได้ โดยให้ความรู้แก่เด็กเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของร่างกายเมื่อถึงวัยรุ่น เพื่อให้เด็กเข้าใจว่า เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่จะต้องเกิดแก่ทุกคน ปัญหาที่ว่าเรื่องเกี่ยวแก่เพศศึกษา ควรจะมีการสอนในโรงเรียนหรือไม่นั้น เป็นปัญหาที่ได้ถกเถียงกันมานานในเมืองไทย จนบัดนี้ก็ยังไม่ยุติลงได้ บิดามารดาโดยเฉพาะควรจะได้วางตนให้บุตรไว้ใจพอที่จะปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ ได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องธรรมดา หรือเรื่องลึกลับเพียงใด ไม่ควรแสดงท่าทีให้เด็กเห็นว่า การพูดเรื่องบางเรื่อง เป็นของน่าอาย หรือเป็นของต้องห้าม เพราะการที่เด็กไม่มีทางระบายออกในเมื่อมีปัญหา อาจทำให้เด็กเป็นคนมีอารมณ์หรือจิตใจผิดปรกติได้

เด็กในวัยรุ่นเป็นวัยที่มีอารมณ์วู่วามกว่าวัยอื่น เป็นวัยที่เรียกกันว่า “วัยพายุบุแคม” เราจะเห็นได้ว่า เมื่อได้รับความไม่พอใจ เด็กวัยรุ่นมักจะทำสิ่งที่ไม่สมควร เช่นฆ่าตัวตาย หนีออกจากบ้าน อะไรเหล่านี้ได้ง่าย ๆ ถ้าบิดามารดา ผู้ปกครอง ครู หรือผู้ใกล้ชิดเด็กมีความเข้าใจธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นพอและแก้ปัญหาอย่างละมุนละม่อมแล้ว ก็จะช่วยเด็กได้มาก เมื่อเด็กมีอายุมากขึ้นประมาณ ปีที่ ๒๐ ขึ้นไปจะเริ่มมีเหตุผล เริ่มมีความสุขุม และอารมณ์จะเยือกเย็นขึ้น

๒. ปัญหาเกิดจากความประพฤติ

เด็กที่อยู่ในวัยรุ่นเป็นวัยที่แสวงหาเสรีภาพ เมื่อเตรียมตัวไว้ครองเรือนในอนาคต เป็นวัยที่ต้องการเพื่อนเป็นอย่างมาก ดังนั้น เด็กที่เคยเห็นบิดามารดาเป็นบุคคลสำคัญในชีวิตของตนมาแต่เยาว์ จึงมักจะหันไปเห็นความสำคัญของเพื่อนในวัยเดียวกัน เพศเดียวกันมากขึ้น จนในบางคราวเพื่อจะให้ได้มาซึ่งความรักหรือการยอมรับเข้าหมู่เข้าพวกของเพื่อนเด็กวัยรุ่น มักจะยอมทำสิ่งใด ๆ ตามความนิยมของหมู่พวก เป็นต้นว่า การแต่งกาย กิริยามารยาท การใช้ภาษา รวมความว่าพยายามจะทำตนตามรสนิยมของหมู่พวกที่ตนประสงค์จะได้เข้าไปอยู่นั้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ใหญ่ซึ่งมีหน้าที่ดูแลเด็กเป็นห่วง ที่จริงนั้นการที่เด็กวัยรุ่นเริ่มออกห่างบิดามารดา ห่างผู้ใหญ่ไปนั้น เป็นสัญญลักษณ์ตามธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เด็กเตรียมตัวจะเข้าสู่วัยผู้ใหญ่เพื่อการแต่งงาน การมีอาชีพ การครองเรือน ในอนาคต

ความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาตินี้ ในระยะแรกจะทำให้เด็กลำบากใจอยู่มาก เพราะการที่คิดจะเป็นผู้ใหญ่ตามร่างกายที่เติบโตขึ้นนี้ ตนยังไม่สามารถจะทำได้ตามที่อยากจะทำ อยากจะประพฤติ เนื่องจากตนยังไม่มีรายได้พอที่จะก้าวไปสู่ความมีอิสสระภาพอย่างผู้ใหญ่ ถ้าผู้ปกครองเข้าใจสาเหตุนี้ ก็จะช่วยได้โดยให้เสรีภาพแก่เด็กพอสมควรในการนำเพื่อนเข้ามาในบ้าน เมื่อผู้ปกครองจะได้ช่วยให้เลือกคบคนดี การนำเด็กเข้าสมาคมซึ่งเหมาะแก่วัย ยอมให้เด็กมีเงินใช้จ่ายภายใต้ความรู้เห็นของผู้ปกครองตามสมควร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยได้มาก

ทางโรงเรียนก็อาจช่วยโดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะแก่วัยเด็ก เช่นการจัดกิจกรรมของชุมนุมต่าง ๆ การกีฬา การดนตรี การแสดงออกตามควรแก่วัยเด็ก สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เด็กรู้จักการเข้าสมาคม การสร้างความเป็นมิตร ซึ่งจะช่วยให้สุขภาพจิตดี มีปัญหาน้อยลง เป็นต้น

สำหรับชีวิตทางบ้านผู้ปกครองควรยอมให้เด็กวัยรุ่นรับผิดชอบตัวเองบ้างตามสมควร เช่นการให้ใช้เงินเองตามงบประมาณซึ่งจ่ายให้ การตัดสินใจด้วยตนเองในบางกรณีย์ การเลือกของใช้ การคบเพื่อน การเลือกวิชาชีพ ทั้งนี้หมายความว่า ผู้ใหญ่ในครอบครัวจะช่วยชี้ส่วนดีส่วนเสียให้เด็กตัดสินใจในทางที่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ด้วยดี ไม่เป็นภาระของผู้ปกครองทำนอง "เลี้ยงไม่รู้จักโต" ต่อไป

๓. ปัญหาเกี่ยวกับการเตรียมตัวเลือกอาชีพ

เด็กในวัยรุ่นเริ่มคิดถึงการหารายได้หรืออาชีพ เนื่องจากต้องการความอิสสระในการเงิน ไม่ต้องขอจากผู้ใหญ่อีกต่อไป เด็กในวัยนี้จึงมักจะแสดงความถนัดตามธรรมชาติ เช่นบางคนสนใจเครื่องยนต์กลไก บางคนสนใจศิลป บางคนสนใจอาชีพในเครื่องแบบ บางคนสนใจการประดิษฐ์ การเป็นครู เป็นหมอ และวิชาชีพอื่น ๆ ถ้าผู้ใหญ่สนใจในความพอใจ ความถนัดของเด็ก ก็จะช่วย

เด็กเลือกอาชีพที่ถูกต้องได้

ในระยะที่เด็กเริ่มคิดถึงอาชีพบางคราวมักจะเกิดการขัดแย้งกับผู้ใหญ่ที่เป็นบิดามารดา ผู้ปกครอง มีข้อพึงสังเกตคือ บิดามารดาส่วนมากมักอยากให้บุตรเจริญรอยตามตน หรือมิฉะนั้นก็อยากให้บุตรมีอาชีพที่มีรายได้ดี มีเกียรติ โดยมิได้คำนึงถึงความสามารถและความสนใจของเด็ก เช่นเด็กที่สนใจในด้านศิลปอาจถูกส่งเสริมหรือถูกบังคับให้เรียนแพทย์เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งอาจทำให้เกิดผลเสียโดยเด็กเรียนไม่สำเร็จ เป็นปัญหาใหญ่ต่อไป

สรุป

พูดโดยสรุปปัญหาของเด็กวัยรุ่นอาจเกิดได้จากเหตุต่อไปนี้

๑. ความเปลี่ยนแปลงของร่างกายและอารมณ์

๒. สิ่งแวดล้อม ได้แก่ภาวะทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางวัฒนธรรม และสื่อมวลชน

๓. ความไม่เข้าใจกันระหว่างเด็กกับผู้ปกครอง หรือบุคคลอื่น ที่เกี่ยวข้อง

๔. ขาดการดูแลแนะนำที่ดี

ผู้มีหน้าที่ดูแลเด็ก รวมทั้งตัวเด็กวัยรุ่นเอง ควรจะได้ศึกษาปัญหาเหล่านี้ เพื่อประโยชน์ในการบริหารจิต และเพื่อประโยชน์ในการเลี้ยงดูอบรมเด็กโดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น

เด็กเกเร

ปัญหาเรื่องเด็กเกเรเป็นปัญหาใหญ่ โดยเฉพาะปัญหาเด็กเกเรวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยวู่วามและมีความรุนแรงอยู่ในตัวมาก พูดโดยทั่วไปในครอบครัวใหญ่ มักจะมีเด็กเกเรอย่างน้อยที่สุดก็คนหนึ่งเสมอ เช่นหนีโรงเรียน เล่นการพนัน ขโมย ชอบก่อการวิวาท เป็นต้น เรื่องของเด็กเกเรนี้ สมัยก่อน ๆ ทั่วโลกดูจะผูกขาดอยู่แต่ในวงการปกครอง คือพิจารณากันว่า จะลงโทษเด็กเกเรอย่างไร จะกักขังหรือจะส่งโรงเรียนประเภทโรงเรียนดัดสันดาน ต่อมาเมื่อวิชาฝ่ายจิตได้เจริญมากขึ้น ก็เริ่มคิดกันว่า ความเกเรของเด็กนั้น คงจะเนื่องจากความผิดปรกติทางอารมณ์ หรือทางจิตอยู่บ้าง จึงเกิดการตั้งศาลเด็กและเยาวชนขึ้น เพื่อพิจารณาความผิดของเด็กโดยรอบคอบ ด้วยความมีกุศลจิตว่า การที่เด็กเกเรนั้น อาจไม่ใช่ความผิดของเด็ก หากแต่เป็นเพราะผู้ใหญ่ และสิ่งแวดล้อมทำให้เป็น เด็กเป็นแต่เพียงผู้รับบาป

ทั้งตัวเด็กวัยรุ่นและทั้งผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่ดูแลอบรมเด็ก ควรจะได้ศึกษาว่า สาเหตุของความเกเรของเด็กโดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น มีอะไรบ้าง เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขบรรเทาความเกเรต่าง ๆ นี้

จะขอพูดให้ฟังโดยสรุป

สาเหตุของความเกเรของเด็ก

๑. **กรรมพันธุ์** เกิดจากสายเลือด เข้าทำนองลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น เรื่องนี้แม้ทางวิชาการต่าง ๆ เช่น การแพทย์ จิตวิทยา ฑัณฑวิทยา ฯลฯ ก็ยอมรับ ปรากฏเห็นชัดตามประวัติคนไข้ คนทำผิดบางรายสืบกรรมพันธุ์กันถึง ๕-๖ คนในครอบครัวก็มี

๒. **สติปัญญา** ได้มีการตรวจสอบค้นคว้ากันมาก สรุปได้ว่าเด็กเกเรมีทั้งเด็กโง่ และเด็กฉลาด แต่ถัวเฉลี่ยแล้ว มักมีสติปัญญาไม่สูงนัก

๓. **สิ่งแวดล้อม** อันได้แก่

๓.๑ **ภาวะของครอบครัว** การมีภาวะครอบครัวไม่สมบูรณ์ เช่น เด็กประเภทพ่อแม่หย่าร้างกัน มีพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง อาศัยคนอื่นอยู่ พ่อแม่เป็นนักเลงอบายมุข ในครอบครัวไม่มีความสงบสุข ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กเกเรได้

๓.๒ **ฐานะทางครอบครัว** เด็กที่เกิดในครอบครัวที่ยากจน ก็หาทางช่วยตัวเองทั้งในด้านสุจริตและทุจริต ส่วนเด็กที่เกิดในครอบครัวที่มั่งคั่งได้รับการตามใจจนเกินไปก็กลายเป็นเด็กเกเรได้

๓.๓ **ขาดความอบอุ่นทางใจ** บิดามารดาปล่อยปละละเลย หรือเข้มงวดเกินไป ไม่พยายามเข้าใจความต้องการของเด็ก ฯลฯ เหตุนี้เป็นเหตุสำคัญมากเหตุหนึ่งที่จะทำให้เด็กเกเร

๔. **ถิ่นพำนัก** เป็นสาเหตุใหญ่อีกเหตุหนึ่ง แต่ละถิ่นย่อมมีสิ่งจูงใจผิดกัน เช่นตามเมืองท่าทั่วโลก ผู้คนต้องชิงไหวชิงพริบกัน จึงมักจะเกเรและเก่งกล้ากว่าผู้คนในหัวเมืองอื่น เด็กเล็กก็พลอยเสียไปด้วย

๕. **คบเพื่อนหรือมีผู้นำไม่ดี** เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดสาเหตุหนึ่ง ตามธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นมีเด็กเป็นอันมากที่เกเร เสียคน เช่น ติดยาเสพย์ติด เป็นอันธพาล เล่นการพนัน ฯลฯ เพราะมีเพื่อนหรือผู้นำประเภท "ลูกพี่" ชักนำ

๖. **เหตุเกิดจากสังคม** สาเหตุเกิดจากสังคมมีส่วนทำให้เด็กไปสู่ความพินาศอยู่มาก ได้แก่

๖.๑ **ผลจากสงคราม** เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนอยู่แล้ว ทั้งในเมืองไทย และเมืองอื่นทั่วโลก

๖.๒ **สื่อมวลชน** ได้แก่หนังสือ นิตยสารประเภทยั่วยุกามารมณ์ ฯลฯ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ นวนิยายเสีย ๆ ปัญหาเรื่องสื่อมวลชนที่ไม่สมควรต่าง ๆ นี้เป็นปัญหาเยาวชนทั่วโลก

๖.๓ **ผู้ใหญ่เป็นตัวอย่างไม่ดี** ผู้ใหญ่บางคนเป็นตัวอย่างที่เลวมากแก่เด็ก เป็นเหตุให้เด็กเอาอย่าง

๖.๔ **สถานที่ที่เป็นอบายมุข** เช่น บาร์ ไน้ท์คลับ สถานอาบอบนวด ซ่องการพนัน ฯลฯ ล้วนแต่ทำให้เด็กเกเรทั้งสิ้น

ประเภทของความเกเรในเด็ก

ประเภทของความเกเรในเด็กมีมากมาย จะยกมาพูดให้เด็กฟังเพื่อพิจารณาตัวเองเพียงบางประเภท คือ

๑. เด็กดื้อ

ความจริงแล้วเมื่อเด็กเกิดมาบิดามารดาก็ทนุถนอมป้อนข้าวป้อนน้ำ โตขึ้นผู้ใหญ่ก็มักสั่งให้ทำอะไรเองบ้าง ถ้าเป็นสิ่งที่ขัดกับความต้องการก็จะขัดขืน สิ่งที่ทำให้เด็กขัดขืนดื้อดึง เช่น

๑.๑ บังคับจนเกินควร มักเกิดจากพ่อแม่เจ้าระเบียบ เคร่งครัดจนเกินไป เช่นออกคำสั่งต้องทำอย่างนั้น ต้องกินอย่างนี้ ต้องดื่อย่างโน้น ฯลฯ มากมายจนปฏิบัติไม่ได้ เลยไม่ทำ

๑.๒ ตามใจจนเกินควร มักจะเกิดจากพ่อแม่ปล่อยปละละเลย หรือพ่อแม่สมัยใหม่เลี้ยงให้เป็นไปตามธรรมชาติ ดุไม่ได้ ฯลฯ เด็กจึงไม่เห็นความจำเป็นจะต้องเชื่อฟัง ไม่พอใจก็ไม่ทำตาม

๑.๓ ผู้ใหญ่ไม่อยู่กับร่องกับรอย เช่นบางคราวก็กวดขันเด็ก บางคราวก็ปล่อย มักเป็นกับผู้ปกครองที่อารมณ์ไม่ปรกติ เด็กไม่ทราบว่าเมื่อไรควรจะทำตัวอย่างไร เลยไม่ทำ

๑.๔ ผู้ใหญ่ขัดแย้งกันเองในการอบรมเด็ก เช่น พ่อบอกให้ท่องหนังสือ แม่บอกว่ารอก่อนก็ได้ เด็กขอเงินพ่อแม่ไม่ให้ แต่ปู่ย่าตายายให้ เหล่านี้เป็นต้น เด็กเลยไม่รู้จะเชื่อฟังใคร

๒. เด็กโกหก

เราจะพบเด็กโกหกเป็นอันมากในที่ทุกหนทุกแห่ง เมื่อพิจารณาลักษณะของการที่เด็กพูดโกหก จะเห็นได้ว่ามีหลายชนิดเช่น

๒.๑ โกหกจริงๆ ชนิดขาวเป็นดำ เช่น เห็นบอกว่าไม่เห็น

๒.๒ โม้ เช่นสอบไล่ได้ร้อยละ ๕๐ บอกว่าสอบได้ร้อยละ ๘๐

๒.๓ ปั้นน้ำเป็นตัว คือไม่มีเรื่องจริเลย แต่สร้างเรื่องขึ้นเอง

๒.๔ ต่อเติม เสริมเรื่องจริงซึ่งมีเพียงเล็กน้อยให้ผิดความจริง หรือเกินความจริง

๒.๕ ใส่ร้ายหรือกล่าวโทษ พูดโกหกให้ร้ายคนอื่น โดยไม่เป็นความจริง

สาเหตุที่ทำให้เด็กพูดโกหก

๒.๖ โกหกเพื่อป้องกันตัว เช่นเด็กทำของเสียหาย กลัวถูกลงโทษ ก็บอกว่าไม่ได้ทำ หรือซัดว่าคนอื่นทำเป็นต้น

๒.๗ โกหกเลียนแบบผู้ใหญ่ เกิดจากเด็กเคยฟังผู้ใหญ่พูดโกหก หรือใช้ให้เด็กโกหกเพื่อตัวเป็นต้นว่าให้บอกแขกที่มาหาว่า ไม่อยู่เป็นต้น

๒.๘ โกหกเพื่อปกปิดปมด้อยของตน เช่นโกหกเพื่อปกปิดฐานะอันต่ำต้อยของตนเป็นต้น

๒.๙ โกหกเพื่อความมีหน้ามีตาในสังคม โดยพูดถึงความสูงส่งของตน ซึ่งไม่เป็นความจริง เป็นต้น

๓. เด็กขโมย

เรื่องการขโมยนี้เด็ก ๆ มักจะถูกละเลยให้เป็นเรื่องลงโทษกันมากกว่าที่จะคำนึงว่า เป็นความบกพร่องอย่างหนึ่งของความประพฤติ ผู้ใหญ่จึงน่าจะคำนึงถึงปัญหาทางจิตของเด็กในการขโมยและพิจารณาแก้ไขตามควร

การขโมยของเด็กส่วนมากมี

๑. ขโมยเพราะจงใจ

๒. ขโมยเป็นครั้งคราว เมื่ออยากได้หรือมีสิ่งยั่วยุ

๓. ขโมยเพราะไปเข้าพวกหัวขโมย

๔. ขโมยโดยไม่มีความหมาย หยิบเอาเฉย ๆ ประเภทนี้มักเป็นโรคจิต

๕. ปฏิบัติการรุนแรงเช่นทำร้ายเจ้าทรัพย์ ปล้น เด็กที่จะถึงขั้นนี้จะต้องเป็นเด็กเกเรมากมาก่อน

สาเหตุของการที่เด็กขโมย

๑. ต้องการเป็นเจ้าของ

๒. เกิดจากความขัดสนจนยาก

๓. สภาพในบ้านเป็นขโมยทั้งครอบครัว หรือส่วนหนึ่งเป็นขโมย

๔. คนอื่นยุหรือสอนให้เป็นขโมยจนหลงผิด มักเป็นเด็กโง่

๕. อยากเด่น เช่นขโมยเพื่อซื้อเครื่องแต่งกายเครื่องใช้โก้ ๆ ขโมยเงินเพื่อซื้อของให้ผู้หญิงเป็นต้น

๖. เป็นโรคจิตประเภทชอบหยิบฉวย ที่ภาษาวิชาการของฝรั่งเรียกว่า Cleptomania

๔. เด็กหนีโรงเรียน

สาเหตุที่ทำให้เด็กหนีโรงเรียนมีหลายประการ ผู้ใหญ่ควรจะพิจารณาด้วยความรอบคอบ จะสรุปมาเพียง ๓–๔ ประการ เช่น

๑. **เกลียดโรงเรียน** มีสาเหตุหลายอย่างเป็นต้นว่า ไม่ชอบสภาพของโรงเรียน ไม่ชอบครู ผู้ปกครองเลือกโรงเรียนให้โดยเด็กไม่พอใจมาแต่ต้น เด็กอายุมากต้องไปเรียนรวมกับเด็กเล็ก ฯลฯ

๒. **กลัวการทำโทษ** เช่นถูกทำโทษบ่อย ๆ จะเนื่องจากเหตุใดก็ตาม

๓. **ผู้ใหญ่ส่งเสริม** มักเกิดจากความเป็นห่วงเกินไป การต้องการตัวไว้ใช้งาน ไม่เห็นคุณของการศึกษา อะไรเหล่านี้เป็นต้น

๔. **หนีเที่ยว** มักเป็นเด็กที่คบเพื่อนไม่ดี ถูกชักจูงไป เช่นหนีไปดูหนัง ไปเที่ยวตามศูนย์การค้า ไปพบเพื่อนต่างเพศ ฯลฯ

ที่พูดมานี้ พูดถึงเด็กเกเรพอเป็นสังเขปเท่านั้น ผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่ดูแลเด็กควรจะได้ศึกษาเรื่องนี้ให้มาก เด็ก ๆ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น ก็ควรจะได้สนใจศึกษาเรื่องของความเกเรในตัวของตนเอง เพื่อประโยชน์ในการบริหารจิต และเพื่อประโยชน์ในการรู้เท่าทันถึงธรรมชาติของความเกเรไว้เป็นเครื่องมือในการควบคุมตัวเองมิให้เป็นเด็กเกเรต่อไป

ความกังวลของเด็กวัยรุ่น

วันนี้จะพูดเรื่องความกังวล และความกลัว อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ในทางจิตอย่างยิ่งของคนเราอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะคนที่เป็นเด็กวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่มากไปด้วยเหตุแห่งทุกข์ อันเนื่องมาแต่อารมณ์ และสิ่งที่บันดาลให้เกิดอารมณ์ เด็ก ๆ ต้องรู้ความจริงข้อหนึ่งว่า การงานใด ๆ ก็ตามที่จัดให้เรียบร้อยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยปัญญา จะเป็นการยากมากที่จะจัดให้ลุล่วงไปได้ด้วยอารมณ์ คนบางคนจึงมีอาการ “ผิดแล้วไม่จำ” “เจ็บแล้วไม่เข็ดหลาบ” ถึงแม้จะเคยรู้เคยพบมาด้วยตนเองแล้วว่าสิ่งนั้น ๆ ไม่ดี ไม่ควรทำให้เป็นความผิดอีก แต่พอเกิดอารมณ์ก็ลืมความผิดยั้งคิดไม่ทันกระทำความผิดซ้ำอีกเป็นต้น

อารมณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่คนเราที่มักเห็นชัดในเด็กวัยรุ่น ได้แก่ ความกังวล ความกลัว ความโกรธ ความรัก ความอิจฉาริษยา ความรู้สึกด้อยที่เจ้าตัวพยายามยกตนให้สูงพ้นความด้อย การที่คนเราแก่งแย่งแข่งดีกัน ก็เป็นเหตุให้เกิดอารมณ์ที่ก่อปัญหา ศาสตราจารย์ B.Von Holler Gilmer ศาสตราจารย์ในวิชาจิตวิทยาของสถาบัน Canegie Technology ได้กล่าวไว้ว่า ทุกวันนี้คนเราต้องเร่งรีบกระทำกิจการต่าง ๆ เพื่อยังชีพและเพื่อความอยู่รอดเหมือนผีเข้า จนบอกไม่ถูกว่า ในระหว่างการวิ่งแข่งกันของคนกับการวิ่งแข่งกันของหนูแตกต่างกันที่ตรงไหน เมื่อคนเราเร่งรีบสิ่งใดไม่ได้ดังใจ ก็เกิดความเป็นกังวล ความกลัวจะเป็นอย่างนั้น ความกลัวจะเป็นอย่างนี้ ความกังวลเป็นภัยแก่จิตดังกล่าวแล้วในวันนี้ จึงจะขอสรุปเรื่องของความกังวลในเชิงของบริหารจิตให้เด็ก ๆ ฟัง

ก่อนอื่นขอซ้อมความเข้าใจกับเด็ก ๆ เสียก่อนว่า ที่ว่ากังวล ๆ นั้นเป็นฉันใด ความกังวลหมายถึงความปริวิตก ความหวาดเกรง ความประหวั่นพรั่นพรึง ว่าสิ่งอันไม่พึงปรารถนาจะเกิดแก่ตน เป็นความเกรงกลัวล่วงหน้าว่าจะเกิดสิ่งที่ไม่ดีที่ตนไม่พึงปรารถนาแก่ตัวเอง แก่ครอบครัว แก่สถาบันที่เกี่ยวข้อง เด็กวัยรุ่นบางคนเกิดความรู้สึกเป็นกังวลขึ้นมาลอย ๆ โดยไม่มีสาเหตุ เช่นนั่งอยู่ดี ๆ ก็เกิดความไม่สบายใจ หวาด ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เป็นผลให้ประกอบการงานไม่ได้เท่าที่ควร

และก่อให้เกิดอารมณ์ไม่ดี หงุดหงิด เป็นชนวนให้เกิดการขัดแย้ง การวิวาทกับคนรอบตัวได้

ความกังวลมี ๒ ประเภทคือความกังวลตามธรรมดาซึ่งมักเกิดแก่คน เมื่อคนเราไม่แน่ใจว่าคนจะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดแก่คนให้ลุล่วงไปด้วยดี เช่นก่อนประกาศผลการสอบไล่ ก็กังวลว่าจะสอบไล่ตก ฝนตกก็กังวลว่าน้ำจะท่วม มีเรื่องต้องใช้จ่ายมากก็เกรงเงินจะมีไม่พอเป็นต้น ความกังวลประเภทนี้ เด็กวัยรุ่นมักมีอยู่ทั่ว ๆ ไปและมีมากด้วย เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่คิดถึงตัวเองเป็นที่ตั้ง เมื่อมีปัญหาเกิดแก่ตัวเอง เนื่องในตัวเอง ซึ่งก็เกิดได้มากอยู่เสมอ เด็กวัยรุ่นก็จะกังวลมากจนดูเป็นวัยช่างกังวล

ความกังวลอีกประเภทหนึ่ง คือความกังวลผิดปรกติ ซึ่งคนเรามีไม่เท่ากัน แล้วแต่พื้นฐานและสิ่งแวดล้อมของคนนั้น ๆ ความกังวลผิดปรกติทำให้คนเราเกิดอาการต่าง ๆ ซึ่งไม่เป็นคุณแก่การประกอบกิจการงานแห่งตน ทั้งนี้เนื่องจากความกังวลผิดปรกติทำให้คนเกิดอารมณ์เครียด ระวังตัวป้องกันตัวเกินกว่าเหตุ เป็นหนทางให้เกิดการขัดแย้งกับคนอื่นในสังคมแห่งตน นับแต่สังคมในบ้าน สังคมในโรงเรียน ไปจนสังคมภายนอกได้ง่าย เมื่อกังวลมากเข้าก็เกิดการเครียดมาก เกิดความไม่เป็นสุข จิตใจร้อนรน คนที่กังวลมากผิกปรกติเช่นนี้เป็นหนทางให้กลายเป็นคนมีโรคประสาท โรคจิตได้ บางคนหาทางดับความกังวลโดยวิธีเสพของมึนเมา เช่นดื่มสุรา สูบกัญชา เสพย์ยาเสพย์ติดอื่น กินยานอนหลับเป็นต้น ความกังวลที่เจ้าตัวหาทางดับโดยวิธีนี้มิใช่เป็นการดับโดยสิ้นเชิง เพราะความกังวลจะยังคงเป็นความทุกข์อยู่ภายใต้จิตใต้สำนึก พร้อมที่จะปรากฎออกมาเมื่อมีสิ่งมาเร่งเร้า

ความกังวลมาก ๆ ผิดปรกติทำให้เกิดอาการต่าง ๆ แก่คนเราทั้งทางกายและจิต ทางกายทำให้นอนไม่หลับ รับประทานอาหารไม่ได้ ปวดและมึนศีรษะ ถ้าเป็นมาก ๆ เข้าจะเกิดอาการทางกล้ามเนื้อและประสาท ปวดนั่นปวดนี่อยู่เรื่อย ๆ

อาการทางจิตทำให้เกิดอารมณ์เศร้า ไม่สบายใจ หงุดหงิดมากเข้าก็กลายเป็นโรคประสาทโรคจิต ดังกล่าวแล้ว

ความกังวลกับความกลัวในบางคราวแยกกันไม่ออก แต่ทั้งสองอย่างนี้ มีความแตกต่างที่ชัดเจนอยู่อย่างหนึ่งคือ ความกลัวมักเกิดจากสิ่งที่มีสาเหตุหรือปรากฎการณ์ หรือมีความเชื่อ เช่นกลัวงู กลัวเสียงฟ้าร้อง กลัวเลข ๑๓ เป็นต้น ส่วนความกังวลโดยเฉพาะความกังวลของเด็กวัยรุ่นเกิดได้เสมอไป โดยไม่จำเป็นต้องมีปรากฎการณ์ให้ปรากฎชัด เช่นอยู่ดี ๆ ก็เกิดความกังวลว่าเพื่อนจะไม่ชอบตนเป็นต้น

ความกังวลเกินกว่าเหตุนั้นเป็นโทษแก่ร่างกายและแก่จิตดังได้สรุปให้ฟังแล้ว เด็ก ๆ จึงไม่ควรสร้างความกังวลเกินกว่าเหตุให้แก่จิต ถ้าจะเกิดมีก็ควรหาทางแก้ไขเสีย

วิธีแก้ความกังวลอย่างง่าย ๆ อาจทำได้ดังต่อไปนี้

๑. หาทางระบายออก โดยการพูดให้คนฟังที่ดีที่เข้าใจตัวเราฟัง

๒. ใคร่ครวญด้วยวิจารณญาณตามข้อเท็จจริงของเรื่อง ๆที่กังวล

๓. หาเหตุผลว่าทำไมจึงเกิดความกังวล

๔. ดำเนินการแก้ปัญหาเรื่องที่กังวลอยู่ตามข้อเท็จจริง

๕. ถ้าเป็นปัญหาที่แก้ได้โดยยากมาก หรือไม่มีทางแก้ ก็หาทางออกโดยทำให้ตนเองมีเวลาว่างน้อยที่สุด เช่นเล่นกีฬา ทำงานอดิเรก หาความบันเทิง

๖. ในทางใจควรพึ่งผู้รู้เช่น พระจิตแพทย์ครู หรือใครอื่นที่เด็ก ๆ คิดว่าจะเป็นที่พึ่งทางใจแก่ตนได้ ฯลฯ

ขอฝากให้เด็ก ๆ นำไปพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการบริหารจิต

พลังของคนวัยรุ่น

ทุกวันนี้เรามักจะได้ยินได้ฟังได้เห็นอยู่เป็นนิจสินถึงการกระทำ และความประพฤติของเด็กวัยรุ่นทั่วโลก อันเป็นการกระทำที่เป็นมงคลบ้าง เป็นอัปมงคลบ้าง เป็นการนำความพินาศมาสู่ตนบ้าง จึงจะขอพูดกับเด็ก ๆ โดยสรุปอย่างง่าย ๆ ตามควรแก่ภูมิปัญญาของเด็กวัยรุ่นว่าการที่คนเราไม่ว่าเด็ก ไม่ว่าผู้ใหญ่ ได้กระทำการต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง ตลอดจนประพฤติตน ทั้งในทางดีและไม่ดีขึ้น เพราะในตัวของคนเราไม่ว่าวัยใด เพศใด มีพลังงานอันเกิดจากความต้องการตามธรรมชาติผลักดันให้เป็นไป ขอย้ำให้เด็ก ๆ จำไว้อย่างง่าย ๆ ว่า ในตัวของคนเรานั้น มีพลังงานอย่างหนึ่ง พลังนี้เป็นแรงขับ แรงหนุน แรงผลักดันให้คนประพฤติหรือกระทำตามความต้องการตามธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์นั้น ๆ จึงมีการกระทำและความประพฤติหลายอย่างที่คนเรากระทำลงไป โดยไม่รู้ตัวเป็นอัตโนมัติ ดังนั้น การที่มนุษย์เราจะกระทำหรือประพฤติสิ่งที่ดีหรือไม่ดี จะหนักจะเบาอย่างไร ก็ย่อมขึ้นอยู่กับว่า เราสามารถควบคุมการกระทำตามแรงผลักดันของธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวได้เพียงใด ถ้าเด็ก ๆ ศึกษาทำความเข้าใจให้รู้เรื่องของแรงผลักดันนี้ ก็จะสามารถควบคุมการกระทำและความประพฤติของตนได้เหมือนคนที่ศึกษาเรื่องเครื่องยนต์กลไกแล้วสามารถควบคุมการทำงานของเครื่องยนต์กลไกนั้น ๆ ได้ฉันนั้น

การศึกษาว่า พลังในตัวมนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น สรุปง่าย ๆ ได้ว่าเหมือนกับเราศึกษาว่ารถยนต์แล่นได้อย่างไร เราก็ต้องศึกษาว่า เครื่องยนต์กลไกของรถยนต์มีอะไรบ้าง ทำหน้าที่อะไรตลอดจนศึกษาว่า การเผาไหม้ของเชื้อเพลิง มีน้ำมันเป็นต้นทำให้เกิดพลังเป็นแรงขับดันให้รถยนต์แล่นไปได้อย่างไร เมื่อทำความเข้าใจเปรียบเทียบเสียเช่นนั้น การจะศึกษาว่าพลังในตัวคนเกิดขึ้นได้อย่างไรก็จะง่ายเข้า

พลังในตัวของคนเรามีสองพลัง คือพลังกายและพลังจิต พลังจิตมีหน้าที่ควบคุมการสำแดงออก การทำงานของพลังกาย เหมือนคนขับรถยนต์ทำหน้าที่บังคับควบคุมเครื่องยนต์กลไก ในการแล่นไปของรถยนต์ พลังกายของคนเราเกิดจากการได้รับอาหารและอากาศ มีอ๊อกซิเยนเป็นสำคัญ ทั้งอาหารและอากาศเป็นเครื่องยังชีวิตสร้างเลือดเนื้อ และสร้างกำลังวังชาให้มนุษย์เก็บสะสมไว้ใช้ ส่วนการจะใช้อย่างไร ใช้ในทางไหน ใช้ทำอะไร และใช้เพื่ออะไรนั้น เป็นหน้าที่ของพลังจิตจะสั่งการ การเติบโตของพลังเป็นไปตามอายุ จึงกล่าวได้ว่า ความเจริญเติบโตตามอายุของคนเรา ซึ่งภาษาจิตวิทยาสมัยใหม่เรียกว่า พัฒนาการของคน จึงมีทั้งความเจริญทางกายและความเจริญของส่วนที่ประกอบกันเข้าเป็นจิต และเมื่อถึงระยะหนึ่งคือระยะย่างเข้าสู่วัยชรา พัฒนาการนี้ก็จะเสื่อมลง โดยทั่ว ๆ ไปปรกติชนทั้งหลายจะมีความเจริญเติบโตทางกายและทางจิตคาบคู่กันไปเป็นระยะ ๆ ตามวัย ความเจริญทางกายเป็นของเห็นได้ง่าย และความเจริญของอวัยวะทุกส่วนมีผลในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ของเด็ก ถ้าอวัยวะบางส่วนเจริญไม่พอหรือไม่เจริญก็จะทำให้เด็ก ๆ ศึกษาเล่าเรียนไม่ได้ดี เช่น ถ้ากล้ามเนื้อและข้อต่อต่าง ๆ ของมือเจริญไม่พอ ก็จะเขียนหนังสือหรือวาดเขียนไม่ได้ดี อวัยวะในการออกเสียงเจริญไม่พอก็จะอ่านหรือพูดไม่ได้ดีเป็นต้น

ความเจริญทั้งทางร่างกายและจิตใจ จะมีมากในระยะรุ่นด้วยเป็นวัยที่ธรรมชาติมีความเร่งในด้านความเติบโต เป็นวัยที่คนโบราณท่านพูดอย่างไทย ๆ ว่า กำลังกินกำลังนอน เป็นการสะสมพลังไว้ใช้ดังที่ได้บอกแล้วในตอนต้น เราจึงได้เห็นเด็กวัยรุ่นมีพลังที่จะใช้ในเรื่องต่าง ๆ ได้มากมาย ทั้งเรื่องดี เรื่องร้าย เรื่องเป็นมงคล เรื่องอัปมงคล สุดแท้แต่ว่าจิตซึ่งเป็นผู้สั่งให้ใช้พลังเป็นจิตที่ได้รับการอบรมกล่อมเกลามาอย่างไร เด็กวัยรุ่นจึงควรจะรู้ความจริงข้อนี้ไว้ และฝึกจิตให้เป็นจิตที่มีพลังในการสั่งพลังกายให้ปฏิบัติและกระทำแต่ในสิ่งที่เป็นความงามความดี เป็นสิริมงคลแก่ตนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

เด็กที่ย่างเข้าวัยรุ่นเป็นวัยที่ร่างกายจะเจริญขึ้นโดยรวดเร็ว ทั้งในด้านความเติบโตและความสูง การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทางกาย มีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจ และอารมณ์ตลอดจนต่อการกระทำของเด็ก ๆ โดยไม่รู้ตัว เป็นต้นว่า เด็กบางคนจะอายความเติบโตอย่างรวดเร็วของตนเอง มองเห็นแขนที่ใหญ่ขึ้นยาวออกตลอดจนรูปร่างดูเก้งก้างไปหมด จนจะวัดจะเหวี่ยงไปทางไหนก็ดูจะไปเที่ยวโดนผู้คนหรืออะไรต่ออะไรไปทั้งนั้น เด็กวัยรุ่นจึงดูเป็นเด็กที่มีการกระทำเข้าประเภทซุ่มซ่ามในสายตาของคนบางคน เด็กบางคนเกิดความรู้สึกว่าคนออกจะสูงเกินไปเลยต้องระวังโดยเดินก้ม ๆ ให้หลังงอ เพื่อจะได้ไม่สูง บางคนก็กลัวปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน ความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากความเติบโตทางกายเป็นการสะสมพลังกายตามธรรมชาตินี้ ถ้าเด็ก ๆ ไม่ศึกษาให้รู้ว่าเป็นเรื่องธรรมดาแล้ว ก็จะก่อให้เกิดความไม่สบายใจขึ้น เช่นเกิดความรู้สึกกังวลหวั่นไหว กลัวความเจริญเติบโตของตนเอง เป็นเหตุให้คิดมาก นอนไม่หลับ เป็นเบื้องต้นของความ

ไม่ปรกติสุขทางจิต ทำให้พลังจิตซึ่งเป็นผู้ควบคุมการกระทำของพลังกายดังกล่าวข้างต้นเสียพลังและเสียความสมบูรณ์ไป เป็นการหมดเปลืองสูญเสียไปเปล่า ๆ โดยที่ไม่ควรเสีย เด็ก ๆ จึงไม่ควรจะสร้างความไม่ปรกติสุขทางจิตให้เกิดขึ้น เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่เชื่อมต่อระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ จึงควรจะเตรียมระยะเชื่อมต่อนี้ให้เป็นวัยที่มีจิตแจ่มใส เพื่อจะได้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีพลังจิตที่สมบูรณ์ มีพลังจิตดีไว้สำหรับควบคุมพลังกายให้กระทำและประพฤติ แต่สิ่งที่เป็นความดีงาม เป็นประโยชน์ เป็นมงคลแก่ตัวเองและแก่ทุกฝ่ายทุกสถาบันที่เกี่ยวข้อง

ขอสรุปว่าในตัวของคนเรามีพลังสองอย่างคือพลังกาย และพลังจิต พลังจิตมีหน้าที่สั่งการให้พลังกายปฏิบัติ และประพฤติตามแรงขับดันของความต้องการตามธรรมชาติ ซึ่งมีในตัวของคนเรา การสร้างพลังจิตให้เป็นพลังจิตที่ดีที่สมบูรณ์ จะทำให้คนเรามีการกระทำที่ดีด้วย

สรุปเรื่องของเพศกับวัยรุ่น

วันนี้จะพูดถึงเรื่องของเพศว่า เป็นปัญหาแก่เด็กวัยรุ่น ทำให้เด็กวัยรุ่นเสียคน เป็นพิษ เป็นภัยแก่สังคม โดยจะกล่าวอย่างง่าย ๆ และอย่างสรุปตามควรแก่ภูมิปัญญาของเด็กขนาดนี้

ในบ้านเมืองไทยของเรานั้น การพูดถึงเรื่องของเพศ เป็นเรื่องต้องห้าม โดยถือกันว่า เป็นเรื่องหยาบคาย เป็นเรื่องลามก ความจริงนั้น เรื่องของเพศเป็นเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่งของมนุษย์ เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติ มีพลังผลักดันเรียกเป็นภาษาวิชาการว่า "แรงดันทางเพศ" แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Sex Drive ทำให้คนเราทำอะไร ๆ ที่วิกลวิการได้หลายอย่าง ทั้งยังมีอำนาจ มีแรงขับทำให้เกิดปัญหาแก่เด็กวัยรุ่นที่ความเจริญในทางเพศกำลังพัฒนาเป็นอันมาก การศึกษาเรื่องของเพศในทางที่ถูกที่ควรในทางที่เป็นวิชาการ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ผิดร้ายน่าอับอายแต่อย่างใด ในประเทศที่เจริญแล้ว เขามีหลักสูตรทำการสอนเรื่อง "เพศศึกษา" ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป จึงขอให้เด็ก ๆ ทำความเข้าใจว่า เรื่องที่จะบอกเล่าต่อไปนี้เป็นเรื่องเกี่ยวแก่เพศศึกษาในแง่ของวิชาการมิใช่ในแง่อื่น

วัยรุ่นของคนเราตั้งต้นและสิ้นสุดลงเมื่อใด ไม่มีเวลาจำกัดเป็นการตายตัวแน่นอน ถึงแม้ว่าจะเป็นความจริงที่ว่ากฎหมายได้กำหนดเวลาไว้ชัดแจ้ง เช่นกฎหมายกำหนดว่า คนอายุ ๒๑ ปี บรรลุนิติภาวะเป็นผู้ใหญ่แล้ว กฎหมายสหรัฐอเมริกา กำหนดให้เด็กอเมริกันอายุเลย ๑๒ ปี เป็นเด็กวัยรุ่น อายุ ๒๑ ปี บรรลุนิติภาวะเช่นกฎหมายไทย กฎหมายอังกฤษกำหนดให้เด็กหญิงอังกฤษอายุ ๑๒ ปีเป็นวัยรุ่นสาว เด็กชายอังกฤษอายุ ๑๔ ปี เป็นวัยรุ่นหนุ่ม ในบ้านเมืองของเรา กำหนดให้ใช้คำนำหน้าชื่อเด็กชายหญิงอายุต่ำกว่า ๑๕ ปีบริบูรณ์ว่า "เด็กชาย, เด็กหญิง" เมื่ออายุย่างเข้าปีที่ ๑๕

ก็ให้ใช้คำนำหน้าชื่อว่า "นาย, นางสาว" ซึ่งแสดงว่าในบ้านเมืองของเรากฎหมายกำหนดว่าเด็กชายหญิงย่างเข้าสู่วัยรุ่นหนุ่ม รุ่นสาว เมื่ออายุ ๑๕ ปี

ถ้าเราศึกษาหรือมองดูคัลลองของชีวิตมนุษย์ ไม่ว่ามนุษย์ในบ้านเราหรือบ้านเขาทั่วโลก เราจะเห็นว่า คนโบราณในทุกชาติ ทุกประเทศ มีเวลาเป็นวัยรุ่น ใช้ชีวิตอย่างวัยรุ่น น้อยกว่าเด็ก ๆ ทั่วโลกทุกวันนี้เป็นอย่างมาก บรรพบุรุษของไทยเราแต่ครั้งโบราณกาล มีครอบครัวเริ่มทำมาหาเลี้ยงชีพเมื่ออายุ ๑๕–๑๖ ปีขึ้นไปก็มี ในบางประเทศเช่นอินเดีย ผู้คนแม้แต่มหาตมะคานธี วีระบุรุษของอินเดีย ก็แต่งงานมีครอบครัวตั้งแต่อายุยังเป็นเด็กมาก คนอังกฤษ คนอเมริกัน คนชาติไหนอีกหลายร้อยหลายพันชาติพันธุ์ในโลกนี้ก็เช่นกัน พูดได้ว่า คนโบราณทุกชาติมีเป็นอันมากที่ไม่มีเวลาเป็นวัยรุ่น พอพ้นวัยเด็กก็เข้าสู่วัยครองเรือน รับผิดชอบอย่างผู้ใหญ่ไปเลย ผิดกับเด็กทั่วไปในโลกทุกวันนี้ซึ่งมีเวลาเป็นวัยรุ่นอยู่นานทั้งโดยต้องใช้เวลาในการศึกษาและอื่น ๆ ปัญหาต่าง ๆ ของวัยรุ่นโดยเฉพาะปัญหาในทางเพศ จึงมีมากกว่าในสมัยโบราณ ดังที่เราได้พบได้เห็น ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ทั้งเรื่องที่เกิดในบ้านเมืองของเรา และเกิดในบ้านเมืองอื่นทั่วโลก

พัฒนาการสำคัญที่แสดงว่าคนเราย่างเข้าสู่วัยรุ่น คือ พัฒนาการทางเพศ อันเป็นสัญชาติญาณในทางกามคุณของมนุษย์ เป็นเครื่องหมายทางฝ่ายกายว่า คนที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นพร้อมที่จะสืบพันธุ์ได้ สัญชาตญาณในทางเพศมีความสำคัญในชีวิตของมนุษย์มาก เพราะเป็นสัญชาตญาณที่มีพลังแรงกล้า ภาษาวิชาการของฝรั่งเรียกว่า Sex Drive ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น พลังในทางเพศนี้คนเรามีไม่เท่ากัน และถ้าไม่ได้รับการควบคุม จะสำแดงออกในลักษณะวิปริต ทำให้เกิดความเสียหายแก่ตนเอง และแก่สังคมได้ มีตัวอย่างในประวัติศาสตร์มาแต่โบราณ จะเห็นได้ว่า ประเทศที่รุ่งเรืองที่สุดก่อนจะล่มจม ประชาชนพลเมืองในชาตินั้น ตั้งแต่คนชั้นสูงลงไปจนถึงคนชั้นต่ำจะฝักใฝ่อยู่แต่ในเรื่องของกามคุณ เช่นในสมัยอาณาจักรโรมัน ซึ่งเจริญรุ่งเรืองมากในประวัติศาสตร์ของโลกแล้วเสื่อมลงล่มจมไปตามกาลตามสมัย ในสมัยพระเจ้าเนโรซึ่งทรงมีความวิปริตในทางพลังของเพศโดยจะพอพระทัยในทางเพศก็ต่อเมื่อได้ทอดพระเนตรเหตุการณ์อันเป็นอันตราย หรือนำความเจ็บปวดมาสู่ผู้อื่น ในประวัติศาสตร์เล่าไว้ว่า ก่อนอาณาจักรโรมันจะล่มจม วันหนึ่งเนโรสั่งให้จุดเพลิงเผากรุงโรมอันเป็นนครหลวงของอาณาจักร แล้วพระองค์เองก็เอาผ้าสีเหลืองมาพาดพระอังสา เสด็จขึ้นไปประทับบนหอคอยทรงดีดพิณทอดพระเนตรไฟลุกโหมเผาผลาญกรุงโรมด้วยความพอพระทัยและทรงพระสำราญยิ่ง หอคอยนี้ในปัจจุบันก็ยังคงอยู่เป็นอนุสรณ์ จัดเป็นการกระทำวิปริตซึ่งเกิดจากพลังทางเพศผลักดันให้กระทำ เป็นความเสียหายร้ายแรงมากถึงเป็นความล่มจมของบ้านเมือง เล่าลือสืบต่อกันมาและคงจะเล่าลือสืบต่อกันไปอีกนานในประวัติศาสตร์ ปัจจุบันนี้หอคอยซึ่งเนโรขึ้นไปประทับดีดพิณทอดพระเนตรไฟไหม้กรุงโรมดังเล่าแล้ว ก็ยังคงอยู่เป็นโบราณ

สถานในกรุงโรม ผิดกันก็แต่ว่าในปัจจุบัน หอคอยนี้ เป็นที่อาศัยของฝูงนกกา มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมบางส่วนเหมือนอย่างโบราณสถานอื่นทั่วไปในโลก เป็นหลักฐานแสดงถึง "อนิจจํ" ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสสอนไว้

ทุกวันนี้ เราทราบกันดีแล้วว่า ปัญหาในทางเพศได้กลายเป็นปัญหาประจำวันของโลก ที่เห็นได้ชัดแจ้งก็คือเกิดคดีอาชญากรรมในทางเพศมากมายทุกหนทุกแห่ง ที่ไม่เห็นโดยตรง แต่เป็นผลทางอ้อมคือพลังในทางเพศ ซึ่งไม่เป็นไปโดยปรกติของมนุษย์ มักมีกำลังผลักดันให้มนุษย์มีการกระทำผิดปรกติ ที่เรียกกันว่า "วิตถาร" ต่าง ๆ นานา เป็นพิษเป็นภัย เป็นอันตรายแก่สังคม ตั้งแต่สังคมเล็ก ๆ ในบ้านไปจนสังคมนอกบ้าน ไปจนชุมชน ไปจนถึงชาติถึงประเทศ ถึงโลก เป็นปัญหาในทางจิต ทางสุขภาพจิต โรคจิต โรคประสาท และอื่น ๆ

สำหรับพวกเราคนไทย มีข้อคิดในเรื่องของเพศที่เด็ก ๆ ควรจะพิจารณาข้อหนึ่งคือ คนไทยโบราณท่านมีใจสอาดพอที่จะไม่มองเรื่องของเพศในแง่ลามกอนาจาร เป็นเรื่องกล่าวขวัญถึงในแง่ที่เป็นของธรรมดา เห็นได้จากการแสดงออกเป็นความไพเราะ ความงามของกวีนิพนธ์ และวรรณคดีตลอดจนจิตรกรรม ปฏิมากรรม โดยคนไทยแต่ก่อนท่านถือเอาเรื่องของเพศเป็นสังขารอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นคัลลองของชีวิตตามธรรมดา ๆ ของคนเรา นักปราชญ์ราชบัณฑิตและกวีไทยในสมัยโน้นจึงบรรจุข้อความที่เกี่ยวแก่เพศตามโลกียวิสัยไว้ในหนังสือที่เป็นวรรณคดี เช่นหนังสือ "มูลบทบรรพกิจ" ด้วยภาษาที่พูดถึงเรื่องของเพศอย่างละเมียดละไม โดยที่ท่านเหล่านั้นมิได้เฉลียวใจว่า คนไทยในรุ่นต่อ ๆ มา โดยเฉพาะคนไทยในรุ่นปัจจุบันบางคนจะนำข้อความเหล่านี้มาขยายความบ้าง พิจารณาแยกแยะบ้าง วิจารณ์บ้าง บิดเบือนบ้าง จนกลายเป็นว่า วรรณคดีไทยเป็นของต่ำช้าลามกน่าสะอิดสะเอียน ดังที่มีบุคคลบางคน และบางคณะกำลังทำการโฆษณาชวนเชื่อและทำการโจมตีเพื่อหาทางทำลายล้างเอกลักษณ์เก่าของชาติ เพื่อประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่คนจำนวนนี้นิยมชมชื่น

ขอให้เด็ก ๆ พิจารณาเรื่องนี้ให้จงหนัก อย่าได้หลงเชื่อการโฆษณาชวนเชื่อและคำยุยงของคนที่คิดจะทำลายชาติบ้านเมืองเพียงเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของตนดังกล่าวข้างต้น

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าที่เมืองแครง

เนื่องจากวันนี้เป็นวันครบรอบปีที่ ๓๙๕ ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าได้ทรงประกาศอิสรภาพให้เมืองไทยพ้นจากการเป็นประเทศราชของพม่า ณ เมืองแครง อันเป็นเมืองชายแดนในเขตพม่าในขณะนั้น เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๑๒๗ เป็นการทรงเริ่มแผ่พระบรมเดชานุภาพกู้บ้านกู้เมืองไทยให้พ้นจากความเป็นเมืองขึ้นได้เป็นเอกราช จึงควรที่คนไทยทั่วหน้าจะได้ทำการ

ถวายอาศิรวาทราชสดุดีรำลึกถึงพระองค์ท่านในวันนี้เป็นการเฉลิมพระเกียรติและเป็นการสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณซึ่งทรงมีต่อชาติไทยอย่างใหญ่หลวง

เรื่องราวในการประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครงเป็นเหตุการณ์ที่มีหลักฐานแน่ชัดในประวัติศาสตร์ สรุปได้โดยย่อดังนี้

เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์ขึ้นทรงราชย์ครองกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๐๙๑ ได้ทรงสถาปนาขุนพิเรนทรเทพ ขุนนางผู้ใหญ่ผู้มีเชื้อสายในราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัยขึ้นเป็นเจ้า ทรงพระนามพระมหาธรรมราชา พระราชทานพระวิสุทธิกษัตรี พระราชธิดาซึ่งประสูตแต่สมเด็จพระสุริโยทัย พระอัครมเหษี วีระกษัตรีย์แห่งชาติไทยให้เป็นชายา โปรดให้พระมหาธรรมราชาเสด็จขึ้นไปครองเมืองเหนือ ๖ หัวเมือง อยู่ ณ เมืองพิษณุโลก พระมหาธรรมราชาและพระวิสุทธิ-กษัตรี ทรงเป็นพระบรมราชชนกและพระบรมราชชนนีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เวลาไม่ทันถึงปีเมืองไทยก็เกิดศึก ทัพพม่ามีพระเจ้าตะเบงชะเวตี้เป็นจอมทัพยกมาตีกรุงศรี-อยุธยาในปี พ.ศ. ๒๐๙๒ไทยต้องเสียสมเด็จพระสุริโยทัยในสนามรบ และต้องยอมเจรจาหย่าศึก

ไทยกับพม่าหยุดทำสงครามกันเป็นเวลา ๑๔ ปี ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๙๒ ถึง พ.ศ. ๒๑๐๖ พระโอรสธิดาของสมเด็จพระมหาธรรมราชาและพระวิสุทธิกษัตรีประสูติในระยะนี้ คือพระสุพรรณกัลยาณี หรือพระสุพรรณเทวี พระพี่นางสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประสูติ พ.ศ. ๒๐๙๕ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประสูติ พ.ศ.๒๐๙๘ และสมเด็จพระเอกาทศรถประสูติ พ.ศ. ๒๑๐๑

ในระยะนี้พม่าเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่จากราชวงศ์ของตะเบงชะเวตี้เป็นราชวงศ์บุเรงนอง ซึ่งคนไทยทั่วไปรู้จักในนามของจะเด็จในเรื่องผู้ชนะสิบทิศ เนื่องจากตะเบงชะเวตี้ถูกมอญปลงพระชนม์โดยไม่มีโอรสสืบราชบัลลังก์ บุเรงนองซึ่งเป็นผู้มีความสามารถในการรบและการปกครองทั้งเป็นผู้ได้รับการยกย่องอยู่แล้ว จึงสถาปนาตนเองทำพิธีราชาภิเษกเป็นพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเมื่อ พ.ศ.๒๐๙๖ ก่อนสมเด็จพระนเรศวรประสูติ ๒ ปี บุเรงนองใช้เวลาสะสมกำลังอยู่ถึง ๑๐ ปี เมืองไทยจึงว่างศึก

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีพระชนมายุได้ ๘ พรรษา บุเรงนองได้ยกทัพพม่ามาตีเมืองไทยในปี พ.ศ.๒๑๐๖ บุเรงนองเคยมาตีกรุงศรีอยุธยาโดยมาในกองทัพตะเบงชะเวตี้ รอบรู้ภูมิประเทศดี จึงเปลี่ยนยุทธวิธีในการเดินทัพจากการเข้าตีทางด่านพระเจดีย์สามองค์เขตกาญจนบุรีเป็นยกทัพเข้าทางด่านแม่ละเมา คือด่านแม่สอด เมืองตากเดี๋ยวนี้ ตีลงมาจากทางเหนือ ไทยไม่ทันรู้ตัว จึงตีได้เมืองเหนือโดยง่าย พระมหาธรรมราชาซึ่งตั้งรับอยู่ ณ เมืองพิษณุโลกต้องยอมแพ้ นับเป็นครั้งแรกที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระชันษา ๘ พรรษาได้ทรงเห็นสงคราม

บุเรงนองยกทัพล่วงลงมาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องทรงยอมแพ้ต้องเสียค่าถ่ายเมืองเป็นอันมาก บุเรงนองได้เชิญเสด็จสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระราเมศวรราชโอรสไปประทับ ณ เมืองพม่า พร้อมทั้งได้ขอสมเด็จพระนเรศวรซึ่งในขณะนั้นมีพระชนมายุ ๕ พรรษาไปเป็นตัวจำนำ ณ เมืองพม่าด้วย ได้ประทับอยู่ถึง ๖ ปี พระชนมชีพส่วนหนึ่งจึงทรงพระเจริญอยู่ในพม่าร่วมกับจ้าวนายประเทศราชอื่น รวมทั้งราชนัดดาของบุเรงนองคือ พระมหาอุปราชาซึ่งขาดคอช้างในการกระทำยุทธหัตถี

เมื่อบุเรงนองยกทัพกลับไปพม่าแล้ว ได้จัดให้สมเด็จพระมหินทราธิราชครองราชย์ ณ กรุง–ศรีอยุธยา และให้พระมหาธรรมราชาครองเมืองเหนือ ณ พิษณุโลกเป็นการแบ่งแยกไทยมิให้รวมกันต่อต้านพม่า ทำให้คนไทยแตกความสามัคคีกัน โดยไม่มีผู้จะประสานรอยร้าวได้ เพราะพม่าได้เชิญเสด็จสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปกักไว้ ณ เมืองพม่าเสีย เมื่อปล่อยให้เสด็จกลับมาการแตกความสามัคคีกันก็มีมากเกินจะแก้ไขในเวลารวดเร็วได้ บุเรงนองเห็นเป็นช่องที่พม่าจะมีอำนาจเต็มที่ในเมืองไทยจึงสนับสนุนพระมหาธรรมราชาโดยวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้คนไทยฝ่ายเหนือและฝ่ายอยุธยาของสมเด็จพระมหินทราธิราชเกิดความกินแหนงแคลงใจและขัดเคืองกันยิ่งขึ้นจนถึงกลายเป็นความร้าวฉานแตกความสามัคคีกันโดยสิ้นเชิง

ในที่สุดบุเรงนองเห็นเป็นโอกาสก็เสด็จยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา เป็นครั้งที่ ๓ เมื่อเดือน ๑๑ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๑๑๑ ครั้งนี้บุเรงนองตรัสสั่งให้สมเด็จพระนเรศวรซึ่งทรงเลี้ยงไว้อย่างเป็นตัวจำนำตามเสด็จในกองทัพมาตีบ้านตีเมืองไทยของพระองค์เองด้วย คนไทยทุกคนคงจะพออนุมานได้ว่าเป็นความเจ็บช้ำพระราชหฤทัย ของพระองค์ท่านเพียงไหน พม่าจัดทัพเป็นเจ็ดทัพล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้โดยรอบ เข้าตีแต่ทางด้านตะวันออกที่เป็นทางรถไฟในปัจจุบันเพียงด้านเดียว ล้อมอยู่ ๔ เดือนจึงตีกรุงศรีอยุธยาแตก เพราะคนไทยทรยศกันเอง ถ้าคนไทยไม่ทรยศกันเองกรุงศรีอยุธยาก็คงไม่แตกและบุเรงนองก็จะต้องล่าทัพกลับไปเพราะย่างเข้าฤดูฝน น้ำหลากท่วมที่ตั้งทัพพม่า

บุเรงนองตีได้กรุงศรีอยุธยาแล้วก็ริบทรัพย์จับคนไทยชาวกรุงศรีอยุธยาชายหญิงกวาดต้อนไปเป็นเชลย ณ เมืองพม่ารวมทั้งองค์พระมหากษัตริย์คือสมเด็จพระมหินทร์ก็มิได้ละเว้นจนไปประชวรสวรรคตกลางทาง บุเรงนองสถาปนาพระมหาธรรมราชาให้ครองกรุงศรีอยุธยาเหลือข้าราชการและพลเมืองไว้เพียง ๑๐,๐๐๐ คนเท่านั้น โดยให้กองทัพพม่ากำลัง ๓,๐๐๐ คนอยู่ควบคุมคนไทยบุเรงนองยกทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาไปตีเมืองลานช้างต่อไปในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ ได้นำสมเด็จพระนเรศวรกลับไปพม่าด้วย

ในปี พ.ศ.๒๑๑๓สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ถวายพระสุพรรณกัลยาณี หรือพระสุพรรณเทวีพระราชธิดา พระพี่นางสมเด็จพระนเรศวรไปทรงเป็นตัวจำนำอยู่เมืองพม่าขอถ่ายสมเด็จพระ

นเรศวรกลับมาช่วยราชการเมืองไทย ขณะนั้นทรงมีพระชันษา ๑๕ พรรษา ประทับอยู่ ณ เมืองพม่า ๖ ปี ในปี พ.ศ.๒๑๑๔ได้เสด็จขึ้นไปครองเมืองเหนือ ประทับอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก การมีข้าวนาย ชั้นพระราชโอรสไปครองเมืองเหนือทำให้สัมพันธภาพระหว่างไทยเหนือและไทยกรุงศรีอยุธยาดีขึ้น แม้สมเด็จพระนเรศวรจะทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๖ พรรษาก็ทรงเป็นพระราชกุมารที่ทรงมีพระคุณสมบัติเป็นจ้าวเป็นนายตามขัตติยชาติเหมาะแก่ความต้องการและสภาพของเมืองไทยในขณะนั้น การเสด็จไปประทับในพม่าเป็นประโยชน์ทำให้ทรงรู้จักพม่าในทุกด้านดี ทั้งทรงเป็นนักรบที่เก่งกล้าโดยพระชาติกำเนิดทั้งฝ่ายราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัยและฝ่ายราชวงศ์กรุงศรีอยุธยา ได้เสด็จครองเมืองเหนือในระหว่าง พ.ศ.๒๑๑๔ จนถึง พ.ศ.๒๑๒๖ เป็นเวลา ๑๒ ปี ตั้งแต่พระชันษา ๑๖ พรรษา จนถึง ๒๘ พรรษา ทรงปรับปรุงระเบียบบริหารราชการ ทนุบำรุงกองทัพโดยเฉพาะทรงฝึกยุทธวิธีใช้คนจำนวนน้อยสู้คนจำนวนมาก ในระยะนี้ได้ทรงแสดงวีรกรรมในการทรงพระแสงปืนนกสับยิงเรือพระยาจีนจันตุ ดังที่ทราบกันในประวัติศาสตร์แล้ว

ในระหว่างที่สมเด็จพระนเรศวรครองเมืองเหนืออยู่ ณ พิษณุโลกนั้น บุเรงนองประชวรสวรรคตในปี พ.ศ.๒๑๒๔ มังชัยสิงห์ราชโอรสขึ้นทรงครองราชย์เป็นพระเจ้านันทบุเรง สถาปนามังกะยอชวา ราชโอรสเป็นพระมหาอุปราชา ซึ่งต่อมาพ่ายแพ้สมเด็จพระนเรศวรในการทำยุทธหัตถีสิ้นพระชนม์บนคอช้างพระที่นั่ง ในการผลัดแผ่นดินนี้นันทบุเรงได้สั่งการให้เจ้าประเทศราชทั้งหลายรวมทั้งเมืองไทยด้วยไปเฝ้าตามประเพณี สมเด็จพระนเรศวรขณะนั้นพระชนมายุ ๒๖ พรรษา ได้เสด็จไปแทนพระองค์พระมหาธรรมราชา ซึ่งทรงพระชรามากแล้ว ปรากฏว่าเจ้าฟ้าไทยใหญ่เมืองคังแข็งเมืองต่อพม่าไม่ยอมไปเฝ้า นันทบุเรงจึงตรัสสั่งให้ทัพมอญตองอู ทัพไทยของสมเด็จพระนเรศวร และทัพพม่าของพระมหาอุปราชา ยกไปตีเมืองคัง อวดฝีมือประชันกัน ทัพไทยเข้าตีทีหลังเพื่อนแต่ได้ชัยชนะ ในขณะที่สองทัพพม่ามอญทำการไม่สำเร็จ นันทบุเรงจำต้องชมเชยไทยและปูนบำเหน็จรางวัลทั้ง ๆ ที่ไม่พอพระทัย

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพกลับเมืองไทยแล้ว พม่าก็เตรียมการขู่ไทยต่าง ๆ เช่นเกณฑ์ไทยใหญ่ทำทางจากเมืองเมาะตะมะเข้ามาทางด่านแม่สอดโดยให้ขุนนางพม่าคุมทหารมาตั้งควบคุมการทำงานอยู่ที่กำแพงเพ็ชรเป็นต้น สมเด็จพระนเรศวรทรงรู้เท่าทันพม่า แต่ด้วยพระปรีชาจึงทรงทำเป็นไม่รู้เท่า ทรงเตรียมการที่จะทรงกอบกู้อิสรภาพอย่างเงียบ ๆ

นันทบุเรงเสวยราชย์ได้ ๒ ปี พม่าก็เกิดมีเรื่องวิวาทกับพระเจ้าอังวะ พระเจ้าอังวะเกลี้ยกล่อมเจ้าฟ้าไทยใหญ่ได้เป็นพวก ตั้งแข็งเมืองไม่ยอมอ่อนน้อมต่อกรุงหงสาวดี นันทบุเรงยกทัพไปปราบปรามโดยสั่งการให้บรรดาเมืองขึ้นของพม่ารวมทั้งไทยด้วยส่งกองทัพไปช่วยพม่าตีกรุงอังวะ นันท–บุเรงทรงระแวงว่ากองทัพไทยซึ่งมีสมเด็จพระนเรศวรเป็นจอมทัพจะเป็นฝ่ายอังวะดังนั้นก่อนจะ

นำทัพไปตีอังวะ นันทบุเรงได้ทรงสั่งการให้พระมหาอุปราชาซึ่งให้อยู่รักษากรุงหงสาวดีจัดการลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระนเรศวรเมื่อเสด็จไปถึงกรุงหงสาวดีเสีย พระมหาอุปราชาจึงให้พระยาเกียรติ พระยารามซึ่งเป็นขุนนางมอญเป็นข้าหลวงมาคอยรับเสด็จสมเด็จพระนเรศวร ณ เมืองแครง คือเมืองเดิงกรายน์เดิมของมอญ ขณะนั้น เป็นของพม่าตั้งอยู่ชายแดนกับเขตไทย สั่งการว่าเมื่อได้ทีให้ปลงพระชนม์สมเด็จพระนเรศวรเสีย พระยามอญทั้งสองไปถึงเมืองแครงแล้วก็ไปขยายความลับแก่ผู้ที่ตนนับถือและพวกพ้องมีพระมหาเถรคันฉ่องผู้เป็นอาจารย์เป็นต้น พวกมอญเกลียดพม่าอยู่แล้วก็พากันไม่เห็นด้วย ห้ามปรามพระยามอญทั้งสองมิให้กระทำตามที่พม่าสั่ง

สมเด็จพระนเรศวรซึ่งขณะนั้นมีพระชนมายุ ๒๘ พรรษา ทรงตระหนักดีว่าเมื่อบุเรงนองสิ้นพระชนม์ ประเทศราชทั้งหลายก็คงพากันกระด้างกระเดื่อง จึงเพื่อจะรอดูท่าทีจึงทรงหน่วงการเดินทัพไปช่วยพม่าตีอังวะตามนันทบุเรงขอมาให้ช้ากว่าที่ควร ใช้เวลาถึง ๒ เดือนครึ่ง จึงไปถึงเมืองแครงที่พระยามอญทั้งสองคอยรับเสด็จอยู่ ได้เสด็จไปถึงเมื่อวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีวอก ตรงกับวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๑๒๗ พระมหาเถรคันฉ่องจึงกราบทูลให้ทรงทราบถึงการที่พม่าคิดการจะปลงพระชนม์พร้อมทั้งได้นำพระยาเกียรติ พระยารามมาสวามิภักดิ์ทูลยืนยันความจริงด้วย

สมเด็จพระนเรศวรทรงพระราชดำริว่า ถึงเวลาแล้วที่ไทยควรจะประกาศความเป็นอริกับพม่าซึ่งมีพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงเป็นกษัตริย์โดยเปิดเผย จึงมีรับสั่งให้บรรดาผู้ที่โดยเสด็จมาในกองทัพไทย พระยาเกียรติ พระยารามตลอดจนเจ้าเมือง กรรมการเมืองแครงมาประชุมพร้อมกัน ณ พลับพลาที่ประทับ โปรดให้นิมนต์พระมหาเถรคันฉ่องและพระสงฆ์อื่นมานั่งเป็นพยานด้วย ทรงมีพระราชดำรัสเล่าเรื่องที่ฝ่ายพม่าคิดประทุษร้ายจะลอบปลงประชนม์ให้ที่ประชุมรับทราบ แล้วเสด็จประทับบนเกยทรงหลั่งน้ำลงเหนือแผ่นดินด้วยพระสุวรรณภิงคาร ทรงประกาศแก่เทพยดาฟ้าดินต่อหน้าที่ประชุมว่า ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไป กรุงศรีอยุธยาขาดทางไมตรีกับกรุงหงสาวดีเมืองพม่า มิได้เป็นมิตรกันดังแต่ก่อน เป็นการทรงประกาศอิสรภาพพ้นจากความเป็นเมืองขึ้นของพม่าวันที่ประกาศอิสรภาพนี้เป็นวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีวอก พ.ศ.๒๑๒๗ ตรงกับวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๑๒๗นับถึงวันนี้ (๓ พฤษภาคม๒๕๒๒) เป็นเวลา๓๙๕ ปี ในขณะประกาศอิสรภาพนั้น สมเด็จพระนเรศวรทรงมีพระชนมายุ ๒๙ พรรษา ยังมิได้เสด็จขึ้นทรงราชย์ด้วยสมเด็จพระบรมราชชนกคือสมเด็จพระมหาธรรมราชายังทรงมีพระชนม์ครองกรุงศรีอยุธยาอยู่

เมื่อประกาศอิสรภาพแล้ว สมเด็จพระนเรศวรจึงตรัสสั่งให้พระยามอญทั้งสองจัดพรรคพวกแยกย้ายไปตามตำบลซึ่งคนไทยที่พม่ากวาดต้อนไปคราวเสียกรุงศรีอยุธยาพำนักอยู่ บอกให้คนไทยเหล่านั้นทราบว่าจะนำอพยพกลับบ้านเมือง แล้วจึงเสด็จออกจากเมืองแครงเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๑๒๗ ข้ามแม่น้ำสะโตงตรงไปกรุงหงสาวดี แต่พอใกล้จะถึงได้ข่าวว่าทัพพม่าของนันทบุเรง

มีชัยชนะตีได้กรุงอังวะ และกำลังยกทัพกลับ มีพระราชดำริว่าจะเข้าตีเมืองหงสาวดีในครั้งนั้นยังไม่ได้ จึงตรัสสั่งให้รวบรวมคนไทยในพม่ากลับบ้านกลับเมืองได้ประมาณหนึ่งหมื่นคนเศษ ให้ออกเดินทางล่วงหน้าพระองค์เองทรงคุมทัพหลวงเป็นกองระวังหลัง พม่าไล่ติดตามมาโดยพระมหาอุปราชาคุมทัพมาเอง มาทันกันที่แม่น้ำสะโตง แต่ทัพไทยและครัวไทยข้ามแม่น้ำสะโตงได้แล้ว สมเด็จพระนเรศวรตรัสสั่งให้บรรดาครัวไทยทั้งหลายเดินทางล่วงหน้ากลับเมืองไทยก่อน พระองค์เองทรงคุมทัพหลวงตั้งรอต่อสู้ข้าศึกอยู่ริมแม่น้ำสะโตง กองหน้าพม่ามาถึงท่าข้ามอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำได้ยิงต่อสู้กัน แม่น้ำสะโตงนั้นกว้างใหญ่แรงปืนยิงไม่ถึงฝั่งทั้งสองฝ่าย สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงพระแสงปืนนกสับอย่างยาวยิงถูกสุรกรรมาแม่ทัพหน้าของพม่าตายซบอยู่กับคอช้าง ไพร่พลตกใจถอยหนีไปทูลพระมหาอุปราชาซึ่งเป็นกองหลวงยกตามมา พระมหาอุปราชาทรงเห็นว่าจะยกทัพติดตามกองทัพไทยต่อไปก็คงไม่สำเร็จ จึงเลิกทัพกลับกรุงหงสาวดี

พระแสงปืนซึ่งทรงยิงสุรกรรมาตายครั้งนั้นได้นามปรากฏต่อมาว่า "พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง" นับเป็นพระแสงอัษฎาวุธเครื่องราชูปโภคสำหรับแผ่นดินมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ในวโรกาสที่การประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าเวียนมาบรรจบครบรอบปีที่ ๓๙๕ ในวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๒๒ นี้ ขอเชิญชวนคนไทยทุกคนให้ร่วมกันน้อมเกล้ารำลึกถึงพระราชกรณียกิจพระบรมเดชานุภาพ และพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในการทรงกอบกู้เอกราชรักษาชาติบ้านเมืองไว้ให้เรา

พระราชวิญญาณเสด็จสถิตย์อยู่ ณ ทิพยสถานพิมานแมนใด ขอพระราชทานทรงสดับอาศิรวาท ราชสดุดีของคนไทยทั้งชาติ ขอพระราชกฤษดาภินิหารจงคุ้มครองเมืองไทยและชาติไทยให้รอดพ้นจากผองภัยพิบัติ อริราชศัตรูทั้งภายในและภายนอกจงพินาศ ขอให้มีความเจริญในทุกทางดำรงความเป็นเอกราชตามพระราชปณิธาน ตลอดกาลนานเทอญ.

เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื่องจากในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ นี้เป็นวันตรงกับวันเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เวียนมาบรรจบครบรอบปีที่ ๕๓ จึงควรที่คนไทยทั่วหน้าจะได้ถวายอาศิรวาทสดุดีรำลึก เป็นการเฉลิมพระเกียรติ ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้วยพระปรีชาสามารถอันสูงส่ง เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองสมดั่งพระสมัญญาภิธัยว่าสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเป็นอเนกประการ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๒๓ เป็นพระองค์ที่ ๒๙ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเป็นพระองค์ที่ ๒ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมชนกนาถพระราชทานพระนามเมื่อแรกทรงพระราชสมภพว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงดำรงพระราชอิสสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พระองค์ที่ ๒ ของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ พระชนมายุ ๑๔ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ ทรงศึกษาวิชาอักษรศาสตร์ในมหาวิทยาลัยอ๊อกฟอร์ด และทรงศึกษาวิชาทหารบกที่โรงเรียนนายร้อยแซนด์–เฮิร์ส ในรัชกาลที่ ๕ ทรงดำรงพระยศทหารเป็นนายพลเอก ราชองครักษ์จเรทัพบก และทรงเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก เสด็จขึ้นทรงราชย์เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๕๓ ทรงราชย์ได้ ๑๕ ปี ก็ทรงพระประชวรด้วยพระโรคพระโลหิตเป็นพิษ เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๖๘ พระชนมายุ ๔๕ พรรษา มีพระราชธิดาพระองค์เดียวประสูตรแต่พระนางเจ้าสุวัทนาพระวรราชเทวี คือสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพ็ชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ประสูตรก่อนสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคตเพียง ๒ ชั่วโมง

คนไทยโดยทั่วไปตระหนักในพระราชกรณียกิจของพระองค์ท่านว่าส่วนใหญ่เป็นไปในทางด้านอักษรศาสตร์และนาฏดุริยางคศิลป์ บางคนเข้าใจว่าทรงสนพระราชหฤทัยแต่ในด้านการละครด้วยได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครไว้หลายรสหลายแบบ ทรงแปลและดัดแปลงมาจากบทละครต่างประเทศด้วย เช่นแบบละครดึกดำบรรพ์ ละครร้อง ละครพูด ละครพูดสลับรำ ละครรำ ตลอดจนพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการละครนานาประการ รวมทั้งได้ทรงละครด้วยพระองค์เองในบางโอกาสด้วย ผู้ใดคิดถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่เพียงเท่านี้ จัดว่าเป็นความคิดถึงและเป็นความเข้าใจที่ยังไม่ถูกต้อง เพราะพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ที่ทรงงานเพื่อบ้านเมืองเพื่ออาณาประชาราษฎร์ยังมีอีกเป็นอเนกประการในทุกด้าน เช่นในด้านพัฒนาประเทศ ด้านบำบัดทุกข์บำรุงสุขของปวงชนชาวไทยทั่วหน้า ด้านการเมือง ด้านต่างประเทศ ด้านความมั่นคงของชาติ ด้านวิเทโศบายเพื่อประเทศชาติ ด้านพัฒนาจิตใจคนไทยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ได้ทรงดำรงตำแหน่งพระยุพราชเป็นเวลาถึง ๑๖ ปี ตั้งแต่พระชนพรรษา ๑๔ พรรษาถึง ๓๐ พรรษา ย่อมเป็นเวลานานพอที่จะทรงศึกษาการบริหารราชการแผ่นดิน ภาวะของประเทศและรัฐประศาสโนบายเพื่อทรงเตรียมพระองค์รับพระราชภาระอันหนักในการปกครองบ้านเมืองสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ สิ่งหนึ่งที่ทรงตระหนักในขณะนั้นก็คือเมืองไทยขาดกำลัง

คนที่ทรงคุณสมบัติในการบริหารและพัฒนาประเทศอยู่มาก จึงได้ทรงพระราชอุตสาหะในการอบรมคนไทยนับแต่คนไทยที่เป็นพระราชวงศ์ เป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชสำนักตลอดจนคนไทยทั่ว ๆ ไปให้เป็นพลเมืองดีที่พัฒนาตัวเองในทุกวิถีทางเพื่อช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญในที่สุด โดยเหตุที่ทรงได้รับการศึกษาเป็นนักอักษรศาสตร์ที่นับได้ว่าทรงเป็นนักปราชญ์และทรงเป็นนักการทหารด้วย การพระราชทานการอบรมจึงปรากฏออกมาในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย ทรงอบรมโดยตรงบ้าง โดยทางอ้อมบ้าง เช่น ทรงพระราชนิพนธ์แบบต่าง ๆ เป็นบทความ เป็นตำรา เป็นหนังสือแปล เป็นบทละคร เป็นบทวิจารณ์ เช่นพระราชนิพนธ์ "โคลนติดล้อ" พระราชทานอรรถาธิบายถึงอุปสรรคต่าง ๆ อันเกิดแต่คนไทยเองในการพัฒนาบ้านเมือง มิใช่ทรงสนพระราชหฤทัยแต่เพียงด้านการละครอย่างเดียวอย่างที่บางคนเข้าใจ ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่าบทพระราชนิพนธ์ที่เป็นบทละครนั้น ล้วนแต่เป็นบทละครที่มีคุณค่าเป็นคติในการสอนคนให้ทำความดี ให้เสียสละ ให้รักชาติบ้านเมืองทั้งสิ้น ซึ่งวิธีการเช่นนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ในการอบรมพลเมืองโดยเฉพาะพลเมืองที่เป็นเยาวชนอยู่ทั่วโลก ไม่ว่าประเทศนั้นจะใช้ระบบการปกครองระบบไหนแม้ในปัจจุบันนี้

หลักฐานที่เห็นได้ชัดว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงงานอย่างไรนั้น จะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขารายวันเกี่ยวแก่ราชการแผ่นดิน เป็นพระราชหัตถเลขาซึ่งสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าได้ทรงไว้ด้วยพระองค์เองเป็นจดหมายเหตุรายวันสมัยเมื่อยังทรงดำรงพระราชอิสสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๑ จนสิ้นรัชกาล เป็นเวลา ๑๗ ปี เป็นจำนวนมากมายหลายเล่มสมุดไทย ได้พระราชทานไว้แก่เจ้าพระยารามราฆพ เมื่อเจ้าพระยารามราฆพถึงแก่อสัญกรรม บุตรีได้ทูลเกล้าฯถวายพระราชหัตถเลขารายวัน ทั้งหมดนี้แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยารามราฆพ หม่อมคล้อง เกษมสันต์ ณ อยุธยา จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอันเชิญพระราชหัตถเลขารายวันนี้บางส่วนออกพิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าชัชวลิต เกษมสันต์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ นับเป็นการพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก ในการจัดพิมพ์นี้ไม่สามารถจะนำมาพิมพ์ได้หมดเพราะมีเรื่องมากมายทรงไว้ด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงรอบรู้การบริหารราชการแผ่นดิน การพัฒนาประเทศในทุกด้าน รวมทั้งการพัฒนาจิตใจคนไทยในรัชสมัยของพระองค์ท่านด้วย ผู้จัดพิมพ์จึงได้อัญเชิญมาพิมพ์เพียงบางวันของลายพระหัตถเลขา "สมุดรายวัน" ตามที่ทรงเรียกเพียงสามเล่ม ขออัญเชิญหัวข้อเรื่องที่ทรงบันทึกไว้เป็นพระราชกิจรายวันเพียงบางเรื่องมาบอกกล่าวดังนี้ เรื่องน้ำกินในกรุงเทพฯ เรื่องการศึกษา และเรื่องการศึกษาในหัวเมือง เรื่องคนที่รับราชการ เรื่องคำไทยใช้แทนคำฝรั่ง เรื่องข้าวแดงแก้โรคเหน็บชา เรื่องเห็นอัศจรรย์พระปฐมเจดีย์ เรื่องตั้งกองเสือป่า เรื่องสนทนากับพระยากัลยาณ–

ไมตรี เรื่องโทษของความเจริญตามแผนยุโรป เรื่องความจำเริญของชาติไทย เรื่องการแต่งงานและการหย่า เรื่องชื่อตระกูล เรื่องคอนสติตูชั่น (คือเรื่องรัฐธรรมนูญ) เรื่องพระศรีอาริย์กับโซ-เชียลิสม์ เรื่องกฎหมายว่าด้วยหนังสือพิมพ์และหนังสืออ่าน เรื่องคลังออมสิน เรื่องการใช้พุทธศักราช เรื่องเครื่องบินกองทัพบก เรื่องการเปิดใช้ราดิโอโทรเลข เรื่องพระเจดีย์สมเด็จพระนเรศวร เรื่องมหาสงคราม (สงครามโลกครั้งที่ ๑) เรื่องความรู้สึกอันเกิดแต่การไปคาบสมุทร (การเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรภาคใต้) เรื่องความคิดเรื่องธงสยามใหม่ เรื่องเปลี่ยนวิธีนับเวลา เรื่องนามสกุล เรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เป็นต้น เพียงแต่หัวข้อของบางเรื่องที่ยกมานี้ก็พอจะทำให้อนุมานได้ว่าสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ในการบริหารราชการแผ่นดินเพียงไร

ขออัญเชิญพระราชหัตถเลขารายวันซึ่งทรงเรียกว่า "สมุดจดรายวัน" เรื่องน้ำกินในกรุงเทพฯ ทรงไว้เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๕๑ ตั้งแต่ยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ตอนหนึ่งทรงไว้ว่า "กรมสุขาภิบาลเสนอเรื่องคิดจัดให้มีน้ำจืดกินและใช้ในกรุงเทพฯ ตามความคิดเดิมว่าจะฝังท่อจากเชียงรากจะเปลืองเงินมากเหลือเกินบัดนี้ได้คิดใหม่คือจะขุดคลองน้ำจืดจากเชียงรากมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อผ่านคลองรังสิตจะมีท่อ (Syphon) ลอดใต้คลองรังสิต ทางกรุงเทพฯ จะตั้งโรงสูบน้ำจากคลองน้ำจืดสามเสนจะใช้กรองด้วยเครื่องไฟฟ้าทำโอโซน (Ozone) ขึ้น เมื่อกรองสะอาดดีแล้วให้เดินไปตามท่อที่จะได้ฝังไปตามถนน ถ้าผู้ใดประสงค์จะฝังเข้าไปให้ใช้ถึงในบ้านจะคิดค่าน้ำที่ใช้นั้นคิวบิคเมเตอร์ละบาท"

ในด้านการศึกษาของพสกนิกรทรงไว้เป็นพระราชหัตถเลขารายวัน ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ก่อนเสด็จขึ้นทรงราชย์เพียง ๔ เดือน เป็นพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้แก่พระองค์ท่านตอนหนึ่งว่า "เจ้าพนักงานการศึกษาก็ได้ไปเที่ยวตรวจการศึกษาในประเทศต่าง ๆ มามากแล้ว แต่มัวไปหลงตรวจแต่การศึกษาชั้นสูง เริ่มดูและคิดตั้งวิทยาลัยเสียก่อนที่จะคิดการศึกษาขั้นต่ำ ๆ ถ้าแม้ได้พิจารณาดูวิธีเขาจัดการศึกษาอย่างขั้นต่ำคงจะได้แลเห็นว่าโรงเรียนขั้นต่ำเป็นของมิวนิซิตี (เทศบาล) หาใช่ของกรมศึกษาธิการไม่ กรมศึกษามีหน้าที่ตรวจเท่านั้น"

ในเรื่องเกี่ยวแก่เครื่องบินกองทัพบก (ในขณะนั้นรวมกองทัพอากาศด้วย) มีพระราชหัตถเลขารายวันประจำวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ.๒๔๕๖ อันเป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลว่า "นายทหารของเราที่ได้บินในวันนี้ไม่เลวกว่านักบินฝรั่งชื่อวันเด็นเบอร์ก ซึ่งได้มาบินให้ดูเมื่อสองปีล่วงมาแล้วนี้เลย ที่จริงดูไม่มีพิธีรีตองมากเท่าฝรั่งด้วยซ้ำ ในเวลาบ่ายวันนี้ไปยืนดู ๆ อยู่รู้สึกปลื้มใจที่ไทยเรามิได้แพ้ฝรั่งเลย ทำอะไรก็ทำได้เท่ากันจริง ๆ"

หลังจากทอดพระเนตรการบินของทหารบกในขณะนั้นแล้ว ในวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ.๒๔๕๖

เดียวกันนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดการใช้ราดิโอโทรเลข (คือวิทยุสื่อสาร) ที่สถานีราดิโอโทรเลขกระทรวงทหารเรือ ทรงมีลายพระราชหัตถเลขาไว้ว่า "ได้เห็นทหารบกใช้เครื่องบินโดยอาการคล่องแคล่วและเรียบร้อยน่าพิศวง และยังมิหนำซ้ำมาได้เห็นทหารเรือจัดเครื่องโทรเลขไม่มีสายนี้ขึ้นสำเร็จอย่างดีอีก ทำให้รู้สึกอิ่มใจว่าวันสำคัญวันหนึ่งในตำนานแห่งชาติไทยเช่นนี้ได้มาตกอยู่ในรัชสมัยแห่งเรา"

ในต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีบุคคลคณะหนึ่งร่วมกันวางแผนจะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยใน ร.ศ. ๑๓๐ โดยกำหนดจะลงมือปฏิบัติการแบบจู่โจมถึงพระองค์ในวันถือน้ำพระพิพัฒสัตยาในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๕๕เรื่องการปกครองนี้จากพระราชหัตถเลขารายวันในเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๕๔ อันเป็นเวลาเพียงเดือนเดียวก่อนกำหนดที่คณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐นี้ จะลงมือทำการเป็นหลักฐานแน่นอนว่าความจริงนั้นสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าได้ทรงพระราชดำริถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นพระราชนิยมอยู่ก่อนแล้ว ดังปรากฏพระราชหัตถ์เลขาตอนหนึ่งซึ่งขออัญเชิญมาดังนี้ "ถ้ามีผู้ต้องการคอนสติตูชั่นจริง ๆ และเป็นไปได้จริงจะเป็นคุณอย่างใดหรือไม่ แต่ถ้าแม้ต่างว่ามีคนอยู่จำพวกหนึ่งซึ่งตั้งใจดีจริง มีความมุ่งดีต่อชาติจริงจะมาร้องฎีกาขึ้นโดยตรง ๆ ขอให้มีคอนสติตูชั่น เราเองจะไม่มีความแค้นเคืองเลย ตรงกันข้ามเราจะพิจารณาดูว่าจะสมควรยอมตามคำขอร้องของคนนั้นหรือไม่ ถ้ายิ่งมีคอนสติตูชั่นได้จะยิ่งดี เพราะเรารู้สึกอยู่แล้วเหมือนกันว่า การที่มอบการปกครองให้อยู่ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียว ผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนั้นดูเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่ ถ้าเจ้าแผ่นดินเป็นผู้มีสติปัญญาสามารถและมีความตั้งใจมั่นอยู่ว่าจะทำการให้บังเกิดผลอันดีที่สุดแก่ชาติบ้านเมืองฉะนี้แล้ว ก็จะเป็นการดีที่สุด จะหาลักษณะการปกครองใดมาเปรียบปานได้โดยยาก แต่ถ้าแม้เจ้าแผ่นดินเป็นผู้ที่โฉดเขลาเบาปัญญา ขาดความสามารถ ขาดความพยายามเพลิดเพลินไปแต่ในความสุขส่วนตัว ไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของตน ฉะนี้ก็ดีฤาเป็นผู้มีน้ำใจพาลสันดานหยาบดุร้าย ไม่ตั้งอยู่ในราชธรรม เห็นแก่พวกพ้องและบริวารอันสอพลอและประจบ ฉะนี้ก็ดีประชาชนก็อาจได้รับความเดือดร้อน ปราศจากความสุขไม่มีโอกาสที่จะเจริญได้ ดังนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่" ยังมีพระราชหัตถเลขาต่อจากที่ได้อัญเชิญมานี้ทรงไว้เป็นพระราชอรรถาธิบายถึงคุณถึงโทษของการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญตลอดจนครรลองต่าง ๆ เกี่ยวแก่ผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรและอื่น ๆ ตามระบอบนี้ทรงไว้ประมาณ ๑๕ หน้ากระดาษพิมพ์แสดงพระปรีชาสามารถในการนี้ เมื่อคณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ทำการไม่สำเร็จถูกจับกุมส่งฟ้องศาลก็ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ลงโทษสถานเบากว่าคำพิพากษา และโปรดเกล้าฯพระราชทานอภัยโทษหมดทุกคนรวม ๒๑ คน เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๖๗ ซึ่งในจำนวนนี้ตามคำพิพากษาของศาลเดิมให้ประหารชีวิตก็มี จำคุกตลอดชีวิตก็มี

ร้อยเอก ขุนทวยหาญพิทักษ์ (นายแพทย์เหล็ง ศรีจันทร์) ซึ่งเป็นผู้หนึ่งในคณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ได้กล่าวถึงน้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ในหนังสือชื่อ "หมอเหล็งรำลึก" ตีพิมพ์เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๐๓ มีใจความตอนหนึ่งว่า "ได้พระราชทานชีวิตพวกเราไว้จากคำพิพากษาของกรรมการศาล โดยเรามิแน่ใจนักว่าหากมิใช่พระประมุขพระองค์นี้แล้วพวกเราจะได้รอดพ้นจากการประหารชีวิตหรือไม่"

หลักฐานอื่นที่ยืนยันว่าสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงมีพระราชนิยมในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญก็คือทรงจัดตั้งดุสิตธานีทดลองการบริหารตามระบอบประชาธิปไตยขึ้นในเขตพระราชฐาน ทรงพระราชนิพนธ์บทความเกี่ยวแก่การเมืองโดยใช้พระนามแฝงว่า "อัศวพาหุ" บ้าง "รามจิตติ" บ้าง ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ และถ้ามีคนเขียนขัดแย้งก็ทรงโต้ตอบด้วยน้ำพระราชหฤทัยเป็นนักประชาธิปไตย มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจซึ่งทรงมีเต็มเปี่ยมโต้ตอบเลย

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองยังมีอีกมากมาย เช่นการทรงนำเมืองไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งทำให้เกิดผลดีทางการเมืองและการศาลเป็นอย่างมาก การจัดตั้งกองเสือป่า กองลูกเสือ ธนาคารออมสินเป็นต้น แต่เนื่องจากเวลาจำกัดจึงไม่สามารถจะอัญเชิญพระราชกรณียกิจมาบรรยายได้ครบถ้วน

ในโอกาสที่วันเสด็จสวรรคตได้เวียนมาบรรจบครบรอบปีที่ ๕๓ ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ นี้ ขอเชิญชวนคนไทยทั้งมวลให้ร่วมกันถวายอาศิรวาทราชสดุดีรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่พระราชทานไว้เป็นพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่บ้านเมือง ดังได้อัญเชิญมาบอกกล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชวิญญาณเสด็จสถิตอยู่ ณ ทิพยสถานพิมานแมนใดขอได้โปรดคุ้มครองบ้านเมืองให้มีความเจริญอยู่เย็นเป็นสุขชั่วนิรันดร์สมดั่งพระราชปณิธาน เทอญ.

อนุสติจากเชียงคาน

จะเล่าถึงบ้านเมืองห่างไกลจากนครหลวงที่ได้ไปเห็นมาเมื่อไปราชการสัมนา ณ จังหวัดขอนแก่น และได้มีโอกาสไปทัศนศึกษา ณ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ก่อนอื่นขอสรุปสภาพทั่วไปของอำเภอเชียงคานให้เด็ก ๆ ทราบเสียก่อนโดยที่เชื่อว่าเด็ก ๆ เป็นอันมากที่ไม่เคยไปเห็นอำเภอนี้ อำเภอเชียงคานเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเลย อันเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งอยู่บนฝั่งขวาของริมแม่น้ำโขงตรงกันข้ามกับเมืองสานะคามในราชอาณาจักรลาว แม่น้ำโขงตอนนี้เป็นตอนแคบไม่กว้างเหมือนตอนที่ไหลผ่านจังหวัดหนองคาย จากฝั่งอำเภอเชียงคานจึงมองเห็นเมืองสานะคามทางฝั่งลาวได้ถนัด ตามประวัติกล่าวโดยย่อ อำเภอเชียงคานนี้แต่เดิมตั้งอยู่ที่บ้านผาฮดทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นดินแดนของไทย แต่ในขณะนี้เป็นเมือง

สานะคามของลาวดังกล่าวแล้ว เมื่ออยู่ ณ ที่ตั้งเดิมทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคานมีฐานะเป็นเมือง เรียกว่าเมืองเชียงคาน เป็นเมืองยุทธศาสตร์สำคัญในสมัยลานช้าง การที่ได้ชื่อว่าเชียงคานเพราะขุนคานกษัตริย์เมืองเชียงของ โอรสขุนคัว เชื้อสายขุนลอเป็นผู้สร้าง จึงขนานนามเมืองตามพระนามพ่อขุนคานพระองค์นั้น

ครั้นมาถึง พ.ศ.๒๔๓๗ ตรงกับ ร.ศ. ๑๑๒ ไทยต้องเสียดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งหมดให้ฝรั่งเศสเพื่อแลกกับเอกราชของชาติไทยโดยพระปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีรภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ดังที่เด็ก ๆ คงจะเคยได้เรียน ได้ยินได้ฟัง ได้ทราบมาแล้วจากประวัติศาสตร์ คนไทยซึ่งอยู่ในเมืองเชียงคานในขณะนั้นไม่ต้องการจะอยู่ในอาณัติของฝรั่งเศสด้วยความรักความเป็นไทยอันเป็นธรรมดาธรรมชาติของคนไทยโดยทั่วไปก็พากันอพยพข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตต์แดนไทยทางฝั่งขวา เริ่มด้วยการตั้งเป็นหมู่บ้านเรียกว่าบ้านท่านาจัน ต่อมาเมื่อมีคนไทยอพยพตามมามากเข้าก็รวบรวมกันตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองเรียกชื่อตามชื่อเมืองเดิมทางฝั่งซ้าย ซึ่งกลายเป็นของฝรั่งเศสไปว่าเมืองเชียงคาน ครั้นมาถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้แปรสภาพเป็นอำเภอเชียงคานขึ้นกับจังหวัดเลย จัดเป็นอำเภอชายแดนติดต่อกับราชอาณาจักร์ลาวเพียงแค่มีแม่น้ำโขงตอนแคบ ๆ คั่น ตั้งอยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับเมืองสานะคาม แขวงเวียงจันทร์ ผู้คนไทยลาวทั้งสองฝั่งมีมนุษย์สัมพันธ์กันอย่างมิพักต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์ใด ๆ เด็ก ๆ ทางฝั่งลาวข้ามโขงมาเรียนหนังสือในโรงเรียนไทยในอำเภอเชียงคานโดยใช้เรือเป็นพาหนะ ผู้คนทั้งสองฝั่งดูแทบไม่ออกว่าคนไหนลาว คนไหนไทย ด้วยมีรูปร่างหน้าตา ภาษา สภาพความเป็นอยู่ การแต่งกาย ตลอดจนอุปนิสัยใจคอ ขนบ-ธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ผู้คนโดยทั่วไปในอำเภอเชียงคานเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักสงบ ยึดมั่นในสาสนาและขนมธรรมเนียมประเพณี ประกอบสัมมาอาชีพ คดีอุกฉกรรจ์มีน้อย เพราะความเจริญแบบยึดมั่นในวัตถุ ยึดมั่นในอารยธรรมที่ถือความเจริญในทางเทคโนโลยี่เป็นสรณะอย่างคนเมืองหลวงยังไปถึงไม่มาก การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย หาแฟชั่นแบบฮิปปี้ไม่พบ ผู้คนมีกิริยาสุภาพอ่อนโยน ยิ้มแย้มแจ่มใส เคารพนบนอบซึ่งกันและกันตามฐานะของบุคคล บ้านเมืองสงบร่มเย็นด้วยแมกไม้และทิวเขา เมื่อประกอบกับสายน้ำในแม่น้ำโขงซึ่งไหลเอื่อย ๆ ในเวลาธรรมดาและไหลแรงในหน้าน้ำแล้วยังเกิดความรู้สึกตรงกับคำว่าร่มเย็นเป็นสุขขึ้นในจิต แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำซึ่งมีต้นน้ำเกิดในธิเบตไหลผ่านบ้านผ่านเมืองต่าง ๆ หลายชาติหลายภาษามาชั่วนาตาปีในประวัติศาสตร์อันยาวนานของมนุษยชาติในแถบนี้ ได้รู้ได้เห็นเป็นพยานในความเจริญความล่มจม ความสุข ความทุกข์ของมนุษยชาติต่าง ๆ มามากมาย ได้เคยเห็นสงคราม ได้เคยเห็นเหตุการณ์นานาประการในประวัติศาสตร์ทั้งที่น่าชื่นชม น่าจดจำ และทั้งที่น่าเอน็ดอนารถ น่าสยดสยองชนิดไม่ขอพบขอเห็นเพราะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพราะกิเลสตัณหาและสันดานส่วน

ที่ชั่วที่สุด ต่ำที่สุดของมนุษย์บันดาลให้เกิดขึ้น ถ้าแม่น้ำโขงเป็นคนคงจะมีเรื่องทั้งเรื่องดีเรื่องชั่วเล่าให้เราฟังมากมาย

การอพยพหนีจากความเป็นข้าฝรั่งเศสของคนไทยชาวเชียงคาน บรรพบุรุษของชาวอำเภอเชียงคานปัจจุบันเมื่อไทยต้องจำใจเสียฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศสเพื่อแลกกับเอกราชในปี ร.ศ. ๑๑๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๗ นั้น เป็นการอพยพของคนไทยที่รักความเป็นไทย รักความเป็นเอกราชขอมาอยู่มาตายกับคนไทยด้วยกันจนได้ตั้งเป็นอำเภอเชียงคานขึ้นทางฝั่งขวาของลำน้ำโขงดังเล่าแล้วนั้นเป็นอนุสติในการบริหารจิตแก่เด็ก ๆ ว่า ตามประวัติศาสตร์ชาติไทยเราเคยเป็นชาติใหญ่ชาติหนึ่งในอาเซีย เป็นชาติเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์สืบได้กว่า ๒๐๐๐ ปี เคยอยู่เย็นเป็นสุขในใจกลางทวีป แต่ต่อมาถูกชนชาติจีนรุกรานถอยร่นลงมาเริ่มใน พ.ศ. ๔๐๐ จนถึงบัดนี้เป็นเวลา ๒๑๐๐ ปีเศษแล้ว เราถอยมาถอยมาจนไม่มีแผ่นดินจะถอยอีกต่อไป เราต้องตั้งหลักปักชาติของเราบนผืนแผ่นดินที่เป็นบ้านเมืองของเราทุกวันนี้ ในปัจจุบันเด็ก ๆ ย่อมทราบดีแล้วว่าเรากำลังถูกอริราชศัตรูคุกคามทั้งในและนอกประเทศ ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดคนไทยทุกคนจะต้องพร้อมใจรวมพลังกันในทุกวิถีทางป้องกันชาติ ป้องกันแผ่นดิน ป้องกันบ้านเมืองของเราไว้ จึงขอฝากไว้เป็นอนุสติแก่เด็ก ๆ ด้วย

เด็กวัยรุ่นกับอุดมคติ

เด็กวัยรุ่นที่เป็นปรกติส่วนมากจะมีความตั้งใจอย่างที่ภาษาสมัยใหม่เรียกว่า "อุดมคติ" ซึ่งน่าจะตรงกับภาษาไทยของเราซึ่งมีอยู่แล้วว่า การตั้งปนิธานหรือการตั้งความปรารถนา เป็นความปรารถนาหรือเป็น**ปณิธานที่เป็น** "อธิษฐานจิต" คือเป็นสิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ตนเองแก่ครอบครัวแก่สังคมที่ตนอยู่ร่วม แก่ชาติบ้านเมือง และอาจมีคนปรารถนากว้างออกไปถึงแก่โลกในที่สุด โดยทั่ว ๆ ไป การตั้งความปรารถนาเป็น**ปณิธานอธิษฐานจิตนี้** เด็กวัยรุ่นเป็นอันมาก **ไม่พบความสำเร็จ**ดังใจหวัง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้จิตเด็กวัยรุ่นเกิดความว้าวุ่น เป็นความไม่สงบ ความทุกข์ ความเครียดแก่จิตเป็นอย่างมาก

ปนิธานที่เด็กวัยรุ่นกำหนดไว้ในใจเป็นอุดมคตินั้น จะเป็นอุดมคติที่ดี ไม่ดี ถูก ผิด ควร ไม่ควร อย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจกำหนดเอาเองของเด็กวัยรุ่นโดยอาศัยพื้นฐานที่เด็กวัยรุ่นนั้น ๆ ได้รับการอบรมกล่อมเกลาให้มีกมลสันดานอย่างไร **ปณิธาน**อันเป็นอุดมคติของเด็กวัยรุ่นจึงดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควร ไม่เหมือนกัน สุดแต่ว่าได้รับการอบรมสั่งสอนให้กำหนดความถูก ความผิดอย่างไร โดยทั่วไป เด็กวัยรุ่นที่ปรกติจะกำหนดความถูกตามเรื่องหรือตามที่ผู้ใหญ่กำหนดให้ไว้ หรือตามเรื่องที่ผู้ใหญ่บอกให้ทำได้ ส่วนที่กำหนดว่าสิ่งใดผิดนั้น เด็กวัยรุ่นมักกำหนดตามที่ได้รับการอบรมมาว่าเป็นสิ่งผิด หรือตามที่ถูกห้ามการกระทำ เด็กบางคน

กำหนดว่าสิ่งใดทำแล้วได้รับการตอบแทนที่ดีหรือได้รับรางวัลเป็นสิ่งที่ถูก สิ่งใดทำแล้วได้รับการตอบแทนที่เป็นโทษตามทัศนะของคน หรือทำแล้วถูกลงโทษ เป็นสิ่งที่ผิด การกำหนดความถูกผิดดีชั่วของเด็กวัยรุ่นเป็นไปตามประสพการณ์ที่เด็กได้รับ ดังนั้นการที่เยาวชนวัยรุ่นจะมีอุดมคติในทางที่ดีหรือไม่ดี ในทางที่ถูกหรือในทางที่ผิด จึงเป็นการที่ผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเด็กวัยรุ่นนั้นและสิ่งแวดล้อมมีส่วนทำให้เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก

เด็กวัยรุ่นสร้างอุดมคติจากประสพการณ์และจากสิ่งแวดล้อมและมีองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งคือธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นตามวัยในตัวเด็กโดยเฉพาะธรรมชาติบูชาคนเก่งในทางใดทางหนึ่ง เช่น บูชาคนเก่งที่เป็นนักกีฬา นักดนตรี นักร้อง นักแสดง ผู้ประกอบวีรกรรมต่าง ๆ ในทัศนะของตน ภาษาวัยรุ่นทุกวันนี้เรียกคนเก่งเหล่านี้ว่า “คนดัง” เมื่อบูชาแล้วก็ยึดถืออาการกระทำต่าง ๆ จริตต่าง ๆ บุคคลิกต่าง ๆ ของคนพวกนี้เป็นสรณจนเลยไปถึงการยึดมั่นถือมั่นเป็นอุดมคติของตน ธรรมชาติบูชาคนดังจนยึดเอาเป็นสรณ เป็นหลัก เป็นตัวอย่างในการสร้างสมอุดมคตินี้เป็นอันตรายแก่เด็กวัยรุ่น เพราะจริตและการกระทำของ “คนดัง” แห่งยุคทั้งหลายทั้งปวงนี้มิใช่เป็นจริตหรือการกระทำที่จะยึดถือได้ว่าถูกต้องและสมควรไปหมดทุกอย่าง เด็กวัยรุ่นอาจถูกคนดัง ๆ เหล่านี้ใช้เป็นเครื่องมือเป็นลูกมือกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เขาเหล่านั้น หรือสิ่งที่ไม่ถูกต้องเป็นอัปมงคล เป็นความเสียหาย ตลอดไปจนถึงอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองล้างผลาญชาติบ้านเมืองของตนเองในที่สุด

ทุกวันนี้เราจะเห็นว่ามีคนเป็นอันมากเกือบทุกชาติในโลกที่ใช้เด็กวัยรุ่นเป็นเครื่องมือในการล้มล้าง เปลี่ยนแปลงสิ่งที่พวกตนเห็นว่าควรจะล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลง โดยมักจะอ้างว่าเพื่อรับใช้ “สังคม” ควรมีการปรับปรุงสถาบันต่าง ๆ และอื่น ๆ ในสังคม การจะทำเช่นนี้ได้นั้น ประการแรกทีเดียวผู้ต้องการจะได้เด็กวัยรุ่นเป็นพวกจะต้องพยายามปลูกฝังอุดมคติที่เป็นอุดมการณ์ของตนให้เกิดขึ้นในจิตเด็กวัยรุ่นเสียก่อน โดยอาศัยธรรมชาติบูชาคนเก่ง คนดังของเด็กวัยรุ่นดังกล่าวแล้ว เมื่อได้ทำตนให้เด็กวัยรุ่นบูชาแล้ว การจะใช้เด็กวัยรุ่นเป็นเครื่องมือในการใด ๆ นับแต่การที่เป็นมงคล เป็นคุณเป็นประโยชน์ไปจนถึงการที่เป็นอัปมงคล เป็นโทษ เป็นภัย เป็นการล้าง การผลาญ การก่อกวนให้เกิดความอากูลวุ่นวาย จนเกิดการจลาจลในสังคมต่าง ๆ นับแต่สังคมเล็ก ๆ ไปจนสังคมใหญ่ขนาดบ้านเมืองก็ย่อมจะทำได้โดยง่าย มีตัวอย่างให้เห็นดาษดื่นทั่วโลก รวมทั้งในบ้านในเมืองของเราเองในเวลานี้ด้วย ธรรมชาติของการบูชาคนเก่งจนเป็นอุดมคติของเด็กวัยรุ่นเป็นอย่างนี้ เด็ก ๆ จึงควรจะศึกษาไว้ และฝึกฝนจิตของตนให้เป็นจิตที่กล้าแข็งไม่หลงเชื่อคำชักจูงยุยงปลุกปั่นของผู้ใดง่าย ๆ จนเป็นเหตุให้ทำตนขัดต่อความสงบของบ้านเมือง หลักในการนี้ข้อหนึ่งก็คือ เด็ก ๆ ควรปฏิบัติตนตามคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสอนไว้ว่า ก่อนที่จะเชื่อคำบอกเล่าหรือเชื่อในสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ใช้วิจารณญาณใตร่ตรองทบทวนหาเหตุผลให้เกิดความกระจ่างถ่องแท้แน่นอนเสียก่อนจึงจะเชื่อ

ธรรมชาติประการที่สองของเด็กวัยรุ่นที่มักทำให้หลงผิดตกเป็นเครื่องมือของคนที่หวังประโยชน์ก็คือเด็กวัยรุ่นต้องการความอิสสระ อยากเป็นตัวของตัวเอง คิดถึงตัวเป็นใหญ่ อยากแสดงว่าตนเป็นผู้ใหญ่แล้ว จะคิดจะทำสิ่งใดได้ไม่ยากนัก ยิ่งกิจกรรมใดที่ผู้ใหญ่ไม่ค่อยกล้าทำเพราะต้องคิดให้รอบคอบ ต้องระมัดระวังมาก เด็กวัยรุ่นก็ยิ่งอยากจะสำแดงให้ปรากฏว่าพวกตนทำได้ ขอให้เด็ก ๆ จงตระหนักไว้ว่า การกระทำเช่นนี้เป็น "มีดสองคม" เพราะดังได้กล่าวแล้ว เด็กวัยรุ่นยังขาดประสพการณ์ในการทำงานอยู่มาก เนื่องจากพึ่งเริ่มชีวิต ทำให้อาจตัดสินใจทำสิ่งที่ผู้ใหญ่ไม่กล้าทำผิด ทำให้เกิดความเสียหายแก่การงานแก่ตัวเอง และแก่สังคมที่ตนเกี่ยวข้องในที่สุด

ธรรมชาติประการที่สามที่ทำให้เด็กวัยรุ่นยอมรับอุดมคติของผู้อื่นมาเป็นของตนง่าย ๆ ก็คือ ความอยากมีพวก อยากมีหมู่ มีคณะ ได้เคยพูดเรื่องนี้ให้ฟังหลายครั้งหลายหนมาแล้ว ที่ต้องพูดย้ำเรื่องนี้มากก็เพราะเหตุว่าความอยากมีพวก อยากมีหมู่มีคณะนั้นเป็นความอยากที่พัฒนาการรุนแรงในชีวิตของคนเราเมื่อย่างเข้าสู่วัยรุ่นรุนแรงมากจนยอมทำทุกอย่างตามมติของหมู่คณะเพื่อให้ยอมรับตนเข้าหมู่เข้าพวก ความอยากดังว่านี้ทำให้เด็กวัยรุ่นยอมรับความคิดความเห็นของคนที่เป็นหัวหน้าหรือที่มีอิทธิพลในหมู่คณะนั้นมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจนกลายเป็นปนิธาน เป็นอุดมคติของตนไปได้ เมื่อเด็ก ๆ รู้ว่าธรรมชาติของเด็ก ๆ ในเรื่องนี้เป็นอย่างนี้ สิ่งที่ต้องระมัดระวังอย่างยิ่งก็คือ ขอให้เด็ก ๆ จงเลือกเข้าหมู่พวกที่ดี ที่มีการกระทำอันเป็นมงคล เป็นคุณเป็นประโยชน์ในทางที่ชอบที่ควรแก่ตนเองและแก่สังคม

ที่พักจิต

พุทธสาสนิกชนทุกคนย่อมรู้ดีว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทรงประสพความสำเร็จที่ในพระพุทธสาสนาเรียกว่า การตรัสรู้ โดยได้ทรงค้นพบความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์และของโลกในเพลาเงียบสงัดภายใต้ร่มเงาของต้นพระศรีมหาโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราในเวลารุ่งอรุณ วันเพ็ญ เดือนหก ก่อนพุทธศักราช ๘๕ ปี หรือเมื่อ๒๕๖๒ ปีมาแล้วหลังจากได้ทรงจาริกแสวงหาสัจจธรรม ซึ่งอาจพูดได้ตามภาษาสมัยใหม่ทุกวันนี้ว่าหลังจากได้ทรงจาริกทำการค้นคว้าและวิจัยสิ่งที่เป็นความจริงและเป็นธรรมชาติของมนุษย์ด้วยพระองค์เองเป็นเวลาถึง ๖ ปี

ปัจจุบันนี้ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี่บันดาลให้โลกและมนุษย์เจริญรุดหน้าไปมากมายในทางวัตถุ จนวัตถุบันดาลให้จิตใจของมนุษย์หมกมุ่นแต่ในการสะสมซึ่งวัตถุอันเป็นของนอกกาย ละเลยการแสวงหาสิ่งที่จะจรรโลงและบันดาลความสว่างความสอาดและความสงบให้แก่จิต เป็นเหตุให้โลกทุกวันนี้เต็มไปด้วยความอากูลวุ่นวาย ชิงดีชิงเด่น ผู้คนเอารัดเอาเปรียบ

แก่งแย่งกันในการสะสมสิ่งที่เป็นวัตถุได้แก่ทรัพย์สินเงินทอง สิ่งของ ลาภยศชื่อเสียง คนในโลกทุกวันนี้จึงมีเป็นอันมากที่จิตใจวิปริตเพราะต้องเคร่งเครียดในการต่อสู้ดิ้นรนดังกล่าวแล้ว ห่างไกลจากแบบฉบับในการดำรงชีวิตของคนโบราณซึ่งมุ่งแสวงหาความดีความสว่างความสงบความจรรโลงใจให้แก่จิต สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นทั่วโลก

ชรอยการสะสมวัตถุในยุควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี่จะอิ่มตัวมากเข้าจึงมีคนจำพวกหนึ่งในประเทศที่เจริญสูงสุดในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี่หันไปแสวงหาความสงบเพื่อประโยชน์ในการหาความร่มเย็นความสว่างให้แก่จิต แม้จะเป็นการหาเพื่อประโยชน์ในการงานอยู่บ้างในตอนต้น ๆ นี้ก็ยังเป็นนิมิตว่าคนเรานั้นถึงจะอยู่ในสภาพที่เก่งกล้าและหลงใหลในการแสวงหาวัตถุเพียงไรเมื่อถึงเวลาหนึ่งก็จะหันกลับมาแสวงหาความร่มเย็นความสว่างให้แก่จิต ความจริงข้อนี้ดังได้กล่าวหลายครั้งแล้ว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราได้ทรงค้นพบมาก่อนนานถึง๒๕๖๒ปีแล้ว

เรื่องที่จะเล่าให้ฟังต่อไปนี้เป็นเครื่องยืนยันความจริงข้อนี้ เป็นเรื่องเกิดในสหรัฐอเมริกาซึ่งเด็ก ๆ ย่อมรู้ดีแล้วว่าเป็นบ้านเมืองที่รุดหน้าในทางเทคโนโลยี่จนผู้คนชาวอเมริกันได้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า 'People of Plenty' คือผู้คนแห่งความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอุดมสมบูรณ์ในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นวัตถุอำนวยความสุขสบายแก่มนุษย์และอุดมสมบูรณ์ในการศึกษาวิชาการที่เป็นศาสตร์ต่าง ๆ ดังกล่าวในตอนต้น

เด็ก ๆ ที่เรียนหนังสือมาแล้วคงจะเคยได้ยินชื่อเทือกเขา Rocky อันเป็นเทือกเขาใหญ่ในสหรัฐแบ่งสหรัฐออกเป็นตะวันออก และตะวันตก บนเทือกเขานี้ตอนที่อยู่ในเมืองเอสเปนในมลรัฐโคโลราโดขณะนี้เป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษามนุษยศาสตร์หรือมนุษยวิทยา แอสเปน ซึ่งนายวอลเตอร์แปปคี นักอุตสาหกรรมผู้ก่อตั้งบริษัทผลิตภาชนะต่าง ๆ เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น ด้วยความคิดที่ว่านักธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจสร้างสรรค์และผลิตสิ่งที่เป็นวัตถุต่าง ๆ ในยุคเทคโนโลยี่นี้นั้น การดำเนินการผลิตของนักธุรกิจมีผลกระทบกระเทือนต่อชีวิตของมนุษย์อื่นทั่ว ๆ ไปเป็นอันมาก เป็นต้นว่าเป็นเหตุให้มนุษย์หลงใหลในความบันเทิงซึ่งได้มาจากผลิตผลของการผลิตเหล่านี้เป็นต้น การต่อสู้เพื่อประโยชน์ในด้านธุรกิจทำให้นักสร้างสรรค์เป็นอันมากขาดความสำนึกในศีลธรรม มุ่งหน้าแต่จะแข่งดีกันในทางธุรกิจโดยการโฆษณาชวนเชื่อและอื่น ๆ เพื่อสร้างสมความมั่งคั่งและชื่อเสียง แปปคีมีความคิดว่า ถ้าสามารถทำให้คนพวกนี้เกิดความคิดที่จะประกอบธุรกิจด้วยความรอบคอบระมัดระวังและสำนึกในศีลธรรมว่าจะไม่ทำให้ธุรกิจของตนกระทบกระเทือนต่อชีวิตคนทั่ว ๆ ไป สภาพของสังคมต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันคงจะดีขึ้น หรืออย่างน้อยก็ไม่เลวร้ายลงไปยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ แปปคีได้ออกแสวงหาสถานที่ที่จะใช้เป็นที่พบปะทำนองการสัมนาของบุคคลดังกล่าวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ไปพบเมืองแอสเปนซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ในมลรัฐโคโลราโด ซึ่งเคยเป็นเมืองอุตสาหกรรม

เหมืองเงินแต่ได้เลิกเสียตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๔๐ เมืองนี้อยู่ในเทือกเขาร็อกกี้ มีทิวทัศน์งดงามไปด้วยขุนเขาและแมกไม้ แปปคีได้เริ่มงานโดยการจัดให้มีการพบปะกันระหว่างบุคคลผู้ทรงปัญญาและนักธุรกิจคนสำคัญของสหรัฐในการฉลองครบรอบ ๒๐๐ ปีของเกอร์เธ้ กวีชาวเยอรมันเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๔ นับแต่นั้นมา ก็ได้มีการจัดตั้งสถาบันแอสแปนเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนับแต่การพบปะสนทนากันไปจนถึงการประชุมสัมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างผู้รู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ กับนักธุรกิจ นักอุตสาหกรรม ผู้ผลิตและบุคคลอื่น เมื่อสถาบันเจริญก้าวหน้าขึ้นก็ได้ขยายงานออกไปทางด้านวัฒนธรรมเพื่อหาความจรรโลงใจ ได้แก่งานประเภทศิลป มหกรรมดนตรีเป็นต้น แต่ละปีสถาบันจะเชื้อเชิญนักปราชญ์ชั้นนำในเรื่องต่าง ๆ ผู้รู้ ศิลปินให้มาพำนักชั่วระยะเวลาหนึ่ง ณ สถานที่นี้ จัดการประชุมตั้งแต่ระดับในประเทศไปจนระดับระหว่างประเทศในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้นว่าเรื่องเกี่ยวกับปัญหาประชากร ปัญหาความสกปรกของสิ่งแวดล้อมเป็นต้น นอกจากนี้ได้จัดให้มีการปาฐกถาโดยผู้รู้ในสาขาต่าง ๆ ตลอดจนในทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อช่วยจรรโลงจิตคนในโลกที่อากูลวุ่นวายทุกวันนี้ให้ร่มเย็นและสว่าง ทั้งยังได้จัดให้มีรางวัลแอสแปนเป็นเงินก้อนใหญ่ถึง๓๐,๐๐๐ดอลล่าร์สหรัฐ แบบรางวัลโนเบลให้แก่บุคคลที่ทำประโยชน์ให้มนุษยชาติมากที่สุด

บรรยากาศที่งดงามด้วยทิวทัศน์แบบภูเขาและแมกไม้ตลอดจนแบบลำธารละหานห้วยประกอบกับความสงัดและบรรยากาศที่สอาดทั้งผู้คนและสถานที่จรรโลงใจผู้เข้าไปเยือนให้รำลึกถึงความสันติสุขและเผื่อแผ่ออกไปถึงเพื่อนมนุษย์ ปัญหาที่ทำให้เกิดความเครียด ความข้องคับใจหลายอย่างเมื่อได้นำมาพูดกันในการสัมนาก็ทำให้เกิดความเข้าใจกัน เกิดความคิดความเห็นที่จะแก้ปัญหา นักธุรกิจที่มีใจข้องอยู่แต่ในโลกของเทคโนโลยี่แข่งขันกันผลิตสิ่งที่บันดาลความบันเทิงความสดวกสบาย ความร่ำรวย จนทำให้จิตใจกระด้างต่อความทุกข์ยาก ความเสียหายของเพื่อนมนุษย์อันจะพึงเกิดขึ้นจากการประกอบธุรกิจของตนเมื่อได้มาสัมนากัน ณ สถานที่นี้ จิตที่ฝังแน่นอยู่แต่ในสิ่งที่เป็นวัตถุจนตึงเครียดก็ค่อยหย่อนลงจนแจ่มใสกว้างขวางออกพอที่จะระลึกถึงเรื่องอันเนื่องในมนุษยชาติทั้งหลายได้บ้าง

นำเรื่องนี้มาเล่าให้เด็ก ๆ ฟังเพื่อจะบอกว่าการใฝ่หาความสงบ ความสอาดให้แก่จิตนั้นเป็นธรรมในพระพุทธสาสนา เป็นความจริงที่พระพุทธเจ้าท่านทรงค้นพบและทรงสั่งสอนมวลมนุษย์ให้ใฝ่หาและฝึกจิตให้เป็นคนมีจิตที่สอาดและสงบ ทรงสั่งสอนนานมาแล้วถึง๒๕๖๒ ปี ความจริงตามพระพุทธวจนะนี้ ก็ยังคงเป็นความจริงปรากฏให้เห็นดังตัวอย่างที่เล่ามา เป็นเครื่องยืนยันว่าจิตของคนเรานั้นจะโลดแล่นไปตามคัลลองของโลกตามความอากูลวุ่นวายในชีวิตประจำวันเพียงไหนก็ตามย่อมจะมีเวลาที่จิตร่ำร้องใฝ่หาความสงบความร่มเย็นความสอาดในที่สุด เด็ก ๆ จึงควรจะฝึกจิตให้เป็นจิตที่สอาดและสงบเสียตั้งแต่บัดนี้ มงคลจะเกิดมีแก่ตนอย่างแน่นอน

ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด

คำกล่าวที่ว่า "ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" เป็นคำกล่าวมีมาแต่โบราณ ผู้คิดคำกล่าวนี้จะเป็นใครก็ตามย่อมแสดงว่าเป็นผู้รู้แจ้งในธรรมดาธรรมชาติของมนุษย์ คำกล่าวนี้หมายถึงคนที่มีความรู้มากมายแต่ไม่ได้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่นตลอดจนแก่สังคมแห่งตน จึงเป็นผู้มีความรู้ที่ไม่ประสพความสำเร็จในชีวิตเท่าที่ควร นอกจากไม่ประสพความสำเร็จ บางคนยังกลายเป็นคนประเภทล้มเหลวจนเอาตัวไม่รอดอีกด้วย

ที่เป็นเช่นนี้พอจะสรุปให้เด็ก ๆ ฟังได้ว่าเป็นเพราะคนเรานั้นจะมีแต่ความรู้อย่างเดียวไม่พอ จะต้องมีความคิดที่ถูกต้องว่าจะใช้ความรู้อย่างไรด้วย ความรู้และความคิดของคนเราเป็นของคู่กัน ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปก็ทำให้ไม่สมบูรณ์ คนที่ไม่สมบูรณ์ถ้ามีมาก ๆ เข้าก็จะทำให้สังคมนั้น ๆ เป็นสังคมที่ไม่สมบูรณ์ไปด้วย

ถ้าเด็ก ๆ พิจารณาดูจะเห็นได้ว่าทุกวันนี้วิชาการทั้งหลายทั้งปวงที่เรียกว่า "ศาสตร์" กำลังเจริญรุดหน้าไปในโลกนี้ อย่างที่ฝรั่งเรียกว่าเป็นยุคของ Technology ซึ่งแปลเป็นไทยให้เข้าใจง่ายได้ว่าเป็นยุคของวิชาที่ว่าด้วยการประกอบวัตถุเข้าเป็นอุตสาหกรรม คนทั่วไปในปัจจุบันส่วนมากพากันศึกษาวิชาการเพื่อประโยชน์ในทางให้ได้มาซึ่งวัตถุ เพื่อคิดประดิษฐ์กรรมในทางวิทยาศาสตร์ช่วยในเรื่องความสดวกสบายต่าง ๆ บ้าง ใช้เป็นเครื่องประหัตประหารกันในสงครามและอื่น ๆ บ้าง การศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ในปัจจุบันจึงเป็นการศึกษาเพื่อเอาไปใช้ในทางการสร้างวัตถุเป็นส่วนใหญ่ มีเป็นส่วนน้อยที่นำไปใช้ในทางเพิ่มพูนความคิด เพิ่มพูนความสว่างแก่จิตอย่างที่คนโบราณท่านเคยทำ ความเจริญในทางวัตถุทำให้คนเราหลงใหลในความสดวกสบาย หลงใหลในความรื่นรมย์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางสัมผัส จนเกิดการละเลยการหาความสอาด ความสว่างในจิต ตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้

ถ้าเด็ก ๆ ลองทบทวนดูถึงแม้ว่าจะตามภูมิปัญญาและตามความรู้อย่างเด็ก ๆ ก็จะเห็นได้ว่าในโลกตะวันออกอันได้แก่ชาติประเทศต่าง ๆ ในทวีปอาเซียของเรานี้ได้เคยเป็นที่เกิดของนักปราชญ์ราชบัณฑิตของโลก เป็นแหล่งเกิดของความรู้ที่น้อมนำให้คนรู้จักคิดหาความสว่าง ความสอาดให้แก่จิต พูดได้ว่าชาวอาเซียเคยเป็นผู้ที่มีความรุ่งเรืองในทางความคิดที่ทำให้เกิดความสว่าง ความสอาด ความแจ่มแจ้งในความจริงแห่งชีวิตแก่จิต เด็ก ๆ ย่อมทราบแล้วว่า สาสนาทุกสาสนาเกิดในตะวันออก สาสนาพุทธ สาสนาพราหมณ์เกิดในอินเดีย สาสนาคริสเตียนเกิดในพาเลสไตน์ สาสนาอิสลามเกิดในอาราเบีย ลัทธิฟูจื้อเกิดในจีนเป็นต้น ชาวอาเซียแต่ก่อนเก่ามีความอยู่เย็นเป็นสุข ชาติไทยเราก็เป็นชาติที่มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุขมาแต่โบราณ แม้ในบางยุคบางสมัยจะมีภัยสงคราม

มากล้ำกรายแต่เมื่อสามารถกู้เอกราชได้ก็ดำรงตนอยู่ด้วยความผาสุข มีศีล มีธรรม มีวัฒนธรรม มีศิลปเป็นของตัวเอง บรรพบุรุษของคนไทยประสพความทุกข์หรือมีปัญหาทางศีลธรรมน้อยที่สุดจนแทบกล่าวได้ว่าในบางท้องถิ่นไม่มีเลย ทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นในเมืองไทยความเจริญทางวิชาการเป็นศาสตร์ต่าง ๆ ไม่เจริญเท่าปัจจุบันนี้ บรรพบุรุษของคนไทยก็มีปัญญา มีวิชาทำมาหากิน ประดิษฐศิลปกรรมไว้ให้เป็นหน้าเป็นตาแก่บ้านเมือง แก่คนไทยยุคปัจจุบัน อยู่จนทุกวันนี้

ครั้นมาถึงสมัยนี้ เราเรียนวิชาเป็นศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย คนไทยมีความรู้ดีกว่าสมัยโบราณเป็นอย่างมาก แต่กลับมีความอยู่เย็นเป็นสุขน้อยลง เกิดการเบียดเบียนกัน ไม่ซื่อตรงต่อกัน เอาเปรียบกัน เกิดคดีและเรื่องอุกฉกรรจ์นานาชนิดมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะผู้คนพากันหลงใหลในสิ่งที่เป็นวัตถุต่าง ๆ ละเลยการหาความสงบ หาความสว่างในทางจิต ทำให้คนประพฤติตนแต่ในทางที่จะเป็นการทำให้ได้มาซึ่งวัตถุที่ตนปรารถนา คนบางคนร่ำเรียนหาความรู้เพื่อนำเอาไปใช้ในการแสวงหาและสะสมสิ่งที่เป็นวัตถุมีเงินเป็นต้น อำนาจวาสนาและสิ่งอำนวยความสดวกสบายทั้งหลายทั้งปวงเป็นปริโยสาน หรืออย่างที่นักวิชาการท่านว่าเอาความรู้ไปใช้ในทางเทคโนโยลี่คือใช้ในการประกอบวัตถุเข้าเป็นอุตสาหกรรมดังกล่าวแล้วในตอนต้น สรุปแล้วก็คือทุกวันนี้คนเป็นจำนวนมากเรียนวิชาเพื่อเป็นเครื่องมือหาวัตถุสะสมเพิ่มเติมให้เกิดแก่ตน มิใช่เพื่อเป็นการหาความสว่าง หาความรู้แจ้งเห็นจริงในความจริงของชีวิตให้แก่จิตอย่างที่คนโบราณท่านทำกัน จิตของคนทุกวันนี้จึงเป็นจิตที่มักกวัดแกว่งไปด้วยแรงหนุนแรงดันของวัตถุ เราจึงได้เห็นคนเป็นอันมากมีจิตอันกระสับกระส่ายดิ้นรนไม่มีความสงบ ไม่มีคัลลองที่เป็นความสว่างและความสอาดในการดำรงชีวิต

จึงใคร่จะขอบอกกล่าวกับเด็ก ๆ ว่าในการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ เป็นความรู้นั้น จะศึกษาเพียงเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำมาหากินเมื่อเติบโตขึ้นเพื่อการสะสมสิ่งที่เป็นวัตถุต่าง ๆ มีทรัพย์สินฐานะในสังคมเป็นต้นให้เกิดแก่ตนถ่ายเดียวนั้นไม่พอ ควรจะต้องนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปประมวลกันให้เกิดเป็นความคิดความอ่านที่บันดาลความรอบรู้ บันดาลความสว่าง บันดาลความสอาด และบันดาลความสงบให้แก่จิต จิตที่สว่างและสอาดย่อมเป็นจิตที่มีพลังในทางดี นานมาแล้วได้เคยบอกกับเด็ก ๆ ว่าจิตเป็นผู้ควบคุมความประพฤติและการกระทำของคนเรา จิตที่มีความสว่างมีความสอาดย่อมมีพลังจิตที่สว่างและสอาดสามารถควบคุมความรู้ที่คนเรามีให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและแก่ส่วนรวม ไม่เป็นคนที่มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอดแน่นอน

วิธีหาความสว่างและความสอาดให้แก่จิตนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านได้ทรงค้นพบและตรัสสอนไว้แล้วเป็นพระธรรมในพระพุทธสาสนา เป็นธรรมตั้งแต่ง่ายไปหายากที่คนทุกชั้นทุกวัยทุกเพศจะศึกษาและปฏิบัติตามได้ ทุกวันนี้มีเด็กวัยรุ่นเป็นอันมากที่หลงใหลในอารยธรรม

ของตะวันตกจนพากันลืมพิจารณาว่าในบ้านเมืองของเรายังมีของดีของงามที่มีคุณค่าดีกว่าอารยธรรมประเภทนิยมวัตถุของตะวันตกอีกเป็นอันมาก จึงใคร่จะขอให้เด็กวัยรุ่นพึงใช้สติพิจารณาถึงความจริงข้อนี้ไว้ด้วย

ของของเรา บ้านเมืองของเรา ถ้าเราไม่รักษาใครเขาจะมารักษาให้ ขอฝากเรื่องนี้ไว้กับเด็กวัยรุ่นซึ่งจะเป็นชั่วคนที่จะรักษาบ้านรักษาเมืองต่อไปด้วย

ใจเมา

จะขอพูดกับเด็ก ๆ วัยรุ่นโดยอาศัยข้อคิดจากกลอนสุนทรภู่ที่ว่า "อันเมาเหล้าเช้าสายก็หายไป แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน" เด็ก ๆ หลายคนคงได้ยินได้ฟังกลอนบทนี้มาแล้ว สรุปความตามกลอนนี้ได้ว่าคนเมาเหล้าพอหมดฤทธิ์เหล้าความเมาก็สร่างหาย แต่ใจของมนุษย์นั้นลงได้เกิดการเมาแล้ว จะเมาอยู่ตลอดเวลา ไม่รู้จักสิ้นสุดจนกว่าเจ้าตัวจะกำจัดความเมาด้วยตนเองได้ ก่อนอื่นขอซ้อมความเข้าใจกับเด็ก ๆ เสียก่อนว่าที่ว่า "ใจเมา" นั้นเป็นอย่างไรและอะไรเป็นสาเหตุให้เกิดการใจเมาขึ้น เพื่อให้เข้าใจง่ายจะต้องเปรียบกับความเมาในทางกาย สิ่งที่ทำให้คนเราเมาในทางกายโดยทั่วไปได้แก่ของมึนเมาต่าง ๆ เช่น กัญชา สุรา ซึ่งสรรพโทษได้เคยพูดให้เด็ก ๆ ฟัง ณ สถานีวิทยุแห่งนี้นานมาแล้ว ส่วนใจของคนเรานั้นสิ่งที่ทำให้ใจเกิดการเมาไม่ใช่ของที่ทำให้ร่างกายเมาดังกล่าวแล้ว แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากความอยากได้ใคร่ดีอันเป็นตัณหาติดใจมนุษย์มาตั้งแต่เกิด สรุปของที่ทำให้ใจเกิดการเมาได้นั้นได้แก่สิ่งที่เป็นลาภ สิ่งที่เป็นยศ สิ่งที่เป็นการสรรเสริญเยิรยอและสิ่งที่เป็นเครื่องบำรุงบำเรอความสุขต่าง ๆ ของคนเรา กล่าวโดยย่อก็คือสิ่งที่ทำให้ใจเมาได้นั้นได้แก่สิ่งที่คนอันเป็นมนุษย์ปุถุชนปรารถนามากที่สุดได้แก่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้เป็นธรรมในพระพุทธสาสนา ลาภได้แก่ทรัพย์สินแก้วแหวนเงินทองสิ่งของอันเป็นที่พึงปรารถนา ยศได้แก่อิสสริยยศทั้งหลายทั้งปวง ตำแหน่งความยิ่งใหญ่ในหน้าที่การงาน ความมีบริวาร ความมีสิ่งที่สังคมถือเป็นเกียรติ เป็นความมีหน้ามีตา สรรเสริญคือการชมเชยยกย่อง ความสุขชื่อบอกอยู่แล้วไม่ต้องตีความ ทั้งลาภทั้งยศทั้งสรรเสริญและทั้งความสุขเป็นของทำให้ใจมนุษย์เกิดการเมา ได้เคยบอกกับเด็ก ๆ แล้วว่าเมื่อคนเราเสพย์ของมึนเมาของมึนเมานั้นก็จะไปกดศูนย์ปราสาทที่คอยควบคุมการเคลื่อนไหวและควบคุมความรู้สึกของร่างกาย ทำให้ร่างกายเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นทั้งทางประสาท ทางความรู้สึก ทางสมองและทางสติสัมปชัญญะทำให้เกิดความผิดปรกติต่าง ๆ ในร่างกาย เป็นต้นว่าเสียความสมดุลย์ต่าง ๆ ของความเคลื่อนไหวเช่นเดินโซเซส่งเสียงเอะอะ ทำกิริยาวิกลวิการต่าง ๆ ดังที่เราเห็นคนเมากระทำอยู่ทั่ว ๆ ไปนี่เป็นอาการของคนเมาทางกาย แต่อาการของคนเมาทางใจหรือที่จะขอเรียกว่าใจเมาโดยการเสพย์สิ่งที่เป็นลาภ เป็นยศ เป็นสรรเสริญ เป็นความสุขนั้น เป็นความเมาที่ทำให้เกิดอาการลืมตัว ขาดสติ

สัมปชัญญะ เกิดการเมามายหลงใหลในสิ่งเหล่านั้น ยึดเอา เหนี่ยวเอาและเฝ้าแสวงหาไม่มีที่สิ้นสุด เมาแล้วไม่เมาแต่ใจของตนผู้เดียว พาเอาใจของผู้คนที่อยู่รอบ ๆ ตัว เช่นบิดามารดา บุตรภรรยาสามี วงศ์ญาติ ผู้คนบริวารเมาไปด้วย เกิดอาการประมาณตนว่าใหญ่โตมีอภินิหารเป็นความวิเศษต่าง ๆ เหนือคนอื่น บางคนตั้งตนเป็นเทวดาในหมู่มนุษย์จนออกจะสำคัญตนไปว่าตนและพวกพ้องบริวาร ไม่ใช่ผู้ไม่ใช่คนที่มีเลือดเนื้ออย่างธรรมดา ๆ เสียแล้ว บางคนประมาณประเมินราคาตนและพวกพ้องบริวารเลยเถิดไปจนคิดว่าตนนั้นออกจะมี "รัศมี" เป็นฉัพพรรณรังษีที่ผู้คนทั้งหลายทั้งปวงควรจะมาสยบซบให้เอาทีเดียว อาการใจเมาจนเลยเถิดไปเช่นนี้ไม่เป็นคุณ ไม่เป็นมงคลแก่ผู้ใดเลย ตรงกันข้ามกลับก่อให้กลายเป็นคนที่น่าขัน น่าเกลียด น่าสมเพช เป็นที่ติฉินของคนอื่น ถ้าจะมีคนสรรเสริญบ้างก็เป็นคนประเภทประจบสอพลอ ขอให้เด็ก ๆ จงตระหนักไว้

อันที่จริงนั้น ลาภก็ดี ยศก็ดี สรรเสริญก็ดี ความสุขก็ดี ถ้าใครมีแล้วมีสติควบคุมใจมิให้เมามายไปเพราะของเหล่านี้ ก็จะกลับเป็นประโยชน์ เพราะคนที่มีลาภเป็นทรัพย์ก็ย่อมจะสามารถทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองให้แก่สังคมได้มากกว่าคนไม่มี คนมียศก็ย่อมมีกำลัง มีอำนาจ ซึ่งจะใช้ให้เป็นประโยชน์แก่กิจการของส่วนรวมได้มาก คนที่ได้รับการสรรเสริญหากไม่หลงใหลเมามายในการสรรเสริญเยิรยอนั้น ๆ ใช้สติปัญญาให้รอบคอบก็จะเป็นเครื่องทำให้ระมัดระวังตนให้ตั้งอยู่ในฐานะที่ควรแก่การสรรเสริญ และทั้งยังจะเป็นกำลังใจให้ประกอบกรรมดีต่อไป ความสุขก็เช่นกัน คนมีความสุขย่อมมีจิตใจผ่องแผ้ว ชื่นบาน ทำให้มองโลกและมองเพื่อนมนุษย์ในแง่ดี ใจคอดี มีน้ำใจที่จะแบ่งปันความสุขให้เพื่อนมนุษย์ผู้ยากไร้โดยการให้ความช่วยเหลือ ที่พูดมานี้เป็นมุมกลับของคนมีลาภ มียศ มีสรรเสริญ มีสุข หลายท่านในบ้านเมืองของเราและในโลกได้กระทำกันมาแล้ว กำลังกระทำอยู่และเชื่อว่า ท่านจะทำต่อไป จึงขอเสนอให้เด็ก ๆ คิดตามงานของท่านเหล่านี้เป็นตัวอย่าง

ใจของเด็กวัยรุ่นเป็นใจที่เมาได้อย่างง่ายดายเพราะเป็นใจที่มากไปด้วยความต้องการ มากไปด้วยความปรารถนา อยากได้อยากเป็น อยากมีต่าง ๆ นานา อันว่าความต้องการของมนุษย์นั้นย่อมสำเร็จได้เป็นส่วนใหญ่ด้วยการเป็นผู้มีลาภ มียศ มีสรรเสริญ มีสุข ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข จึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของวัยรุ่นจนใกล้อาการหลงใหล เมื่อไม่มีไม่ได้ดังความหลงใหลก็จะเกิดความเศร้าหมอง เกิดปมด้อยขึ้นในจิต ทำให้กลายเป็นเด็กมองคนอื่น มองสังคม มองโลกในแง่ร้าย ไม่เป็นมงคลแก่จิตใจ ทำให้เกิดการเครียดขึ้นแก่จิต ทำให้เกิดความเกลียดความโกรธคนอื่นที่เขามีลาภ มียศ มีสรรเสริญ มีสุขไปสิ้น เด็ก ๆ จึงควรจะฝึกจิตอย่าให้เกิดอาการเช่นนี้ขึ้น

ส่วนเด็ก ๆ ที่มีฐานะอยู่ในสภาพที่พร้อมด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็ควรจะฝึกจิตอย่าให้เกิดการใจเมาจนยกตนเหนือมนุษย์อื่นดังกล่าวในตอนต้น ควรจะแบ่งปันความมีทั้งหลายนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์ผู้ยากไร้ ก็จะเป็นกุศล เป็นมงคลแก่จิตสืบไป

เรื่องของอารมณ์

ทุกวันนี้เราจะเห็นว่ามีคนเป็นอันมากในโลก โดยเฉพาะคนที่เป็นเด็กวัยรุ่น มีชีวิตประจำวันด้วยความไม่สงบ มีความวุ่นวายสับสนในกิจการต่าง ๆ ที่ต้องกระทำนับแต่กิจวัตรประจำวันไปจนถึงการศึกษา การเกี่ยวข้องกับสังคมรอบตัวและอื่น ๆ เป็นเหตุให้คนส่วนมากซึ่งยังข้องอยู่ในทางโลกตามฆราวาสวิสัยพากันบ่นรำพึง รำพันถึงความวุ่นวาย ความไม่สงบ ความอากูลต่าง ๆ การมุ่งร้ายหมายขวัญ การอิจฉาริษยา การชิงดีชิงเด่นและอื่น ๆ อีก ๑๐๘ ประการ ซึ่งล้วนแต่มนุษย์ด้วยกันก่อให้เกิดขึ้น ทำให้ไม่เป็นมงคลแก่จิต เป็นปัญหาประจำวันแก่ทุกฝ่ายในสังคม ไม่ว่าสังคมเล็ก สังคมใหญ่ นับแต่สังคมในบ้าน ในสถานศึกษาน้อยใหญ่ทั้งหลายทั้งปวง ในที่ทำงาน ไปจนสังคมรอบ ๆ ตัวที่กว้างใหญ่ไพศาลออกไป ความวุ่นวายสับสนทั้งหลายทั้งปวงในการงาน ในการเรียนและอื่น ๆ ดังกล่าวแล้วล้วนแต่เป็นปัจจัยก่อความไม่สงบ ความไม่สบาย ความเจ็บให้แก่จิตนั้นมีที่มาเป็นสาเหตุใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งอยู่ในจิตใจของมนุษย์นั่นเอง สาเหตุใหญ่ดังว่านี้เกิดจากอารมณ์ของคนเรา อารมณ์เป็นสาเหตุให้เกิดความระส่ำระสายแก่ชีวิตประจำวันของคนทุกเพศทุกวัย ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกฐานานุรูปอยู่เสมอ เมื่อยังเป็นเด็กเล็กเกิดอารมณ์บันดาลขึ้นมาเมื่อไรก็ทำอาการชนิดกรี๊ดกร๊าด ไม่พอใจก็ทำกิริยาฮึดฮัดลงมือลงเท้า พอใจก็ทำกิริยาลิงโลดชนิดไม่น่าทำ บิดามารดาหรือผู้มีหน้าที่ดูแลก็ต้องทำการปราบปรามไปตามกรณีย์ จนบางคราวเจ้าตัวผู้บันดาลอารมณ์หาว่าผู้ใหญ่ทารุณกดขี่ โตขึ้นไปโรงเรียนเกิดอารมณ์คราใดก็ทำฤทธิ์ทำเดชต่าง ๆ นานากับครูบาอาจารย์ ฤทธิ์เดชของเด็กวัยรุ่น วัยหนุ่มสาวที่สำแดงออกในโรงเรียนและสถานศึกษาต่าง ๆ นั้น บางหมู่ บางพวกในบางโอกาสก็ทำการ "ผาดแผลงสำแดงเดชา" ออกไปถึงสังคมนอกบ้านนอกสถานศึกษา เป็นการสำแดงเดชาในเรื่องที่ถูกที่ควรบ้าง ในเรื่องที่ถูกหรือผิดก็ไม่ทราบหรือไม่แน่ใจ แต่ขอ "สำแดง" ไว้ก่อน เพื่อตามพรรคพวกหรือเพราะพรรคพวกเขาทำกัน ซึ่งลักษณะว่าอะไรว่าตามกันเพื่อเอาใจหมู่พวกนี้เป็นพัฒนาการหมู่พวกที่พัฒนามากที่สุดในวัยรุ่น ดังที่ได้เคยพูดให้ฟังแล้ว เด็กวัยรุ่นบางคนทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเรื่องที่ตนหรือหมู่พวกสำแดงเดชานั้นเป็นเรื่องผิดเรื่องที่ไม่ถูกต้อง แต่ก็สำแดงเพราะพรรคพวกเขาสำแดง เป็นการ "จะทำเสียอย่างจะทำไม" ก็มี

อารมณ์เป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้คนเราประสพหรือไม่ประสพความสำเร็จในชีวิต ในการงานต่าง ๆ พูดภาษาเด็กวัยรุ่นปัจจุบันก็ว่าอารมณ์เป็นเหตุให้คน "ดัง" ก็ได้ "ดับ" ก็ได้ เราจะเห็นตัวอย่างเป็นอันมากในโลกนี้ที่อารมณ์ของมนุษย์เป็นเหตุให้เกิดการกระทำที่มีผลให้ชีวิตคนพินาศย่อยับ เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นับแต่เจ้าตัว ครอบครัวไปจนชาติบ้านเมือง เด็ก ๆ จึงควรจะศึกษาเรื่องของอารมณ์ไว้บ้าง จะว่าให้ฟังอย่างสรุปตามควรแก่ภูมิปัญญาของเด็กวัยรุ่น

ถ้าจะถามว่าอารมณ์คืออะไร ? นักจิตวิทยาบางคนจะตอบว่าเป็นคำที่จะให้คำจำกัดความให้แน่ชัดลงไปยากที่สุดคำหนึ่ง จึงจะขอสรุปอย่างง่าย ๆ ให้เด็ก ๆ ฟังว่า อารมณ์คือความรู้สึกที่ทำให้จิตเกิดการปรวนแปรไปตามสภาพของความรู้สึกนั้น ๆ การปรวนแปรของจิตอันเกิดจากอารมณ์นั้นแปรสภาพหรือสำแดงอาการออกมาเป็นการสำแดงออกโดยการกระทำต่าง ๆ เช่นเมื่อเกิดอารมณ์โกรธ จิตก็เร่าร้อนปรวนแปรไปตามความโกรธกลายเป็นอาการสำแดงออกมาเป็นการกระทำต่าง ๆ นับแต่กิริยาท่าทางไปจนเข้าทำการประทุษร้ายคนหรือสิ่งที่ทำให้ตนเกิดอารมณ์โกรธเป็นต้น

อารมณ์ของคนเราปรวนแปรไปตามความมากความน้อยของความรู้สึก คนเราจึงมีอารมณ์หลายแบบขนาดไม่เท่ากัน นักจิตวิทยาบางคนว่าอารมณ์เป็นทางออกเป็นตัวแทนของสัญชาตญาณ

อารมณ์ของเด็กวัยรุ่นโดยทั่วไปมีธรรมชาติเหมือนมีสวิตเปิดปิดได้ เด็กวัยรุ่นจึงมีอารมณ์ไม่แน่นอน ไม่คงเส้นคงวา ขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่คงที่ อย่างที่โบราณท่านว่าผีเข้าผีออก หรือสามวันดีสี่วันร้าย เป็นเหตุแห่งทุกข์อย่างยิ่งของเด็กวัยรุ่น เช่นบางคราวบางเรื่องถ้าอารมณ์ดีเด็กวัยรุ่นจะเห็นเป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าอารมณ์ไม่ดีก็จะหาว่าผู้ใหญ่กดขี่ดุร้ายไม่เห็นใจตน อะไรทำนองนี้เป็นต้น ก่อให้เกิดการขัดแย้งกับบิดามารดาผู้ปกครองครูบาอาจารย์ตลอดจนเพื่อนฝูงและคนใกล้เคียงอื่น ๆ การขัดแย้งนี้จะแปรรูปออกมาเป็นการสำแดงกิริยาเป็นการกระทำดีหรือไม่ดีหนักเบาแค่ไหนแล้วแต่พื้นเพ แล้วแต่วัฒนธรรมและการอบรมที่เด็กนั้น ๆ ได้รับมา อารมณ์ของคนเราแตกต่างกันเช่นนี้เรื่องบางเรื่องที่ทำให้คนบางคนเกิดอารมณ์รุนแรงจนแปรรูปออกมาเป็นการกระทำรุนแรงจนถึงคอขาดบาดตายสำหรับคนอื่น จะกลายเป็นเรื่องธรรมดาที่ควรแก่การวางเฉยหรือปล่อยให้ผ่านไป ในพระพุทธสาสนาท่านจึงสอนว่า อารมณ์ทำให้คนมีสวรรค์อยู่ในอก มีนรกอยู่ในใจด้วยอารมณ์ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันตลอดไปจนถึงการกระทำและความประพฤติ อารมณ์มีอิทธิพลในการที่คนเรามองตนเองและมองผู้อื่นตลอดจนความคิดความเห็นอารมณ์เป็นเครื่องแสดงแก่นแท้ของตัวตนภายในของคนเรา เด็ก ๆ จึงควรจะฝึกตนให้รู้จักควบคุมอารมณ์มิให้เป็นเครื่องนำแก่นแท้ของตนออกมาตีแผ่ให้คนอื่นเห็นเกินสมควร อารมณ์เป็นของติดตัวคนมาตั้งแต่เกิดทั้งในทางดีและทางไม่ดีตามกรรมพันธุ์ ส่วนไหนจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมหายไปอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการได้รับการอบรมเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อม

อารมณ์ของคนเราโดยทั่วไปจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับว่า บุคคลผู้นั้นได้ประสพความสำเร็จในสิ่งที่ตนต้องการหรือสัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่ตนประสงค์เพียงไร ในการศึกษาเรื่องของอารมณ์จึงควรจะรู้เรื่องความต้องการของคนเราเสียก่อน ความต้องการในที่นี้หมายถึงความอยากได้อยากมีสิ่งต่าง ๆ อันประมวลกันเข้าเป็นความต้องการทยานอยากของคนเรามีพลังผลักดันให้มนุษย์กระทำสิ่งต่าง ๆ ประพฤติตนต่าง ๆ ไปตามความอยากอันเป็นธรรมชาติที่คนเรามีตั้งแต่เกิดไปจนตาย คนเราจะมี

ความอยากในเรื่องต่าง ๆ สิ่งต่าง ๆ มากน้อยแค่ไหนและมีพลังผลักดันให้ออกมาเป็นรูปของการกระทำหนักเบาอย่างไร ย่อมแล้วแต่พื้นเพ กลมสันดาน ตลอดจนการได้รับการอบรมกล่อมเกลาเพียงไรของคนผู้นั้น ความต้องการทยานอยากนี้ในพระพุทธสาสนาท่านเรียกว่า "ตัณหา" ความอยากทั้งหลายทั้งปวงของคนเรานั้นผู้รู้ท่านประมวลได้ดังนี้

ความอยากทางกาย

๑. อยากมีชีวิตอยู่
๒. อยากพ้นอันตราย
๓. อยากอยู่สบาย ๆ ไร้กังวล
๔. ถ้าเจ็บป่วยก็อยากหาย
๕. ถ้ามีสิ่งใดขาดไปก็อยากได้สิ่งอื่นมาชดใช้

ความอยากเกี่ยวแก่ตัวตน

๖. อยากเจริญเติบโต
๗. อยากเป็นคนปรกติไม่วิกลวิการ
๘. อยากมีอยากได้อะไร ๆ ตามเพศ ตามพืด กำพืด ตามพันธุ์ ไว้ในความครอบครอง
๙. อยากพ้นความลำบาก
๑๐. อยากให้คนรักและอยากมีคนรัก
๑๑. อยากปลอดภัย
๑๒. อยากพ้นการติเตียน
๑๓. อยากสำแดงตัว
๑๔. อยากมีเรื่องตื่นเต้น
๑๕. อยากแสดงความรู้สึกทางเพศ
๑๖. อยากเป็นอิสสระ

ความอยากในทางสังคม

๑๗. อยากมีเพื่อน
๑๘. อยากให้คนชม
๑๙. อยากให้มีคนยกย่อง
๒๐. อยากให้มีคนรู้จักมาก ๆ พูดง่าย ๆ คือ "อยากดัง"
๒๑. อยากเป็นผู้นำ
๒๒. อยากเป็นผู้ตาม
๒๓. อยากควบคุมคนอื่น
๒๔. อยากป้องกันคนอื่น
๒๕. อยากเลียนแบบ
๒๖. อยากต่อต้านการบังคับขู่เข็ญหรือการใช้อำนาจ
๒๗. อยากขัดขวางคนอื่น

ความอยากในทางปัญญา

๒๘. อยากคิด
๒๙. อยากหาความจริง
๓๐. อยากหาคำอธิบาย
๓๑. อยากสำแดงความรู้หรืออยากอวดรู้
๓๒. อยากจัดการ
๓๓. อยากประสพความสำเร็จ
๓๔. อยากศึกษาและอยากศรัทธาในสิ่งที่ตนยังไม่รู้

จากความอยากขั้นมูลฐาน ๓๔ ประการของคนเราดังว่ามานี้เด็ก ๆ ก็จะเห็นได้ว่ามากมายเสียเหลือหลายที่จะก่อให้เกิดวิกฤตการแก่อารมณ์ของคนเราเมื่อความอยากถูกขัดขวางตามวิถีทางของชีวิต มนุษย์สนองความอยากต่าง ๆ ดังว่ามานี้ไม่เหมือนกัน เป็นต้นว่าคนบางคนในทางกายมีความอยากเพียงให้ยังชีวิตอยู่ได้อย่างง่าย ๆ ไม่ต้องการชีวิตหรูหราวิจิตรพิศดารเท่าใดนัก คนบางคนอยากแต่จะให้คนชม อย่างอื่นจะเป็นอย่างไรก็ช่าง พูดภาษาเด็กวัยรุ่นปัจจุบันก็ว่า "ไม่สน" จึงตั้งหน้าตั้งตากระทำการที่จะให้คนชมก็พอแล้วดังนี้เป็นต้น ดังได้กล่าวแล้วความอยากของมนุษย์มีพลังผลักดันให้สำแดงออกเป็นการกระทำและมีผลต่ออารมณ์ ถ้าการกระทำตามความอยากประสพความสำเร็จไม่มีสิ่งใดมาขัดขวาง ก็ทำให้เกิดอารมณ์ในทางดี เช่นแชมชื่นเป็นสุข ถ้ามีสิ่งใดมาขัดขวาง ก็เกิดอารมณ์ในทางไม่ดีเช่นหงุดหงิด โกรธเคือง เศร้าหมอง การควบคุมอารมณ์จึงต้องควบคุมความอยากต่าง ๆ ด้วย

พลังผลัดดันให้คนกระทำการต่าง ๆ ตามความอยากหรืออำนาจของความอยากทำให้คนเราเกิดมี "ตัวตน" สามตัวตนขึ้นในตัวดังได้เคยพูดให้ฟังนานสองสามปีมาแล้ว จะขอนำมาสรุปอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นพื้นฐานช่วยความเข้าใจว่า ทำไมคนเราจึงเกิดการขัดแย้งขึ้นในจิต เป็นการต่อสู้กับตัวเองเป็นผลให้เกิดอารมณ์ประเภทเครียดอยู่เป็นนิจ

ตัวตนตัวที่ ๑ คือตัวตนที่มากไปด้วยความอยาก มากไปด้วยตัณหา ๓๔ ประการ หรือมากกว่าดังได้กล่าวแล้ว

ตัวตนตัวที่ ๒ คือตัวตนที่เป็นพลังผลักดันให้คนปฏิบัติตามความอยาก พลังผลักดันให้ทำตามความอยากนี้ คนเรามีไม่เท่ากันและเปลี่ยนแปลงไปตามพื้นเพ ตามวัย ตามฐานะของบุคคลนั้น ๆ เช่นเมื่อยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ก็อยากให้ใคร ๆ มาปกป้องคุ้มครองตน แต่พออายุย่างเข้าวัยรุ่นกลับอยากเป็นอิสสระ อยากเป็นตัวของตัวเอง ไม่ชอบให้ใครมาปกป้องคุ้มครองเป็นต้น

ตัวตนที่ ๓ คือตัวตนที่เป็นเสมือนตำรวจยามคอยดูแลมิให้ตัวตนตัวที่ ๑-๒ คือตัวตนที่เป็นความอยากและตัวตนที่เป็นพลังผลักดันให้คนเราทำสิ่งใดตามความอยากร่วมกันกระทำสิ่งใดที่แม้จะไม่ถูกไม่ควรไปตามความอยาก ตัวตนตัวที่ ๓ จึงเป็นตัวขัดแย้งกับความอยาก คอยขัดขวางการกระทำ เป็นเหตุให้เกิดการ "ไม่ได้ดังใจ" ขึ้นในจิต ทำให้เกิดอารมณ์ขุ่นมัว เป็นความไม่สงบความไม่สบายแก่จิตขึ้น ตัวตนตัวที่ ๓ ซึ่งพอจะเรียกได้ว่าเป็นตัวรู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักการควรมิควร เป็นตัวหิริโอตัปปะ จะมีอำนาจมีพลังเหนือตัวตนที่ ๑ และที่ ๒ อันเป็นตัวที่มากไปด้วยความอยากและมากไปด้วยความอยากที่จะทำตามความอยากนี้มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับว่าบุคคลผู้นั้นมีกมลสันดานหยาบหรือประณีตเพียงไร ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาอย่างไร เช่นเด็กที่ได้รับการอบรมให้รู้จักบาปบุญคุณโทษเกิดความอยากได้สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็แสวงเอาในทางที่ชอบที่ควร แต่เด็ก

ที่เกิดในครอบครัวที่เอาแต่ได้ไม่คำนึงถึงการควรมิควรใด ๆ ทั้งสิ้นอยากได้อะไรก็หยิบเอาฉวยเอาขโมยเอาหรือหาทางให้ได้มาโดยมิชอบเป็นต้น

ตัวอย่างที่จะเล่าให้ฟังต่อไปนี้เป็นตัวอย่างที่แสดงว่าความต้องการทยานอยากของคนเราบรรดาลให้เกิดอารมณ์และการกระทำเป็นตัวอย่างที่ได้มาจากหนังสือตำราวิชาการของฝรั่งว่าด้วยจิตวิทยาวัยรุ่นชื่อ Psychology of Adolescence ของ Dr. Luella Cole ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ เมื่อ ค.ศ.๑๙๕๖ แม้จะเป็นตัวอย่างของฝรั่ง แต่ฝรั่งก็เป็นคน เรื่องของคนมีธรรมดาธรรมชาติเป็นแก่นแท้เหมือน ๆ กันไม่ว่าชาติไหนภาษาไหนและตามตัวอย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่จะมีอยู่ในเมืองไทยในสังคมปัจจุบันทั่ว ๆ ไป

นางสาว X เป็นลูกคนเดียวของครอบครัวอเมริกัน ที่มีความเป็นอยู่สดวกสบายพอสมควรแต่ไม่มีหน้ามีตาในสังคมนัก เจ้าหล่อนเป็นคนรูปร่างเตี้ยและเล็ก หน้าตาไม่ชวนมองและสติปัญญาก็ค่อนข้างจะด้อย ตั้งแต่เล็ก ๆ มาแล้วไม่ค่อยมีเพื่อน เพราะต่างก็เบื่อความทึ่มของนางสาว X พอย่างเข้าวัยรุ่นพยายามจะปรับปรุงตัวเอง เพื่อให้คนสนใจโดยการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งตัวสวย ๆ ไปคอยดักพบเพื่อนบ้านบ้าง เพื่อนร่วมโรงเรียนบ้าง เพื่อเชิญไปเลี้ยงไอสครีมตามร้านขายของประเภท Drugstore ต่าง ๆ แต่ก็มักไม่มีใครรับเชิญ ระหว่างอายุ ๑๖–๒๑ ปี ต้องเปลี่ยนโรงเรียนประเภทกินนอนถึงสามโรงเรียน โดยโรงเรียนขอให้ออกเนื่องจากมักก่อความยุ่งยากให้โรงเรียนโดยการพยายามเอาใจเพื่อนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นเชิญมาเลี้ยงเครื่องดื่มและขนมในห้องบ้าง เชิญให้ไปเที่ยวบ้าง ถ้าเพื่อนคนไหนไม่รับเชิญก็ทำอาการวิกลวิการต่าง ๆ เช่นร้องไห้ โวยวาย กรี๊ดกร๊าดเป็นต้น เมื่อถูกให้ออกจากโรงเรียนที่สามก็อยู่กับบ้านเฉย ๆ พยายามทำงานประเภทอาสาสมัครสังคมสงเคราะห์ ไปทำงานกับใครคณะไหนก็ไม่มีใครอยากได้เพราะมักก่อความวุ่นวายโดยการทำอะไรประหลาด ๆ เพื่อให้คนนิยมตน ชอบไปปรากฏตัวในที่ชุมนุมต่าง ๆ เช่นชอบไปฟังปาฐกถาฟังดนตรีซึ่งจัดเพื่อประชาชนตามสถานที่ต่าง ๆ จุดประสงค์ก็เพื่อไปทำความรู้จักกับคน และคุยถึงงานสังคมสงเคราะห์ซึ่งตนอาสาสมัครไปทำ พออายุ ๓๐ ปี บิดามารดาของ Miss X ก็เสียชีวิตในเวลาไล่เลี่ยกัน Miss X ได้รับมรดกมากพอที่จะใช้ชีวิตอย่างสบาย ๆ โดยไม่ต้องทำมาหากินระหว่างที่พ่อแม่เจ็บได้จ้างหญิงสาวนิโกรอเมริกันคนหนึ่งมาช่วยพยาบาล เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตก็คงอยู่ด้วยกันต่อไปและได้กลายเป็นเพื่อนสนิทกันมากกว่าเป็นลูกจ้างกับนายจ้าง หญิงนิโกรผู้นี้ได้ชักนำพวกพ้องของตนซึ่งล้วนแต่มีฐานะยากจนต่ำต้อยกว่าให้มารู้จักกับ Miss X คนพวกนี้มีความรู้สึกว่า Miss X อยู่ในฐานะสูงกว่าตนจึงพากันนิยมชมชื่นและ Miss X ก็มักจะเอื้อเฟื้อเจือจนเพราะอยากมีเพื่อนมีพวกดังกล่าวแล้วเป็นเหตุให้ Miss X กลายเป็นคนสำคัญในหมู่ Negro คอยให้ความช่วยเหลือและเป็นที่ปรึกษา ความอยากจะเป็นผู้นำ เป็นคนเด่น คนดังของ Miss X ก็สัมฤทธิ์ผล

ทำให้อารมณ์ของ Miss X ดีขึ้น มีงานทำ มีความสุข การกระทำวิกลวิการต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องและหาความสำคัญให้แก่ตนก็หมดไป

จากเรื่องที่เล่ามานี้เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าความต้องการทยานอยากมีผลทำให้คนเกิดอารมณ์และบันดาลออกมาเป็นการกระทำที่วิกลวิการต่าง ๆ เด็ก ๆ จึงควรจะศึกษาและรู้ความจริงข้อนี้ไว้ ที่สำคัญก็คือ ความต้องการทยานอยากเป็นเหตุสำคัญทำให้อารมณ์ของคนเปลี่ยน

เมื่อมีสิ่งใดมาขัดใจทำให้คนทำสิ่งใดไม่ได้ดังใจคนก็จะหาทางออกโดยวิธีต่าง ๆ เป็นต้นว่า สำแดงอาการที่เรียกว่า "โมโห" อันเป็นลักษณะที่แสดงความรู้สึกผิดหวังปนกับความไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไปของคนเรา ความรู้สึกที่ว่าไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไปทำให้คนเกิดความรู้สึกต่อไปว่าตนไม่มีความสามารถ จะรู้สึกโดยตรงหรือโดยจิตใต้สำนึกก็ตาม ย่อมทำให้เกิดการเครียดขึ้นแก่จิต ผู้รู้ท่านบอกไว้ว่า เมื่อคนเราเกิดอาการเครียดขึ้นแก่จิต ก็จะหาทางออกโดยวิธีต่าง ๆ กันแล้วแต่กำเนิด แล้วแต่กมลสันดานและแล้วแต่วัฒนธรรมอันได้จากการอบรมกล่อมเกลามาแต่เด็กของคนผู้นั้น ทางออกเหล่านี้เป็นการทำจิตให้หนีจากความเครียด หนีความไม่ได้ดังใจต่าง ๆ สรุปได้คือ

๑. หาทางออกโดยปฏิเสธความจริงหรือไม่ยอมรับความจริง เช่น ไม่ตั้งใจเรียน พอสอบไล่ตกก็ไม่ยอมรับความจริงที่ว่าตนตกเพราะไม่ตั้งใจเรียน กลับไปพาลโทษครู โทษข้อสอบ โทษคนตรวจข้อสอบเป็นต้น

๒. หาทางออกโดยบิดเบือนความจริง มีอยู่ ๒ – ๓ ประเภท

๒.๑ ประเภทที่ ๑ หาเหตุผลมาหักล้างสิ่งที่ตนไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป เช่นไม่สามารถจะเรียนต่อในมหาวิทยาลัยได้ ก็บอกว่า ที่จริงจะเรียนต่อก็เรียนได้ แต่เห็นว่าไม่เรียนหางานทำ จะหาเงินได้เร็วและดีกว่า เข้าทำนองพวกองุ่นเปรี้ยว มะนาวหวาน

๒.๒ ประเภทที่ ๒ หาเหตุโทษคนอื่นหรือสิ่งอื่น เด็ก ๆ ต้องรู้ความจริงข้อหนึ่งว่ามนุษย์เรานั้นมีธรรมชาติเข้าข้างตัวเอง และป้องกันตัวเองเป็นอย่างยิ่ง การจะยอมรับว่าตนผิดจึงเป็นเรื่องยากมากสำหรับคนทั่ว ๆ ไป คนจึงมักหาเหตุโทษคนอื่นหรือสิ่งอื่น เช่นหนีเรียนไปดูภาพยนตร์ถูกจับได้ ก็โทษว่าเพื่อนชวน วิ่งลงบันไดไม่เดินลงดี ๆ จนพลาดพลัดตกลงมาก็โทษว่าเพราะบันไดชันเป็นต้น

๒.๓ ประเภทที่ ๓ บิดเบือนความจริงโดยพยายามทำให้เห็นว่าตนเป็นคนดี เช่นเด็กบางคนไม่ช่วยบิดามารดาผู้ปกครองทำการงานในบ้านแต่ชอบไปช่วยทำงานนอกบ้าน เช่นช่วยทำการงานบ้านคนอื่นที่ตนชอบพอ อาษาสมัครทำงานของหมู่คณะเป็นต้น

๒.๔ ประเภทหาทางออกกับคนอื่นหรือสิ่งอื่น เช่นถูกขัดใจก็พาลโกรธ เที่ยวแสดงอารมณ์กับคนใกล้ตัว หรือสิ่งใกล้ตัวเป็นต้น

๓. หาทางออกโดยการยอม มีสองสามประเภทเช่นกัน คือ

๓.๑ **ประเภทยอมทุกอย่าง** ไม่ว่าผิดหรือถูกควรหรือไม่ควร อย่างที่เรียกกันว่าไม่มีปากไม่มีเสียง

๓.๒ ประเภทหาทางออกโดยสร้างความคิดฝันเป็นโลกเฉพาะของตน ซึ่งถ้ามีมากเข้าก็จะเป็นโรคประสาท โรคจิต บางคนหาทางออกโดยละสังคมที่ตนอยู่ไปสร้างสังคมใหม่ตามคัลลองของตนดังที่พวกฮิปปี้ทำอยู่ขณะนี้

๓.๓ ประเภทหาทางออกโดยปรากฏออกมาเป็นอาการต่าง ๆ ทางกาย เช่นป่วยโดยแพทย์ไม่รู้สาเหตุ เพลีย ปวดหัว ปวดท้อง เป็นต้น

๔. หาทางออกโดยการประนีประนอม รักษาประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน บุคคลที่หาทางออกการไม่ได้ดังใจประเภทนี้ มักเป็นคนที่มีธรรมชาติเป็นคนใจเย็น มีอารมณ์ดี เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว

๕. หาทางออกโดยการสู้ มีประเภทใหญ่ ๆ อยู่ ๒ ประเภทคือ

๕.๑ ประเภททำตนเป็นคนอันธพาลโดยวิธีต่าง ๆ เช่นขอเงินพ่อแม่ไม่ให้ก็ขโมย ใครขัดขวางมิให้ทำสิ่งใดตามใจอยากก็ทำร้ายเขาเป็นต้น

๕.๒ ประเภทหาทางออกโดยใช้วาจา เช่น ด่าว่า วิพากษ์วิจารณ์ นินทาว่าร้าย เสียดสี เยาะเย้ย ปล่อยข่าวอกุศล เป็นต้น

จากที่ว่ามาให้ฟังนี้ เด็ก ๆ จะเห็นได้ว่าอารมณ์ของคนเราเป็นเครื่องบันดาลความดีความไม่ดีให้ชีวิตมนุษย์อยู่มาก สรุปได้คือคนเราเกิดมาแล้วมีความต้องการทยานอยากที่ในพระพุทธสาสนาเรียกว่า "ตัณหา" ติดตัวมาทุกคน ตัณหามีแรงผลักดันเป็นพลังขับให้ตนกระทำการต่าง ๆ ตามความต้องการทยานอยากแห่งตัณหา เมื่อพลังเหล่านี้ถูกขัดขวางมิให้ได้กระทำสิ่งใดสำเร็จตามความอยากก็จะเกิดการไม่ได้ดังใจเป็นอารมณ์บันดาลให้คนกระทำการต่าง ๆ ดังได้บอกเล่าให้ฟังแล้ว เรื่องของอารมณ์จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่เด็ก ๆ จะต้องระมัดระวังให้มาก คนที่ปล่อยตัวตามอารมณ์จนเกินไป อาจได้รับความเสียหายถึงประสพความพินาศในชีวิตได้

เรื่องของความโกรธ

นานมาแล้วได้พูดถึงความโกรธของเด็กวัยรุ่นซึ่งเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายและเกิดขึ้นเสมอ ๆ เพราะวัยรุ่นมีความสับสนวุ่นวายในตัวหลายอย่าง เนื่องมาแต่พัฒนาการทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งรวมถึงพัฒนาการทางอารมณ์และพัฒนาการทางสังคมด้วย เด็กวัยรุ่นแสดงความโกรธออกมาเป็นการกระทำที่ภาษาสมัยใหม่เรียกว่าพฤติกรรมในรูปต่างกับเด็กเล็กซึ่งโดยทั่วไปจะแสดงความโกรธโดยทำกิริยาประเภทลงมือลงเท้า ร้องไห้ ด่าทอผรุสวาท ขว้างปาเข้าของ ทำร้ายคนหรือสิ่งที่ทำให้ตนโกรธ และมักแสดงออกโดยไม่มีการบังคับตัวเอง ไม่เกรงกลัวว่าอยู่ต่อหน้าใคร แต่พอมาถึงวัยรุ่นโดยเฉพาะวัยรุ่นซึ่งได้รับการอบรมในครอบครัวที่มีวัฒนธรรม ความโกรธจะแปรรูปเป็นการแสดงออกทางวาจาโต้ตอบ ทางน้ำเสียง ทางกิริยา ภาษาที่ใช้และกิริยาที่แสดงออกหนักเบาแค่ไหนแล้วแต่ปริมาณของความโกรธและปริมาณของวัฒนธรรมที่คนมี บางทีแสดงออกในรูปประชดประชัน สบถ สาบาน บ่น นินทาว่าร้าย เล่าซ้ำเล่าซากให้คนอื่นฟังเพื่อขอความเห็นใจ เมื่อถึงขั้นเหลือทนก็สำแดงออกในรูปขว้างปาเข้าของ ด่าทอ ทำกิริยาหยาบ ๆ ทำร้ายร่างกายเช่นเดียวกับเด็กเล็ก

ความโกรธอีกแบบหนึ่งซึ่งเป็นอันตรายแก่จิตของเด็ก ๆ มาก คือความโกรธเงียบ ได้แก่โกรธแล้วไม่แสดงออกมาเลยแต่เก็บฝังไว้ในใจ ทำให้กลายเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้น มาก ๆ เข้าก็แปรความโกรธเป็นความพยาบาท ทำให้ใจคอขุ่นมัวไม่เป็นสุขและกลายเป็นคนเคียดแค้นใคร ๆ ไปหมดโดยไม่รู้ตัว

ความโกรธถ้าไม่มีการควบคุมจะก่อความเสียหายมากมาย นอกจากก่อคดีทางบ้านเมืองแล้วยังทำให้เสียบุคลิกด้วย เพราะคนกำลังโกรธไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ย่อมมีกิริยาท่าทางไม่น่าดูทั้งนั้น จะมากน้อยอยู่ที่วัฒนธรรมและพื้นเพของคนนั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีผลต่อการทำงานของระบบประสาทและระบบอื่น ๆ ของร่างกาย ถ้ามักโกรธบ่อย ๆ จนเป็นนิสัย คนอื่นเขาก็จะเบื่อหน่ายไม่อยากคบหาสมาคมด้วย จะเป็นเหตุให้ต้องเสียญาติ เสียเพื่อน เสียฐานะในทางสมาคม

จึงขอเสนอแนะให้เด็ก ๆ ฝึกการบังคับตน อย่าให้เป็นคนโกรธง่ายจนเสียสติทำสิ่งใดร้ายแรงลงไปโดยวิธีง่าย ๆ ของไทยเรา คนโบราณท่านสอนให้นับหนึ่งถึงสิบเวลาบังเกิดความโกรธ การหยุดนับจะช่วยให้ได้คิดและได้สติ

ในสหรัฐอเมริกาคณะแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมิชิแกน และมหาวิทยาลัยสะแตนฟอร์ดได้ทำการค้นคว้าเรื่องความโกรธไว้ จะขอนำมาสรุปให้เด็ก ๆ ฟังเพื่อประโยชน์ในการบริหารจิต

คนที่มักโกรธนั้นมักเป็นคนที่ชีวิตมีอันเป็นให้ต้องประสบความไม่พอใจไม่ว่าในด้านไหน

อยู่เป็นเนืองนิจ เช่นมีชีวิตในครอบครัวไม่สมบูรณ์และไม่ปรกติสุข มีความยากจน มีความเคียดแค้นคนบางคน เคียดแค้นชตาชีวิตที่มีอันเป็นไปในทางไม่พึงปรารถนา สิ่งเหล่านี้ทำให้จิตใจแค้นเคืองเป็นทุนอยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งใดที่ไม่พอใจมากระทบก็เท่ากับเป็นชนวนระเบิดให้ระเบิดความโกรธออกมาทันทีอย่างง่ายดาย ดังนั้นการที่คนเราจะควบคุมความโกรธได้จึงมีหลักสำคัญที่เด็ก ๆ จะต้องฝึกคือควบคุมตัวเองให้รู้ตัวขณะเกิดความโกรธว่า ขณะนี้ตนโกรธแล้ว และขณะโกรธก็จะพยายามข่มความไม่พอใจใด ๆ ไม่ว่าต่อบุคคล หรือต่อสิ่งอื่นใดที่หมักหมมอยู่ในใจอย่าให้มาผสมโรงเพิ่มปริมาณความโกรธให้มากขึ้น สรุปให้ง่ายเข้าก็คืออย่าเอาปมด้อยใด ๆ ที่มีอยู่ในใจมาผสมกับความโกรธ เช่นถ้าเด็ก ๆ เป็นคนเรียนหนังสือไม่ดีก็อย่าโกรธมากเกินไปเมื่อครูบาอาจารย์เคี่ยวเข็ญดุว่าเพื่อกวดขันให้เรียนดีขึ้น

วิธีที่จะควบคุมและระงับความโกรธนั้น คณะที่ทำการค้นคว้าดังกล่าวข้างต้นเสนอไว้โดยสรุปว่า

๑. **ยอมรับว่าความโกรธเป็นธรรมดาธรรมชาติของมนุษย์** การแสดงกิริยาออกเพื่อสนองความโกรธจึงควรเป็นกิริยาที่เป็นธรรมดา ไม่มีความจำเป็นจะต้องแสดงกิริยาให้ผิดปรกติเกินสมควร สรุปก็ว่าไม่ควรแสดงความโกรธอย่างกรี๊ดกร๊าดโครมครามซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดธรรมดาธรรมชาติของคน

๒. **พยายามหาสาเหตุ** ว่าโกรธใคร โกรธอะไร โกรธทำไม การหยุดคิดหาสาเหตุดังว่าจะทำให้ได้คิด เหมือนหยุดนับ ๑–๑๐

๓. **อย่าเก็บความโกรธให้ฝังใจ** เป็นความโกรธเงียบอยู่ในใจ ทำให้พื้นน้ำใจขุ่น มีความเคียดแค้นเป็นเจ้าเรือนอยู่เสมอดังกล่าวข้างต้น

๔. **อนุสนธิจากข้อ ๑** ที่ว่าความโกรธเป็นธรรมดาธรรมชาติของมนุษย์อย่างหนึ่ง **และจากข้อที่ ๓.** ที่เสนอแนะว่าเด็ก ๆ ไม่ควรจะเก็บความโกรธเงียบไว้ในใจ คณะที่ทำการค้นคว้าได้เสนอไว้ว่าถ้าโกรธก็แสดงออกมา แต่ให้เป็นการแสดงออกที่หยุดคิดและใคร่ครวญแล้ว สรุปก็ว่า ถ้าจะโกรธก็โกรธเถิด แต่ขอให้โกรธอย่างมีสติ เพราะถ้าโกรธอย่างมีสติแล้ว การสำแดงออกไม่ว่าโดยการกระทำ โดยกิริยา โดยวาจา ก็ย่อมจะเป็นการกระทำ เป็นกิริยา เป็นวาจาที่มีสติกำกับ ความร้ายแรงที่จะเกิดขึ้นเพราะความโกรธก็จะบรรเทาลงหรือไม่มีเลย

ที่เสนอมานี้ทราบดีว่าเป็นของทำได้ยากมากสำหรับมนุษย์ปุถุชนผู้ยังข้องอยู่ในกิเลส แต่ถ้าเด็ก ๆ จะรับข้อเสนอไว้พิจารณาฝึกตนให้รู้จักควบคุมความโกรธเสียตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมากเมื่อเป็นผู้ใหญ่

ความเครียด

นานมาแล้วได้พูดถึงความมักกังวลและความมักมีอารมณ์เครียดของคนเราให้เด็กวัยรุ่นฟัง โดยได้บอกเล่าอย่างสรุปไว้ว่าอาการเช่นว่านี้เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายและเกิดอยู่เป็นอาจินต์แก่จิตของคนเรา โดยเฉพาะเกิดแก่จิตของเด็กวัยรุ่น อันเป็นจิตที่อยู่ในระยะสับสนวุ่นวายเนื่องมาแต่การที่จะเป็นเด็กก็ไม่ใช่ ผู้ใหญ่ก็ไม่เชิงตามข้อเท็จจริงโดยธรรมชาติ แต่โดยตามความอยากอันเป็นธรรมชาติของเด็กวัยรุ่นเด็ก ๆ อยากจะทำตัวเป็นผู้ใหญ่ พยายามจะคิดจะทำอย่างผู้ใหญ่ไปทุกอย่างซึ่งจะให้สำเร็จไปสิ้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะประสบการณ์ในชีวิต ประสบการณ์ในการทำงานตลอดจนความคิด ความชำนาญในการจะวางแผน จะดำเนินการ จะปฏิบัติ ยังมีไม่พอ เด็กวัยรุ่นจึงมีอันเป็นต้องประสบกับความไม่ได้ดังใจอยู่เสมอ ๆ ทำให้เกิดอารมณ์เครียดและความมักกังวลอยู่เป็นนิจเป็นความขุ่นมัวเศร้าหมองและเป็นความทุกข์อย่างหนึ่งของเด็กวัยรุ่น

ในบทความนี้จึงขอเสนอแนะวิธีบรรเทาความเครียด ความกังวลแห่งจิต ตามที่ท่านผู้รู้ในเรื่องจิตวิทยาและสุขภาพจิตท่านค้นคว้าไว้ เพื่อประโยชน์ในการบริหารจิตเด็ก ๆ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น

วิธีบรรเทาความเครียด ความกังวลแห่งจิต มีย่อ ๆ ดังนี้

๑. **พูดออกมา** ถ้ามีเรื่องกังวลอย่าเก็บไว้ จงเลือกคนที่มีภูมิปัญญาใกล้เคียงกัน หรือคนที่เด็ก ๆ ไว้วางใจ อาจเป็นบิดามารดา ผู้ปกครอง ญาติพี่น้อง ครู เพื่อน หมอ พระสงฆ์หรือนักบวชในศาสนาหรือคนอื่นใดที่เด็ก ๆ เห็นสมควรเป็นผู้รับฟัง จะช่วยให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ขึ้น บรรเทาความเครียดและอาจทำให้สิ้นความกังวล ความเครียดไปเลยก็ได้

๒. **หลบเสียชั่วคราว** ทั้งนี้มิได้หมายความว่าให้หลบหนีจากสถานการณ์ เพียงแต่ให้พักหรือเปลี่ยนไปชั่วขณะ เช่นถ้ากังวลหรืออารมณ์เครียดมากก็หาทางผ่อนคลายชั่วขณะเช่นไปฟังดนตรี ดูภาพยนตร์หรือการแสดงที่เป็นความบันเทิง เล่นกีฬา ไปพักผ่อนสุดสัปดาห์เป็นต้น แต่เด็ก ๆ ต้องทำใจให้ได้ไว้ก่อนว่าการหลบไปชั่วคราวนี้เพื่อไปพักจิต พักความหมกมุ่น เตรียมตัวเตรียมใจกลับมาเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ ซึ่งหลีกไม่ได้ต่อไป

๓. **ข่มความโกรธ** การแก้ปัญหา แก้ความเครียดแห่งจิตด้วยความโกรธจะไม่ได้อะไรขึ้นมาเลย ตรงกันข้ามกลับจะมีแต่ทางเสีย ปัญหาก็แก้ไม่ได้ แล้วมิหนำอาจทำให้เกิดความเสียหายอย่างอื่น ๆ ต่อไปรวมทั้งการทะเลาะวิวาทบาดหมางกับบุคคลอื่นรอบ ๆ ตัวด้วย วิธีข่มความโกรธอย่างง่าย ๆ นั้นฝรั่งก็มีตรงกับไทยคือฝรั่งสอนว่าเวลาโกรธให้ “Count to ten first” ซึ่งก็คือ “นับหนึ่งถึงสิบ” ของไทยนั่นเอง

๔. **ยอมเสียบ้าง** คนเรานั้นไม่มีใครที่จะทำสิ่งใดถูกต้อง๑๐๐% ไปทุกคราว ดังนั้นถ้ามีการผิดพลาดขึ้น การจะระงับความกังวล ความเครียด ความวุ่นวายแห่งจิตได้อย่างหนึ่งคือการยอมรับผิดหรือยอมประนีประนอม

๕. **ทำงานทีละอย่างหรือเอาดีทีละอย่าง** คนบางคนโลภมากในการทำงาน เมื่อมีเรื่องจะต้องทำก็มักจะรีบร้อนทำพร้อม ๆ กันทุกเรื่อง ซึ่งจะให้งานทุกชิ้นสำเร็จพร้อมกันอย่างเรียบร้อยย่อมเป็นไปไม่ได้ เมื่อเรื่องใดเกิดมีอุปสรรค ดำเนินไปไม่ราบรื่นก็เกิดความกังวล จิตใจเครียด เรื่องอื่น ๆ ก็เลยชงักไปด้วย ลงท้ายก็เลยไม่มีอะไรสำเร็จเรียบร้อยสักเรื่องเดียว เป็นเหตุให้เกิดความผิดหวังหงุดหงิด คนบางคนมีงานหลายอย่างห่วงไปหมดทุกอย่าง ทำให้อารมณ์เสียทำไม่สำเร็จหรือทำไม่ได้สักอย่างเดียว

๖. **อย่าตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ** คนบางคนประเมินค่าตัวตัวเองว่าเป็นผู้รู้ดีกว่าใคร ๆ หรือรู้ดีที่สุด คนประเภทนี้ทำเท่าไรไม่รู้จักพอ คือคิดจะให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป แม้ว่าบางอย่างจะดีไปกว่าที่ดีอยู่แล้วไม่ได้จะด้วยเหตุใดก็ตามที บางคนคิดว่าตัวรู้ดี ทำดีแล้ว ผลงานกลับตรงกันข้าม ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นความอัปยศ เป็นปมด้อยว่าตนล้มเหลว เป็นคนไม่มีความสามารถ เด็ก ๆ จึงควรพิจารณาหลีกเลี่ยงการประเมินค่าของตัวเองสูงเกินไปจนตั้งตัวเป็นผู้วิเศษเสีย

๗. **รับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีสติ** คนเรานั้นในการทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ว่าการเล็กหรือการใหญ่จะพ้นคำวิพากษ์วิจารณ์หาได้ไม่ เพราะมนุษย์นั้นนานาจิตตํ ต่างคนต่างมีเสรีภาพในการคิด การทำ คนที่คิด ที่ทำไม่เหมือนคนส่วนมากอื่นจึงมักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้ง ๆ ที่มิได้ทำผิดคิดร้ายประการใดเลย การวิพากษ์วิจารณ์จะหนักเบาปรารถนาดีปรารถนาร้ายแค่ไหนอยู่ที่กมลสันดานของผู้วิพากษ์วิจารณ์และขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของผู้ถูกวิพากษ์ถูกวิจารณ์ด้วย ผู้วิพากษ์วิจารณ์บางคนแปลงการวิพากษ์วิจารณ์เป็นการนินทาว่าร้ายจนถึงหาความ ใส่ความ ใส่ไคล้ ไปเลยก็มี คนบางคนมีปากเป็นปากชนิดที่ "ผีเจาะปากมาให้พูด" คือเป็นคนมักสนุกในการวิพากษ์วิจารณ์คนอื่นในทางร้าย ๆ ทั้ง ๆ ที่ตนไม่มีสิ่งใดจะทาบคนที่ตนวิพากษ์วิจารณ์ได้เลย เด็ก ๆ ที่ทำกิจกรรมใด ๆ เช่นกิจกรรมของชุมนุมต่าง ๆ ที่โรงเรียน แล้วถูกวิพากษ์วิจารณ์จึงควรจะพิจารณาว่าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ในทางสร้างสรรค์หรือในทางทำลาย ผู้วิพากษ์วิจารณ์เป็น "ผู้ดี" หรือ "ผู้ร้าย" ถ้าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ในทางสร้างสรรค์ก็จงรับฟังเพื่อปรับปรุงตนเอง แต่ถ้าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ในทางทำลายก็จงทำใจให้สงบ ไม่ยินดียินร้ายในการนี้ ตั้งหน้าทำสิ่งที่เห็นว่าชอบด้วยทำนองคลองธรรมแล้ว ไม่เก็บมาเป็นอารมณ์ให้จิตใจเกิดความเครียด เกิดความกังวล ผู้วิพากษ์วิจารณ์นั้น ๆ ก็จะเมื่อยปากหยุดพูดไปเอง

๘. **ทำตนให้เข้ากับคนอื่นได้** คนบางคนตระหนี่ตัวไม่ยอมสมาคมกับคนอื่นง่าย ๆ การตระหนี่ตัว

ทำให้คนเราเกิดความไม่มีเพื่อน เกิดความเครียด ความกังวลได้ง่าย เพราะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเข้ากับใครไม่ได้ อยู่โดดเดี่ยว เด็ก ๆ จึงควรพยายามทำตนให้เข้ากับคนอื่นได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ควรจะรู้จักประมาณว่าควรจะคบคนชนิดไรคบเพียงไหน โดยเฉพาะวัยรุ่นที่เป็นผู้หญิง จรรยาของกุลสตรีไทยเป็นสิ่งที่ทันสมัยอยู่ทุกกาลทุกสถาน อันใดที่เป็นคุณสมบัติของกุลสตรีไทยนั้นคนไทยแต่ก่อนท่านสั่งสอนต่อ ๆ กันมาจากของจริง จากประสบการณ์ที่ท่านเคยพบเคยเห็น เด็ก ๆ ควรรับมาพิเคราะห์ดู คำสอนของคนโบราณนั้นมิใช่เป็นของครึของเชยของเป็นไปสิ้นทุกอย่างอย่างที่เด็ก ๆ บางคนคิดและเข้าใจ

๔. **ผ่อนคลายความเครียดโดยการหย่อนใจ** ที่ภาษาสมัยใหม่เขาว่าให้มีสันทนาการ การพักผ่อนหย่อนใจที่ทำได้ง่าย ๆ ถูก ๆ ไม่ต้องลงทุนเงินทองมากยังมีอยู่มากหลายในเมืองไทย ไม่จำเป็นจะต้องจัดงานใหญ่งานโตหรูหราใด ๆ อย่างที่เด็กวัยรุ่นบางกลุ่มชอบทำกัน เรียกชื่องานเป็นภาษาฝรั่งว่ามี “Party” การทำงานอดิเรก การฟังหรือเล่นดนตรี การพักผ่อนเงียบ ๆ การชมธรรมชาติ การเล่นกีฬา การพูดคุยกับคนที่ถูกใจ การแสดงออกในทางศิลปแขนงใดแขนงหนึ่ง การทำงานที่ตนชอบ การทำสังคมสงเคราะห์ และกิจกรรมอื่นอีกมากมายล้วนเป็นการพักผ่อนหย่อนใจทำให้อารมณ์คลายความเครียดทั้งสิ้น

ทั้งหมดที่เสนอมานี้เป็นแต่เพียงสังเขปเพื่อให้เด็ก ๆ นำไปพิจารณาให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจิต

ประชาธิปไตยในแผ่นดินสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า

เนื่องจากวันนี้เป็นวันปิยมหาราช คือวันคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเวียนมาบรรจบครบรอบปีที่ ๖๔ จึงขอเชิญชวนเด็ก ๆ ให้น้อมรำลึกถึงพระองค์ท่าน เด็กวัยรุ่นที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนหรือเคยศึกษามาแล้วย่อมจะทราบดีแล้วว่าพระบาทสมเด็จพระ–จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๕ ในพระบรมราชวงศ์จักรี เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ รวมเวลาที่ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติ ๔๒ ปี ๒๓ วัน รัชสมัยอันยาวนานของพระองค์ท่านเป็นสมัยที่ผู้มีใจเป็นธรรมทั้งหลายย่อมจะยอมรับว่าเป็นสมัยที่บ้านเมืองไทยหรือประเทศสยามในขณะนั้นเจริญรุ่งเรืองและรอดพ้นจากการถูกเป็นอาณานิคมของบรรดานักล่าอาณานิคมชาวยุโรปในสมัยนั้นในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านรอบ ๆ เมืองไทยต้องตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นจนหมดจนสิ้น การที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากพระปรีชาสามารถในการปกครองและในการวางพระราโชบายยอมเสียของเล็กเพื่อรักษาของใหญ่คือเอกราชของชาติไทยไว้ พระ

ราชกรณียกิจนานาประการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่า ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ดังจะขอนำมาสรุปให้เด็ก ๆ โดยเฉพาะวัยรุ่นซึ่งประชาธิปไตยกำลังตื่นตัวฟังโดยย่อที่สุดดังนี้

๑. **ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างเก่ามาเป็นแบบสมัยปัจจุบัน** แต่เดิมมาตั้งแต่สมัยอยุธยาการปกครองฝ่ายพลเรือนแบ่งออกเป็นจตุสดมภ์ เทียบได้ว่าสี่กระทรวง ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา มีเสนาบดีสี่คน ต่อมาเพิ่มตำแหน่งสมุหกลาโหมบังคับบัญชาราชการทหาร และตำแหน่งสมุหนายกบังคับบัญชาฝ่ายพลเรือน ครั้นมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าเป็นการล้าสมัย จึงทรงปรับปรุงเป็นระบบกระทรวงตามแบบตะวันตก ทรงเริ่มตั้งกระทรวง ๑๐ กระทรวง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้แก่กระทรวงมหาดไทย กลาโหม ต่างประเทศ กระทรวงเมือง กระทรวงวัง กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กระทรวงเกษตร กระทรวงยุติธรรม กระทรวงธรรมการและกระทรวงโยธาธิการ โปรดเกล้าฯ ให้จัดระบบงาน ระบบการปกครองในกระทรวงเหล่านี้ใหม่หมด

๒. **ทรงตั้งสภาเสนาบดี** (คือที่ประชุมคณะรัฐมนตรีปัจจุบัน) และสภาองคมนตรีขึ้นเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ มีการประชุมวินิจฉัยราชการแผ่นดินที่สำคัญ ๆ อย่างที่ปฏิบัติในปัจจุบัน แล้วนำความขึ้นกราบบังคมทูล ซึ่งแสดงว่าทรงฟังเสียงคนหลายคน ไม่โปรดกระทำสิ่งใดและไม่ทรงสั่งการใด ๆ แต่ลำพังพระองค์เองทั้ง ๆ ที่ทรงมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาด

๓. **ทรงเลิกทาส** ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ทรงมีพระราชปรารถนาจะให้ทุกคนมีสิทธิ์เสมอภาคกัน ทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติเลิกทาสเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๘

๔. **ทรงบำรุงและทรงปรับปรุงการศึกษาของชาติ** โดยการทรงเปิดโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้น เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๘ พระราชทานทุนส่งนักเรียนไปศึกษาในยุโรป ทรงทนุบำรุงการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะทรงมีพระราชประสงค์จะให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาเสมอภาคกันทุกชั้นวรรณะ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสพระราชทานในสมัยนั้นซึ่งจะขออัญเชิญมาตอนหนึ่งว่า

"ข้าวนายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไปตลอดจนราษฎรที่ต่ำที่สุดจะให้ได้โอกาศเล่าเรียนให้เสมอกันไม่ว่าจ้าว ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขอบอกไว้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเรานี้จะเป็นของสำคัญที่หนึ่งที่ฉันจะจัดให้เจริญขึ้นจงได้"

นี่แหละคือประชาธิปไตยซึ่งทุกคนมีสิทธิในการศึกษาเท่าเทียมกันหมด

๕. **ทรงให้ความเสมอภาคในการนับถือศาสนา** สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าทรงเป็นเอกอัคร-ศาสนูปถัมภก แม้ว่าจะทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งก็ดี

ก็ไม่เคยทรงรังเกียจศาสนาอื่น ทรงให้เสรีภาพแก่ราษฎรทุกคนในอันที่จะเลือกนับถือศาสนาใด ๆ ได้ตามใจชอบ เป็นการให้เสรีภาพตามสิทธิมนุษยชนซึ่งมักมีผู้อ้างอยู่เสมอในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินให้สร้างมัสยิดศาสนาอิสลามในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ และปี พ.ศ.๒๔๕๐พระราชทานที่ดินให้สร้างโบสถ์ศาสนาคริสเตียนในปี พ.ศ.๒๔๔๗เป็นต้น

๖. **การเสด็จประพาสต้น** คือการเสด็จอย่างไม่เป็นทางการเพื่อทรงสอดส่องทุกข์สุขของราษฎร โดยทรงปลอมพระองค์เป็นขุนนางหรือราษฎรสามัญ ในโอกาสเช่นนี้ได้ทรงพบข้อบกพร่องต่าง ๆ ในการปกครองและได้ทรงรีบจัดการแก้ไขโดยฉับพลัน เช่นทรงป้องกันโรคร้าย โรคระบาด ในต่างจังหวัด ตั้งกรมสุขาภิบาล เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๑ เป็นต้น ในการเสด็จประพาสต้นนั้นทั้ง ๆ ที่ทรงเป็นเจ้าชีวิต ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดก็ทรงถ่อมพระองค์ลง ทรงสนิทสนมกับราษฎรโดยใกล้ชิด ทรงถือว่าทุก ๆ คนเสมอกันหมด เสวยและประทับร่วมกับข้าราชการและราษฎรในที่ที่เสด็จไปทรงเยี่ยมเยียน

๖. **ทรงนับถือสิทธิของมนุษยชน** ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชวาท พระราชทานพระราชโอรสที่เสด็จไปทรงศึกษาในต่างประเทศว่า

"อย่าได้ถือว่าเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะไม่กลัวเกรงข่มเหงผู้ใดเขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อไม่ต่อสู้ หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจดังนั้นเป็นการผิโดยแท้" และทรงย้ำว่า "จงรู้เถิดว่าถ้าได้ทำความผิดเมื่อใดจะได้รับโทษโดยทันที"

นี่เป็นตัวอย่างอันดียิ่งว่าทรงเป็นประชาธิปไตย

๗. **ทรงให้เสรีภาพในการพิมพ์** ในรัชสมัยของสมเด็จพระปิยมหาราชนั้น การพิมพ์เจริญขึ้นมาก ได้ทรงให้เสรีภาพอย่างยิ่งในการพิมพ์ แม้จะมีการผิดพลาดก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษ แสดงว่าทรงเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้ามีเอนกประการสุดที่จะพรรณนาให้ครบถ้วนได้ ตลอดรัชสมัยอันยาวนานของพระองค์ท่าน เป็นสมัยแห่งความเปลี่ยนแปลงไปในทางรุ่งเรือง ทรงนำบ้านเมืองให้พ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของชาติล่าอาณานิคมในยุโรปให้เราได้ดำรงเอกราชโดยสมบูรณ์มาจนทุกวันนี้

ในวันคล้ายวันสวรรคตในวันนี้ ขอเชิญชวนเด็ก ๆ ให้ร่วมกันถวายอาศิรวาทสดุดีเป็นเครื่องราชสักการะด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ล้นที่พ้น พระราชวิญญาณเสด็จสถิตย์อยู่ ณ ทิพยสถานพิมานแมนใด ขอพระราชทานทรงสดับและทรงรับความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของบรรดาพสกนิกรไทยด้วยเทอญ.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

คนเป็นพิษ

นานมาแล้วได้อัญเชิญบทพระราชนิพนธ์เรื่องโคลนติดล้อของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มาสรุปให้เด็ก ๆ ฟัง ได้บอกให้เด็ก ๆ ฟังว่าการที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เพราะทรงมีพระราชประสงค์จะทรงชี้ให้เห็นว่าในการพัฒนาบ้านเมืองนั้นย่อมจะมีตนและภาวะต่าง ๆ ในชาติเป็นอันมากที่เป็นเสมือนโคลนติดล้อแห่งความเจริญของบ้านเมืองทำให้ล้อแห่งความเจริญนั้นหมุนไปด้วยความยากลำบาก เท่ากับเป็นเหตุถ่วงความเจริญของชาติมิให้รุดหน้าไปเท่าที่ควร และนอกจากถ่วงความเจริญแล้วยังก่อความยุ่งยากให้แก่สังคมให้แก่บ้านเมืองอีกด้วย

ทุกชาติทุกประเทศในโลกย่อมประกอบขึ้นด้วยคนชาติพันธุ์นั้น ๆ คนเป็นผู้บันดาลให้เกิดการกระทำทั้งดีทั้งชั่วขึ้นในโลก เรื่องของคนจึงเป็นเรื่องศึกษากันชั่วชีวิตก็ไม่จบไม่สิ้น วิธีศึกษาเรื่องของคนซึ่งกินความถึงธรรมชาติด้วยจึงควรจะศึกษาจากผู้ที่ได้ค้นคว้าและมีประสบการณ์ในเรื่องของคนเป็นหลักในการที่จะศึกษาด้วยตนเองต่อไป

บุคคลหนึ่งในโลกนี้ที่ทรงรู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องของมนุษย์คือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นานมาแล้วตั้งแต่เริ่มรายการนี้ใหม่ ๆ ในปี พ.ศ.๒๕๑๑ได้เคยพูดกับเด็ก ๆ เรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยพยายามชี้ให้เด็ก ๆ เข้าใจว่าที่พูดกันว่าพระพุทธเจ้า "ตรัสรู้" นั้นหมายถึงอะไร จะขอนำมาสรุปให้เด็ก ๆ ฟังอย่างย่อที่สุดอีกครั้งหนึ่งโดยจะขอพูดกับเด็ก ๆ ด้วยภาษาการศึกษาสมัยใหม่

แต่เดิมนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อยังทรงเป็นพระสิทธัตถะ ยังมิได้เสด็จออกผนวชนั้น ทรงนับถือศาสนาฮินดูหรือที่เรียกว่าศาสนาพราหมณ์ เมื่อได้ทรงศึกษาธรรมในศาสนาฮินดูแล้วทรงเกิดข้อกังขาบางประการในธรรมของศาสนานั้น จึงด้วยพระปรีชาญาณอันสูงเลิศทรงตั้งปณิธานจะทรงศึกษาค้นคว้าตลอดจนวิจัยธรรมดาธรรมชาติของโลกและสัตว์โลกอันมีมนุษย์เป็นเบื้องต้นด้วยพระองค์เอง และทรงตั้งพระทัยจะเผยแพร่ความรู้นี้แก่มวลมนุษย์ต่อไป พูดภาษานักการศึกษาปัจจุบันก็คงพอจะพูดได้ว่า พระสิทธัตถะทรงตั้งพระทัยจะทรงทำการค้นคว้าวิจัยธรรมชาติของมนุษย์และของโลกเป็นวิทยานิพนธ์คือเป็นพระธรรมสั่งสอนมวลมนุษย์ต่อไป ในสมัยนั้นไม่มีมหาวิทยาลัยสอนเรื่องของคน ไม่มีห้องทดลองใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีห้องสมุด ไม่มีศาสตราจารย์ที่มีภูมิปัญญาพอที่จะสั่งสอนหรือเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้พระสิทธัตถะทรงทำการค้นคว้าวิจัยออกมาจนเป็นวิทยานิพนธ์ได้ พระสิทธัตถะจึงทรงดำเนินการค้นคว้าด้วยพระองค์เองตามพระสติปัญญาทรงพระดำริห์เห็นว่า ถ้าจะทรงทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยโดยทรงดำรงตำแหน่งในทางโลกคือทรงเป็นพระยุพราชและทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไปก็ย่อมจะทำได้โดยยาก เพราะจะต้องทรงมีพระราชภาระกิจเป็นหน้าที่ฝ่ายฆราวาสที่จะต้องปฏิบัติมากมาย จึงได้ตัดสินพระทัยทรงสละครอบครัวทรงสละราชบัลลังก์และความสุขอื่นเยี่ยงฆราวาสเสด็จออกบรรพชาเมื่อทรงมีพระชนมายุ ๒๙

พรรษา เสด็จท่องเที่ยวค้นคว้าหาความรู้ที่เป็นความจริงแท้แน่นอนของธรรมชาติของมนุษย์และของโลก ได้ทรงค้นคว้าทดลองโดยวิธีการต่าง ๆ ด้วยพระองค์เองอยู่ ๖ ปี โดยทรงท่องเที่ยวไปพบปะคน ภูมิประเทศ และสภาพต่าง ๆ ในชมภูทวีปในขณะนั้น จนพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษาก็ทรงประสบความสำเร็จโดยทรงได้ความรู้อย่างรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมดาธรรมชาติของคน ตามคัลลองของชีวิต และตามคัลลองของธรรมชาติ พูดภาษานักการศึกษาปัจจุบันก็ว่าพระสิทธัตถะทรงทำการค้นคว้าวิจัยเรื่องธรรมชาติของสัตว์โลกมีมนุษย์เป็นใหญ่ และมีธรรมชาติของโลกเป็นองค์ประกอบได้สำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ได้สำเร็จ เป็นความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ที่อยู่สูงเหนือปริญญาใด ๆ บรรดามีในโลก หลักฐานที่ยืนยันความจริงข้อนี้ก็คือนับจนถึงบัดนี้เป็นเวลา๒๕๗๙ปีแล้วก็ยังไม่มีผู้ใดทำการค้นคว้าเผยแพร่ความรู้เรื่องธรรมชาติของคนและของโลกได้ดีกว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

"วิทยานิพนธ์" ของพระสิทธัตถะ ได้แก่ พระไตรปิฎก คือพระธรรมในพระพุทธศาสนาได้ทรงบรรลุความสำเร็จขั้นสุดท้ายคือทรงพิจารณารู้แจ้งแทงตลอดถึงข้อเท็จจริงตามธรรมชาติของคนและการแก้ไขป้องกันมิให้ธรรมชาตินำมนุษย์ให้เกิดความทุกข์ เมื่อเวลารุ่งอรุณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ คือวันเพ็ญ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี หรือเมื่อ๒๕๖๗ปีมาแล้ว สถานที่ที่ทรงเกิดความรู้เป็นพระญาณรู้แจ้งดังกล่าวแล้วคือใต้ต้นโพธิ์ที่ในพระพุทธศาสนาเรียกว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในประเทศอินเดีย ในปัจจุบันสถานที่นี้มีชื่อว่า "พุทธคยา" การทรงรู้แจ้งแทงตลอดถึงธรรมชาติของคนและของโลกนี้ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า "การตรัสรู้"

สิ่งที่ตรัสรู้เป็นธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา คือความจริง ๔ ประการที่เรียกเป็นภาษาบาลีว่า "อริยสัจ๔" ขอบอกกล่าวกับเด็ก ๆ ว่าการที่ธรรม ตลอดจนบทสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีนั้นก็เพราะภาษาบาลีเป็นภาษาเดิมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อตรัสรู้แล้วก็ได้ทรงสั่งสอนสิ่งที่ทรงค้นพบแก่ปวงชนในชมภูทวีปขณะนั้นเป็นภาษาบาลี ต่อมาคำสอนนี้จึงได้แพร่หลายออกไปทั่วโลก แม้จะมีการแปลคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นภาษาต่าง ๆ ตามท้องถิ่นที่รับเอาพระพุทธศาสนาไป ภาษาบาลีก็ยังคงเป็นที่ยอมรับนับถือกันอยู่ทุกหนทุกแห่งนั้น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้คนถือว่าเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยพระองค์เอง ทำนองเดียวกับพระเยซูตรัสธรรมในศาสนาคริสเตียนเป็นภาษาเฮปบรู พระมะหะหมัดตรัสธรรมในศาสนาอิสลามเป็นภาษาอาหรับ เป็นต้น

ธรรมชาติของคนและของโลกเป็นความจริง ๔ ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ เรียกในพระพุทธศาสนาว่าอริยสัจ ๔ สรุปง่าย ๆ เพื่อช่วยความเข้าใจของเด็กวัยรุ่นคือ

๑. มนุษย์เกิดมาแล้วย่อมต้องประสบความทุกข์ ไม่มีใครหลีกได้ไม่ว่าอยู่ในฐานะไหน

๒. ทุกข์ของมนุษย์นั้นเกิดมาแต่เหตุ ทรงประมวลไว้ว่าเหตุแห่งทุกข์ของมนุษย์คือความต้องการทะยานอยากต่าง ๆ ของคนเรา พูดง่าย ๆ ทุกข์ของมนุษย์มีเหตุเกิดจากความอยาก" ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า "ตัณหา"

๓. การดับทุกข์ของมนุษย์จะดับได้ด้วยการดับความต้องการทะยานอยากต่าง ๆ เป็นการดับตัณหา ถ้าดับได้ความทุกข์ก็จะไม่เกิด หรือเกิดน้อย มนุษย์ที่ปรารถนาจะดับทุกข์จึงต้องควบคุมหรือดับความอยากทั้งหลายทั้งปวงให้ได้เสียก่อนเป็นเบื้องต้น

๔. สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบทางดับทุกข์หรือทางดับตัณหา ทรงชี้ทางดับทุกข์ไว้ ๘ ประการ ว่า บุคคลใดก็ตามที่ฝึกตนให้มีลักษะ ๘ ประการดังต่อไปนี้คือ เป็นผู้มีความเห็นชอบ มีความดำริห์ชอบ พูดชอบ ทำชอบ มีอาชีพชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ย่อมจะเป็นผู้ปราศจากทุกข์หรือมีทุกข์น้อย

ขอย้ำกับเด็ก ๆ ว่าในการศึกษาเรื่องคนนั้นไม่มีใครจะรู้แจ้งในธรรมชาติของคนและทรงสอนไว้เท่ากับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนอย่างแจ่มแจ้งเกี่ยวแก่ธรรมชาติของคนและธรรมชาติของโลก สอนถึงความเป็นไปที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตเป็นธรรมดาธรรมชาติ ดังนั้นถ้าเด็ก ๆ จะศึกษาเรื่องของคน ก็จงสนใจศึกษาธรรมในพระพุทธศาสนาเถิด จะได้ความรู้เป็นความจริงแท้แน่นอน

ทุกวันนี้เรามักได้ยินได้ฟังว่ามีอะไรต่ออะไรหลายอย่างเป็นพิษ หรือเน่าเสีย แปลจากภาษาฝรั่งว่า Pollution เช่น อากาศเป็นพิษ น้ำเน่า เป็นต้น เป็นเรื่องพูดกัน ศึกษากัน ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือโจมตีกันทางการเมือง เช่นน้ำในแม่น้ำเน่าก็ว่าเป็นเพราะกระทรวงอุตสาหกรรมไม่ควบคุมโรงงาน อากาศเสียก็ว่าเป็นเพราะอนุญาตให้สร้างอาคารแออัดเกินไป เป็นต้น ที่จริงนั้นความเน่าความเสียที่เป็นพิษเป็นภัยทั้งหลายทั้งปวงนั้นมีที่มาจากการที่คนเป็นผู้ทำให้เกิดขึ้นทั้งสิ้น และในตัวคนเองนั้นมีทั้งพิษทั้งภัยทั้งความเน่า ความเสีย อยู่ในตัวมากน้อยตามกมลสันดาน ตามการอบรม ตามสภาพ ตามสิ่งแวดล้อม ของคนคนนั้น เด็ก ๆ จึงควรจะศึกษาเรื่องคนเสีย คนเน่า คนเป็นพิษ ตามแต่จะเรียก เพื่อประโยชน์ในการดำรงตนอยู่กับคนมากมายหลายร้อยหลายชนิดในโลก ตลอดจนศึกษาเพื่อเป็นหลักในการบริหารจิตของตนมิให้เป็นจิตที่เป็นพิษหรือจิตเสีย จิตเน่า เป็นภัยแก่ตนเองและแก่สังคม

ก่อนอื่นขอบอกกล่าวแก่เด็ก ๆ เสียก่อนว่าคนประเภทไหนที่จัดเป็นคนเป็นพิษหรือคนเน่าคนเสีย และขอทำความเข้าใจด้วยว่าการที่จะจัดว่าคนไหนเป็นคนเป็นพิษ เป็น Pollution อย่างที่ชอบพูดกันเป็นภาษาฝรั่งนั้นจะต้องพิจารณาด้วยความรอบคอบ อย่างมีเหตุมีผลมีหลักฐานคือการกระทำที่ภาษานักการศึกษาสมัยใหม่เขาว่าตามพฤติกรรมและตามผลของพฤติกรรมคือตามผล

ของการกระทำ มิใช่สักแต่ว่าไม่ชอบใคร หมั่นไส้ใคร อิจฉาริษยาใคร หรือกระเหม่นใครอย่างที่เด็กวัยรุ่นชอบพูดกันแล้วจะตัดสินลงความเห็นสรุปเอาง่าย ๆ ว่าคนนั้นคนนี้เป็นคนเน่า คนเสีย คนเป็นพิษ คนเป็นภัยนั้นเป็นการไม่ถูกต้อง การกระทำที่จะใช้เป็นเครื่องตัดสินคนเป็นพิษนั้นจะต้องพิจารณาถึงว่าเป็นพิษอย่างไร เป็นพิษแก่ใครหรือแก่อะไร มีความเสียหายอย่างไรเกิดขึ้น มากน้อยแค่ไหน ในการพิจารณาคนนั้นเด็ก ๆ ควรจะยึดหลักว่าต้องพิจารณาตัดสินด้วยความรอบคอบ ด้วยความเป็นธรรม ด้วยความเห็นใจ ด้วยความประนีประนอมและด้วยการให้อภัย

ถ้าจะถามว่าคนที่เป็นพิษ เป็นภัย เป็นคนเสีย โดยเฉพาะคนที่เป็นวัยรุ่นนั้นเป็นคนประเภทไหน ก็พอจะตอบโดยสรุปได้ว่า

๑. คนที่กระทำการที่เป็นการผิดต่อศีลธรรม ผิดกฎหมาย ผิดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงามของบ้านเมือง คนอันธพาล

๒. คนที่คอยแต่จะทำลายความสงบสุขของสังคม ตั้งแต่สังคมเล็กคือสังคมในบ้าน ในโรงเรียน ไปจนสังคมที่ตนอยู่ สังคมที่เป็นชาติเป็นประเทศและกว้างออกไปอีกจนที่สุดก็คือคนที่ทำลายความสงบสุขของโลก

๓. คนที่จิตใจขุ่นมัว มองโลก มองเพื่อนมนุษย์ด้วยความขุ่นมัวไม่แจ่มใสไปสิ้น คนที่มีจิตขุ่นมัวย่อมมีการกระทำที่ขุ่นมัวไปด้วย คนประเภทนี้ถ้าสืบสาวให้ลึกลงไปจะพบว่าชีวิตมีอันเป็นทำให้มีสิ่งที่เป็นปมด้อยมากบ้างน้อยบ้างทุกคน เด็ก ๆ จึงไม่ควรสะสมสิ่งใดที่เป็นปมด้อยให้เกิดแก่จิต เพราะคนมีปมด้อยนั้นคอยแต่จะโกรธ จะเกลียด จะทำร้าย จะแก้แค้น อะไรทำนองนี้ไปสิ้น ไม่มีวันพบความสงบได้เลย

๔. คนเห็นแก่ตัว มุ่งแต่จะเอาแต่ได้ถ่ายเดียว ไม่คำนึงถึงความเสียหายใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่ใคร แก่สถาบันใด แก่สังคมใดทั้งสิ้น ขอแต่ให้ได้ประโยชน์แก่ตน แก่พวกของตน แก่ลัทธิที่ตนนิยมชมชอบเท่านั้น คนอื่นจะเดือดร้อนวุ่นวายล้มตายอย่างไรก็ช่าง

๕. คนที่มากไปด้วยความอิจฉาริษยา ความอิจฉาริษยาเป็นกิเลสที่สุดกิเลสหนึ่งของมนุษย์และเป็นอารมณ์ที่แรงมากอารมณหนึ่งของคนเรา เป็นภัยทั้งแก่ตัวบุคคลและแก่สังคมเป็นอย่างมาก ที่ว่าเป็นภัยแก่บุคคลเพราะเป็นอารมณ์ที่มีพลังร้ายแรง ทำให้จิตใจร้อนรนกระวนกระวายไม่เป็นสุข ความอิจฉาริษยาจึงเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอย่างมาก ส่วนที่ว่าเป็นภัยแก่สังคมนั้น พูดได้ว่าเป็นภัยมากที่สุดภัยหนึ่ง ในสังคมใด ๆ ไม่ว่าสังคมเล็กสังคมใหญ่ขนาดไหน ถ้าเกิดความอิจฉาริษยากันในสังคมนั้นแล้วจะไม่มีความเจริญไปได้เลย เพราะคนในสังคมนั้น ๆ จะคอยแต่แก่งแย่ง-ชิงดีชิงเด่น ทำอาการที่เรียกว่าปัดแข้งปัดขากัน ทำการล้างผลาญกันโดยวิธีต่าง ๆ ใส่ไคล้คือหา

ความกัน ที่ภาษาสมัยนี้เขาว่า "สาดโคลน" กัน ก่อให้เกิดความแตกร้าวกัน ไม่มีความสามัคคีกัน ทำให้สังคมนั้น ๆ เกิดความอากูลวุ่นวาย ตั้งแต่ความสงบสุขในการดำรงชีวิตไปจนถึงการงานต่าง ๆ เด็ก ๆ จึงควรรู้จักธรรมชาติของคนขี้อิจฉาริษยาไว้

๖. **คนผิดปรกติ** เรื่องคนปรกติและคนผิดปรกติเป็นเรื่องน่าศึกษามากเรื่องหนึ่ง ปัญหาสำคัญก็คือเราจะรู้ได้อย่างไรว่าคนไหนปรกติ คนไหนผิดปรกติ มีสิ่งใดแสดงให้รู้ คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่าบุคคลที่ไม่ป่วยเป็นโรคจิต โรคประสาท เป็นคนปรกติและคนที่ป่วยด้วยโรคดังกล่าวเป็นคนผิดปรกติ ความเข้าใจดังว่ามานี้เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องแต่ไม่ถูกต้องหมดทีเดียว เพราะในตัวคนที่เข้าใจกันว่าเป็นคนปรกติ บางคนนั้นมีความผิดปรกติรวมอยู่ด้วย ซ่อนอยู่ด้วย มากบ้างน้อยบ้างสุดแต่สภาพของบุคคลนั้น ๆ จะเป็นอย่างไร ผู้รู้ท่านว่าในตัวคนเรานั้นมีเปอร์เซ็นต์ "บ้า" อยู่ด้วยกันทุกคน บางท่านถึงกำหนดลงไปเลยว่าในตัวคนเรานั้นมีเปอร์เซ็นต์บ้าอยู่คนละประมาณ ๑๕% เมื่อมีสิ่งที่เป็นอนิฏฐารมณ์ คือสิ่งไม่พอใจมากระทบเราจึงได้เห็นคนบางคนสำแดงกิริยาอาการออกมาประหลาด ๆ เช่นโกรธมากทำอาการอย่างที่ว่าออกงิ้วไปจนทำร้ายร่างกายกัน ดีใจมากก็โห่ร้องป้องปี๊บอย่างที่เวลาธรรมดาจะทำไม่ได้ เสียใจมากก็ตีอกชกหัวรำพึงรำพันร้องไห้โฮ ๆ ได้ยินไปสามบ้านแปดบ้าน เป็นต้น

ขอบอกกล่าวเด็ก ๆ ว่า คนเรานั้นยังไม่มีหลักเกณฑ์การแบ่งที่แน่นอนว่าใครปรกติใครผิดปรกติ คนที่เข้าใจว่าตนเองปรกติอาจมีสิ่งใดที่เป็นความผิดปรกติอยู่ด้วยก็ได้ นอกจากนี้การตัดสินเรื่องนี้ยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของคนคนนั้นด้วย สิ่งที่เป็นปรกติของคนชาติหนึ่งอาจเป็นสิ่งผิดปรกติของคนชาติอื่นก็ได้ เช่นธรรมเนียมในการทักทายของชาวเอสกิโมคือการแลบลิ้น แลบยาวเท่าไรก็นับถือมากเท่านั้น ถ้าใครทำอย่างนั้นในเมืองไทย ก็จะกลายเป็นความผิดปรกติอย่างใหญ่หลวง เป็นกิริยาหยาบช้าสามานย์มาก จึงขอให้เด็ก ๆ จงระมัดระวัง อย่าตัดสินใครง่าย ๆ ว่าเป็นคนผิดปรกติอย่างที่เด็ก ๆ วัยรุ่นสมัยนี้มักชอบพูดกันว่า "Ab" หลักในการพิจารณาอีกอย่างหนึ่งก็คือให้พิจารณาว่าการกระทำหรือความประพฤติ หรือพฤติกรรม หรือการแสดงออกของคนผู้นั้นแสดงออกเป็นการคงทนถาวรหรือไม่ ถ้าแสดงอยู่เสมอไม่เปลี่ยนแปลงก็ถือได้ว่าเป็นความผิดปรกติ แต่ถ้าแสดงออกเป็นครั้งเป็นคราวก็ให้ถือไว้ก่อนว่าปรกติ

นานมาแล้วได้บอกกับเด็ก ๆ ว่ามนุษย์มีจิตเป็นผู้บังคับบัญชาสั่งการให้คนเรากระทำการต่าง ๆ นับแต่การคิด การพูด การแสดงออก การกระทำ เราทุกคนจึงมีจิตเป็นใหญ่เป็นประธานเป็นนายที่คอยบงการให้เราคิดอย่างนั้นคิดอย่างนี้ ทำสิ่งนั้นทำสิ่งนี้ ส่วนจิตของใครจะเป็นนายจะเป็นผู้สั่งการดีเลวอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการที่ว่าจิตของคนคนนั้นมีพื้นฐานและได้รับการกล่อมเกลามาอย่างไร ได้เคยบอกกับเด็ก ๆ ว่าในจิตของคนเรานั้นมีตัวตนภายในของมนุษย์อยู่สามส่วน

จิตส่วนที่ ๑ เป็นส่วนหรือตัวตนที่มากไปด้วยความอยากที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกว่า "ตัณหา" เป็นความอยากได้นั่นอยากได้นี่ อยากเป็นนั่นอยากเป็นนี่ อยากทำอย่างนั้นอยากทำอย่างนี้ วุ่นวายอยู่ตลอดเวลา อยากแล้วก็สั่งการให้จิตส่วนที่ ๒ หรือตัวตนส่วนที่ ๒ ทำตามความอยากนั้น ๆ เช่นอยากได้เงินก็สั่งการให้จิตส่วนที่ ๒ จัดการให้กายไปหามา เป็นต้น จิตส่วนที่ ๓ หรือตัวตนส่วนที่ ๓ ของคนเรา เป็นส่วนที่ภาษาพระพุทธศาสนาเรียกว่าส่วนที่มีหิริโอตัปปะ คือส่วนที่เป็นมโนธรรมของคนเรา เป็นส่วนที่รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้การควรมิควร เป็นจิตส่วนที่คอยควบคุมตักเตือนมิให้จิตส่วนที่ ๒ สั่งการให้กายกระทำการสิ่งใดตามความอยากที่จิตส่วนที่ ๑ สั่งการมา จิตส่วนที่ ๓ จึงเท่ากับเป็นตำรวจหรือเป็นยามประจำใจคอยควบคุมมิให้คนเราทำความผิด ถ้าจิตส่วนนี้ของใครเสียหรือมีพิษ หรืออ่อนกำลัง โอกาสที่คนคนนั้นจะเป็นคนเป็นพิษ เป็น Man Pollution ตามภาษาปัจจุบันที่ชอบยืมฝรั่งมาพูด ก็ย่อมจะเป็นได้ง่ายเข้า คนจะเป็นพิษ คนจะเป็นภัย คนจะดี คนจะไม่ดี คนจะเน่าจะเสียอย่างไร จึงต้องแล้วแต่ว่า จิตของคนนั้นปรกติ ผิดปรกติ วิปริต หรือเสีย หรือมีโรคภัยเบียดเบียนจิตแค่ไหน เด็ก ๆ จึงควรจะศึกษาไว้เพื่อประโยชน์ในการบริหารจิต

ปมด้อยโดยสรุป

ในพระพุทธสาสนาพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเรื่องที่เป็นมงคลสูตร คือสูตร ๓๘ ประการให้บุคคลปฏิบัติเพื่อเป็นมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ จะพูดเรื่องเนื่องในมงคลสูตรที่ ๑ ให้เด็กวัยรุ่นฟังโดยสรุป

มงคลสูตร สูตรที่ ๑ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้เป็นภาษามคธ อันเป็นภาษาเดิมของพระองค์ท่านว่า "อเสวนา จ พาลานํ" แปลว่า ไม่คบคนพาล คือทรงสอนมิให้คบหาสมาคมกับคนที่เป็นพาลชน มงคลข้อนี้ควรที่เด็กวัยรุ่นจะได้สังวรณ์เป็นพิเศษ เพราะดังที่ได้เคยพูดให้ฟังหลายครั้งหลายหนแล้ว เด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่พัฒนาการสังคมกำลังเจริญพัฒนามากที่สุดในชีวิตของคนเรา เป็นเหตุให้เด็กวัยรุ่นถือเอาการมีพวกมีหมู่คณะเป็นของตนเป็นเรื่องสำคัญมาก จนบางคราวเด็กวัยรุ่นจะคบคนไม่เลือก ถ้าไปพบคนพาลเข้า คนพาลก็จะชักนำเด็กวัยรุ่นไปในทางที่ไม่ดี เข้าทำนอง "คบพาล พาลพาไปหาผิด"

การที่คนเราจะกลายเป็นคนพาล เป็นพิษเป็นภัยทั้งแก่ตัวเองและแก่สังคมนั้น สรุปแล้วมีอยู่ประมาณ ๖ ประเภท คือ เป็นคนพาลโดยสันดาน เป็นคนพาลโดยสิ่งแวดล้อม เป็นคนพาลโดยความจำเป็นเกิดจากครรลองของชีวิตทำให้ต้องเป็นไป เป็นคนพาลโดยขาดการเหนี่ยวรั้งใจ เป็นคนพาลโดยความโฉดเขลารู้เท่าไม่ถึงการ และเป็นคนพาลโดยมีความผิดปรกติในตัวเช่นเป็น โรคจิต โรคประสาท มีความบกพร่องในทางจิตบันดาลให้เป็นไปโดยรู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง

ความบกพร่องหรือความผิดปรกติทางจิตอย่างหนึ่งของคนเราที่บันดาลให้คนมีความนึกคิด มีวาจา มีกิริยามารยาท ตลอดจนมีการกระทำผิดปรกติ เป็นพิษเป็นภัยทั้งแก่ตัวเองและแก่สังคมน้อยใหญ่ ตั้งแต่สังคมในบ้าน ในครอบครัว ไปจนสังคมใหญ่ที่เป็นชาติบ้านเมืองนั้น คือการที่คนเรามีความผิดปรกติในตัวโดยมีปมด้อยอยู่ในจิต

คำว่า "ปมด้อย" นั้น ๆ เด็ก ๆ คงจะเคยได้ยินได้ฟังมามากแล้ว เพราะเป็นคำที่มักจะพูดกันอยู่ทั่ว ๆ ไป ตั้งแต่ผู้ทรงคุณวิทยา คือผู้มีความรู้ในเรื่องนี้ เช่น จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ครู และบุคคลอื่น ซึ่งมีความรู้ในเรื่องของปมด้อยดีไปจนผู้ที่ไม่รู้ว่าปมด้อยคืออะไรแน่ แต่พูดตาม ๆ กันไป คนไทยในยุคนี้จึงดูจะคุ้นเคยหรือรู้จักคำว่า "ปมด้อย" อย่างกว้างขวาง ส่วนที่จะศึกษาจนมีความรู้จริงจนรู้จัก "ที่มา" และ "ที่ไป" ตลอดจนศึกษาการกระทำอันเกิดแต่ปมด้อยของคนในสังคมทุกวันนี้นั้นดูจะมีไม่มากนัก

จึงจะขอพูดเรื่องของ "ปมด้อย" กับเด็กวัยรุ่นอย่างสรุปอย่างง่าย ๆ ตามภูมิปัญญาของเด็กขนาดนี้ เพื่อประโยชน์ในการบริหารจิต เพราะปมด้อยนั้นถ้าคนเราไม่ว่าเด็กไม่ว่าผู้ใหญ่มีอยู่ในจิตแล้ว จะเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอย่างมากอย่างหนึ่ง ปมด้อยจะทำให้เกิดความคิดว่า ตนมีสิ่งต่ำช้าด้อยกว่าคนอื่นอยู่ในตัว ทำให้คนรู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าตน "ขาด" ขาดสิ่งใดนั้นแล้วแต่กมลสันดานแล้วแต่พื้นเพ แล้วแต่ฐานะทางสังคมของบุคคลผู้นั้น คนไม่มียศก็คิดว่าตนต่ำต้อยขาดยศ คนไม่มีเงินก็คิดว่าตนยากจนขาดเงิน คนมีฐานะทางสังคมไม่ดีก็คิดว่าตนขาดความมีหน้ามีตา คนมีชีวิตครอบครัวไม่ปรกติก็คิดว่าตนขาดสวัสดิภาพ ขาดความอบอุ่น คนพิการก็คิดว่าตนขาดสมรรถภาพที่คนปรกติจะพึงมี คนพูดไม่เป็น คนไม่สวย ฯลฯ อีกร้อยชนิดพันชนิด "ไม่" ล้วนแต่ทำให้คนเรารู้สึกว่า ตนขาดไม่มีครบถ้วนตามที่อยากจะมี เกิดความรู้สึกเช่นนี้มาก ๆ เข้าและนาน ๆ เข้าก็ฝังเป็นตะกอนอยู่ในน้ำจิตรวมกันเป็น "ปม" ทำให้จิตขุ่นมัว ไม่แจ่มใสเท่าที่ควร เมื่อใดมีสิ่งมากระทบทำให้ตะกอนในน้ำจิตลอยขึ้นมาน้ำจิตก็ขุ่น ทำให้เกิดความหมองใจเที่ยวได้ขัดแค้นเคืองขุ่นผู้คนและสิ่งอื่นใดในสังคมน้อยใหญ่รอบตัวไปสิ้น ทำให้เกิดความทุกข์ ทำให้เกิดภัยทั้งแก่ตัวเองและแก่สังคมที่ตนเกี่ยวข้อง

ธรรมชาติของปมด้อยเป็นอย่างนี้ คนที่มีปมด้อยอยู่ในจิตจึงไม่ใช่คนที่มี "ความขาด" เด่นชัดออกมาให้เห็น เช่นเป็นคนยากจน ต่ำต้อย พิการ รูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์อะไรเหล่านี้เสมอไป คนที่สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สฤงคาร คนมียศศักดิ์อัครฐาน คนมีปัญญาเฉลียวฉลาด ก็เป็นคนมีปมด้อยเป็นพิษเป็นภัยแก่ตัวเองและแก่สังคมรอบ ๆ ตัวได้ คนประเภทนี้ มีอยู่มากมายในสังคมทั่วไป เช่นคนชั้นอธิบดีของกรม มีความสามารถในการงาน แต่เคยสอบไล่ตกภาษาไทยในโรงเรียนมัธยมเป็นปมด้อยทำให้มีอันเป็นต้องคอยแก้ไขหนังสือราชการที่เสนอให้เซ็นว่าใช้ภาษาไม่ถูกต้องหรือ

ไม่สละสลวย เป็นเหตุให้ผู้น้อยที่มีหน้าที่เสนอเซ็นต้องนำมาพิมพ์ใหม่ทั้ง ๆ ที่ภาษาที่แก้มาก็คล้ายคลึงหรือเหมือน ๆ กับที่เสนอไป ก่อให้เกิดความล่าช้าในการงาน ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อกัน คนชั้นนักปราชญ์ ราชบัณฑิตของบ้านเมืองพรั่งพร้อมด้วยยศศักดิ์ทรัพย์สิน บริวารชน มีคนนับหน้าถือตาทั่วประเทศ แต่มีปมด้อยในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็อาจสำแดงออกมาเป็นความวิปริตในทางความประพฤติ ในทางการกระทำ ในทางอารมณ์ ตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ คือสำแดงออกกับสังคมใกล้ตัวไปจนสังคมใหญ่คือชาติบ้านเมือง

ทุกวันนี้คนมีปมด้อยที่มียศ มีอำนาจ มีวาสนาบารมี มีคนยกย่องนับถือ มีทรัพย์ อย่างที่ว่ามาข้างต้นนั้นมีอยู่ดาษดื่นในโลกรวมทั้งในบ้านเมืองของเราด้วย คนมีปมด้อยประเภทนี้ยากแก่การจะมองเห็นด้วยเป็นพวกที่อยู่ในฐานะที่รู้จักปกปิดปมด้อยของตน คนทั่วไปที่ไม่สังเกตจะไม่รู้เท่าทัน จึงมักจะนิยมนับถือด้วยความศรัทธา ซึ่งเป็นการช่วยให้คนปมด้อยประเภทนี้มีโอกาสกระทำสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยทั้งแก่สังคมและแก่ตัวเอง เข้าลักษณะคบพาลที่สมเด็จพระสัมมาสัม-พุทธเจ้าทรงสอนไว้ให้พึงหลีกเลี่ยง ไม่คบหาในมงคลสูตร สูตรที่ ๑ ดังกล่าวแล้ว

ได้บอกกับเด็ก ๆ ในตอนต้นว่าทุกวันนี้คำว่า "ปมด้อย" มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในบ้านเมืองของเรา แต่ถ้าจะถามว่าปมด้อยคืออะไร มีลักษณะอย่างไร มีที่มาคือสาเหตุอย่างไร มีที่ไปคือการสำแดงออกอย่างไร ก็คงจะหาคนตอบที่พอจะรับฟังเป็นศาสตร์ทางวิชาการได้ไม่ง่ายนัก หรือในบางพวกบางคณะอาจไม่มีเลยก็ได้ จึงจะขอพูดกับเด็ก ๆ วัยรุ่นว่าปมด้อยคืออะไร มีลักษณะอย่างไร เกิดขึ้นแก่จิตมนุษย์ได้อย่างไร สำแดงออกเป็นพิษเป็นภัยอย่างไร โดยจะพูดอย่างง่าย ๆ และอย่างสรุปตามปัญญาและประสพการณ์ในชีวิตโดยเฉพาะประสพการณ์ในการอยู่กับคนซึ่งเด็กวัยรุ่นยังมีไม่มาก

ความหมายของปมด้อยพูดอย่างง่ายที่สุดหมายถึงสิ่งที่อยู่ในจิตของคนผู้มีความขาดในชีวิต พูดอีกนัยหนึ่ง คนมีปมด้อยหมายถึงบุคคลที่มองชีวิตในทางเสียแทนที่จะมองในทางได้ มองชีวิตในทางลบแทนที่จะมองในทางบวก การมองชีวิตเช่นว่านี้ทำให้คนมีปมด้อยสำแดงอาการออกมาเป็นบุคคลิกที่แสดงว่าไม่มีความมั่นใจในตัวเอง การกระทำต่าง ๆ ตลอดจนความนึกคิดจึงเป็นไปภายใต้การสั่งการของจิตสำนึกที่แสดงถึงความขาด ความไม่เพียงพอ ความไม่กล้า

Dr. Freud จิตแพทย์ชาวออสเตรียผู้มีชื่อเสียงของโลกเป็นผู้ใช้คำว่าปมด้อยเป็นคนแรก ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Inferiority Complex แต่ Dr. Freud มีความเห็นว่าคนที่มีปมด้อยนั้นเกิดจากการขาดสมรรถภาพในทางเพศ ทำให้เกิดอารมณ์ไม่สมใจ มองคนอื่นและมองทุกสิ่งทุกอย่างในทางไม่ดีไปสิ้น การที่ Dr. Freud ให้อรรถาธิบายเรื่องของปมด้อยว่าเนื่องมาแต่การขาดสมรรถภาพในทางเพศก็เพราะว่า Dr. Freud มีความเชื่อมั่นว่าพื้นฐานแห่งชีวิตหรือพื้นฐานแห่งจิตของคนเรา

คือความต้องการในทางเพศ เมื่อใดความต้องการในทางเพศไม่ได้รับการสนองตอบจนเป็นที่พอใจ ใจคนก็จะเกิดความขุ่นข้องหมองใจว่าตนมีความขาด ความไม่สมบูรณ์ บันดาลให้เกิดอารมณ์ขุ่นมัวอยู่ในจิตใต้สำนึก ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนไม่ประสพความสำเร็จ มีความขาดมีความล้มเหลวในชีวิต ความรู้สึกเช่นนี้ Dr. Freud เรียกว่า "ปมด้อย" เกิดแก่ผู้ใดก็หมายความว่าคนนั้นมีปมด้อย เปรียบเหมือนมีเชือกหลายเส้นพันกันยุ่งเหยิงจนขมวดเป็นปมอยู่ในจิต เป็นเหตุแห่งทุกข์อย่างมากอย่างหนึ่งของคนเรา

ความเห็นของ Dr. Freud ที่ว่ามานี้ มีจิตแพทย์ นักจิตวิทยา และผู้รู้อื่นบางคนไม่เห็นด้วย ที่ควรนำมาบอกเล่าให้เด็ก ๆ ฟังก็คือจิตแพทย์ท่านหนึ่งมีนามว่า Dr. Alfred Adler ลูกศิษย์ของ Dr. Freud เองซึ่งได้ทำการค้นคว้าต่อมา มีความเห็นค้าน Dr. Freud ว่า ที่ว่าปมด้อยของคนเกิดจากการขาดสมรรถภาพในทางเพศของบุคคลนั้น ๆ ไม่เป็นความจริงเสมอไป Dr. Adler อธิบายว่า ปมด้อยของคนเราอาจเกิดจากสาเหตุอื่นมากมายหลายอย่างที่ไม่เกี่ยวหรือเนื่องมาจากความต้องการหรือความรู้สึกในทางเพศเลย เช่นอาจมีสาเหตุติดตัวมาตั้งแต่เกิด เป็นต้นว่าเด็กพิการมาแต่เกิดถูกล้อเลียนมาแต่เด็ก โตขึ้นกลายเป็นคนมีปมด้อยไม่ชอบสมาคมกับคนนอกวงของตน หลบหลีกสังคม เพราะประสพการณ์ที่ถูกล้อเลียนมาแต่เด็กทำให้กลัวการวิพากษ์วิจารณ์ กลัวถูกกีดกันว่ามีลักษณะไม่สมประกอบ เป็นความรู้สึกที่ก่อให้เกิดปมด้อยโดยไม่มีเรื่องของเพศเลย

สรุปแล้ว Dr. Adler มีความเห็นว่าประสพการณ์ใดก็ตามที่ทำให้คนเกิดความรู้สึกว่าตนด้อยในทางใดทางหนึ่งทำให้ตนได้รับการเสื่อมการยอมรับนับถือจากสังคมรอบตัว หรือประสพการณ์ใดก็ตามที่ทำให้คนรู้สึกว่าตนถูกเหยียดหยาม เนื่องจากมีความด้อยในตัว ย่อมทำให้คนเกิดปมด้อย มีสุขภาพจิตไม่สมบูรณ์ บันดาลออกมาเป็นการกระทำที่ผิดปรกติ เป็นพิษเป็นภัยแก่ตัวเองและแก่สังคมทั้งสิ้น Adler เชื่อด้วยว่าสมุฏฐานอย่างหนึ่งที่ทำให้คนมีปมด้อยคือความอยากจะเป็นใหญ่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อไม่บรรลุตามความอยากก็เกิดความรู้สึกต่ำต้อย

สาเหตุที่ทำให้ Dr. Adler ทำการค้นคว้าจนได้ความคิดค้าน Dr. Freud ที่ว่าปมด้อยเกิดจากการขาดสมรรถภาพในทางเพศหรือเกิดจากการไม่ได้รับความพอใจในทางเพศแต่เพียงสาเหตุเดียวไม่เป็นความจริงนั้นก็เนื่องมาจาก Dr. Adler ซึ่งเป็นชาวออสเตรีย เกิดที่เวียนนาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๗ แต่ไปถึงแก่กรรมที่สก๊อตแลนด์เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๐ เป็นคนไม่แข็งแรง เป็นโรคกระดูกอ่อนมาแต่เด็ก ทำให้ Adler พบว่า ความผิดปรกติของร่างกายทำให้คนเราเกิดความแปรปรวนทางจิตเป็นปมด้อยได้ จึงได้ทำการค้นคว้าพบว่ามีสาเหตุอื่น ๆ อีกมากหลายดังได้กล่าวในตอนต้น

ขอให้เด็ก ๆ พิจารณาสาเหตุของปมด้อยด้วยความสนใจ เพื่อเป็นเครื่องประกอบในการป้องกันปมด้อยไม่ให้เกิดแก่จิต หรือถ้ารู้สึกว่าตนมีปมด้อยจะได้ความรู้เท่าทันกำจัดปมด้อยให้สิ้นไป

เหมือนกับการรักษาโรคหรือการแก้ไขสิ่งหนึ่งสิ่งใด ผู้ทำการรักษาหรือผู้แก้จะต้องรู้สมุฏฐานแห่งโรคหรือสาเหตุแห่งปัญหาที่ตนจะต้องแก้ไขเสียก่อน

ปมด้อยเกิดจากความกลัว

ผู้รู้บางท่านมีความเห็นว่าแก่นแท้ของปมด้อยคือความกลัว แต่มิใช่แก่นแท้อย่างเดียว มีความข้องคับใจ ความขัดแค้นเกิดจากการไม่ได้ดังใจประสมอยู่ด้วย เป็นวัฏจักรซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดปมด้อย ความกลัวทำให้คนชงักงันในการแสดงออกทำให้ทำสิ่งใดไม่ได้ตามที่อยากทำ ซึ่งเท่ากับแสดงความสามารถออกไม่ได้เต็มที่ เป็นเหตุบันดาลให้เกิดความขัดแค้น ความข้องคับใจขึ้นในจิต ความข้องคับใจมีมากเข้าก็บันดาลให้เกิดความกลัวขึ้นมาอีก ทั้งตัวเองกลัวและคนอื่นกลัว เพราะคนที่มีความข้องคับใจย่อมจะสำแดงกิริยาและการกระทำที่ไม่เหมือนคนปรกติ การจะศึกษาเรื่องปมด้อยจึงจะต้องศึกษาให้รู้ถึงที่มาคือสาเหตุและที่ไปคือการแสดงออก เนื่องมาแต่ความกลัวและความข้องคับใจด้วยเพื่อควบคุมและกำจัดปมด้อยของตน

ปมด้อยเกิดจากประสพการณ์ในวัยเด็ก

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในหมู่ผู้รู้ทั้งหลายทั้งปวงว่าสิ่งใดที่เกิดแก่ตัวเป็นประสพการณ์แก่จิตในวัยเด็กย่อมมีผลต่ออุปนิสสัย ความประพฤติ ตลอดจนการกระทำของคนเราเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ คนจะมีสุขภาพจิตดีหรือไม่ดี จิตใจปรกติหรือวิกลวิการ ล้วนแต่เป็นผลของประสพการณ์ในทางจิตที่เกิดขึ้นเป็นแบบหรือรูปของชีวิตตั้งแต่เยาว์วัยทั้งสิ้น จึงมีคำกล่าวว่า คนเราจะดีหรือเลวตั้งแต่ยังนอนเปล ซึ่งหมายความว่าตั้งแต่ยังเป็นทารกหรือเป็นเด็กเล็ก อารมณ์ของคนเราได้รับการสร้างสรรค์ตั้งแต่ยังเป็นทารก ที่สำคัญที่สุดคืออารมณ์รัก เด็ก ๆ ย่อมรู้ได้เองโดยธรรมชาติว่าคนรอบ ๆ ตัวรักหรือชังตน โดยวัดจากการปฏิบัติต่อและเด็กจะมีความรู้สึกสนองตอบ ใครที่ดีต่อเด็กอุ้มชูทนุถนอมเด็กก็จะติด ใครที่ปฏิบัติต่อเด็กอย่างเกลียดชังหรือไม่สนใจเท่าที่ควรเด็กก็จะไม่ติด บางคนพอเด็กเห็นก็ร้องไห้ด้วยซ้ำไป

ความรู้สึกมีปมด้อยตามธรรมชาติอย่างหนึ่งเกิดในเด็ก และเป็นรากฐานให้มีปมด้อยเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็คือเด็กเล็กช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งคนอื่นในเรื่องที่จำเป็นสำหรับการยังชีพ ได้แก่เด็กเล็กต้องพึ่งผู้ใหญ่ในเรื่องอาหาร ที่อยู่ การปกป้องและน้ำใจที่เป็นไมตรีจิต ความรู้สึกว่าต้องพึ่งคนอื่นมีอยู่ในจิตใต้สำนึกมาแต่เด็กทุกคน เป็นความรู้สึกว่าตนขาดความสามารถเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นความขาดมาเพิ่มให้ในชีวิตเช่นความยากจน ความพิการ ความด้อยในทางใดทางหนึ่ง ก็ยิ่งเพิ่มความด้อยให้แก่จิต เป็นทางให้เกิดปมด้อยได้อย่างง่ายดาย คนเราใช้เวลานานกว่าสัตว์โลกประเภทอื่นในการเติบโตตามธรรมชาติ ลูกแมว ลูกนก ลูกไก่ และสัตว์อื่นเกิดมาไม่นานก็ช่วยตัวเองได้ แต่มนุษย์เราต้องใช้เวลาในการเติบโตยาวนานเป็นปี ๆ จึงจะช่วย

ตัวเองในการยังชีพได้ และคนบางคนซึ่งได้รับการเลี้ยงดูให้เป็นเด็กอยู่เสมอจะไม่มีวันเติบโตอย่างผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะเจริญแล้วได้เลยในชีวิตแม้อายุจะล่วงไปเป็นผู้ชรา ทุกวันนี้เราจะพบคนเป็นอันมากที่ไม่เจริญเติบโตในทางความคิด ความอ่าน และการกระทำ คือตัวเป็นผู้ใหญ่ แต่มีความคิด มีการกระทำเป็นเด็ก ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่าคนคนนั้นได้รับการเลี้ยงดูอย่างชนิดทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถ ต้องพึ่งคนอื่นได้แก่ผู้เลี้ยงดูและคณะของผู้เลี้ยงดูตลอดเวลา ไม่เคยได้ใช้ความคิด หรือตัดสิน หรือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างเป็นตัวของตัวเอง สภาพเช่นนี้ทำให้คนเราเกิดความกลัวที่จะต้องรับผิดชอบ หรือกระทำการงานอย่างหนึ่งอย่างใด เกิดความรู้สึกภายใต้จิตสำนึกโดยไม่รู้ตัวว่าทำตัวอย่างเด็ก ๆ ดีไม่ต้องรับผิดชอบ เราจึงได้เห็นคนที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว แต่ยังทำตนเป็นเด็ก ๆ ทั้งในทางความคิดและการกระทำ บางคนชราแล้วก็ยังคิด ยังทำอะไรเหมือนเด็ก ๆ

มีผู้กล่าวว่าปัญหาและความยุ่งยากทั้งหลายทั้งปวงมีสาเหตุมากกว่าครึ่งมาจากคนเราไม่รู้จักโต คนที่ไม่รู้จักโตย่อมจะคิด ย่อมจะทำอะไร ๆ อย่างเด็กอยู่ร่ำไป มีอันมากที่ตกเป็นเครื่องมือของคนที่จัดเจนในคัลลองแห่งชีวิตมากกว่า เป็นผู้ใหญ่กว่าในทางความคิดและการกระทำแม้โดยอายุจะเป็นเด็กกว่า เด็ก ๆ จึงควรจะฝึกตนให้รู้จักคิด รู้จักอ่านคืออ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดในชีวิตของตนและทำจิตอย่าให้เป็นจิตที่มีปมด้อยคิดแต่จะพึ่งคนอื่นถ่ายเดียว เมื่อเป็นผู้ใหญ่จะได้เป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ไม่เป็นคนชนิดตัวเป็นผู้ใหญ่แต่ใจเป็นเด็ก ประพฤติสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยทั้งแก่ตัวเองและแก่สังคมที่ตนเกี่ยวข้อง

ผู้รู้ที่ศึกษาเรื่องปมด้อยบางท่านอธิบายว่าคนที่เป็นผู้ใหญ่ แต่ใจเป็นเด็กดังกล่าวข้างต้นเมื่อมีปัญหาขัดแย้งกับใครก็มักจะตอบโต้ด้วยความรุนแรงอย่างเด็ก ๆ ถ้ามีอำนาจวาสนาในแผ่นดินปกครองบ้านเมืองก็จะก่อให้เกิดความอากูลวุ่นวายต่าง ๆ ตั้งแต่วุ่นวาย จลาจลในบ้านเมืองไปจนสงครามระหว่างคนชาติเดียวกันหรือต่างชาติ เพราะชอบการต่อสู้เหมือนเด็ก ๆ ที่ชอบเล่นปืน เล่นรถถัง เล่นตุ๊กตาทหาร เราจะเห็นได้ว่าในบางคราวคนเราลืมความพินาศ ความตายที่สงครามทำให้เกิดขึ้น กลับไปชื่นชมเมื่อประสพชัยชนะจนทำให้คิดถึงความหายนะ ความทุกข์ร้อน ความพินาศแก่ชีวิตมนุษย์น้อยไป มุ่งแต่จะทำสงครามประหัตประหารกัน เพื่อสนองความต้องการได้เล่นปืน เล่นรถถัง เล่นเรือบิน เล่นอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ค้นพบใหม่ ๆ เล่นรบกันอย่างเด็ก ๆ โดยไม่รู้ตัว ในปัจจุบันนี้โลกได้เจริญขึ้นในศาสตร์ทั้งหลายรวมทั้งศาสตร์ในทางจิต จึงเป็นความหวังแก่ผู้รักสงบ รักสันติสุข ว่าคนในยุคต่อไปจะได้คิดถึงสิ่งที่เนื่องในมนุษยชาติทั่วไปมากกว่าคิดอยากสำแดงเครื่องจักรกลไกอาวุธยุทธภัณฑ์ให้ปรากฏออกมาในรูปของการทำลาย สนองความอยากเล่นรบกันอย่างเด็ก ๆ ดังกล่าวแล้ว

ประเภทของคนปมด้อยโดยสรุป

๑. ปมด้อยเพราะมีความด้อยทางร่างกาย

ความด้อยในทางร่างกายหมายถึงความผิดปรกติตั้งแต่ความผิดปรกติเล็กน้อยไปจนผิดปรกติเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่นนับตั้งแต่สิว ซึ่งเกิดบนใบหน้าไปจนความผิดปรกติประเภทพิการ เช่น ตาเข ปากเบี้ยว แขนคอก ขาเก ฯลฯ ผู้รู้บางท่านได้รวบรวมสิ่งผิดปรกติในทางกาย ซึ่งอาจก่อให้เกิดปมด้อยแก่จิตตั้งแต่เด็กไว้มากมายหลายอย่าง บางอย่างเด็ก ๆ อาจนึกไม่ถึง เช่น ความอ้วน ความผอมที่ผิดปรกติ แผลเป็นหรือตำหนิติดตัวตั้งแต่เกิด เป็นต้นว่า ปาน ไฝ คนเผือก ขนดก จมูกผิดปรกติเป็นจมูกขอ จมูกแบน จมูกบี้ จมูกโต ฟันยื่น สีนัยน์ตาผิดธรรมดา คางยื่น คางห้อย คอมีหนอก ไหล่ห่อหรือไหล่ลู่ หน้าอกใหญ่หรือแฟบ ตะโพกใหญ่ตะโพกแฟบ หัวล้าน รูปร่างผิดเพศ อะไรเหล่านี้ ทำให้เกิดปมด้อย ทำให้คนพยายามหลบ ๆ ซ่อน ๆ จากสังคม อาการเช่นนี้ทำให้วัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่พัฒนาการทางสังคมกำลังพัฒนามากที่สุดในชีวิตคนเราต้องชงักการพัฒนา เกิดความรู้สึกว่าตนอยู่โดดเดี่ยว ไม่มีคนสนใจเพราะรังเกียจความด้อยความผิดปรกติของตน ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้เกิดความว้าเหว่ขึ้นแก่จิต พลังในการจะศึกษาเล่าเรียนหรือประกอบการงานอื่นตลอดจนความคิดความอ่านที่จะแตกฉานออกไปก็จะชงักงันไปด้วย นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางให้บุคคลที่ศึกษาเรื่องของปมด้อยรู้ธรรมชาติอย่างถ่องแท้ อาศัยความมีปมด้อยจนแยกตัวเองออกเป็นคนโดดเดี่ยว เป็นคนว้าเหว่ของเด็กวัยรุ่นไปเป็นประโยชน์แก่ตนในการเกลี้ยกล่อมชักนำเด็กวัยรุ่นไปเข้าพวกกับตน กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วแต่ตนจะบงการ

ในปัจจุบันนี้ปรากฏข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันทั่วโลกว่ามีเด็กวัยรุ่นเป็นอันมากที่ตกเป็นเครื่องมือของพวกคนทุจริตคิดมิชอบ ตั้งแต่คิดมิชอบประเภทมิจฉาชีพไปจนทำการทุจริตคิดมิชอบในทางการเมือง โดยการที่เด็กวัยรุ่นถูกชักนำให้บูชาลัทธิการเมืองใดการเมืองหนึ่ง จนยอมตัวเป็นเครื่องมือกระทำการทุกอย่างเพื่อทำลายล้างฝ่ายตรงกันข้ามกับลัทธิหรือความเชื่อของตน แม้จะเป็นการทำลายความสงบสุข ทำลายบ้านเมืองของตนเองโดยที่ไม่รู้สึกว่าตนทำผิด ตรงกันข้ามกลับรู้สึกว่าได้กระทำสิ่งที่ถูกต้องแล้วเพื่อสังคม เพื่อมนุษยชาติ ด้วยความเสียสละอย่างกล้าหาญ พวกง่ายต่อการชักจูงหรือพวกหลงลัทธิเหล่านี้ถ้าสืบประวัติเบื้องหลังให้ละเอียดจะพบว่าส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดไม่มีความพอใจในตัวเอง หรือไม่พอใจในชีวิตที่ผ่านมาทั้งสิ้น ความไม่พอใจเหล่านี้ตกเป็นตะกอนอยู่ในน้ำจิตดังได้เคยกล่าวให้ฟังแล้ว นานเข้าก็รวมกันเป็นก้อนเป็นปม เป็นปมด้อยในจิต เมื่อมีสิ่งใดมากระทบทำให้น้ำจิตขุ่น ก็จะเกิดการกระทำวิกลวิการตามความขุ่นโดยไม่คำนึงถึงความถูกความผิด ถึงเหตุผลกลายเป็นคนพาลตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนมิให้สมาคมด้วยในมงคลสูตรข้อที่ ๑

๒. ปมด้อยเพราะได้รับการเลี้ยงดูอย่างทนุถนอม

ได้แก่เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างทูนหัวทูนเกล้า ประเภทมดไม่ให้ไต่ไรไม่ให้ตอม หรือประเภทไข่ในหิน ได้รับการเอาใจใส่ดูแลและได้รับการปฏิบัติต่ออย่างดีเลิศตามฐานะอำนวย เป็นการเลี้ยงดูที่เป็นไปได้ทุกครอบครัวตามความยากดีมีจน แต่โดยทั่วไปแล้วมักเกิดแก่เด็กที่ครอบครัวมีฐานะดี ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาและความวุ่นวาย ความไม่ได้ดังใจใด ๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อเชื่อวันในสังคมปัจจุบันเป็นเรื่องที่เด็ก ๆ เหล่านั้นไม่เคยประสพ เพราะมีคนคอยแก้ปัญหาคอยจัดการให้เสร็จ ต้องการอะไรก็ได้ดังใจ มีสภาพเปรียบได้กับเป็นเทวดา เป็นผู้เผด็จการในบ้านในครอบครัวของตน ความยุ่งยากใด ๆ ความทุกข์ยาก ความที่จะต้องอยู่โดดเดี่ยว เป็นของแปลกประหลาดสำหรับเด็กประเภทนี้ เพราะในชีวิตไม่เคยพบ ถ้าเมื่อใดต้องพบตามคัลลองของชีวิตมนุษย์ คนประเภทนี้จะเกิดความรู้สึกกลัว ท้อถอย ไม่มีกำลังใจจะสู้หรือแม้แต่จะคิดแก้ปัญหา ทำให้เกิดความว้าวุ่น ความเครียดขึ้นในจิต ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นคนไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหา ในการผจญกับความวุ่นวายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในขณะที่คนซึ่งได้รับการเลี้ยงดูให้รู้จักต่อสู้กับชีวิต รู้จักแก้ปัญหา มีความเข้มแข็งในการต่อสู้กับความทุกข์ยาก สามารถยืนหยัดต่อสู้กับชีวิตได้

คนปมด้อยประเภทได้รับการเลี้ยงดูอย่างทนุถนอมมาแต่เด็กมักจะแสดงความมีปมด้อยว่าเป็นคนไม่มีความสามารถออกมาในรูประบายความขัดเคือง มากน้อยหนักเบาแล้วแต่กมลสันดานและตามวัฒนธรรมที่ได้รับการอบรมมาของบุคคลผู้นั้น บางคนแสดงออกในรูปหลีกเลี่ยง หนีหลบหลีกสิ่งที่เป็นปัญหา ที่จะต้องต่อสู้แม้จะเป็นการต่อสู้เพื่อการยังชีพ เช่นการทำงานหาเงิน บางคนสำแดงออกมาในรูปของการไม่รับผิดชอบ ทิ้งงาน ทิ้งสิ่งที่ก่อปัญหา ยังความเสียหายให้เกิดแก่การงาน แก่ตัวเอง และแก่ส่วนรวมที่ตนเกี่ยวข้อง เด็กบางคนเพียงแต่มีน้องเกิดใหม่ในครอบครัวบิดามารดาวงศ์ญาติและบริวารชนแบ่งปันความสนใจจากตนไปดูแลทนุถนอมน้อง ก็เกิดปมด้อยเสียแล้ว พาลอิจฉาริษยาน้อง บางคนแสดงออกมาในรูปเรียกร้องความสนใจ เช่นทำเป็นเจ็บ ปัสสาวะรดที่นอน ร้องไห้โวยวาย ทำกิริยาวิกลวิการเพื่อให้คนอื่นหันมาสนใจดูแลตน เป็นต้น การกระทำเช่นนี้ถ้าผู้กระทำ ผู้ประพฤติยังเป็นเด็ก ก็พอจะอนุโลมให้เห็นเป็นเรื่อง "น่าเอ็นดู" ได้ แต่ถ้าผู้กระทำ ผู้ประพฤติเป็นผู้ใหญ่ ก็จะเป็นเรื่อง "น่าสมเพช" เพราะเป็นอาการของคนผิดปรกติ

อาการอีกอย่างหนึ่งของคนมีปมด้อยเพราะได้รับการเลี้ยงดูดีเกินไป จนไม่รู้จักการแก้ปัญหาและการต่อสู้ชีวิตด้วยตนเอง ก็คือเมื่อไม่สามารถแก้ปัญหาหรือไม่สามารถต่อสู้กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็มักจะไม่ยอมรับว่าเป็นความอ่อนแอ เป็นความไม่สู้ของตน แต่จะกลับไปกล่าวโทษคนนั้น คนนี้ โทษนั่น โทษนี่ กล่าวโทษกระทั่งบิดามารดาหรือผู้ที่เลี้ยงดูตนมาว่าเลี้ยงไม่ดี สอนไม่ดี อะไรทำ

นองนี้ คนปมด้อยประเภทนี้ เมื่อเกิดความไม่สู้อุปสรรค หรือเกิดความไม่บากบั่นในการประกอบการงานหนัก ๆ เข้าก็จะปล่อยตัวให้ทำอะไร ๆ ตามความสดวก ที่ไม่ต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิต เราจึงได้เห็นเด็กวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ที่ถูกเลี้ยงมาดีเกินไปจนเกิดปมด้อยไม่สู้ชีวิตกลายเป็นกาฝากสังคม เป็นโจร เป็นนักการพนัน เป็นคนขี้เมา ติดยาเสพย์ติด บางคนหนีโลกแห่งความจริง หนีความลำบากไปสร้างโลกของตนใหม่ ใช้ชีวิตตามความอยาก ได้แก่พวกบุบผาชน หรือฮิปปี้ เป็นต้น

๓. ปมด้อยเพราะเป็นคนไม่พึงประสงค์

ประเภทของปมด้อยอีกประเภทหนึ่งคือมีปมด้อยเพราะเป็นที่เกลียดชังและไม่พึงประสงค์ของบุคคลอื่นในสังคมของตน นับตั้งแต่สังคมในบ้าน ในครอบครัว ในโรงเรียน ในชุมชนน้อยใหญ่ที่ตนสังกัดอยู่ ความเกลียดและการถูกเกลียดทำให้คนเราคิดและทำตนเป็นศัตรูต่อสังคม วงของสังคมจะเล็กใหญ่เพียงไรแล้วแต่ฐานะของคนนั้น ๆ ความรู้สึกเกลียดและรู้สึกว่าตนถูกคนอื่นเกลียดเป็นพื้นฐานทำให้จิตของคนเราเกิดความกระด้างกระเดื่อง คิดถึงคนรอบ ๆ ตัวไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัว หรือคนในวงสังคมแห่งตนในแง่ร้าย ทำให้คิดการร้าย ทำให้เป็นคนอย่างที่เรียกว่าเป็น "กาฝาก" สังคม คือนอกจากไม่หวังดี ไม่ทำอะไรที่ดี ๆ เพื่อสังคมตั้งแต่สังคมในบ้านไปจนสังคมนอกบ้านแล้วยังกระทำสิ่งที่ทำลายสังคม เหมือนกาฝากเกาะต้นไม้คอยแย่งอาหารทำลายต้นไม้จนตายไป

คนปมด้อยเพราะไม่เป็นที่ต้องการของสังคมนั้น ในบางกรณีย์ทำให้คนซึ่งควรจะเป็นคนดีคนมีประโยชน์ต้องเสียไปเป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น เด็กฉลาดเรียนหนังสือดี เด็กมีความประพฤติเรียบร้อย เด็กมีความคิดความอ่านดีไม่หลงเชื่อการชักจูงในทางไม่เป็นมงคลของเพื่อนชั่วอะไรเหล่านี้ มักถูกเพื่อนฝูงเกลียดชัง อิจฉาริษยา มักเป็นคนที่ภาษาเด็กวัยรุ่นทุกวันนี้พูดกันว่า "กระเหม่น" ทำให้เด็กดี ๆ เหล่านี้เกิดความรู้สึกว่าตนถูกรังเกียจ ทำให้จิตใจขุ่นมัว เกิดปมด้อย คุณงามความดีในตัวซึ่งควรจะพัฒนาในทางเป็นคุณเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวเองและแก่สังคมแห่งตนก็จะกลับเป็นคนตรงกันข้าม ทำให้คนปมด้อยประเภทนี้เกลียด รังเกียจ เหยียดหยามสังคมไปจนคิดทำลายสังคม

ในจำนวนผู้ทำผิดคิดมิชอบทั่วโลก ตั้งแต่เรื่องที่เป็นลหุโทษ ไปจนมหันตโทษไปจนความผิดทางการเมือง ถ้าศึกษาประวัติคนทำผิดเหล่านี้ดูแล้ว จะพบคนปมด้อยประเภทดังกล่าวมีอยู่เป็นอันมาก ไม่ว่าเด็กเล็ก เด็กวัยรุ่น หรือผู้ใหญ่ ในหมู่ผู้ก่อการร้าย ผู้ก่อสงคราม ผู้ล้มล้างประหัตประหารกันทางการเมือง ก็มีคนประเภทนี้อยู่ไม่น้อย ผลของการกระทำเกิดจากปมด้อย จึงเป็นความเสียหายแก่สังคมดังที่เราได้ทราบกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันทั่วโลกปัจจุบันนี้ ความจริงข้อนี้เด็กวัยรุ่นซึ่งจะเป็นผู้รักษาชาติบ้านเมืองของเราต่อไปควรจะตระหนักไว้ เพื่อจะได้เป็นความรู้ในการวิจัย วิจารณ์

เหตุการณ์ตลอดจนสถานะการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นทั้งแก่ตัวเอง แก่ครอบครัวและแก่สังคมใหญ่ คือชาติบ้านเมืองของเรา

๔. ปมด้อยเพราะความสำนึกถึงอดีต

สาเหตุของปมด้อยอีกสาเหตุหนึ่งคือคนมีปมด้อยเพราะมีความสำนึกลี้ลับในความผิด ความพลาด ความผิดหวังที่เคยประสพในอดีต ความสำนึกเช่นนี้เกิดจากความผิดพลาดในการงาน ความผิดหวังในเรื่องต่าง ๆ เช่นผิดหวังในเรื่องความรัก การศูนย์ฐานะทางสังคมได้แก่ความมีหน้ามีตา ยศศักดิ์ทรัพย์สฤงคารต่าง ๆ ซึ่งตนเคยมี การทำผิดทำบาปในเชิงของหิริโอตัปปะ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าได้เคยทำบาป ทำสิ่งไม่สมควร ยังเป็นตะกอนเป็นปมอยู่ในจิตใต้สำนึก เมื่อใดมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเหตุการณ์ใดเนื่องกับบาปกับความผิดนั้น ๆ มากระทบ ตะกอนนั้นปมนั้นก็จะลอยตัวขึ้น ทำให้น้ำจิตขุ่น ความสำนึกผิด ความละอายต่อบาป ความกลัวบาปก็จะเกิดขึ้น มากน้อยแล้วแต่พื้นเพแล้วแต่กมลสันดานของบุคคลผู้นั้น เป็นปมด้อยว่าตนเป็นคนมีความผิด มีบาป

โดยทั่วไปความรู้สึกสำนึกในบาปบุญคุณโทษ ซึ่งในพระพุทธสาสนาเรียกว่า หิริโอตัปปะนั้น คนเราจะมีได้ก็ต่อเมื่อได้รับการสั่งสอนอบรมมาตั้งแต่เด็ก โดยเฉพาะได้รับการอบรมกล่อมเกลาให้ศรัทธาในสาสนาไม่ว่าสาสนาไหน เด็ก ๆ ย่อมทราบดีแล้วว่า พระศาสดาทุกองค์ผู้ประกาศสาสนาและลัทธิอันนับเนื่องเป็นสาสนาเช่นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศพระพุทธสาสนา พระเยซูคริสต์ประกาศสาสนาคริสเตียน พระมะหะหมัดประกาศสาสนาอิสลาม ขงฟูจื้อประกาศลัทธิขงฟูจื้อ ล้วนแต่สั่งสอนมวลมนุษย์ให้ทำความดี ยึดมั่นในศีลธรรมจรรยาตามเพศของสาสนานั้น ๆ ได้เคยบอกกับเด็ก ๆ นานมาแล้วว่าจิตของมนุษย์นั้นแม้จะโลดแล่นไปตามคัลลองของโลก โดยเฉพาะโลกของเทคโนโลยี โลกของวัตถุในปัจจุบันอันเต็มไปด้วยความวุ่นวายในการสรรค์หาในการสร้างสมวัตถุเพียงใดก็ตาม เมื่อจิตโลดแล่นไปตามวิถีทางที่กล่าวมาอย่างเต็มที่แล้ว ก็ย่อมจะมีเวลาหวนกลับมาหาที่พึ่ง ที่พักพิงทางจิตใจเพื่อหาความสงบและความสอาดให้แก่จิต สาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางใจของมนุษย์เป็นอย่างยิ่งนอกเหนือไปจากการสอนให้คนเรารู้จักบาปบุญคุณโทษ มีหิริโอตัปปะไม่เบียดเบียนล้างผลาญกัน

ทุกวันนี้มีบุคคลบางพวกพยายามเกลี้ยกล่อมสั่งสอนเด็ก ๆ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นไม่ว่าชาติไหนในโลกให้เข้าใจว่าสาสนาเป็นของไม่จำเป็นสำหรับมนุษย์ นอกจากไม่จำเป็นแล้ว ยังพยายามทำให้เด็ก ๆ เข้าใจว่าเป็นของถ่วงความเจริญของสังคม เป็นยาเสพย์ติด ศาสนาทำให้คนไม่ต่อสู้ดิ้นรนในชีวิต โดยยอมรับตามความเชื่อในสาสนาว่าเป็นกรรมของตนบ้าง พระเจ้าบันดาลให้เป็นไปบ้าง อะไรเหล่านี้ จึงขอบอกกล่าวให้เด็ก ๆ จงใช้วิจารณญาณ อย่าหลงเชื่อคำยุยงตลอดจนการปลุกปั่นโดยวิธีการต่าง ๆ ให้เด็ก ๆ ละทิ้งคำสอนอันดีงามของสาสนา เด็ก ๆ จะกลายเป็นคนไม่มีที่พึ่งทางใจ เมื่อเกิดความจำเป็น ไม่มีหลักอันดีงามในการดำรงชีวิต

อาการของปมด้อย

อาการของปมด้อยโดยทั่วไปกล่าวโดยสรุปมีดังนี้

๑. อยากทำโน่นทำนี่อยู่เสมอ โดยไม่มีจุดหมายว่าได้กระทำอย่างใช้สติปัญญาไตร่ตรองแล้ว ทั้งมีเพราะรู้สึกว่าตนทำอะไร ๆ ยังไม่พอ ควรต้องคิดอ่านทำให้มากขึ้น คนปมด้อยประเภทนี้บางคนอยากทำจนนอนไม่หลับก็มี ผู้รู้ท่านให้อรรถาธิบายว่าที่เป็นเช่นนี้ เพราะคนผู้นั้นมีความรู้สึกภายใต้จิตใต้สำนึกว่า ตนเป็นคนขาด จะต้องทำให้พอ ขาดอะไรบางทีเจ้าตัวเองก็ไม่ทราบ อาการเช่นนี้เด็กวัยรุ่นที่มีปมด้อยจะเป็นมาก เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่แสวงหาเสรีภาพและเป็นวัยที่ชอบการแสดงออก เด็กที่มีปมด้อยมีความรู้สึกว่าตนมี "ความขาด" อยู่ในตัวเป็นทุนอยู่แล้ว จึงอยากสำแดงออกเป็นการชดใช้มากกว่าเด็กธรรมดา

ผู้รู้บางท่านอธิบายว่าการที่คนปมด้อยอยากทำโน่นทำนี่อยู่เสมอนั้น สาเหตุอย่างหนึ่งมาจากความกลัว ซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้จิตใต้สำนึกอาจเป็นความกลัวความล้มเหลวต่าง ๆ ในชีวิตซึ่งเกรงว่าจะต้องประสพ เช่นกลัวความล้มเหลวในด้านธุรกิจ ในด้านการงาน ด้านอาชีพ ด้านแผนการดำเนินชีวิตที่วางไว้ กลัวเสียสุขภาพเช่นกลัวความเจ็บป่วย กลัวว่าเพื่อนฝูงจะไม่พอใจตน กลัวไปต่าง ๆ นานา จึงต้องทำนั่นทำนี่เพื่อทดสอบความสามารถของตัวเองไปเรื่อย ๆ เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนบางคนไม่ว่าเด็กว่าผู้ใหญ่ประกอบกิจกรรมนานาชนิดที่เป็นการดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ที่ไม่ดีก็เป็นปัญหายุ่งยากของสังคมทั่วโลกจนทุกวันนี้

๒. กลัวการออกสังคม คือหลีกเลี่ยงการต้องพบกับคนนอกแวดวงของตน รวมทั้งมักเป็นคนขี้อาย ขี้กระดาก เป็นอาการอย่างหนึ่งของปมด้อยของคนที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นความขาดอยู่ในตัว หรือเป็นคนที่เคยได้รับการเหยียดหยาม เป็นที่รังเกียจ เป็นที่ไม่ต้องการที่ภาษาคนวัยรุ่นทุกวันนี้มักจะพูดว่าเป็น "ส่วนเกิน"

๓. ใจน้อย อ่อนไหว ขี้ระแวง ตีราคาตัวเองต่ำ ถ้าจะถามว่าทำไมคนปมด้อยจึงมักใจน้อย อ่อนไหว ขี้ระแวงและตีราคาตนเองต่ำ ก็ตอบสรุปได้ว่าเคยทำสิ่งที่เป็นการไม่สมควร จึงมีความสำนึกผิดอยู่ในส่วนลึกของจิต ทำให้คิดอยู่ตลอดเวลาว่าตนเป็นคนผิด คนที่มีคุณค่าลดหย่อนลง นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่นที่เป็นเหตุให้บุคคลผู้นั้นคิดว่าตนไร้คุณค่าเช่น ถูกตำหนิติเตียน ถูกว่ากล่าวเสีย ๆ หาย ๆ ถูกตัดจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือสังคมที่ตนอยู่ ถูกข่มในวงการงาน จนทำให้คิดว่าตนมีความด้อยอยู่ในตัว

๔. ทำอะไรเกินพอดี จะเกินพอดีมากน้อยเพียงไหนขึ้นอยู่กับกมลสันดานและขึ้นอยู่กับโอกาสและฐานะที่จะแสดงออกของบุคคลผู้นั้น ความเกินพอดีนี้อาจสำแดงออกในการวางตัว การแต่งกาย

การพูดจา การมองคนอื่นทุกแง่ทุกมุมว่า มีข้อบกพร่องไปสิ้น ชอบเยาะเย้ย จับผิดคนอื่นตลอด จนชอบการวิพากษ์วิจารณ์ที่บอกกับเด็ก ๆ เช่นนี้มิได้หมายความว่าการวิพากษ์วิจารณ์เป็นเรื่องผิด เป็นเรื่องไม่ควรทำ ที่จริงนั้นการวิพากษ์วิจารณ์เป็นการดีถ้าเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ มิใช่เป็นไปเพื่อการทำลาย เพราะเป็นการทำให้คนที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้แก้ไขความผิดพลาด ปรับปรุงตนเองและการกระทำให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนาในทางดีงาม

เมื่อพูดถึงการวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ก็ขอบอกกล่าวแก่เด็ก ๆ เพื่อประโยชน์ในการบริหารจิตว่า การยอมรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่นนั้นเป็นสิ่งที่เด็ก ๆ ควรทำ เพราะคนเรานั้นแม้โดยทั่วไปจะส่องกระจกอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันก็จริง กระจกที่เราส่องก็มิได้ช่วยให้เรามองทะลุไปเห็นความผิดพลาดทั้งหลายทั้งปวงที่มนุษย์ปุถุชนย่อมจะพึงมีอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันได้ อีกประการหนึ่งคนเราโดยทั่วไปมีธรรมดาธรรมชาติเข้าข้างตัวเอง จึงมองความผิดของตนเองไม่เห็นหรือทำเป็นไม่เห็นในบางครั้งบางคราว การรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์โดยสุจริตใจจากผู้อื่น จะเป็นการช่วยแก้ไขความผิดพลาดของเราได้

๕. พูดไม่จริงเกี่ยวแก่ตัวเอง คนปมด้อยมักพูดเกินความจริงหรือไม่เป็นความจริงเกี่ยวแก่ตัวเอง สรุปก็คือคนปมด้อยมักชอบพูดประเภทโม้ โว พูดยกตนข่มท่าน เป็นการชดเชยความขาดของตน

๖. เจ้าอารมณ์ คนปมด้อยมักเป็นคนเจ้าอารมณ์ โดยสำแดงความเป็นคนเจ้าอารมณ์ของตนเพื่อข่มขวัญหรือขู่ให้คนอื่นกลัวตน เป็นการสำแดง “ความใหญ่” ว่าถึงแม้ตนนั้นจะมีสิ่งใดที่ด้อยกว่าก็ไม่กลัวไม่เกรง การสำแดงออกซึ่งความเป็นคนเจ้าอารมณ์นั้น นอกจากจะข่มขู่หยาบคายกักขละ ดุดันแล้ว ยังสำแดงออกมาในรูปของการประชดประชันเย้นหยัน การสำแดงออกประเภทเจ้าอารมณ์นี้ทำให้คนอื่นทั่ว ๆ ไปที่มีจิตใจปรกติ มีวัฒนธรรมอันดีงาม มีกมลสันดานที่ได้รับการกล่อมเกล้าให้เป็นผู้มีความดีมักจะต้องยอมแพ้ เพราะมีความละอายในการที่จะแสดงตอบ อายในการที่จะลดตัวลดระดับจิตใจลงไปตอบโต้ด้วย เข้าทำนองไม่เอาพิมเสนไปแลกกับเกลือ ซึ่งการกระทำเช่นว่านี้มักจะทำให้คนปมด้อยประเภทนี้ได้ใจ กำเริบเสิบสานยิ่งขึ้น โดยไม่สำนึกถึงคำไทย ๆ ที่ว่า “เขาเกลียดว่าเขากลัว” เลย

สรุปการหาทางออกชดใช้ปมด้อย

คนปมด้อยโดยทั่วไปมักหาทางออกชดใช้ปมด้อยของตนด้วยการกระทำการต่าง ๆ ทั้งที่ทำโดยรู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวแต่ทำเพราะจิตใต้สำนึกสั่งการบ้าง สรุปการชดใช้ปมด้อยโดยทั่วไปแล้วสำแดงออกมาโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ทำตน “ใหญ่” เหนือผู้เหนือคน ทำเป็นนักเลง ทำอำนาจ ทำเป็นผู้รู้ กราดเกรี้ยว เหล่านี้เป็นต้น

คนปมด้อยที่หาทางออกโดยทำตน "ใหญ่" เกินความจริงนี้ ถ้าไปพบคนที่ไม่กลัวไม่เกรงการทำใหญ่ของตน หรือไปพบคนที่ไม่สนใจ พบคนที่วิเคราะห์ได้ว่า ทำใหญ่เพื่อปกปิดปมด้อยเป็นการชดใช้แล้ว ก็จะเกิดอาการที่ภาษาวิชาการของฝรั่งเรียกว่า 'lose his nerve' มีอาการประสาทเสีย เกิดความไม่เก่ง ไม่กล้าจริงขึ้นแทน ดังที่เราได้เห็นโดยทั่ว ๆ ไป

คนปมด้อยบางคนชดใช้โดยสำแดงความเป็นผู้รู้ในทางวิชาการหรือเรื่องต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง มักจะเป็นการคุย การซักถาม การขัดคอคนอื่นในการสนทนาหรือการอภิปราย จนบางคราวกลายเป็นชนวนของการทะเลาะวิวาท เป็นชนวนให้เกิดการไม่ชอบหน้ากันจนถึงประหัตประหารกันในโอกาสต่อไป เด็ก ๆ วัยรุ่นพึงระมัดระวังเรื่องนี้ด้วย

คนบางคนชดใช้ปมด้อยโดยการแต่งกายจนเกินบุคคลิกของตน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลิกในทางสังขารคือรูปร่างหน้าตา บุคคลิกในทางฐานะความเป็นอยู่ บุคคลิกในทางความเหมาะสมหรืออื่น ๆ ใด การแต่งกายเป็นองค์ประกอบสำคัญของบุคคลิกภาพของคนเรา เด็ก ๆ จึงควรจะระมัดระวัง

ทุกวันนี้เราจะพบเห็นว่า การแต่งกายของเด็กวัยรุ่นซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการที่ต้องการจะเน้นหนักในการสำแดงออกซึ่งตัวตนได้เป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างเด็กวัยรุ่นกับผู้ใหญ่ผู้มีหน้าที่ปกครองให้การเลี้ยงดู อบรม สั่งสอน นับแต่บิดามารดา ผู้ปกครอง ญาติผู้ใหญ่ไปจนครูบาอาจารย์ ทำให้เกิดสิ่งที่เด็กวัยรุ่นสมัยนี้นิยมกล่าวอ้างว่า "เกิดช่องว่างระหว่างวัย" ดังได้เคยพูดให้ฟังแล้วในครั้งก่อน ๆ จึงขอย้ำกับเด็ก ๆ ว่า การแต่งกายเป็นการแสดงอุปนิสัยใจคอ แสดงตัวตนภายในออกมาให้คนอื่นเห็น ผู้ใหญ่ท่านจึงเป็นห่วงคอยดูแลให้เด็กวัยรุ่นรู้จักการแต่งกายที่ควรมิควรเสียตั้งแต่วัยเด็ก มิใช่จะตั้งหน้าตั้งตาขัดขวางหรือคอยจับผิดแต่อย่างใด ขอให้เด็ก ๆ จงตระหนักถึงความเจตนาดีของผู้ใหญ่ในเรื่องนี้ด้วย

การกระทำที่เป็นการชดใช้หรือทดแทนปมด้อยของคนนั้น ผู้รู้ท่านอธิบายต่าง ๆ กันว่า ทำเพื่อเพิ่มพูนสิ่งที่ตนขาดบ้าง ทำเพื่อให้เกิดความสมดุลย์บ้าง ทำเพื่อขจัดความเจ็บทางจิตอันเกิดจากความรู้สึกว่าตนมีความบกพร่อง มีความขาดอยู่ในตัวบ้าง มีผู้รู้ท่านหนึ่งคือ Dr. Adler ที่กล่าวถึงแล้วในตอนต้นอธิบายแตกต่างออกไปว่า การชดใช้ปมด้อยคือการที่บุคคลผู้นั้นพยายามจะเอาชนะปมด้อยของตน ตัวอย่างเช่นเด็กปัญญาน้อย ศึกษาเล่าเรียนทางวิชาการไม่ได้ดี พยายามทำกิจกรรมอื่นในโรงเรียน เช่นเอาดีในการกีฬา ดนตรี นาฏศิลป์ และการแสดงออกอย่างอื่น คนพิการพยายามทำทุกอย่างด้วยตนเอง ไม่ร้องขอความช่วยเหลือ ความสงสารจากใคร บางคนก็แสดงความสามารถถีบจักรยานขาเดียวเป็นต้น คนขี้ริ้วพยายามทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการแสดงออกต่อหน้าคนหมู่มาก คนที่อยู่ในฐานะและสภาพที่เจ้าตัวรู้สึกว่าต่ำต้อยแสดงความไม่กลัวไม่เกรง ฯลฯ

เด็กวัยรุ่นกับยาเสพย์ติด

เด็ก ๆ คงจะได้ทราบข่าวจากหนังสือพิมพ์เรื่องเด็กหญิงวัยรุ่นอเมริกันอายุ ๑๖-๑๗ ปี นักเรียนโรงเรียนนานาชาติ นอนตายอยู่ในซอยแถวพระโขนง สุขุมวิท เนื่องจากฉีดยาเสพย์ติดเข้าตัวเกินขนาด หนังสือพิมพ์ลงข่าวด้วยว่าเหตุการณ์ทำนองนี้เกิดแก่เด็กนักเรียนร.ร.นานาชาติมิใช่เป็นรายแรก เรื่องนี้แม้จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่เด็กวัยรุ่นอเมริกัน ก็เป็นเรื่องที่เด็กไทยวัยรุ่นจะต้องศึกษา เพราะเด็กวัยรุ่นนั้นไม่ว่าชาติไหนภาษาไหนย่อมมีธรรมชาติของตัวตนอันเป็นเนื้อแท้ของมนุษย์เหมือน ๆ กัน แม้จะแตกต่างกันอยู่บ้างโดยการอบรม การเลี้ยงดู โดยสิ่งแวดล้อมก็ตาม แก่นแท้ของธรรมชาติของตัวตนอันเป็นธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้แน่นอนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ-เจ้าของเราทรงค้นพบเมื่อ ๒๕๖๐ ปีมาแล้ว ก็ยังเหมือน ๆ กันอยู่นั่นเองไม่ว่าเด็กชาติไหนภาษาไหน ภัยของยาเสพย์ติดที่เกิดแก่เด็กหญิงอเมริกันวัยรุ่นจนต้องมาตายไกลจากบ้านเกิดเมืองนอนคนละซีกโลกและต้องมาตายชนิดพูดอย่างไทย ๆ ก็ว่าตายกลางถนนจึงเป็นภัยที่อาจเกิดแก่เด็กวัยรุ่นคนไหนก็ได้ในโลกนี้รวมทั้งเด็กวัยรุ่นไทยด้วย เด็ก ๆ จึงควรจะศึกษาหาความรู้เกี่ยวแก่ภัยของยาเสพย์ติดตามควรแก่ภูมิปัญญา เพื่อช่วยให้มีสติยั้งคิด ไม่ต้องตกเป็นทาสของยาเสพย์ติดชีวิตต้องพินาศไปในที่สุด

เรื่องแรกที่เด็ก ๆ ควรจะศึกษาพูดโดยสรุปคือสาเหตุที่ทำให้เด็กวัยรุ่นติดสิ่งเสพย์ติด สาเหตุอย่างหนึ่งซึ่งเป็นพื้นฐานในตัวตนทำให้เด็กวัยรุ่นมีความโน้มเอียงไปในทางง่ายต่อการติดสิ่งเสพย์ติดก็คือ ความมีตัวตนไม่สมประกอบของเด็กวัยรุ่นนั้น ๆ อันได้แก่ความไม่สมประกอบในทางจิต ซึ่งมีผลสะท้อนออกมาเป็นความไม่สมประกอบในการกระทำ ในความประพฤติ ในความนึกคิดต่าง ๆ รวมกันเข้าเป็นตัวเป็นตน เป็นบุคคลิกที่ไม่สมบูรณ์ ที่ขาดตกบกพร่องจากคนธรรมดา ๆ ตามธรรมชาติ เป็นคนแบบที่ภาษาฝรั่งทางวิชาการเรียกว่า Unhealthy Pesonality เด็ก ๆ ต้องเข้าใจเสียก่อนว่า ตัวตนที่ไม่สมประกอบของคนเรานั้นเกิดแก่มนุษย์ทุกชาติชั้นวรรณะ ไม่ว่ามั่งมีดีจนอย่างไรก็อาจมีสภาพที่มีตัวตนไม่สมบูรณ์ได้ทั่วนั้น สำหรับเด็กวัยรุ่นที่มีตัวตนไม่สมประกอบไม่สมบูรณ์นี้มักเป็นเด็กประเภทบ้านแตก บิดามารดาหย่าร้างกัน หรือล้มหายตายจาก มีพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง มีสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความข้องคับใจ เป็นต้นว่าได้รับการเลี้ยงดูอย่างเสียไม่ได้ ปล่อยปละละเลยตามยถากรรม ขาดความอบอุ่นทางจิตใจ ไม่ได้รับความเอาใจใส่ ความรัก ความอาทรอย่างแท้จริง เป็นเด็กประเภทไม่พึงประสงค์ที่ฝรั่งเรียกว่า Unwanted Child คือเด็กประเภทผู้เลี้ยงดูถือว่าเป็นภาระหรือเด็กประเภทที่เกิดมาโดยไม่มีใครแม้แต่ผู้ให้กำเนิดเองอยากให้เกิด เด็กที่เกิดจากเขยสะใภ้อันเป็นที่พึงรังเกียจของครอบครัว ได้รับการเลี้ยงดูอย่างไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร อะไรเหล่านี้เป็นต้น เด็กที่มีตัวตนไม่สมบูรณ์เป็นพื้นฐานดังว่านี้ไม่หมายความว่าจะเป็นเด็กที่เกิดในครอบครัวที่ยากจนเท่านั้น เด็กที่เกิดมาพร้อมด้วยยศศักดิ์อัครฐานอุดมด้วยทรัพย์สินศฤงคารบริวาร ก็มีตัวตนที่ไม่

สมบูรณ์ได้ ถ้าหากไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูตลอดจนการดูแล ความเอาใจใส่ ความรัก ความอาทร เท่าที่ควร ผู้ปกครองบางคนที่มากด้วยยศ มากด้วยธุรกิจ มากด้วยทรัพย์ มัววุ่นวายอยู่กับสิ่งอันเป็นองค์ประกอบไม่ได้มาซึ่งยศ ซึ่งอำนาจ ซึ่งทรัพย์ จนไม่มีเวลาจะดูแลรักษาน้ำใจบุตรหลาน ก็ทำให้เด็กประเภทนี้เกิดความไม่สมบูรณ์ในตัวตนได้ เพราะคนเรานั้นการบำรุงบำเรอด้วยความสุขทางกายแต่อย่างเดียวโดยไม่มีความสุขทางใจประกอบก็จะเป็นคนที่สมบูรณ์โดยแท้จริงไม่ได้ เมื่อเกิดความขาด ความไม่สมบูรณ์ขึ้นแก่จิตแล้วโอกาสที่จะหาทางออกในการหาความสุขชั่วครู่ชั่วยามโดยใช้สิ่งเสพย์ติดก็ทำได้ง่ายเข้า

นอกจากสาเหตุพื้นฐานดังกล่าวแล้ว สาเหตุอื่นที่ทำให้เด็กวัยรุ่นติดสิ่งเสพย์ติดคือ

๑. **ความอยากลอง** โดยเห็นผู้ใหญ่หรือเพื่อนเสพย์เกิดความอยากลองว่าเสพย์แล้วจะเป็นอย่างไร ลองบ่อยเข้าก็เลยติด

๒. **ถูกเพื่อนชักจูง** หรือถูกคนที่เป็นผู้ใหญ่กว่า ฉลาดกว่าที่คิดจะใช้เด็กวัยรุ่นเป็นเครื่องมือในการหาประโยชน์เกลี้ยกล่อมหรือมอมให้เสพย์ติดดังกล่าวแล้ว เมื่ออาทิตย์ก่อน

๓. **เด็กประเภทลูกหลานคนมีเงิน** ได้รับการตามใจให้ใช้เงินได้ตามต้องการถ้าไม่ติดสิ่งเสพย์ติดเอง ก็มักจะถูกคนบางจำพวกที่หาประโยชน์ในการค้าสิ่งเสพย์ติดล่อหลอกให้ติด เพื่อประโยชน์ที่จะหาเงินจากเด็กวัยรุ่นประเภทนี้

๔. **เสพย์ติดตามสมัยนิยม** คือตาม fashion ของวัยรุ่นจำพวก Hippies ซึ่งกำลังระบาดเข้ามาในบ้านเมืองของเรา นานมาแล้ว เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๓ ได้เคยพูดเรื่องของ Hippies ให้เด็ก ๆ ฟัง ได้บอกแล้วว่าลักษณะอย่างหนึ่งของ Hippies แท้คือนิยมสิ่งเสพย์ติด เป็นต้นว่ากัญชา Heroine, Morphine, L.S.D. และอื่น ๆ กัญชาเป็นของโปรดปรานมาก จึงมีการค้ากัญชากันเกลื่อนโลก ด้วย Hippies มีหลายชาติหลายภาษา ถ้าจะถามว่าทำไม Hippies แท้จึงนิยมสิ่งเสพย์ติดนักถือเป็นสัญญลักษณ์อย่างหนึ่งของ Hippies ทีเดียว ก็ตอบได้ว่าเพราะเหตุว่าคนประเภท Hippies ไม่ว่าเด็กไม่ว่าผู้ใหญ่ต้องการทิ้งสังคมที่ตนอยู่มาสร้างสังคมส่วนตัวเป็นโลกใหม่ของตน พยายามลืมความทุกข์ยาก ความขมขื่น ความล้มเหลวในชีวิต ความสับสนวุ่นวายในสังคมปรกติของตน และต้องการสร้างความสำราญ ต้องการสร้างความครึกครื้นรื่นรมย์ให้แก่จิต สิ่งเสพย์ติดทั้งหลายทั้งปวงเป็นเครื่องช่วยอย่างดีในการนี้ เพราะทำให้เกิดอารมณ์ครึกครื้น ทำให้ประสาทคลายความเครียด ทำให้ลืมความทุกข์ยาก เกิดความสุขชั่วครู่ชั่วยาม ทำให้เกิดอารมณ์ที่เด็กวัยรุ่นเรียกว่าสลึมสลือ เป็นความสุขผิวเผินที่คนซึ่งมีความไม่สมประกอบในชีวิตจะไขว่คว้าหยิบฉวยเอามาให้เกิดแก่จิตชั่วครู่ชั่วยามเกิดทัศนะว่าเป็นความสุข เด็ก ๆ ซึ่งหลงใหลหรือคิดจะลองเสพย์สิ่งเสพย์ติดเพราะคิดว่าเป็น fashion ที่โก้ดี จึงควรจะตระหนักถึงความจริงข้อนี้ไว้

อันเนื่องแต่มาตุฆาตของวัยรุ่น

เมื่อกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ มีข่าวน่าสลดใจไปทั่วประเทศ คือข่าวเด็กวัยรุ่นสังหารมารดาและพี่สาวของตนโดยใช้อาวุธปืนยิงแล้วนำศพไปเก็บไว้ข้างท้ายรถยนต์ของมารดานั่นเอง แล้วขับไปทิ้งไว้ไกลจากบ้านตนเองหลบหนีไปอาศัยบ้านเพื่อนคืนหนึ่ง เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ตามไปจับตัวมาคุมขังไว้ ณ สถานีตำรวจ

ปรากฏตามประวัติว่า เด็กหนุ่มผู้นี้ซึ่งมีอายุ ๑๘ ปี เป็นบุตรคนสุดท้องของครอบครัวซึ่งมีบุตร ๓ คน บิดาเป็นทหารยศร้อยเอกแต่ได้เสียชีวิตในหน้าที่ราชการนานมาแล้วตั้งแต่ฆาตกรยังเป็นเด็ก เด็กหนุ่มผู้นี้เป็นเด็กที่มีปัญญาดี เฉลียวฉลาด ขนาดเรียนหนังสือสอบได้๘๐% เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามอยากเข้าเรียนในโรงเรียนเตรียมทหาร เพื่อเจริญรอยตามบิดา แต่สอบคัดเลือกไม่ผ่าน เนื่องจากสายตาสั้น ทำให้บังเกิดความผิดหวังมาก ได้ไปศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๕ เมื่อจบแล้วอยากเข้าศึกษาต่อในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย แต่มารดาไม่ยินยอมขอให้ไปสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ด้วยเหตุผลว่าอยู่ใกล้บ้านสะดวกแก่การเดินทาง จึงได้ปฏิบัติตามมารดาต้องการ เมื่อสอบคัดเลือกได้แล้วก็เข้าเรียนในชั้นปีที่หนึ่ง เป็นนิสิตอยู่ไม่นานเกิดความไม่พอใจจะศึกษาต่อไป จึงลาออกอยู่บ้านเฉย ๆ ต่อมาป่วยเป็นโรคประสาทเข้ารับการรักษาพยาบาลโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า อยู่ได้ไม่นานก็ขอให้มารดารับตัวออกมาอยู่บ้าน จนมาก่อคดีฆาตกรรมฆ่ามารดาและพี่โดยใช้ปืนยิงดังกล่าวแล้ว

เล่าเรื่องนี้แล้วก็จะขอปรารมภ์กับเด็ก ๆ ถึงเรื่องอันเนื่องในจิตเภท ซึ่งแปลตามตัวว่า ความแตกของจิต หรือจิตแตก แปลเอาความก็ว่าความมีภาวะจิตไม่ปรกติ การที่คิดจะปรารมภ์เรื่องนี้กับเด็ก ๆ ก็เพราะเหตุว่าผู้ที่จะประกอบกรรมอันน่าสยดสยองเป็นอนันตริยกรรมเช่นนี้ได้ย่อมจะต้องเป็นผู้มีภาวะจิตไม่ปรกติ ภาวะจิตอันไม่ปรกติภาวะหนึ่ง ผู้รู้ท่านบัญญัติให้เป็นโรค เรียกว่าโรคประสาทซึ่งเป็นที่เข้าใจกันในสามัญชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งมิใช่จิตแพทย์ว่าเป็นโรคจิตอย่างอ่อน โรคประสาทเป็นโรคที่บั่นทอนความสุขของมนุษย์ได้เป็นอย่างมากและเป็นโรคที่มีผู้เป็นมากมายในโลกปัจจุบันนี้ไม่ว่าชาติไหนภาษาไหน บ้านเมืองใดที่เจริญด้วยวัตถุด้วยอารยธรรมแบบอาศัย Technology อย่างที่เคยพูดให้ฟังแล้วก็ยิ่งจะมีคนป่วยด้วยโรคประสาทมากขึ้น จำนวนคนไข้ที่มาเข้าคิวรอการรักษาพยาบาลย่อมจะเป็นการยืนยันความจริงนี้ การที่เป็นเช่นนี้เพราะสภาพของสิ่งแวดล้อมในสังคมมนุษย์ทุกวันนี้เป็นสาเหตุให้มนุษย์ทั่วโลกมีอันเป็นต้องบังคับ ต้องบีบ ต้องข่มจิตใจมากขึ้น โดยเฉพาะวัยรุ่นเป็นวัยที่มากไปด้วยความต้องการอันพัฒนาขึ้นตามวัยทั้งทางร่างกายทางอารมณ์ ทางความอยากต่าง ๆ ในการสังคมอันเป็นการพัฒนาที่มีมากที่สุดจนการสังคมกลายเป็นยอดปรารถนาของเด็กวัยรุ่น ทำให้เกิดมีเรื่องที่ไม่ได้ดังใจทำให้ต้องคอยบังคับคอยบีบคอยข่ม

จิตหนักขึ้น โอกาสที่จะก่อความระส่ำระสายความวิกลวิการขึ้นแก่จิตจึงเป็นไปได้อย่างง่ายดาย เด็กวัยรุ่นจึงควรจะศึกษาเรื่องความวิปริตเกี่ยวแก่จิตไว้บ้าง

ความวิปริตของจิตที่ปรากฏชัดคืออาการที่เรียกว่าโรคประสาท ถ้าจะถามว่าโรคประสาทคือโรคอะไรก็มีผู้รู้ท่านสรุปไว้ว่าโรคประสาทคืออาการที่เกิดจากการขัดกันระหว่างความต้องการหรือความอยากต่าง ๆ ของคนเรากับการยับยั้งหรือการขัดขวางจะโดยจิตส่วนที่มีพิริโอดัปปะ มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีหรือโดยการขัดขวางยับยั้งของคนอื่นหรือโดยเกิดจากสิ่งแวดล้อมก็ตามที ตัวอย่างเช่น เมื่อคนเราเกิดความอยากได้สิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วไม่ได้ดังความต้องการ หรือเมื่ออยากทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วทำไม่ได้ตามความอยาก จะโดยความรู้สึกว่าเป็นการไม่สมควร ไม่ถูกต้องตามทำนองครองธรรม หรือถูกขัดขวางจากบุคคลใดหรือสิ่งแวดล้อมใดไม่ให้ทำ บุคคลผู้นั้นก็จะเกิดอาการที่พูดกันอย่างสามัญว่าไม่ได้ดังใจขึ้น ทำให้เกิดความผิดหวัง ความผิดหวังก่อให้มนุษย์บังเกิดความเสียใจ ความน้อยเนื้อต่ำใจ เกิดแล้วก็กลายเป็นความทุกข์ ความขุ่นมัวสะสมหมักหมมไว้ในน้ำจิต เทียบกับน้ำธรรมดา ๆ ก็กลายเป็นตะกอนทำให้จิตขุ่นมัวไม่แจ่มใสอยู่เป็นนิตย์ กายกับจิตเป็นของคู่กัน และจิตเป็นผู้สั่งการให้กายกระทำการต่าง ๆ เมื่อจิตขุ่นมัว การสั่งการให้กายกระทำกรรมต่าง ๆ ก็ย่อมจะเป็นการกระทำที่ขุ่นมัว เศร้าหมอง ไม่เป็นกรรมดีเท่าที่ควรไปด้วย จิตมีความกระสับกระส่ายดิ้นรนไม่เป็นสุขเท่าใด ก็จะสั่งการให้กายกระทำการต่าง ๆ เป็นการชดใช้เป็นการสนองตอบความกระสับกระส่ายดิ้นรนนั้นเท่านั้น คนเราจึงต้องมีอันเป็นประกอบกรรมที่ไม่ดีต่าง ๆ ตั้งแต่ประกอบกรรมที่ไม่เป็นมงคลแก่ตน แก่สังคม ไปจนประกอบกรรมที่เป็นอนันตริยกรรมน่าสยดสยองดังตัวอย่างที่เล่าในตอนต้น โดยมีสาเหตุที่ลึกซึ้งที่สุดอยู่ในจิตใต้สำนึกเกิดจากไม่ได้สมหวังดังต้องการ

นานประมาณสามปีมาแล้ว ได้เคยพูดกับเด็กวัยรุ่นในรายการนี้ถึงการตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอสรุปให้ฟังอย่างง่ายที่สุดอีกครั้งหนึ่งว่า ก่อนจะตรัสรู้สำเร็จพระโพธิญาณได้ทรงต่อสู้กับความต้องการทยานอยากต่าง ๆ ตามวิสัยมนุษย์ปุถุชน ซึ่งมีในพระองค์จนทรงสามารถขจัดความอยากต่าง ๆ ตามวิสัยมนุษย์ปุถุชนให้หมดไปจากพระราชหฤทัยจนสิ้น เป็นการทรงดับตัณหา ทำให้เกิดทรงเกิดพลังจิตเป็นพุทธนุภาพให้ตรัสรู้ถึงความจริงแท้แห่งชีวิตประมวลกันเป็นหลักความจริงสี่ประการ เป็นอริยสัจสี่ให้มนุษย์ได้ยึดเป็นหลักในการดำรงชีวิตให้อยู่ด้วยดีมีความทุกข์น้อยหรือไม่มีเลย พระพุทธองค์ทรงสอนเกี่ยวแก่ความทุกข์ไว้ว่า ผู้ใดต้องการจะดับเสียซึ่งความทุกข์ ผู้นั้นต้องดับตัณหาคือความต้องการ ความอยากต่าง ๆ ตามวิสัยมนุษย์เสียให้สิ้นซึ่งเป็นการกระทำที่ยากที่สุด ปุถุชนธรรมดาจะต้องตั้งความเพียรอย่างสูงสุด พระพุทธองค์ทรงทราบดีว่าเป็นการกระทำที่ยาก จึงได้ทรงแจกแจงแบ่งแยกคำสั่งสอนของพระองค์เป็นพระธรรมไว้

ในพระพุทธศาสนาเป็นลำดับ ตั้งแต่ง่ายไปหายาก คนทุกชั้น ทุกวัย ทุกเพศ ทุกสภาพ อยู่ในวิสัยที่จะปฏิบัติตามธรรมซึ่งจะเป็นการผ่อนทุกข์ ผ่อนคลายความเครียด ความขัดแย้งกันแห่งจิตให้บรรเทาลงโดยไม่ต้องเป็นโรคประสาทได้ จึงขอเชิญชวนให้เด็กวัยรุ่นซึ่งมากไปด้วยความต้องการ มากไปด้วยความอยากจะเป็นนั่น เป็นนี่ อยากได้นั่น อยากได้นี่ ยิ่งมีความอยากมากเท่าใด ความทุกข์อันเกิดจากไม่ได้ดังใจ ไม่ได้ดังความอยาก ก็ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น เป็นหนทางให้กลายเป็นคนเป็นโรคประสาทกระทำการอันเป็นความเสียหายต่าง ๆ นานาดังกล่าวแล้ว การศึกษาพุทธสาสนาจะเป็นเครื่องช่วยคนไม่ให้เป็นโรคประสาทได้เป็นอย่างมาก จึงขอเสนอไว้ให้เด็กวัยรุ่นพิจารณาด้วย

"พ่อฆ่าลูกติดยาเสพย์ติด"

เรื่องเกิดจากภัยของยาเสพย์ติดที่จะเล่าต่อไปนี้ได้มาจากหนังสือ Reader Digest ฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. 2515 ย่อมาจากหนังสือ Life ฉบับประจำวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๕

เรื่องมีอยู่ว่าเด็กหนุ่มชาวอเมริกันคนหนึ่งอายุ ๑๘ ปี ชื่อ George Richard Diener เป็นลูกชายของ George Edward Diener มารดาชื่อ Carol เด็กหนุ่มผู้นี้มีชื่อเล่นว่า Richie เกิดที่เมือง Brooklyn มลรัฐ New York แล้วย้ายไปอยู่ที่ Long Island มลรัฐเดียวกัน เมื่อเล็ก ๆ เป็นเด็กแข็งแรง น่ารัก ชอบสัตว์เลี้ยงมาก พอรุ่นหนุ่มบิดามารดาพยายามให้เล่นกีฬาแต่ Richie ไม่ชอบ ชีวิตในวัย ๑๕ ปีแรกของเด็กหนุ่มผู้นี้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบตามความต้องการของบิดาซึ่งเป็นคนเจ้าระเบียบ Richie เรียนอยู่ในโรงเรียนอย่างเป็นนักเรียนมีสติปัญญาปานกลาง

ปัญหาของเด็กหนุ่มผู้นี้เริ่มต้นเกิดขึ้นเมื่อมีอายุ ๑๖ ปี ในฤดูร้อนปี พ.ศ.๒๕๑๓Richie ได้ออกไปอยู่ค่ายพักร้อนสองครั้ง พอถึงครั้งที่สาม Carol ผู้เป็นมารดาได้รับโทรศัพท์ทางไกลจากผู้ควบคุมค่ายว่า Richie สูบกัญชา ทำการก่อกวนต่าง ๆ และทะเลาะกับเพื่อน ๆ ขอให้ผู้ปกครองรับกลับบ้าน ขณะขับรถกลับบ้าน Richie ได้ยอมรับกับมารดาว่าสูบกัญชาจริง และให้สัญญาว่าจะไม่สูบอีก

ในปีต่อมา Richie เรียนอยู่ชั้น Junior High ซึ่งเป็นชั้นที่เหลืออยู่ชั้นเดียวก็จะจบขั้นมัธยมศึกษา การเรียนของเขาตกต่ำลงมาก ความสนใจในสัตว์เลี้ยงตลอดจนในธรรมชาติวิทยาทั้งหลายทั้งปวงซึ่งเคยมีมากก็หมดไปจนถึงฉีกรูปภาพต่าง ๆ ตลอดจนหนังสือที่เกี่ยวแก่เรื่องเหล่านี้ที่เก็บสะสมไว้ในห้องของเขาออกหมดและแปลงห้องเป็นที่สำแดงออกซึ่งการต่อต้านการอบรมที่เขาได้รับเป็นต้นว่า หาภาพดาราในการดนตรีประเภทเพลง Rock ทั้งหลายทั้งปวงที่แสดงท่าทางน่าขนลุกขนพองมาประดับตรงที่ ๆ เขาจะนอนมองเห็นได้ เป็นภาพเขียนประหลาด ๆ น่ากลัวเช่นภาพอสุรกายตัวใหญ่โต ภาพสัตว์ที่มีนัยน์ตาถลน ผมชี้ตรงราวกับถูกกระแสไฟฟ้า มีสัตว์เลื้อยคลาน

พันตามแขน รูปคนถือกริชนั่งในอ่างเลือดเป็นต้น วันหนึ่ง Carol ผู้เป็นมารดาพบถุงใส่กัญชาในห้องของ Richie จึงนำไปทิ้งเสีย Richie ให้เหตุผลในการสูญกัญชาว่าเพราะอยากสูบบ้าง เพราะเห็นเด็กคนอื่น ๆ สูบบ้าง เพราะกัญชาช่วยให้เกิดความกล้าที่จะพูดกับเด็กผู้หญิงบ้าง

ในปีต่อมาคือในปี พ.ศ.๒๕๑๔ Richie มีอายุย่างเข้าปีที่ ๑๗ เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก กลายเป็นเด็กติดกัญชาอย่างหนัก กลับบ้านดึกดื่นหลังเที่ยงคืนถึงตีสอง Richie ห้ามพ่อแม่มิให้เข้าไปในห้องของตนอย่างเด็ดขาด โดยบอกว่าถ้าเข้าไปจะอาละวาด เขามักไม่ร่วมรับประทานอาหารค่ำด้วยโดยบอกว่าไม่หิว นัยน์ตาแดงก่ำอยู่เสมอ เปลี่ยนจากที่เคยเป็นเด็กเงียบ ๆ เป็นพูดมากและพูดหยาบคาย

ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๔ Carol ผู้มารดาได้รับโทรศัพท์จากผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ที่ Richie เรียนอยู่แจ้งว่า Richie ป่วยขอให้ไปรับกลับบ้านโดยด่วน เมื่อ Carol ไปถึง Richie ซึ่งมีนัยน์ตาแดงก่ำและบรือกำลังพูดพล่ามหยาบคายด่าทอสาปแช่งทุกคนที่เข้าใกล้ ปรากฏว่าเขารับประทานยาเสพย์ติดชื่อ Seconal ซึ่งมีฤทธิ์ทำให้ผู้เสพย์เกิดความรู้สึกผิดปรกติไปในทางประหลาด ๆ มีอาการเหมือนฝันไป ยานี้มีพิษไปกดศูนย์ประสาท

Richie ยิ่งเสพย์ยา Seconal หนักขึ้นและมีเรื่องขัดแย้งกับ George ผู้เป็นบิดาอย่างรุนแรงจนถึงไม่พูดกัน แต่ทั้ง ๆ ที่ไม่พูดกันก็ยังคงมีเรื่องทะเลาะวิวาทกันเสมอ ๆ Richie ไม่สนใจในสิ่งใดทั้งสิ้น ใช้เวลาให้หมดไปโดยการออกไปนอกบ้านและนอนฟังดนตรีในห้อง ไว้ผมยาวรุงรังและไว้หนวดเครารุ่มร่าม

วันหนึ่งก่อนสิ้นปี พ.ศ.๒๕๑๔ บิดากับบุตรเกิดทะเลาะกันอย่างรุนแรงโดยบิดาขอให้เลิกใช้ยาเสพย์ติด Richie ต่อรองขอดื่มสุราแทน เมื่อทะเลาะกันหนักเข้า Richie ก็ออกจากบ้านไปและกลับมาทุบประตูบ้านให้เปิดในตอนดึกก้าวร้าวบิดาว่าตัวเขามิได้อยากจะเกิด ที่ต้องเกิดเพราะพ่อแม่ร่วมกันทำอะไรโง่ ๆ บิดาโกรธมากจึงตีลูกชายปากแตก

ต่อมาอีก ๒-๓ เดือน Richie ก็ขโมยรถของมารดาขับไปชนรถของคนอื่นแล้วกินยา Seconal ขับต่อไปด้วยความเร็ว ๖๐ ไมล์ต่อชั่วโมง ยางรถแตกรถเสียหลักไปชนรถตู้อีกคันหนึ่งแล้วเลยพุ่งเข้าชนรั้วบ้านคนอื่นอีก ขณะที่บิดาเจรจากับตำรวจและผู้แทนบริษัทประกันภัย Richie ก็กลับบ้านก่อน เมื่อพ่อแม่กลับมาบอกเขาว่าการทำเช่นนี้อาจทำให้ตัวเขาเป็นอันตรายถึงตายได้ Richie บอกว่าตายเสียได้ก็ดี George ผู้บิดากลัวจะเกิดเรื่องอีก ก็เลยหนีลงไปทำงานจัดตัวอย่างสินค้าของเขาอยู่ที่ห้องใต้ดิน Richie เข้าห้องเปิด Tape เพลง Rock ฟัง ครึ่งชั่วโมงต่อมาเขาออกจากห้องด้วยอาการคนเดินโซซัดโซเซ ตาแดงก่ำ บอกมารดาว่ากินยา Seconal เข้าไป แล้วเดินไปโทรศัพท์

นัดเพื่อนออกนอกบ้านโดยไม่ฟังมารดาห้าม เกิดไปชนเก้าอี้ล้มลงเสียงดัง เป็นเหตุให้บิดาซึ่งได้ยินเสียงขึ้นมาจากห้องใต้ดิน เพื่อจะดูว่ามีอะไรเกิดขึ้น Richie ก็พาลหาเรื่องถามบิดาว่าไปบอกตำรวจว่าเขากินยาเสพย์ติดแล้วขับรถใช่หรือไม่ บิดาไม่ตอบและเดินหนี Richie โกรธมากทำอาการที่ทำให้บิดาเข้าใจว่าตนและภรรยาอาจถูกบุตรทำร้ายจึงไปหยิบปืนพกขนาด .๓๘ ม.ม. มาคาดไว้กับเข็มขัดแล้วลงไปทำงานในห้องใต้ดินต่อ Richie ฉวยได้เหล็กสำหรับขุดน้ำแข็งตามลงไปขู่ให้บิดาตอบคำถามว่าบอกตำรวจว่าเขาเสพย์ยาเสพย์ติดแล้วขับรถใช่หรือไม่ George จึงเอาปืนออกมาขู่ให้วางเหล็กขุดน้ำแข็งเสียซึ่ง Richie ก็ยอมทำตาม หลังจากนั้นก็เกิดการต่อสู้กันขึ้น George เตะเหล็กขุดน้ำแข็งไปมุมห้อง Carol ผู้มารดาลงมาดูด้วยความตกใจ Richie ตะโกนว่าจะขึ้นไปเอากรรไกรมาแทงแล้วก็กลับขึ้นไปข้างบน เมื่อกลับลงมาก็มีมีดหั่นเนื้อเป็นอาวุธ ร้องท้าให้บิดายิง George ผลักภรรยาไปข้างหลังและเพื่อป้องกันชีวิตของตนและภรรยา George ก็ลั่นไกปืนถูก Richie ลูกชายของตนเองตกบันไดลงมายังพื้นซิเมนต์ในห้องใต้ดิน เมื่ออุ้มภรรยาซึ่งเป็นลมเพราะความตกใจขึ้นไปไว้ที่ห้องนั่งเล่นชั้นบนแล้ว เขาก็โทรศัพท์ไปเรียกตำรวจและเรียกรถพยาบาลแล้วลงไปดูลูกชาย ซึ่งปรากฏว่าตายสนิท George กลับขึ้นไปหาภรรยาพร่ำพูดว่า "ลูกตายแล้ว ฉันฆ่าลูกของเรา เธอจะยกโทษให้ฉันไหม" แล้วทั้งพ่อทั้งแม่ก็นั่งร้องไห้คอยตำรวจ

ผลของการผ่าศพปรากฏว่าอวัยวะภายในที่สำคัญเต็มไปด้วยพิษของ Seconal George ถูกจับในข้อหาฆาตกรรมและได้ให้การกับตำรวจว่า ทำไปเพราะเพื่อป้องกันภรรยาและตัวเอง คณะลูกขุนจึงพร้อมกันลงมติเป็นเอกฉันท์ไม่ส่งฟ้องศาลให้ปล่อยตัวพ้นข้อหาไป

คืนก่อนวันฝังศพพวกเพื่อน ๆ ของ Richie ได้พากันไปยังเรือนพักศพที่ฝรั่งเรียกว่า Funeral Home เพื่อคารวะศพ ปรากฏว่าได้มีการโกนหนวดเคราและตัดผมศพอย่างเรียบร้อยผิดไปจากลักษณะที่เป็นอยู่ก่อนเสียชีวิต จึงเกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันขึ้น George ตัดบทโดยอธิบายว่า "ฉันอยากจะจำภาพของลูกไว้ในลักษณะเช่นนี้"

หวังว่าเรื่องที่นำมาเล่านี้จะเป็นอนุสติแก่เด็ก ๆ ให้เห็นภัยของยาเสพย์ติด ซึ่งกำลังระบาดโดยทั่วโลกในหมู่คนทุกเชื้อชาติทุกชั้นทุกวัย โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น

อาศิรวาทราชสดุดี
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้า

เนื่องจากวันที่ ๒๕ มกราคม เป็นวันคล้ายกับวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงประสพความมีชัยชนะในการทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาของพม่า เป็นการแผ่พระบรมเดชานุภาพกู้บ้านกู้เมืองให้พ้นจากความเป็นเมืองขึ้นได้เป็นเอกราชโดยสมบูรณ์ จึงควรที่คนไทยทั่วหน้าจะได้ทำการถวายอาศิรวาทราชสดุดีรำลึกถึงพระองค์ท่านเป็นการเฉลิมพระเกียรติและเป็นการสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณซึ่งทรงมีต่อชาติไทยอย่างใหญ่หลวง

ในวันคล้ายวันนี้เมื่อ ๓๙๘ ปีมาแล้วคือเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ นับทางจันทรคติตรงกับวันจันทร์ เดือนยี่ แรม ๒ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๙๕๓ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งขณะนั้นเสด็จขึ้นทรงราชย์ได้ ๒ ปี กับสมเด็จพระเอกาทศรถพระราชอนุชาได้เสด็จกรีฑาทัพไปทำสงครามกับพระมหาอุปราชาเมืองพม่า ซึ่งยกทัพมาจากกรุงหงสาวดีเข้าตีเมืองไทยทางด่านพระเจดีย์สามองค์ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีปัจจุบัน ล่วงมาทางสุพรรณบุรีย่านบ้านพนมทวน มาประชุมทัพที่บ้านตะพังกรุ มีรอยค่ายให้เห็นอยู่จนปัจจุบัน

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จกรีฑาทัพไปรับทัพข้าศึกก่อนวันยุทธหัตถี ๘ วัน คือเสด็จออกจากพระนครศรีอยุธยาเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ ผ่านทุ่งลุมพลี ไปตั้งทัพหลวง ณ ตำบลมะม่วงหวาน ใกล้ทุ่งป่าโมก จัดขบวนทัพอยู่ ๓ วัน ถึงวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ เสด็จยกทัพหลวงจากตำบลมะม่วงหวานประกอบด้วยทหารไทย ๑๐๐,๐๐๐ คน เดินทางจากทุ่งป่าโมกไปยังเมืองสุพรรณบุรี ทางบ้านสามโท้ ข้ามลำน้ำสุพรรณบุรีที่ท่าท้าวอู่ทอง ไปตั้งค่ายหลวงที่ตำบลหนองสาหร่ายเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ เมื่อเสด็จไปถึงโปรดเกล้าฯให้พระยาศรีไสยณรงค์เป็นแม่ทัพหน้าคุมทหารออกไปตั้งอยู่ที่ดอนระฆัง รอยค่ายยังคงมีปรากฏอยู่

กองสอดแนมของฝ่ายกรุงหงสาวดีเล็ดลอดมาสืบทราบว่าทัพไทยมีกำลังเพียง ๑๐๐,๐๐๐ คน ก็ไปทูลพระมหาอุปราชาซึ่งตั้งทัพอยู่ที่ตำบลตะพังกรุห่างจากทัพพระยาศรีไสยณรงค์เพียงเดินเท้าวันเดียว ข้าศึกก็เตรียมการจะเข้าโจมตีกองทัพไทย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงคาดคะเนไว้แล้วว่าคงจะได้ปะทะกันแน่เพราะทัพทั้งสองอยู่ใกล้กันมาก จึงทรงจัดทัพเป็นกระบวนเบญจเสนา คือมีทัพย่อย ๕ ทัพ พระองค์เองและสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นทัพหลวง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพิเคราะห์ไว้ตามหนังสือพงศาวดารว่าการรบครั้งนี้ในชั้นแรกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคงจะทรงตั้งพระราชหฤทัยจะเป็นฝ่ายตั้งรับให้ข้าศึกเข้าตีก่อน เพราะทรงทราบว่าข้าศึกมีกำลังมากกว่าคงมิได้ทรงพระราชดำริจะบุกเข้าไปดังที่ปรากฏในการทรงกระทำยุทธหัตถี

เลย หากแต่เกิดความจำเป็นจึงทรงใช้พระราชปฏิภาณเผชิญกับข้าศึก ทรงสำแดงความเป็นขัตติยให้ปรากฏ ทั้งของพระองค์เองและของพระมหาอุปราชา ดังจะได้กล่าวต่อไป

ครั้นถึงวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ.๒๑๓๕ไทยสืบทราบว่าข้าศึกยกทัพใหญ่พ้นบ้านจระเข้สามพันมาแล้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงโปรดให้จัดทัพรับศึก ไทยกำลังจัดทัพอยู่ก็ได้ยินเสียงปืน จึงดำรัสสั่งให้ม้าเร็วไปสืบได้ความว่าตอนรุ่งอรุณของวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๑๓๕นั้น ทัพหน้าของไทยซึ่งมีพระยาศรีไสยณรงค์เป็นแม่ทัพได้ปะทะกับข้าศึกที่ดอนเผาข้าว แต่กำลังของข้าศึกมีมากกว่ามากนักจึงแตกทัพถอยร่นมา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงทรงเปลี่ยนกลยุทธ์กระทันหันตามสถานการณ์ เป็นเข้าโอบตีข้าศึกขณะไล่กองทัพหน้าไทยมา โดยทรงส่งม้าเร็วไปประกาศให้กองทัพหน้าล่าถอยให้ข้าศึกไล่ตาม พระองค์เองทรงสงบทัพหลวงรออยู่เมื่อเวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. ของวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๑๓๕ การเปลี่ยนยุทธวิธีและกระบวนทัพโดยกระทันหันทำให้ทัพไทยบางกระบวนตามเสด็จไม่ทัน มีแต่ทัพของพระยาสีหราชเดโชชัยกองหน้าและทัพของเจ้าพระยามหาเสนาซึ่งเป็นปีกขวาเท่านั้นที่ยกตามกองทัพหลวงเข้าจู่โจมโอบตีข้าศึก กองทัพหน้าข้าศึกหลงระเริงไล่ตามไทยมาโดยประมาท หมายแต่จะจับเอาช้างม้าเครื่องศาสตราวุธของไทย มิได้ระแวงว่าจะมีกองทัพไทยไปตีโอบ พอถูกโจมตีก็เสียทีปั่นป่วนแตกหนีเป็นการกาหลอลหม่าน ขณะนั้นช้างพระที่นั่งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นช้างชนะงาชื่อพลายภูเขาทอง ขึ้นระวางเป็นเจ้าพระยาไชยานุภาพ และช้างพระที่นั่งของสมเด็จพระเอกาทศรถชื่อพลายบุญเรือง ขึ้นระวางเป็นเจ้าพระยาปราบไตรจักร เป็นช้างกำลังตกมันทั้งสองช้าง ครั้นเห็นช้างข้าศึกแตกหนีก็ออกแล่นไล่ไปโดยเมาน้ำมัน พาทั้งสองสมเด็จเข้าไปกลางหมู่ข้าศึกมีแต่จตุรังคบาท ๔ คน กับทหารรักษาพระองค์ติดตามไป เป็นการรบพุ่งและหนีกันอย่างโกลาหล ฝุ่นฟุ้งตลบเป็นผงคลีจนมืดมัวไปทั่วทิศมองไม่เห็น ข้างฝ่ายไทยก็ไม่เห็นว่าช้างพระที่นั่งไปถึงไหนแล้ว แม้พระองค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเองก็ไม่ทรงทราบว่าเสด็จไล่ข้าศึกไปถึงไหน จนฝุ่นจางลงจึงทอดพระเนตรเห็นพระมหาอุปราชาทรงคชาธารพักช้างอยู่ในร่มไม้กับช้างท้าวพระยาฝ่ายพม่าอีกหลายตัว จึงทรงทราบว่าช้างพระที่นั่งเข้าไปจนถึงในกองทัพหลวงซึ่งมิได้แตกฉานของข้าศึก ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณเที่ยงวันของวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีพระสติมั่นมิได้ทรงหวั่นหวาด ทรงพระราชดำริได้ในทันทีว่าทางที่จะทรงเอาชัยชนะได้นั้นมีอยู่ทางเดียวคือต้องทรงใช้ความเป็นขัตติยชาติทั้งของพระองค์เองและของพระมหาอุปราชาให้ปรากฏ จึงทรงขับช้างพระที่นั่งไปยังหน้าช้างทรงของพระมหาอุปราชา แล้วตรัสทักไปฐานทรงคุ้นเคยประทับอยู่ด้วยกันในเมืองพม่าตั้งแต่เยาว์วัยว่า “เจ้าพี่จะยืนช้างอยู่ในร่มไม้ทำไม เชิญเสด็จมากระทำยุทธหัตถีกันให้เป็นเกียรติยศเถิด กษัตริย์ภายหน้าที่จะชนช้างได้อย่างเราจะไม่มีแล้ว” สมเด็จพระมหา

สมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์พระราชดำรัสท้าชนช้างของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตอนนี้เป็นคำร้อยกรองไว้ในหนังสือตะเลงพ่ายว่า

"พระพี่พระผู้ผ่าน ภพอุต ดมเอย
ไป่ชอบเชษฐ์ยืนหยุด ร่มไม้
เชิญราชร่วมคชยุทธ์ เผยอเกียรติ ไว้แฮ
สืบกว่าสองเราไสร้ สุดสิ้นฤๅมี"

ขณะที่สมเด็จพระนเรศวรทรงท้าชนช้างนั้น ที่จริงเสด็จอยู่กลางหมู่ข้าศึกเป็นกองทัพ พระองค์เองทรงมีแต่พระราชอนุชา ช้างพระที่นั่งสองเชือกกับทหารรักษาพระองค์ไม่กี่คน ถ้าพระมหาอุปราชาไม่ทรงมีวิสัยเป็นขัตติยชาติตามพระชาติกำเนิดไม่ทรงรับท้าชนช้างสั่งให้ทหารในกองทัพเข้ารุมรบพุ่งสมเด็จพระนเรศวรและพระราชอนุชาก็น่าจะไม่พ้นอันตราย แต่ด้วยพระบุญญาภินิหาร ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและด้วยความทรงมีวิสัยของกษัตริย์ขัตติยชาติของพระมหาอุปราชาที่เมื่อได้ทรงฟังพระดำรัสท้าชนช้างแล้ว จะไม่ทรงรับก็ละอายพระทัย จึงทรงขับช้างพระที่นั่งพลายพัทธกอตรงเข้าชนกับเจ้าพระยาไชยานุภาพ ช้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งกำลังคลั่งน้ำมัน เมื่อเห็นช้างข้าศึกตรงเข้ามาก็โถมเข้าแทงทันทีไม่ยับยั้งตั้งหลักก่อน เสียทีให้พลายพัทธกอของพระมหาอุปราชาได้ล่างแบกรุนเอาเจ้าพระยาไชยานุภาพเบนขวางตัว พระมหาอุปราชาจึงทรงจ้วงฟันสมเด็จพระนเรศวรด้วยพระแสงของ้าว แต่ทรงเบี่ยงพระองค์หลบทัน ถูกแต่ชายพระมาลาหนังซึ่งทรงในวันนั้นบิ่นไป เจ้าพระยาไชยานุภาพสบัดหลุดแล้วกลับชนะได้ล่างแบกรุนเอาพลายพัทธกอเบนไป สมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ทรงจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าวถูกพระมหาอุปราชาที่พระอังสาคือไหล่ขวาขาด ซบสิ้นพระชนม์อยู่บนคอช้าง เมื่อเวลาประมาณเที่ยงวันเศษ วันจันทร์ เดือนยี่ ปีมะโรง จุลศักราช ๙๕๓ ตรงกับเวลาเที่ยงเศษวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๑๓๕ นับจนถึง พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นเวลาครบ ๓๘๘ ปีเต็ม

ส่วนสมเด็จพระเอกาทศรถได้ทรงกระทำยุทธหัตถีกับเจ้าเมืองจาปะโร ทรงฟันเจ้าเมืองจาปะโรตายเช่นกัน ทหารหงสาวดีก็กรูกันเข้าแก้ไขระดมยิงปืนถูกสมเด็จพระนเรศวรที่พระหัตถ์ถึงบาดเจ็บ และถูกนายมหาอานุภาพควาญช้างพระที่นั่งกับหมื่นภักดีศวร กลางช้างสมเด็จพระเอกาทศรถ ถึงแก่ความตายทั้งสองคน ขณะนั้นพอดีรี้พลไทยทั้งทัพหลวงและทัพเจ้าพระยามหาเสนาพระยาสีหราชเดโชชัยตามไปทัน เข้ารบพุ่งเชิญเสด็จสมเด็จพระนเรศวรและพระราชอนุชาออกมาพ้นกองทัพข้าศึกได้ การรบพุ่งก็หยุดลงเองโดยปริยาย เพราะพวกข้าศึกตกใจที่พระมหาอุปราชาจอมทัพของตนสิ้นพระชนม์ไม่มีใครบัญชาการรบ จึงคงคิดแต่จะกันเอาพระศพกลับไปหงสาวดี ฝ่ายไทยก็คงกำลังตกใจด้วยสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถทรงตกอยู่ในที่ล้อมจวน

จะเป็นอันตราย จึงหมายแต่จะแก้ออกมาให้พ้นภัย ทั้งกองทัพที่จัดไว้ก็ตามไปไม่พร้อมกัน สมเด็จพระนเรศวรจึงโปรดให้เลิกทัพกลับเข้าค่ายหลวงที่ตำบลหนองสาหร่าย คงจะต้องเสียเวลาจัดทัพอยู่สักวันสองวัน ประมาณวันที่ ๒๖-๒๗ มกราคม พ.ศ.๒๑๓๕ จึงได้ยกไปตีข้าศึกซึ่งยกกลับพม่าอีกไปทันกองหลังที่เมืองกาญจนบุรี ฝ่ายไทยก็ยกเข้าตีแตกพ่ายไป ได้ช้างม้าเครื่องศาสตราวุธและจับตัวเจ้าเมืองมะลวน ซึ่งเป็นควาญช้างทรงของพระมหาอุปราชาที่กระทำยุทธหัตถีมาได้ด้วย สอบถามเรื่องราวของทัพข้าศึกแล้ว สมเด็จพระนเรศวรก็โปรดให้ปล่อยตัวกลับให้ไปทูลพรรณนาเรื่องราวการกระทำยุทธหัตถีต่อพระเจ้ากรุงหงสาวดี

ยุทธหัตถีครั้งนี้จัดเป็นมหาวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพราะถือเป็นคติแต่ดึกดำบรรพ์ว่าการชนช้างเป็นยอดความสามารถของนักรบ เพราะเป็นการต่อสู้กันตัวต่อตัว กษัตริย์พระองค์ใดทรงกระทำยุทธหัตถีประสพชัยชนะก็ถือว่าเป็นพระเกียรติยศอันสูงสุด แม้ผู้แพ้ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักรบแท้ พระเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงถึงที่ทรงเป็นวีรมหาราชโดยสมบูรณ์ในครั้งนี้ แม้เครื่องทรงเมื่อทรงกระทำยุทธหัตถีคือพระมาลาก็ได้นามว่า "พระมาลาเบี่ยง" พระแสงของ้าวที่ทรงฟันพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์ก็ได้นามว่า "พระแสงของ้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย" นับเป็นเครื่องราชูปโภคอันศักดิ์สิทธิ์มาทุกรัชกาลด้วยกันกับ "พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง" ซึ่งทรงใช้ยิงเรือพระยาจีนจันตุ และ "พระแสงดาบคาบค่าย" เป็นพระแสงซึ่งสมเด็จพระนเรศวรทรงคาบนำทหารปีนระเนียด จะเข้าค่ายพระเจ้าหงสาวดีที่ยกมาล้อมกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.๒๑๒๘ ข้าศึกซึ่งมากกว่าแทงตกลงมาจึงทรงปีนเข้าไม่ได้

ถ้าจะพิจารณากันแล้วจะเห็นได้ว่าการที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เกรียงไกรในทุกด้านของไทยโดยเฉพาะในด้านการยุทธนั้น นอกจากโดยพระชาติกำเนิดแล้วสิ่งแวดล้อมในพระชนม์ชีพมีส่วนในการนี้อยู่มาก พูดภาษานักจิตวิทยาสมัยใหม่ก็ว่ากรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อมในยุคนั้นประกอบกันรังสฤษดิ์ให้ชาติไทยได้พระมหากษัตริย์ผู้ทรงควรแก่ความเป็นมหาราชทุกประการรักษาความเป็นไทย พระราชทานแก่คนเชื้อชาติไทยทุกคนแม้ในปัจจุบันพระองค์หนึ่ง

พระราชประวัติของพระมหาราชพระองค์นี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง ดังจะนำมาเล่าโดยสรุปที่สุดตามเวลาอันจำกัดดังนี้

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชสมภพที่เมืองพิษณุโลก เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๐๙๘ เป็นพระราชโอรสสมเด็จพระมหาธรรมราชา กษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัยองค์แรกที่ครองกรุงศรีอยุธยา พระวิสุทธิกษัตรี พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระสุริโยทัยเป็นพระชนนี

ดังนั้นโดยพระชาติกำเนิดจึงทรงเป็นเชื้อสายกษัตริย์ที่ครองกรุงศรีอยุธยาทั้งราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัยและราชวงศ์กรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระพี่นางร่วมพระชนนี ๑ องค์คือ พระสุพรรณกัลยาณี หรือ พระสุวรรณเทวี และพระราชอนุชา คือ สมเด็จพระเอกาทศรถ เมื่อประสูติสมเด็จพระชนก ยังทรงดำรงพระยศเป็นพระมหาธรรมราชา เจ้าผู้ครองเมืองพิษณุโลก ประสูติในเวลาที่เมืองไทยต้องทำสงครามกับข้าศึกซึ่งยกมาย่ำยีเป็นระยะ ๆ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระอัยกา ทรงเห็นการสงครามเป็นครั้งแรกเมื่อพระชันษา ๘ พรรษา ข้าศึกเข้าตีได้เมืองพิษณุโลก พระมหาธรรมราชาพระราชบิดาต้องยอมอ่อนน้อม พระชันษา ๙ พรรษา ข้าศึกซึ่งมีพระเจ้าบุเรงนองเป็นจอมทัพก็ตีได้กรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๑๐๗ เชิญสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปเมืองพม่าและขอสมเด็จพระนเรศวรไปด้วย ได้ประทับอยู่ในวังหลวงเมืองพม่าอย่างเป็นตัวจำนำ ย่อมจะต้องทรงพบความขมขื่นในการทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งเป็นพระอัยกา ต้องทรงตกอยู่ในสภาพเชลย พระองค์เองก็คงต้องพบความเหยียดหยามเช่นกัน ดังมีเรื่องเล่าว่าแม้เมื่อไก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรชนไก่พระมหาอุปราชาเมืองพม่าชนะก็ถูกเยาะเย้ยว่า "ไก่เชลยตัวนี้เก่ง" เป็นต้น

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๑๑๑ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหินทราธิราช ได้ให้สมเด็จพระนเรศวรซึ่งขณะนั้นมีพระชนมายุได้ ๑๕ พรรษา ประทับอยู่ในเมืองพม่ามาแล้ว ๖ ปี ตามเสด็จในกองทัพมาตีเมืองไทยของพระองค์เองด้วย ได้ทรงเห็นสภาพกรุงศรีอยุธยาแตก สภาพผู้คนถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย สภาพบ้านแตกสาแหรกขาดเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้าอะไรเหล่านี้ ย่อมทำให้สมเด็จพระนเรศวรซึ่งทรงพระเจริญเข้าสู่วัยรุ่นเกิดความเจ็บช้ำในพระทัยเป็นอย่างยิ่งตามวิสัยลูกผู้ชายไทยทุกคนในสมัยนั้น ความเจ็บช้ำทำให้ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะกอบกู้เอกราชของชาติไทยให้จงได้ จึงเมื่อสมเด็จพระชนกขึ้นทรงราชย์เป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาและได้ถวายพระสุพรรณกัลยาณีพระพี่นางสมเด็จพระนเรศวรไปเป็นตัวจำนำแทนในเมืองพม่าแล้ว จึงได้เสด็จกลับมาประทับในกรุงศรีอยุธยา ทรงดำเนินการกอบกู้เอกราชได้สำเร็จตลอดมาจนถึงที่เด็ดขาดในการทรงกระทำยุทธหัตถี สมควรจะกล่าวด้วยว่า พระสุพรรณกัลยาณีนั้นเมื่อข่าวเรื่องยุทธหัตถีทราบไปถึงกรุงหงสาวดี พระเจ้านันทบุเรงก็ประหารพระสุพรรณกัลยาณีด้วยพระแสงดาบสิ้นพระชนม์ จึงนับได้ว่าพระชนม์ชีพของพระสุพรรณกัลยาณีมีส่วนในการกู้เอกราชของเมืองไทยเป็นอย่างมาก ควรแก่การสดุดี

พระราชประวัติที่น่าศึกษายังมีอีกมาก ขอให้เด็ก ๆ จงสนใจศึกษาต่อไป

ขอเชิญชวนคนไทยทุกคนให้ร่วมกันน้อมเกล้ารำลึกถึงพระราชกรณียกิจและพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าในการทรงกอบกู้เอกราชรักษาชาติบ้านเมืองมาครบ ๓๘๘ปีในปี พ.ศ.๒๕๒๓นี้ พระราชวิญญาณเสด็จสถิตอยู่ ณ ทิพยสถานพิมานแมนใด ขอพระราชทานทรงสดับอาศิรวาทราชสดุดีของคนไทยทั้งชาติ และโปรดคุ้มครองเมืองไทยให้รอดพ้นจากผองภัยพิบัติ มีความเจริญในทุกด้าน ยืนยงความเป็นไทยตลอดกาลนาน เทอญ.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
พลอากาศเอก หะรินหงสกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๑ โทร. ๒๘๑๗๗๙๐